

БЕЗБЈЕДНОСТ
ПОЛИЦИЈА
ГРАЂАНИ

Бања Лука
Година VII
Број 1-2/11

*Министарство унутрашњих послова
Републике Српске*

УРЕДНИШТВО

Издавач: Министарство унутрашњих послова
Републике Српске

За издавача: Министар унутрашњих послова

**Главни и одговорни
уредник:** Мр Горан Амиџић

Редакциони одбор: проф. др Душко Вејновић, председник
проф. др Милан Даничић, члан
доц. др Миле Шикман, члан
доц. др Урош Пена, члан
проф. др Миле Матијевић, члан

Спољни сарадници:

проф. PhDr. Jiri Straus, члан
проф. др Зоран Кековић, члан
проф. др Дане Субошић, члан
проф. др Желимир Кешетовић, члан
доц. др Саша Мијалковић, члан

Технички уредник: Саша Јојић

Лектор: Јованка Борић

Преводилац: Наташа Сикимић

Адреса уредништва: Булевар Живојина Мишића 10А
Бања Лука
телефон: 051/333-603
телефакс: 051/333-699
e-mail: direktor_vsup@education.muprs.org

Тираж: 300 примјерака

Штампа: ППГП „Комесграфика”, Бања Лука

ISSN1840-0698

УДК: 351.74

**Рјешењем Министарства просвете и културе Републике Српске
број: 6-01-8-1/05 од 31.01.2005. године**

**„Безбједност-Полиција-Грађани” Бања Лука,
уписан је у Регистар јавних гласила под редним бројем 487**

SADRŽAJ

КРИМИНАЛИСТИЧКА ОБЛАСТ

КОРИШЋЕЊЕ ИНФОРМАТОРА КАО ПОСЕБНЕ ИСТРАЖНЕ РАДЊЕ У СУЗБИЈАЊУ КРИМИНАЛИТЕТА <i>Др Миле Шикман</i>	1
STRATEGIC ASPECTS OF COMBATING TERRORISM CRIMINAL INTELLIGENCE AS A PART OF THE NEW TECHNIQUES AND METHODS OF COMBATING TERRORISM <i>Ivan Ristov</i>	27
ЕТИОЛОГИЈА МАЛОЉЕТНИЧКЕ ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ <i>Жана Врућинић</i>	37

ПОЛИЦИЈСКА ОБЛАСТ

СТРАТЕГИЈСКИ АСПЕКТИ ЗАШТИТНО-БЕЗБЕДНОСНЕ АКТИВНОСТИ ПОЛИЦИЈЕ <i>Проф. др Дане Субошић Борислав Шарић</i>	49
ОДНОС ПОЛИЦИЈЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ <i>Мр Невенко Врањеш, дипл. правник</i>	71
КОНТРОЛНИ АСПЕКТ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ФУНКЦИЈИ РАЗВИЈАЊА ОДНОСА ПОЛИЦИЈЕ И ЈАВНОСТИ <i>Мр Саша Митрић Миодраг Гајић</i>	85
УСПОСТАВЉАЊЕ МРЕЖЕ ЖЕНА ПОЛИЦИЈАЦА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ – WРОN <i>Сања Сумоња</i>	97
ПРЕГОВАРАЊЕ У ТАЛАЧКИМ СИТУАЦИЈАМА ИЗАЗВАНИМ ТЕРОРИСТИЧКИМ АКТОМ <i>Невена Гаврић</i>	111
ЗЛУОПОТРЕБА СЛУЖБЕНОГ ПОЛОЖАЈА ИЛИ ОВЛАШЋЕЊА <i>Игор Кушић</i>	129

БЕЗБЈЕДНОСНА ОБЛАСТ

СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ И „ОБАВЕШТАЈНОГ ДЕЛОВАЊА“ ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА	139
<i>Проф. др Саша Мијалковић Проф. др Милан Милошевић Мр Горан Амиџић</i>	
ТЕОРИЈСКЕ И ПРАКТИЧНЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ДОГАЂАЈИМА – БЕЗБЈЕДНОСНИ АСПЕКТИ	153
<i>Проф. др Душко Вејновић</i>	
СИСТЕМ БЕЗБЈЕДНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ – ОД СТВАРАЊА ДО ДАНАС	167
<i>Доц. др Драгомир Кесеровић</i>	
ПРИВАТНА БЕЗБЈЕДНОСТ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ – ПРАВНИ АСПЕКТИ И АКТУЕЛНО СТАЊЕ –	181
<i>Гојко Павловић, мастер права</i>	
АНАЛИЗА МОГУЋНОСТИ ИСПОЉАВАЊА ТЕРОРИСТИЧКИХ АКТИВНОСТИ ИСЛАМСКИХ ЕКСТРЕМИСТА У БИХ	193
<i>Александар Миладиновић Витомир Петричевић</i>	
ДРЖАВНИ ТЕРОРИЗАМ КАО СПЕЦИФИЧАН ОБЛИК ПОЛИТИЧКОГ НАСИЉА	213
<i>Дарко Маричић</i>	
ТЕРОРИЗАМ КАО ВИД УГРОЖАВАЊА БЕЗБЈЕДНОСТИ ВАЗДУХОПЛОВНОГ САОБРАЋАЈА	229
<i>Влатка Куњадић Предраг Пивашевић Стеван Ковачевић</i>	
АГРЕСИВНО ДРУШТВО И ГЛОБАЛНИ ТЕРОРИЗАМ	247
<i>Сања Средић</i>	

ОПШТЕОБРАЗОВНА ОБЛАСТ

МОТИВАЦИЈА ЗАПОСЛЕНИХ КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА РАД	257
<i>Доц. др Српко Косорић</i>	
<i>Мр Мирослава Грујић-Калкан</i>	
РЕЗУЛТАТИ ПЕРИОДИЧНИХ И СИСТЕМАТСКИХ	
ПРЕГЛЕДА РАДНИКА МУП-А РС	277
<i>Снежана Трнинић-Ђаковић</i>	

**КОРИШЋЕЊЕ ИНФОРМАТОРА КАО ПОСЕБНЕ ИСТРАЖНЕ РАДЊЕ У
СУЗБИЈАЊУ КРИМИНАЛИТЕТА**

***USE OF INFORMANT AS A SPECIAL INVESTIGATIVE
ACTIONS IN FIGHTING CRIME***

Др Миле Шикман¹

Управа за полицијско образовање
Бања Лука

Анстракт: Информатори, већ традиционално представљају оперативно-тактичку мјеру и радњу у нашој криминалистичкој пракси. Сасвим сигурно да нема доброг оперативног рада нити оперативних радника без квалитетних информатора/сарадника. Напротив, најбољим оперативним радником сматра се онај који има најбоље информаторе. Поред тога, и у криминалистичкој теорији је коришћење информатора у откривању и расвјетљавању кривичних дјела поприлично заступљено. Тако, постоје различити критеријуми класификације информатора, утврђени су општи криминалистички принципи рада са информаторима, дефинисани су појединачни принципи, и друго. Дакле, ово је мјера о којој постоји одређено искуство (практично) и знање (теоријско). Исто тако, актуелно процесно законодавство у БиХ и Републици Српској даје могућност коришћења информатора и као посебне истражне радње у откривању и доказивању кривичних дјела (ЗКП БиХ од 2003. године, а ЗКП Републике Српске од 2009. године). Без обзира на ову могућност, до сада се ова мјера користила врло скромно (скоро никако) као посебна истражна радња. С друге стране постоје практични и аргументовани разлози за некоришћење информатора као посебне истражне радње. Ови разлози полазе од тумачења закона да се информатор може користити само заједно са прикривеним истражитељем, да се коришћењем информатора не би могли обезбиједити законити докази, да је информатор нестручно лице, итд. Са научног аспекта, али и компаративно посматрано, не постоје рационални разлози за некоришћење

---

¹ Начелник Управе за полицијско образовање МУП-а Републике Српске, nacelnik@education.muprs.org

информатора као посебне истражне радње. Наиме, уколико се другим мјерама и радњама не могу обезбиједити докази (начело супсидијаритета), а постоји законски основ за њихово одређивање (начело законитости), укључујући и обезбјеђење судског надзора (наредба судије за претходни поступак и др.), неопходно је само искористити постојећа знања и искуства у погледу коришћења информатора и ефикасно примијенити ову радњу. Исто тако, ова посебна истражна радња је далеко једноставнија и практичнија за примјену од многих других (већ споменутих: прикривени истражитељ, надзор телокомуникација и др), захтијева ангажовање мањих капацитета (људских и материјалних), а њоме се знатно мање ограничавају права и слободе осумњичених лица (начело сразмјерности).

Кључне ријечи: информатор, посебне истражне радње, криминалитет, сузбијање криминалитета, спречавање криминалитета.

Законски основ коришћења информатора као посебне истражне радње

Законом о кривичном поступку Републике Српске² коришћење информатора прописано је као посебна истражна радња³ (члан 234. став 2, тачка д), која се може примијенити против осумњиченог за кога постоје основи сумње да је сам извршио кривично дјело из законом издвојене групе кривичних дјела или учествује у извршењу таквог кривичног дјела, као и против осумњиченог за кога постоје основи сумње да је с другим лицима учествовао у извршењу кривичног дјела наведеног у члану 235. овог закона, односно учествује с другим лицима у извршењу таквог кривичног дјела, ако се докази не могу прибавити на

² Закон о кривичном поступку Републике Српске, Пречишћени текст, Службени гласник Републике Српске, број 100/09.

³ Законом о кривичном поступку Републике Српске у Глави XIX (члан 234–240), *Посебне истражне радње*, прописане су врсте посебних истражних радњи, кривична дјела за која се могу одредити посебне истражне радње, надлежност за одређивање и трајање посебних истражних радњи, материјали добијени предузимањем посебних истражних радњи и обавјештења о предузетим радњама, случајни налаз, поступање без судског налога или изван његовог оквира и коришћење доказа прибављених посебним радњама. Истражне радње су: а) надзор и техничко снимање телекомуникација, б) приступ компјутерским системима и компјутерско сравање података, в) надзор и техничко снимање просторија, г) тајно праћење и техничко снимање лица, транспортних средстава и предмета који су у вези са њима, д) коришћење прикривених истражитеља и коришћење информатора, њ) симуловани и контролисани откуп предмета и симуловано давање поткупнине, е) надзирани превоз и испорука предмета.

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

други начин или би прибављање доказа било повезано са несразмјерним потешкоћама. Даље, законом је прописано да информатори не смију предузимати активности које представљају подстрекавање на извршење кривичног дјела, те уколико су предузете такве активности, то је околност која искључује кривично гоњење подстрекаваног лица за кривично дјело учињено у вези с овим радњама (члан 234. став). Законом није временски ограничено коришћење информатора као посебне истражне радње.

Коришћење информатора, као посебне истражне радње, одређује се наредбом судија за претходни поступак, на образложени приједлог тужиоца, који садржи: податке о лицу против кога се радња предузима, основе сумње из члана 234. ст. 1. или 3. овог закона, разлоге за њено предузимање и остале битне околности које захтијевају предузимање радње, навођење радње која се захтијева и начина њеног извођења, обима и трајања радње (члан 236. став 1). Наредба судије за претходни поступак као и приједлог тужиоца из става 1. овог члана чувају се у посебном омоту. Тужилац и судија за претходни поступак ће састављањем или преписом записника без навођења личних података информатора или на други одговарајући начин спријечити да неовлашћена лица, осумњичени и његов бранилац открију идентитет информатора (члан 236. став 4). Подаци и информације добијени коришћењем информатора чувају се док се чува судски спис (члан 237. став 4).

На крају, законом је предвиђено да се технички снимци, исправе и предмети прибављени под условима и на начин прописан овим законом могу користити као докази у кривичном поступку, док се информатор може саслушати као свједок, или као заштићени свједок о току спровођења радњи или о другим важним околностима (члан 240).

Дакле, у погледу коришћења информатора као посебне истражне радње, постоји законски основ. Иако би могао бити прецизнији и јаснији, сматрамо да је и овакав законски основ довољан. Прије свега, било би нужно дефинисати појам информатора, разграничити овај појам од других сличних појмова као што су сарадник, информант, и др. Такође, требало би дефинисати и друга питања важна приликом коришћења информатора као посебне истражне радње, као што су права и обавезе информатора, формализовање сарадничког односа, управљање и контрола рада информатора, престанак сарадничког односа, итд. Поједина од ових питања могу се регулисати и подзаконским прописима, а не искључиво законом.

Појам информатора

Информатор је лице које је ангажовано од стране агенција за спровођење закона ради добровољног, повременог или трајног, али увијек тајног (конспиративног) достављања информација агенцијама за спровођење закона (прије свега полицији и тужилаштву) о активностима криминалног карактера или предузимања какве друге мјере и радње, а које могу бити од значаја за спречавање, откривање, расветљавање и доказивање кривичних дјела и лишење слободе учинилаца.⁴ Дакле, информатором се може сматрати свако лице које на напред наведеним основама (добровољно, повремено или константно, тајно) даје информације полицији или тужилаштву или предузима какве друге мјере и радње које се могу користити за откривање и доказивање кривичних дјела. Јасно је да је то лице које располаже каквим информацијама које могу имати оперативни или доказни карактер (лични и материјални докази). Поред тога, информатор организовано и тајно поступа по упутствима и задацима припадника полиције или тужилаштва и пружа им информације и податке о кривичним дјелима, учиниоцима, мјестима гдје се могу наћи докази и саучесници, као и друге информације које су релевантне и које су у вези са криминалном дјелатношћу и од значаја за сузбијање криминала. Коришћење информатора данас је врло значајна оперативно-тактичка али и посебна истражна радња, будући да је актуелним процесним законодавством, код нас, овој радњи дат и доказна снага (ЗКП БиХ од 2003. године, а ЗКП Републике Српске од 2009. године). Наиме, један од основних разлога коришћења информатора јесте чињеница да врло често (коришћењем традиционалних метода и средстава) није могуће прикупити доказе о извршењу конкретних кривичних дјела, са једне стране, док с друге стране коришћење неких посебних истражних радњи (нпр. прикривени истражитељ) повезано са знатним отежавајућим околностима, а одликује их и сложеност примењивања. Зато информатор може бити кључни свједок на суду или омогућити обезбјеђење других материјалних доказа који могу обезбиједити изрицање осуђујуће пресуде организаторима и вођама криминалне дјелатности. Као и у случају прикривеног истражитеља, информатори не смију предузимати такве активности које представљају подстрекавање на извршење кривичног дјела, јер би то довело до искључења кривичног гоњења подстрекаваног

---

⁴ Упореди: Алексић, Ж.; Шкулић, М.; Жарковић, М.: *Криминалистички лексикон*, Дигитал Дизајн, Смедеревска Паланка, 2004, стр. 109; Бошковић, М.; Матијевић, М.: *Криминалистика оператива*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2007; Петровић, Б.: *Наркокриминал*, Правни факултет, Сарајево, 2004, стр. 306.

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

лица.⁵ Уз то, уобичајене дилеме које се неминовно јављају уз коришћење прикривених истражитеља и информатора у вези с извршењем кривичних дјела, рјешавају се у духу институтâ материјалног кривичног права о крајњој нужди, сили и пријетњи као разлогу искључења противправности, односно кривице за извршено дјело.⁶

Ипак, у теорији, посебно криминалистичкој, присутни су различити приступи овој проблематици. Посебно су изражени проблеми термилошке природе. Тако се, врло често, користе стручни термини попут информатор, информант, доушник, поузданик, вигилант, сарадник, оперативна веза и друго, као и жаргонски називи као што су цинкарош, потказивач, пребјег, њушкало, шпијун, тастер и слично. Поред тога изражени су и проблеми у садржајном смислу, односно у погледу лица које може бити информатор. Тако се поставља питање на који начин је то лице дошло до информација корисних за истрагу (да ли случајно или на неки други начин, укључујући и само вршење криминалне активности), који су му мотиви давања информација (материјални, морални, итд.), какав је карактер информација које доставља (повјерљив, мање повјерљив, неповјерљив), на који начин и коме саопштава информације (конспиративно, прикривено или отворено, какав статус има информатор (припадништво криминалној организацији, чланство у криминалној групи, припадништво јавним или државним институцијама и слично), итд. У сваком случају, најопштије посматрано, информатори су лица која саопштавају информације у повјерењу, повремено или континуирано полицији, који их и ангажују, или предузимају какве мјере и радње по налогу полиције и тужилаштва (а по одобрењу суда), а које могу бити од значаја за откривање и доказивање кривичних дјела (прикупљање личних и материјалних доказа), при чему се рад са овим лицима заснива на сарадњи полиције са грађанима.

Надаље, јасно је да не можемо свако давање информација и лица која дају те информације сматрати и користити као информаторе, а нарочито не у смислу коришћења информатора као посебне истражне радње. Потребно је ангажовање и рад са информаторима разликовати од сличних активности, као што су нпр. прикупљање претходних обавјештења и информација. Претходна обавјештења и информације полиција и тужилаштво прикупљају од свих грађана којима су познате поједине чињенице у вези са кривичним дјелом и учиниоцем, док информатори представљају лица која су посебно ангажована на добровољној основи у циљу пружања полицији или тужилаштву

---

⁵ О немогућности дјеловања прикривеног иследника у својству “агента провокатора” видјети: Шкулић, М.: Прикривени иследник – законско решење и нека спорна питања, *Безбједност*, Београд, број 3/05, стр. 390–392.

⁶ Видети Стојановић, З., *Коментар КЗ СРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1999, стр. 52.

релевантне информације од значаја за откривање и доказивање учињених кривичних дјела или за вршење нових дјела, као и за друге послове безбједности, а њихови субјективни и објективни услови омогућавају такву њихову дјелатност⁷. Исто тако, потребно је коришћење информатора разликовати од коришћења прикривеног истражитеља. Основна разлика је у чињеници да је информатор цивилно лице, а прикривени истражитељ је полицијски службеник/овлашћено службено лице. Из ове чињенице произилазе и све остале разлике. Најбитнија је свакако да прикривени истражитељ располаже законским овлашћењима⁸ у току реализације посебне истражне радње, док информатор та овлашћења нема. Такође, прикривени истражитељ наступа с измијењеним идентитетом (креираном легендом), укључујући и "нова" докуметна (личну карту, возачку дозволу, пасош, и слично), која може користити у правним пословима, док приликом коришћења информатора не постоји потреба за прикривањем његовог стварног идентитета, јер је управо суштина рада са информаторима достављање информација којима они већ располажу. Поред тога, прикривени истражитељ се обично инфилтрира у криминалну средину (криминалну организацију) с циљем тајног дјеловања и прикупљања доказа, док информатор и сам потиче из криминалног окружења, тако да не постоји потреба његовог посебног тајног инфилтрирања. С друге стране, и информатор, као и прикривени истражитељ, дјелује на основу истих законских услова (Закон о кривичном поступку), те своје активности остварује у криминалној средини.

---

⁷ Према томе, стварање и рад са информаторима не може са идентификовати са криминалистичкотактичком радњом прикупљања претходних обавештења од грађана, која представља ширу и свакодневну активност полиције која се односи на неограничени број грађана, док се рад са оперативним везама односи искључиво на одређен број лица која су ангажована уз њихов пристанак за такву сарадњу. Ни одређене процесне одредбе које се односе на позивање грађана, разговор са њима и документовање садржаја разговора не могу се применити на оперативне везе са којима је полицијски рад строго конспиративан. У: Бошковић, М., Матијевић. М.: *Криминалистика оператива*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2007, стр. 325.

⁸ Мисли се првенствено на овлашћења којима располажу полицијски службеници, а која су има дата појединим законским прописима. Нпр. у Републици Српској полицијска овлашћења су прописана Законом о унутрашњим пословима, Законом о полицијским службеницима, као и Законом о кривичном поступку (у току истраге) и Законом о прекршајима када се поступа у оквиру кривичног или прекршајног поступка.

Класификација информатора

Питање класификације информатора је сложено и зависи од аспекта посматрања. Наш професор Водинелић разликује двије категорије лица која полицији тајно саопштавају информације значајне за њено криминалистичко поступање: информанте и информаторе⁹. Под информантима подразумева лица која случајно и пригодно сазнају за планирана или извршена кривична дјела и њихове учиниоце, а најчешће их карактерише чињеница да често контактирају са веома разноликом категоријом лица, те су у прилици да сазнају многе информације, укључујући и информације из криминалног миљеа. Информатори су лица спремна да, не припадајући полицији, на дуже вријеме, а свакако више од једног случаја, истражним органима пружају криминалистички и кривичноправно релевантне информације, при чему се њихов идентитет и улога начелно чувају у тајности. У оквиру информатора, професор Водинелић разликује три категорије лица: поузданике (гаранте), вигиланте и агенте провокаторе¹⁰. Поузданик је грађанин коме полиција вјерује на основу цјелокупног проучавања његове личности и искустава у конспиративном раду са њим. Вигилант припада криминалним круговима, вршио је или врши кривична дјела, креће се у криминалним срединама, што је његова главна одлика. Агент провокатор је лице које подстрекава друго лице на вршење кривичног дјела, како би то лице било затечено у његовом извршењу, *in flagranti*.

Професори Матијевић и Бошковић у смислу коришћења информатора сматрају стварање оперативних веза које се заснивају на непосредном оперативном раду припадника полиције који ради на сузбијању криминалитета, реализујући план оперативног рада ширећи и усклађујући оперативни рад у зависности од садржаја добијених оперативних информација. У том контексту разликују двије врсте оперативних веза, и то: информатор и сарадник¹¹. У том контексту, када се говори о информаторима и сарадницима као врстама оперативних веза, онда се не мисли на онај слој грађана који самоиницијативно пружа информације полицији или који се позива ради давања претходних обавјештења, већ на она лица која је полиција ангажовала за сарадњу, тј. на лица која су добровољно пристала да сарађују са полицијом, а објективни и субјективни услови омогућавају такву

---

⁹ Водинелић, В.: Проблематика криминалистичко тактичких института – информант, информатор, прикривени полицијски извиђач у демократској држави, *Безбедност*, бр. 2, 1994, стр. 181-182.

¹⁰ Исто, стр. 181-182.

¹¹ Бошковић, М., Матијевић, М.: *Криминалистика оператива*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2007, стр. 324-325.

сарадњу. Према њима, под информатором се подразумијева лице које је ангажовано од полиције и које добровољно пружа податке и информације од значаја за супротстављање криминалитету и за вршење других унутрашњих послова из области безбједности. Сарадник по структури дјелатности, степену повјерљивости и по односу са припадником полиције, представља садржајнији и сложенији вид оперативне везе у односу на информатора. Сарадник представља лице које је добровољно пристало на сарадњу са полицијом и које свјесно, организовано и тајно поступа по упутствима и задацима припадника полиције и пружа им информације и податке о кривичним дјелима, учиниоцима, мјестима гдје се могу наћи докази и саучесници, као и друге информације које су релевантне и које су у вези са криминалном дјелатношћу и од значаја за обављање унутрашњих послова.

У америчкој литератури информатор је свако лице које пружа корисне и поуздане информације о криминалним активностима агенцијама за спровођење закона на основу којих се могу прикупити и обезбиједити докази о извршеном или планираном вршењу кривичних дјела¹². Класификовано је пет категорија грађана са којима полиција контактира и који могу представљати извор информација:

- ☒ *Грађанин са јавном свијешћу* је категорија грађана која даје податке добровољно и није мотивисана никаквим посебним интересом, а има карактеристике информатора у смислу пријатељских, родбинских, познаничких и других веза,
- ☒ *Анонимни грађани* су категорија грађана која доставља вриједне информације, очекујући да њихов идентитет буде заштићен, не очекујући неку накнаду. Ради се о грађанима који су по природи посла, становања у прилици да запазе релевантне податке и информације,
- ☒ *Повјерљиви информант* – јесте грађанин који полицији доставља информације у тајном, повјерљивом облику. Ова категорија информанта односи се на оне грађане који могу имати и криминални досије и који очекују одређену материјалну или сличну надокнаду, уз жељу да им идентитет обавезно буде заштићен, што значи да нису спремни свједочити на суду,
- ☒ *Повјерљиви информант – свједок* (кооперативни свједок) односи се на лице које има непосредна сазнања о криминалним радњама, а које може бити посредно умијешано у кривични случај. Ова категорија информанта обично пристаје и на свједочење у даљој истрази о непосредним сазнањима, те је значајна за обезбјеђење доказа. Због тога рад са овим информантима мора бити посебно одобрен и контролисан,

---

¹² *The Attorney General's Guidelines Regarding The Use Of Confidential Informants*;
Интернет: <http://www.fas.org/irp/agency/doj/fbi/dojguidelines.pdf>

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

☒ **Повјерљиви информант - саучесник** (повјерљиви информатор високог нивоа) је лице које је укључено у криминалне активности. То је појединац који је одраније регистровани као учинилац кривичних дјела или саучесник, а његово учешће је директно или блиско у ланцу доказа (лице које преноси дрогу, возач камиона и сл.), а рад са овом категоријом лица је посебно организован и контролисан (нпр. обезбијеђен је судски надзор). Ова лица се користе као информатори зато што се претпоставља да су таква лица била у јединственој прилици да виде или чују ствари које које су у вези са криминалним активностима.

У Њемачкој се разликују двије категорије лица која ограничава надлежним за спречавање и сузбијање криминала конспиративно саопштавају информације или им на други начин помажу, и то: информаторе и сараднике. Информатори су лица спремна да у одређеним случајевима, ради задобијања повјерења, органима кривичног гоњења саопштавају информације важне за њихов рад, док је сарадник лице које је спремно, иако не припада органима кривичног гоњења, да их тајно подржава при расвјетљавању кривичних дјела у дужем периоду, а чији се идентитет нарочито држи у тајности. Коришћење информатора и ангажовање сарадника налаже, с једне стране, анализу кривичнопроцесних захтјева за непосредност прикупљања доказа и потпуно истраживање стања ствари, а са друге стране, испуњавање јавних задатака обезбјеђивањем повјерљивости, односно држање у тајности идентитета ових лица¹³.

Хрватско законодавство омогућава коришћење поузданика као посебне доказне радње, којом се могу прикупљати докази, чије коришћење у кривичном поступку није незаконито. Тако је законским¹⁴ и подзаконским прописима¹⁵ у Хрватској прописано да је поузданик грађанин који добровољно, на основу налога судије истраге и по упутствима државног тужиоца или полиције спроводи посебне доказне радње. Прије почетка реализације посебних доказних радњи поузданик потписује изјаву у којој је наведено да пристаје спроводити посебне доказне радње у својству поузданика, којом приликом му се појашњавају његова права и обавезе. Током предузимања ове посебне доказне радње поузданици се могу користити прикривеним аудио и видео уређајима и другим техничким уређајима за стварање техничког записа о спровођењу посебних доказних радњи. Поред тога, поузданици могу спроводити симуловану продају и откуп предмета те симуловано

¹³ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала*, Прометеј, Београд, 2010, стр. 386

¹⁴ Закон о казненом поступку, *Народне новине*, број 152/2008 и 76/2009.

¹⁵ Правилник о начину провођења посебних доказних радњи, *Народне новине*, број 102/2009.

давање поткупнине и симуловано примање поткупнине. Поузданици се на суду могу саслушати по правилима саслушања заштићеног свједока. Новчана средства прибављена примјеном симулованих правних послова постају средства државног буџета, а тако прибављени предмети постају власништво Републике Хрватске којим се користи Министарство унутарашњих послова.

У сваком случају, на основу претходне анализе, произилази да коришћење информатора у сузбијању криминалитету можемо посматрати на два начина: прво, као оперативно-тактичку мјеру и радњу и друго, као посебну истражну радњу. У првом случају коришћење информатора има неформални, оперативни карактер, при чему се информације прикупљене на тај начин не могу користити као докази у кривичном поступку. С друге стране, коришћење информатора као посебне истражне радње има формални карактер, регулисано је Законом о кривичном поступку, а информације и материјали прикупљени на тај начин представљају доказе (личне и материјалне) у кривичном поступку и на њима се може заснивати судска пресуда. Дакле, нужно је правити и разлику када се информатор користи као извор оперативних информација, а када као посебна истражна радња којом се обезбјеђују докази (лични и материјални) у кривичном поступку. Дакле, коришћење информатора као посебне истражне радње подразумијева испуњавање и одређених стандарда, као што су:

- ☒ **заснованост на закону (начело законитости)** – утврђивање постојања законског основа у погледу врсте кривичних дјела према којима се одређују посебне истражне радње и начина коришћења ове посебне истражне радње;
- ☒ **заступљеност начела супсидијаритета** – уколико се у конкретном кривичном случају не могу обезбиједити докази на други начин или другим мјерама и радњама блажег карактера;
- ☒ **обезбјеђење судског надзора предузимања ове посебне истражне радње** – доношење наредбе судије за претходни поступак (судска наредба мора бити у писаној форми), отварања посебног омота списка, редовно подношење извјештаја о дјеловању информатора, итд.;
- ☒ **ангажованост од стране полиције или тужилаштва** – информант мора бити ангажован од стране овлашћеног службеног лица полиције (полицијски службеник) или тужилаштва (тужилац, тужилачки истражилец), односно мора њима достављати повјерљиве информације. Нужно је да се ово достављање информација реализује непосредно или другим погодним начином, а никако преко посредника или других сарадника. Поред тога, ангажованост од стране полиције или тужилаштва подразумијева да информатор у току свог дјеловања поступа по

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

упутствима и сугестијама полицијских службеника или тужилаца, којима је циљ обезбјеђење одређених доказних материјала;

☒ располагање информацијама о криминалним активностима – информант мора располагати информацијама о криминалним активностима које морају имати одређену употребну вриједност, те морају бити одређеног квалитета, тј. морају бити од користи за доказивање кривичних дјела. Такође, такве информације требале би бити поуздане и провјерљиве;

☒ достављање информација у "повјерењу" – полази се од претпоставке да постоје оправдани разлози због којих информатор дјелује тајно, анонимно и на прикривен начин. Због тога је потребно идентитет информатора и њихову улогу чувати у складу са начелом тајности – гарантовање повјерљивости. Ипак, гарантовање повјерљивости треба прецизно регулисати, односно процијенити за која кривична дјела је ово оправдано и сврсисходно и на који начин оно треба да буде реализовано;

☒ спремност на свједочење и сарадњу – информатор треба да изрази спремност за сведочење када се за то укаже потреба, тј. у даљим фазама кривичног поступка. Исказ информатора (о ономе шта је видио и шта је чуо) требао би да буде таквог квалитета, како би се на њему (наравно и другим доказима) могла засивати пресуда (лични доказ). У том контексту као најважнија околност узима се чињеница да ли је информатор био у прилици да непосредно чулно опажа криминалне активности о којима свједочи. У складу са законским прописима, уколико се то покаже за потребно, могуће је обезбиједити свједочење тако да се заштити идентитет информатора;

☒ предузимање других мјера и радњи од стране информатора – ове мјере и радње подразумијевају предузимање каквих симулованих послова, омогућавање инфилтрирања прикривеног истражитеља у криминалну средину или других радњи које укључују обезбјеђивање доказа за вођење конкретног кривичног поступка.

Општи принципи ангажовања информатора у сузбијању криминалитета

Коришћење информатора могуће је у сузбијању свих врста криминалитета, а посебно је значајно код оних које врше професионални делинквенти, чију дјелатност карактерише организованост и конспиративност. Задаци информатора зависе од самог циља ангажовања, односно да ли је информатор ангажован као оперативно-тактичка мјера и радња или као посебна истражна радња. Тако, лицу ангажованом за сарадњу, односно информатору, могу се дати задаци који ће се односити на: спречавање вршења кривичних дјела,

откривање кривичних дјела и учинилаца, припремање кривичног дјела, откривање непознатих учинилаца већ извршених кривичних дјела, прикупљање одређених доказа у односу на кривично дјело и учиниоца, пружање корисних информација о појединим криминалним срединама, објектима и пунктловима, пружање података о дјелатности лица склоних вршењу кривичних дјела. Исто тако информатор може свједочити на суду о околностима и чињеницама које је непосредно спознао, а које се могу користити као доказ у кривичном предмету. Поред наведених, од информатора се може тражити и извршење других задатака у вези са спречавањем, откривањем и доказивањем кривичних дјела, а шта ће се све тражити зависи од садржаја конкретне криминалистичко-оперативне ситуације и способности и стручности сарадника и његових објективних могућности, при чему треба водити рачуна о основном правилу да се од сарадника не могу тражити они задаци који су ван његових субјективних и објективних могућности и за које се претпоставља да их он не може извршити¹⁶.

Досадашња криминалистичка пракса профилисала је неке опште принципе коришћења информатора у сузбијању криминалитета, који се могу сагледати кроз фазе ангажовања информатора, и то: идентификовање информатора и ангажовање за сарадњу, управљање и контрола дјеловања информатора и окончање сарадње са информатором. Ове фазе су општег карактера, те би требало да представљају садржај сваког сарадничког односа информатора и агенције за спровођење закона.

Идентификовање информатора и ангажовање за сарадњу

Идентификовање информатора је прва фаза сарадничког односа, која у великој мјери зависи од агенције за спровођење закона, чија процјена треба да одговори на питања да ли одређено лице, које располаже одређеним информацијама, може бити ангажовано као информатор. Важна питања идентификовања информатора и његовог ангажовања за сарадњу јесу мотив, објективна и субјективна својства лица која могу да пруже корисне информације и податке, постављени задатак и друго. Мотив ангажовања информатора представља један од кључних фактора, будући да се и сам сараднички однос заснива на доброволној основи. У пракси није могуће ангажовати неко лице за сарадњу ако се не утврди основ који би то лице мотивисао да сарађује са полицијом. Конкретни мотиви за информатора за сарадњу са агенцијом за спровођење закона могу бити различити, укључујући одговорност, страх, кајање, новачану надоканду, освету, итд. Зато је врло важно процијенити мотиве у сваком појединачном случају, јер ова лица могу

---

¹⁶ Бошковић, М. Матијевић, М.: *op.cit.*, 324–325.

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

имати и сумњиве мотиве за пружање својих услуга агенцији за спровођење закона, што може представљати проблеме у каснијим фазама рада са информаторима. Интервјуисање потенцијалних информатора и питања која требају бити постављена морају да покажу мотиве и објективност информатора: која је информаторова мотивација за сарадњу и да ли је иста особа раније кориштена за сличне активности и каква јој је поузданост и каква је способност информатора да се прилагоди средини, задатку и да ли има лични интерес (освета или жеља да помогне некоме) за активно ангажовање у овој ситуацији. Потребно је утврдити одакле информатору информације (резултат властитог запажања, закључивања или је чуо од трећих, трач), да ли воли да лаже, да се хвали или манипулише полицијом и другим особама. Да ли је информатор вољан да се појави као свједок на суду, има ли ранија искуства и знање о кривичном правосуђу како би дјеловање и свједочење било прихватљиво¹⁷. Дакле, увијек када је то могуће, истражитељ би требао поуздано утврдити мотиве информатора за сарадњу, те у вези са тим избјегавати ангажовање одређених категорија лица, као што су: егоистични информатори (ови информатори су често најтежи за обраду, јер настоје у потпуности имати контролу над вођењем истраге), информатори са Џејмс Бонд синдромом (ови информатори се толико идентификују са повјереном улогом да често само конструишу ситуације и догађаје, често преувеличавају своја сазнања, итд.), "неостварени" информатори (то су лица која из било којих разлога нису успјела да се квалификују за позиције у агенцијама за спровођење закона, те на овај начин покушавају да се укључе у спровођење закона), перверзни информатори (они нуде своје услуге агенцијама за спровођење закона у циљу идентификације тајних агената, учења метода рада или елиминације својих конкурената у криминалним круговима. Понекада и саме криминалне организације настоје да инфилтрирају своје припаднике у агенције за спровођење закона на овај начин), информатори "повратници" (ово је категорија информатора који су већ имали сараднички однос, а били су укључени у криминалне активности и раније)¹⁸.

Лица која по објективним својствима могу бити ангажована представљају ону групу лица која посједују објективна својства, тј. која се објективно налазе у таквој ситуацији да могу да пружају релеванте информације у вези са криминалном дјелатношћу. Лица која по субјективним особинама могу бити ангажована такође не припадају криминогеној средини, али се њихове карактеристике заснивају на

---

¹⁷ Brawn, F. M.: *Criminal investigation: Law and practice*, Butterworth Heinemann, 2001, p. 270.

¹⁸ *Drug Enforcement Handbook*, U.S. Department of Justice, Drug Enforcement Administration, July, 1994. pp. 11-12.

интелигенцији, комуникативности, сналажљивости, спретности, образовању, као и поседовању одређених знања, вјештина и др. У том контексту информатор може бити лице које: припада криминогеној средини и обухваћено је истражном радњом; не припада криминогеној средини, али лица која су обухваћена истражном радњом имају у њега повјерења, те су му познате радње и намјере криминогене средине; јесте ван носилаца криминалне дјелатности, али је објективно у могућности да уочава и фиксира трагове и чињенице и о њима пружа податке. Лица која припадају криминогеној средини представљају ону категорију лица која се баве криминалном или неком дугом душтвено опасном дјелатношћу и, без обзира на то што се ради и криминогеној средини, она ипак представљају дио друштвене цјелине која у ширем смислу карактерише одређено друштво¹⁹. За ангажовање лица из криминогене средине за сарадника нужно је познавати криминалну дјелатност те средине и друге њене битне карактеристике, односно врсте и начине вршења кривичних дјела, и сходно томе вршити анализу и прогнозу њиховог даљег вршења и, у оквиру тога, обухватити и извршена кривична дјела са непознатим учиниоцима, при чему се претходно морају прикупити и провјерити сви подаци о лицу из криминогене средине које се планира ангажовати, како би се могле утврдити његове склоности и способности, мотив ангажовања и спремност за сарадњу. Лица која не припадају криминогеној средини карактерише њихова неприпадност криминалној средини, или таква њихова друштвена припадност и положај у друштву – различитим групацијама – који могу да буду веома различити, али међу тим групацијама постоји комуникација, као и комуникација између припадника тих друштвених групација и припадника криминогене средине. Ове различите групације чине родбинске, пријатељске и познаничке везе са лицима из криминогене средине. Такође, у групу лица која не припадају криминогеној средини, а која могу да буду ангажована као информатори од стране полиције, спада и она категорија лица која су по својим радним мјестима и положајима објективно у могућности да дођу у контакт са проблемима сузбијања криминалитета или са лицима из

---

¹⁹ Када се говори о ангажовању лица из криминогене средине, мора се имати у виду чињеница да се појам криминогене средине не може уопштавати и да се ова средина састоји од других мањих криминогених средина, које се опет међусобно разликују по врстама кривичних дјела која врше, објектима напада, средствима извршења, начину понашања и по субјективним карактеристикама учинилаца кривичних дјела. Све то указује на одређене специфичности појединих криминогених средина које улазе у састав веће криминогене средине, а оно што им је заједничко, управо јесте криминогеност. Ове специфичности криминогене средине битно је познавати управо приликом ангажовања оперативних веза, јер то омогућава да се ангажује оно лице које је стварно потребно и чији профил одговара захтјевима полиције за извршавање одређених задатака, односно за лакши продор у одређену криминогену средину.

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

криминогене средине, као и категорија лица која по субјективним особинама могу бити ангажована као информатори²⁰.

Управљање и контрола дјеловања информатора

Управљање и контролисање рада са информаторима је понекад најтежи део прикривеног задатка. Управљање и контрола дјеловања информатора подразумева укупност активности агенције за спровођење закона које су усмјерене на правилно и адекватно коришћење информатора у сузбијању криминалитета. Ове активности укључују формализовање сарадничког односа са информатором путем формирања документације²¹, евентуалне обуке информатора са посебним акцентом на обуку којом информатори стичу знања како осумњичене не би наводили на извршење кривичног дјела (подстрекавање), као и обуку руковања техничким средствима. Од информатора се може тражити да потпише изјаву (уговор о ангажовању) у погледу преузимања одговорности (права и обавеза) у току сарадничког ангажмана. Овај својеврстан уговорни однос посебно је значајан када се информатор користи као посебна истражна радња у кривичном поступку (истрази). На овај начин информатор се обавезује на доброволно поступање у предузимању у истрази. Када се изврши избор међу кандидатима и ангажује лице са сарадњу по претходном одобрењу надлежног старјешине, с тако изабраним сарадником оперативно ради и одржава контакт задужени припадник полиције. Припадник полиције који је задужен за оперативни рад с ангажованим лицем мора овом лицу прво детаљно и јасно да дефинише и објасни задатак због којег је ангажовано. Код ангажовања информатора не смију се прећи законске границе у раду и не смије се у погледу етичког дјеловања информатору обећати ништа што се не може испунити. Код ангажовања информатора за новац потребно је испоштовати писана правила, формалности око потписивања сваке исплате. Начини комуникације се успостављају тако да је информатор доступан у сваком тренутку. Онај ко контактира с информатором мора да води рачуна о начелу „потребно да зна“, да му даје смјернице за дјеловање, нарочито да информатор не буде сам увучен у кривично дјело. С информатором истражитељ треба да поступа тако да обезбиједи његову сигурност у процедурама за састанке, упутства у погледу форме и начина извјештавања. У неким случајевима долази до ангажовања информатора на основу посебног и јединственог односа са полицијским

---

²⁰ Бошковић, М.; Матијевић, М. *op.cit.*, 328–331.

²¹ Након престанка на сарадњу, од информатора се могу узети отисци прстију, фотографије и биографски подаци, а ако се ради о плаћеном информатору, то се констатује документом који потписује информатор. Исто тако, води се ажурна документација о информаторовој активности и продуктивности.

службеником, а сам информатор није вољан да буде као такав регистриран у полицији, то треба поштовати²².

Да би ток сарадње текао успјешно и давао одређене резултате, нужно је да припадник полиције одржава везу са ангажованим лицем према потреби, у зависности од криминалистичко-оперативне ситуације и расположивих могућности. Најбоље је да се веза одржава непосредним контактима, а да се такви састанци одржавају на оним мјестима где је загарантована тајност. Лични контакт са информатором омогућава провјеру психолошког статуса информатора и вјеродостојност информација, а омогућава да се прикупи што је могуће више података. Са информатором треба водити разговор у вези са постављеним задатком, како би се припадник полиције увјерио да је сараднику јасно шта се од њега тражи, односно како би стекао утисак о односу сарадника према постављеном задатку. Веза између припадника полиције и ангажованог лица може се одржавати и посредством трећег лица, а контакти се могу одвијати и писменим путем, телефоном, мобилним телефоном, електронском поштом и сл., али ове начине треба користити само изузетно и када нужност то налаже. Поред телефона и компјутера, од техничких средстава могу се користити радио станица, телеграф, телепринтер и телефакс, средства која такође не гарантују потпуну тајност. Један од ранијих начина одржавања везе са ангажованим лицем јесте јавка, која представља мјесто које је унапријед одређено и уговорено за остављање извјештаја, односно задатака и упутстава за рад. Овај начин одржавања везе треба такође избјегавати, јер има низ недостатака и праћењем може да буде откривена сарадничка дјелатност.

Сараднички однос који се одвија између ангажованог лица и припадника полиције подлијеже посебној заштити и остаје тајна и након окончања те сарадње, а обухвата мјере заштите према лицу ангажованом за информатора, заштите припадника полиције и повјерења у рад агенције за спровођење закона а и заштите извршења оперативног задатка. Читав ток сарадничког односа одвија се уз поштовање начела криминалистике, а посебно начела чувања службене тајне, тако да за успостављени сараднички однос зна само најужи и онај нужни број припадника полиције, јер се ради о специфичном оперативном методу који једино под таквим условима може да се користи и допринесе добијању значајних оперативних информација. Заштита лица које је ангажовано за сарадника подразумијева заштиту тјелесног интегритета, заштиту угледа и положаја тог лица у друштву, заштиту његове породице и материјалних добара, као и заштиту у случају да ангажовано лице изгуби живот, буде повријеђено или се

---

²² Дураковић, А.: Прикривено полицијско дјеловање и аналитички рад као средство сузбијања кривичних дјела везаних за дроге, *Анали*, 2008, стр. 177–178

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

разболи, а те посљедице настану у вези са послом његовог ангажовања. Треба истаћи и чињеницу да са сараднику надокнађују стварни трошкови које је имао у току извршења оперативног задатка. Поред тога, сарадник се може наградити (новац, поклон, услуга и сл.) уколико се оцијени да је уложио посебне напоре у извршавању оперативног задатка.

Извјештај који сарадник подноси може бити у усменој или писменој форми и на основу њега припадник полиције саставља посебан извештај, са чијим садржајем упознаје непосредног руководиоца. У извјештају се не помиње име нити други подаци везани за ангажовано лице, већ се извјештај пише у трећем лицу, а ангажовано лице се ословљава псеудонимом, с тим што извјештај треба да садржи и задатке које је припадник полиције пренио ангажованом лицу. Потребно је истаћи чињеницу да не треба имати пуно повјерење у информације добијене од ангажованог лица, већ те информације треба провјерити кроз друге облике криминалистичке дјелатности, а нарочито ако је лице ангажовано на основу обавезујућег материјала. Када се информатор користи као посебна истражна радња о својим активностима требао би сачињавати писмене извјештаје, које би требали овјеравати надлежни у агенцијама за спровођење закона који реализују ову посебну истражну радњу (припадници полицији или тужиоци).

Окончање сарадње са информатором

У раду агенције за спровођење закона с ангажованим лицем дешавају се и такви случајеви да информатор промијени пребивалиште, или да припадник полиције који је оджавао везу са сарадником промијени радно мјесто или оде у пензију. У таквом случају треба сагледати о каквом се информатору ради, па ако је то квалитетан информатора који се и даље може користити за оперативну дјелатност полиције, онда се такав информатор предаје на везу другом припаднику полиције, али је за такав поступак потребна и сагласност сарадника.

Сараднички однос није бесконачан и он у одређеним случајевима престаје, и то²³:

- ☒ ако је завршен задатак због којег је лице било ангажовано за сарадњу,
- ☒ ако више нема потребе за одређеним профилем информатора,
- ☒ ако ангажовано лице више није у објективној и субјективној могућности да пружа информације и податке од значаја за сузбијање криминалитета,
- ☒ ако ангажовано лице умре,

---

²³ Бошковић, М., Матијевић, М.: *op.cit.*, 337.

- ☒ ако се ангажовано лице разболи од болести која му онемогућава такву делатност,
- ☒ на захтјев ангажованог лица,
- ☒ када информатор промијени мјесто пребивалишта, или припадник полиције радно мјесто, а сарадник није дао сагласност да буде преузет од другог припадника полиције,
- ☒ када интереси агенција за спровођење закона то захтијевају.

Агенције за спровођење закона воде посебне евиденције о лицима ангажованим за информаторе у складу са позитивним правним прописима.

Практични аспекти ангажовања информатора у сузбијању организованог криминалитета

Коришћење информатора у сузбијању организованог криминалитета представља врло значајну мјеру и радњу, која у зависности од околности и услова, може да има оперативни или доказни значај. Коришћењем информатора, на напријед наведеним општим принципима (као оперативно-тактичке и посебне истражне радње), можемо доћи до изузетно корисних информација о криминалној организацији (структура, састав, организација, итд.), криминалним активностима (кривичним дјелима), као и другим релевантним информацијама. Коришћење информатора посебно долази у обзир код тежих и сложенијих случајева организованог криминала, било у погледу криминалног организовања, било у погледу криминалних активности. Тако се информатор може успјешно користити код оних криминалних организација које карактерише висок степен затворености, те је теже инфилтрирати прикривеног истражитеља, или приликом разоткривања криминалних активности у вези с кријумчарењем и нелегалном трговином наркотицима, оружјем и муницијом, кријумчарењем људима и другим тешким кривичним дјелима. Заправо, коришћење информатора у сузбијању организованог криминалитета може да представља најефикаснију и најјефтинију истражну методу²⁴. Уколико се обезбиједи законитост, материјали и информације до којих дође информатор могу послужити као доказ у кривичном поступку – коришћење информатора као посебне истражне радње. Дакле, улога информатора у заштити друштва од организованог криминалитета је нужна и оправдана, нарочито у оним његовим сегментима који спадају у тзв. консенсуални криминалитет. Јавни интерес и сигурност грађана захтијевају да се храброст и спремност на сарадњу ових лица, без обзира

---

²⁴ Albanese, J.: *Organized Crime in Our Times*, Anderson Publishing Co, Cincinnati, 2004, J. 241

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

на мотив, поштује и максимално штити²⁵. Ипак, коришћење информатора у сузбијању организованог криминалитета мора бити строго контролисано и пажљиво предузето. Једноставно, информатори, својим информацијама, посебно када се ради о криминалним активностима које доносе огроман профит (нпр. трговина дрогом), могу лако истражитеља (агенцију за спровођење закона) да обману, односно доведу у замку²⁶.

Коришћење информатора у сузбијању организованог криминалитета карактерише неколико специфичности у односу на коришћење информатора у сузбијању осталих облика криминалитета. Као прво, обично се ангажују лица (добровољно јављају) која потичу из криминалне средине, те која су смањењем казне, "промјеном" стране или добијањем имунитета од тужиоца мотивисана за сарадњу са агенцијама за спровођење закона. На овај начин обезбјеђују се са једне стране неопходне информације, а с друге информатори добијају одређене гаранције (привилегије). Ове тзв. "привилегије информатора" нису апсолутне, напротив, оне се могу повући уколико се то покаже као релевантно у конкретном кривичном случају²⁷. Сарадња информатора и агенције за спровођење закона у сузбијању организованог криминалитета обично укључује и спремност информатора да свједочи на суду о непосредним сазањима која има у вези са криминалном активношћу. Тако су и неки високорангирани припадници криминалних организација у Америци, као што су Nicky Barnes, Jimmy Fratianno, Sammy Gravano, Mickey Featherstone, Anthony Casso, Anthony Accetturo, Michael Franzese и Peter Savino постали информатори агенција за спровођење закона који су свједочили против сопствених

---

²⁵ Наиме, врло често о информаторима владају негативно мишљење и ставови. С једне стране, стране криминалних кругова, што је и очекивано, информатори су означени као најнегативнији дио криминалног миљеа те су изложени најгорем могућем третману људи из свијета криминала. С друге стране, ни припадници агенција за спровођење закона о њима немају "високо" мишљење, а и научни и стручни радови посвећени овој проблематици, иначе ријетки, готово да и не садрже афирмативне ставове о њима. Можда је један од разлога за својеврсно „ћутање о информаторима“ садржан у схватању да превише приче штети и умањује њихову вриједност, односно да је неопходно да они, по дефиницији, буду обавијени велом тајне. Међутим, такав приступ можда управо има за посљедицу „поплаву“ примједби, пуних презира, на коришћење информатора у сузбијању злочина, због чега би у научној и стручној јавности требало што више истицати оправданост и неопходност примјене овог криминалистичкотактичког института. У. Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала*, Прометеј, Нови Сад, 2010, стр. 400.

²⁶ Berg, L. B.: *Criminal Investigation, Fourth Edition*, McGraw Hill, New York, 2008, p. 457.

²⁷ *Unites States v. Foster*, 986 F2d 541 (D.C. Cir 1993). У Albanese, J.: *Organized Crime in Our Times*, Anderson Publishing Co, Cincinnati, 2004, p. 242

криминалних организација²⁸. Због тога је врло значајно таква лица идентификовати и придобити за сарадњу²⁹. Мрежа информатора која служи тајном прикупљању података у вези са организованим криминалом може бити организована на два оперативна нивоа – нижем и вишем. На нижем се налазе информатори чија се знања о незаконитим дјелатностима у основи односе на локално подручје, мањи град или градску четврт. Они су стриктно ограничени на локалну проблематику испољавања организованог криминала, нису у стању да сагледају његове праве димензије и, у складу са тим, њихове информације нису стратешког, већ оперативног значаја. На вишем нивоу су информатори чији је задатак прикупљање информација о организаторима и финансијерима илегалних активности које се испољавају у оквиру организованог криминала, и који, као и обрада њихових информација, захтијевају дуготрајан рад, стратешко планирање и поступање, те централизовано руковођење и контролисање³⁰.

У сузбијању организованог криминалитета значајно је споменути још неке активности информатора које могу бити пресудне у супротстављању организованом криминалитету. Прва се тиче коришћења информатора приликом инфилтрирања прикривеног истражитеља у криминалну средину. Друга подразумева коришћење информатора ради предузимања каквих радњи, као што су симуловани послови (симуловано давање поткупнине, симулована куповина предмета, и сл.), постављање и коришћење техничких уређаја за аудио и видео снимање и слично. Наиме, сама инфилтрација прикривеног истражитеља у криминалну организацију као процес довођења прикривеног истражитеља у реално најизгледнију позицију из које ће

---

²⁸ Види опширније: Albanese, J.: *Organized Crime in Our Times*, Anderson Publishing Co, Cincinnati, 2004; Shawcross, T.: *The War Against the Mafia*, Harper, New York, 1995; Franzese, M.: *Quitting the Mob*, Harper, New York, 1993; Pryor, J.: Heroin King-Turned-Informer, Ex-Mob Underboss Gets lenient Term for Help as Witness, *The New York Times*, September 27, 1994, p. 1; Capeci, J.: Lucchese Crime Boss Sings, *The Daily News*, March 3, 1994, p. 8; Demaris, O.: *The Last Mafioso*, Bantam, New York, 1982; English, T.J.: *The Westies: The Irish Mob*, St. Martins, New York, 1991; Raab, S.: Mafia Defector Says He Lost His Faith, *The New York Times*, March 2, 1994, p. B1.

²⁹ Наиме, у организованом криминалном дјеловању челни људи и организатори не предузимају непосредно незаконите радње, већ то у њихово име и за њихов рачун врше чланови криминалног удружења на нижим нивима организовања. На тај начин се организатори искључују из непосредних активности, а њихову умијешаност је тешко доказати. Међутим, уколико се чланови криминале организације, односно истурени чланови групе придобију за сарадњу са полицијом, кроз форму дискретног саопштавања значајних информација или у другом оперативном виду, вакуум између њих и организатора биће попуњен, па полицији остаје да тактичким радом, заједно са органима правосуђа, обезбиједи доказе о кривци челних људи.

³⁰ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала*, Прометеј, Нови Сад, 2010, стр. 400.

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

му бити омогућен приступ криминалној организацији, њеним структурама, плановима итд. је веома захтјевна и неизвјесна активност. Криминалне организације, односно њихови чланови, а посебно управљачка структура, врло су опрезне када је ријеч о непровјереним и непозданим партнерима. Због тога, врло често је потребно ангажовати информатора, који ће "гарантовати" за прикривеног истражитеља, те омогућити његово увођење у криминалну организацију или склапање симулованих послова са криминалном организацијом. Заправо, информатор тада потврђује креирану легенду прикривеног истражитеља, потврђујући његов "нови" идентитет и криминалну прошлост. Врло често информатор је тај који омогућава остваривање првог контакта прикривеног истражитеља са осумњиченим лицем. Такође, информатор омогућава прикривеном истражитељу стално изграђивање и учвршћивање увјерења у криминалним структурама о себи као особи која је одана и поуздана, а све то уз припремљену легенду о свом цјелокупном идентитету. Исто тако, информатор може да буде веома значајан и приликом остваривања и одржавања контакта са прикривеним истражитељем. Ово посебно долази до изражаја када није могуће остварити директни контакт са прикривеним истражитељем, или би то било скопчано са знатним потешкоћама, те би могло цијелу прикривену операцију довести у питање. На крају, информатор може агенцијама за спровођење закона помоћи и током проверавања и контроле рада прикривеног истражитеља (као један од начина).

Поред наведеног, информатор може да добије, од стране агенције за спровођење закона, и конкретне задатке који се тичу сузбијања организованог криминала. У том смислу од информатора се може тражити да учествује у симулованим пословима (куповина и продаја предмета), тајно снима лица и предмете (аудио и видео технички снимци) и друго. Обично се агенције за спровођење закона одлучују на ангажман информатора у оним случајевима када доказе не могу прикупити на другачији начин, односно када би коришћење прикривеног истражитеља било скопчано са знатним потешкоћама. У таквим околностима агенције за спровођење закона настоје обезбиједити доказе тако што ће информатори обављати симуловане послове купопродаје (дрого, оружја и муниције, итд.), али имају и могућност коришћења аудио и видео записа, при чему се технички аудио и видео снимци могу користити на суду као докази³¹. Тако

---

³¹ Ипак, и у таквим околностима агенције за спровођење закона ће увијек настојати да прикривени истражитељи замјене информатора, уколико је то могуће. Смисао супституције у овом случају јесте што главне доказе за кривично гоњење не обезбјеђује информатор, који често има криминалну прошлост (што доводи у питање његов кредибилитет и поузданост информација), већ се ти докази

задатке прикривеног истражитеља, односно тајног агента у Сједињеним Америчким Државама могу обављати и повјерљиви информанти (*confidential informant*), кооперативни свједоци (*cooperating witness*) или кооперативни оптужени (*cooperating defendant*), дакле и лица која нису полицијски или други државни службеници³², док у Хрватској поузданици могу спроводити симуловану продају и откуп предмета те симуловано давање поткупнине и симуловано примање поткупнине, као и користити се прикривеним аудио и видео уређајима и другим техничким уређајима за стварање техничког записа о спровођењу посебних доказних радњи³³.

С аспекта сузбијања организованог криминалитета, информатори могу имати значајну улогу као свједоци у кривичним случајевима организованог криминала. Наиме, неспоран је законски основ који даје могућност саслушања информатора као свједока или заштићеног свједока у кривичном поступку, о току спровођења радњи или о другим важним околностима. С тим у вези информатори се у кривичном поступку саслушавају по правилима саслушања свједока или саслушања заштићених свједока³⁴. Предмет свједочког исказа информатора су чулна опажања неке чињенице из прошлости, важне за кривични поступак, која могу да потичу из непосредног (властитог) опажања или из посредног сазнања, у ком случају он наводи извор сазнања. Информатор може сведочити и о ономе што се прича и говори. Психолошке основе формирања исказа су веома сложене и обухватају читав спектар процеса везаних за опажање, памћење и репродукцију опаженог. Сваки исказ настаје кроз ове три фазе које битно одређују његову садржину и карактеристике³⁵. Нема дилеме да информатори, посебно они који потичу из криминалне средине, располажу одређеним

обезбјеђују од стране тајног агента. Bell R.E.: Undercover sting operations in money laundering cases, *Journal of Money Laundering Control*, 2001, No 4, pp. 333 – 343.

³² *Drug Enforcement Handbook*, U.S. Department of Justice, Drug Enforcement Administration, July, 1994.

³³ Члан 20. Правилника о спровођењу посебних доказних радњи, Народне Новине, 102/2009.

³⁴ Исказ свједока (изјава) даје се, по правилу, у усменој форми. Исказ свједока треба да буде дат у току поступка, и то тужиоцу, односно суду. Саопштења дата другим органима (овлашћеним службеним лицима, органима државне управе или другим државним органима), макар узета и у форми записника, нису искази свједока у смислу кривичног поступка. Овлашћена службена лица могу ради извршења својих задатака тражити потребна обавјештења од грађана и позивати грађане (члан 219 ст. 2 и 3), али их не могу саслушавати као свједоке, јер кривични поступак у коме то својство стичу још није започет. Свједоком се постаје тек пошто је исказ дат тужиоцу, односно суду. Симовић, М.: *Кривично процесно право*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2007, стр. 198

³⁵ Види опширније: Симовић, Б., Матијевић, М.: *Криминалистика тактика*, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2007, стр. 294–319.

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

информацијама које се као њихов исказ могу користити као докази у кривичном поступку. Дакле, исказ информатора, као свједока, може бити доказ у кривичном поступку, али је оцјена доказне вриједности таквог исказа најтежа од свих оцјена доказне вриједности радњи доказивања. Основни проблем при оцјени исказа информатора јесте утврдити у којој мјери се изјава информатора о чињеницама подудара са стварним стањем. Осим истинитог исказа (када постоји подударност између исказа и реалности чињеница), постоје и лажан и погрешан исказ (када постоји неподударање исказа информатора са реалношћу из разлога који су ван воље и свијести информатора као свједока). Погрешан исказ може настати због грешака приликом примања утисака (грешке у перцепцији) и њиховог памћења, као и због излагања онога што је информатор примио (грешке у репродуковању). Неподударање исказа информатора са реалношћу може да наступи из разлога који зависе од воље и свијести информатора, и тада је исказ лажан. Истинитост или неистинитост исказа информатора као свједока цијени се према његовој сагласности са догађајем (*објективни критеријум*) и према стварном сазнању свједока о догађају и његовој свијести и хтијењу да дâ лажан, односно истинит исказ (*субјективни елемент*)³⁶.

На крају, можемо навести и друге предности ангажовања информатора у сузбијању организованог криминалитета у односу на неке друге посебне истражне радње. Као прво, рад са информаторима је традиционална криминалистичка (оперативно-тактичка) радња, која је својим постојањем и коришћењем показала значајне резултате у криминалистичком раду на откривању и доказивању кривичних дјела и њихових учинилаца, а тиме и своју оправданост. Осим тога, овом методом знатно мање се ограничавају основна људска права него неком другом посебном истражном радњом, а поред тога она не изискује посебне захтјеве у погледу избора, припреме, обуке, финансијских издатака и неких других сложених аспеката ангажовања, као што је случај нпр. са прикривеним истражитељем. С друге стране, практични аспекти ангажовања информатора могу представљати предности у односу на ангажовање прикривеног истражитеља. Ова чињеница је посебно изражена у малим срединама, па чак и државама које су релативно мале по пространству и броју становника (какав је знатан број европских држава, укључујући и земље у региону: БиХ, Србија, Хрватска, Црна Гора, Македноја, Словенија, Албанија, итд.), гдје криминалним круговима није тешко прикупити информације о неком лицу које је потенцијално нови члан или криминални партнер. Такође, у ужим просторним оквирима, са мањим бројем чланова друштвене заједнице, преступници готово по правилу знају све припаднике

---

³⁶ Симовић, М.: *Кривично процесно право*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2007, стр. 204.

полицијских и других безбједносних служби, тако да у случају додјељивања овим другим тајног задатка, њихов фиктивни идентитет лако може бити откривен. Зато се често као једино рационално и изводљиво рјешење намеће управо оно које информатору даје улогу прикривеног истражитеља, у ком случају се ништа не фингира када је ријеч о идентитету истражног субјекта. Оно о чему се максимално мора водити рачуна јесте тајност његовог ангажовања од стране полиције³⁷.

Наравно, треба бити свјестан и лоших страна ангажовања информатора у сузбијању организованог криминалитета, као што су поузданост информација, кредибилитет информатора, нестручност у кривичноправном и криминалистичком смислу, што може утицати на законитост прибављених доказа, могућност злоупотребе статуса информатора (привилегија), итд. Наиме, чињеница да информатор обично потиче из криминалне средине, као и узимање у обзир његових мотива (освета, новац, и др.) озбиљно доводе у питање његов кредибилитет, као и поузданост информација које доставља. Сасвим је схватљиво питање: може ли се и колико информатору вјеровати? Такође, питање је колико информатор, као грађанско лице (врло вјероватно без стручности у кривичноправном смислу), може обезбиједити валидне доказне материјале. Наиме и када се обезбеде законски стандарди у погледу услова и начина коришћења информатора као посебне истражне радње, постоји велика могућност да информатори, усљед непознавања законских и подзаконских прописа, доказе обезбиједје на начин који ће искључити њихов доказни карактер (незаконити докази).

Литература

- [1] Albanese, J.: *Organized Crime in Our Times*, Anderson Publishing Co, Cincinnati, 2004.
- [2] Алексић, Ж.; Шкулић, М.; Жарковић, М.: *Криминалистички лексикон*, Дигитал Дизајн, Смедеревска Паланка, 2004.
- [3] Bell R.E.: Undercover sting operations in money laundering cases, *Journal of Money Laundering Control*, 2001, No 4
- [4] Berg, L. B.: *Criminal Investigation*, Fourth Edition, McGraw Hill, New York, 2008
- [5] Brawn, F. M.: *Criminal investigation: Law and practice*, Butterworth Heinemann, 2001
- [6] Бошковић, М.; Матијевић, М.: *Криминалистика оператива*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2007.

---

³⁷ Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала*, Прометеј, Нови Сад, 2010, стр. 400.

Коришћење информатора као посебне истражне радње...

- [7] Водинелић, В.: Проблематика криминалистичкотактичких института – информант, информатор, прикривени полицијски извиђач у демократској држави, *Безбедност*, бр. 2, 1994.
- [8] Дураковић, А.: Прикривено полицијско дјеловање и аналитички рад као средство сузбијања кривичних дјела везаних за дроге, *Анали*, 2008,
- [9] Маринковић, Д.: *Сузбијање организованог криминала*, Прометеј, Београд, 2010.
- [10] Петровић, Б.: *Наркокриминал*, Правни факултет, Сарајево, 2004.
- [11] Стојановић, З., *Коментар КЗ СРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1999.
- [12] Шкулић, М.: Прикривени иследник – законско решење и нека спорна питања, *Безбедност*, Београд, број 3/05.
- [13] *The Attorney General's Guidelines Regarding The Use Of Confidential Informants*; Интернет:
<http://www.fas.org/irp/agency/doj/fbi/dojguidelines.pdf>
- [14] *Drug Enforcement Handbook*, U.S. Department of Justice, Druge Enforcement Administration, July, 1994.
- [15] Симовић, М.: *Кривично процесно право*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2007.
- [16] Симовић, Б.; Матијевић, М.: *Криминалистика тактика*, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2007.
- [17] *Закон о кривичном поступку Републике Српске*, Пречишћени текст, Службени гласник Републике Српске, број 100/09.
- [18] *Закон о kazненом поступку*, Narodne novine, broj152/2008 i 76/2009.
- [19] *Pravilnik o načinu provođenja posebnih dokaznih radnji*, Narodne novine, broj 102/2009.

Mile Šikman, PhD

Department for police education
Banja Luka

Abstract: Informant, traditionally represent the operational and tactical measures and actions in our criminalistic practice. Surely, there is no good operational work or operational staff without quality informants / collaborators. On the contrary, the best operating employee is considered to be one who has the best informants. In addition, in criminalistic theory, the use of informants in detecting and solving crimes is fairly represented. Thus, there are different criteria for classification of informants, the general principles of criminalistic work with the informant is identified, individual principles are defined, and more. So this is a measure on which there is some experience (practical) and knowledge (theoretical). Also, the current procedural legislation in BiH and the Republic of Srpska give possible usage of informants and a special investigation actions in detecting and proving criminal acts (CPC BiH since 2003. and the Republic of Srpska of the CPC since 2009.). Regardless of this possibility so far is the measure used very modestly (almost never) as special investigation action. On the other hand, there are practical and substantiated reasons for non-use of informants as well as special investigation action. These reasons are based on the interpretation of law that the informant may be used only in connection with the undercover investigator, that the use of informants could not provide legal evidence, that the informant is an incompetent person, and etc. From a scientific point of view, and comparatively speaking, there are no rational reasons for not using an informant as special investigation actions. Specifically, if other measures and actions can not provide evidence (principle of subsidiarity), and there is legal basis for its determination (the principle of legality), including the provision of judicial review (order of the proceedings, etc.), it is necessary to use only existing knowledge and experience regarding the use of informants and effectively implement this action. Also, the special investigative activity is much simpler and more convenient to apply than many other (already mentioned: the undercover investigator, surveillance of telecommunications, etc.), requires the involvement of small capacity (human and material), and it is significantly less restrictive of rights and liberty of suspects persons (the principle of proportionality).

Keywords: informant, special investigations, crime, crime prevention.

STRATEGIC ASPECTS OF COMBATING TERRORISM

**CRIMINAL INTELLIGENCE AS A PART OF THE NEW TECHNIQUES AND
METHODS OF COMBATING TERRORISM**

СТРАТЕШКИ АСПЕКТИ БОРБЕ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА

**КРИМИНАЛИСТИЧКА ОБАВЈЕШТАЈНОСТ КАО ДИО НОВЕ ТЕХНИКЕ И
МЕТОДЕ БОРБЕ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА**

*Ivan Ristov*¹

Faculty of Security – Skopje

Abstract: Strategic thinking in combating modern terrorism is the basis of effective response of the law enforcement. Without short and long terms of predictions which will assume the way of development of terrorist organizations, without proper allocation of resources, successful prevention, detection and repression of terrorist assaults is unthinkable.

Criminal intelligence, especially strategic analysis must be daily routine in law enforcements new type of work.

Terrorism is a complex type of crime, with lots of previous preparations and organizing. In fact, on that point strategic thinking should be directed.

Collecting data from any kind of sources in order of processing and setting of quantitative, temporary and demographic analysis, descriptive and multi variables statistics, analytical mapping of terrorism (GIS – mapping) and proper and legal disseminations of the useful information and publications should be basic tasks of proactive units in fight against terrorism.

Key words: Terrorism, Criminal intelligence, Strategic analysis, Crime analysis, Analytical mapping of terrorism.

---

¹ *ivan.ristov1@gmail.com*

Introduction

At no time in history is law enforcement more in need of strategic direction. The rapid changes in the criminal environment over recent years have taken many in law enforcement by surprise. Transnational crime has become more transnational, organized criminals have become more organized, and the ever expanding role of law enforcement to combat a broader array of ills has not been matched with a corresponding expansion in resources. To be effective, law enforcement is now required to predict into the short and long term, anticipate the behavior of organized crime groups and terrorist organizations, think strategically and be judicious with resource allocation. The "intelligent" level of business planning has long been neglected by a police establishment fixated (as it has been until now) with tactical investigations and short-term operational outcomes. "Worry about tomorrow: next year is somebody else's problem", has until recently been mantra².

Now days in western countries decision-makers are now looking to strategic intelligence to concisely deliver a product that can make sense of an increasingly complex and dynamic criminal environment, so that resource priority decisions can be made in the present, and developing criminal endeavors anticipated and managed in the future.

The need of strategy in combating terrorism and the need of not compromise war against the terrorist organization we can best see in the word of the former president of the USA GEORGE W. BUSH when he addressed to a joint session of congress and the American people on 20.09.2001:

"We have seen their kind before. They are the heirs of all the murderous ideologies of the 20th century. By sacrificing human life to serve their radical visions—by abandoning every value except the will to power—they follow in the path of fascism, and Nazism, and totalitarianism. And they will follow that path all the way, to where it ends: in history's unmarked grave of discarded lies."

Criminal intelligence and combating terrorism

Intelligence is the sum of what is known, integrated with new information, and then finally interpreted for its meaning. Intelligence is often described in terms of where and why it is being done. For example:

---

² Strategic thinking in criminal intelligence, Jerry Ratcliffe, editor, The federation press Pty Ltd, 2007

political, business, criminal... intelligence. What does this terminology mean? Without doubt, these separate application have some impact on both the way in which intelligence processing is carried out and the type of product being developed³.

Criminal intelligence is information gathered, analyzed recorded and disseminated by law enforcement agencies concerning types of crime, identified criminals and known or suspected criminal groups⁴. Most important thing at criminal intelligence is the intelligence cycle.

Criminal intelligence cycle is effective intelligence results from a series of interrelated activities. The intelligence cycle is a continuous process. It consists of seven phases: Task planning; Data collecting; Collating data; evaluating data for reliability and credibility; Integration, analysis, synthesis and interpretation; Briefing and reporting and Task review, with continuous evaluation and feedback at each stage and at the end of each cycle⁵.

Criminal intelligence can be practice in two ways, as operational (tactical) criminal intelligence and strategic criminal intelligence. In this section we will define the use of operational (tactical) intelligence in combating terrorism. First, what is tactical intelligence?

In the field of law enforcement operational intelligence is generally concerned with the identification, targeting, detection, and intervention (or interdiction) actions taken against specific criminals or wrongdoers. Often, this intelligence involves identifying specific elements of illegal operations of any sort. These include, but are not limited to, syndicate networks; individuals or groups involved in unlawful activities; methods used (modus operandi, or MO); specific details about the capabilities, limitations, vulnerabilities, and intentions of the likely perpetrators; and their sources of support and finance⁶.

What is terrorist threat, and how criminal intelligence can predict, prevent and repress these threats is the main question in this section.

National strategy for combating terrorism of the USA from 2003 define Terrorist threats as flexible, transnational network structure, enabled by modern technology and characterized by loose interconnectivity both within and between groups. In this environment, terrorists work together in funding, sharing intelligence, training, logistics, planning, and executing attacks.

---

³ Don McDowell, Strategic Intelligence A handbook for practitioners, managers and Users, The scarecrow press, inc. 2009, page 3-17

⁴ USA Military police definition

⁵ Don McDowell, Strategic Intelligence A handbook for practitioners, managers and Users, The scarecrow press, inc. 2009, page 3-17

⁶ Ibid.

Terrorist groups with objectives in one country or region can draw strength and support from groups in other countries or regions⁷.

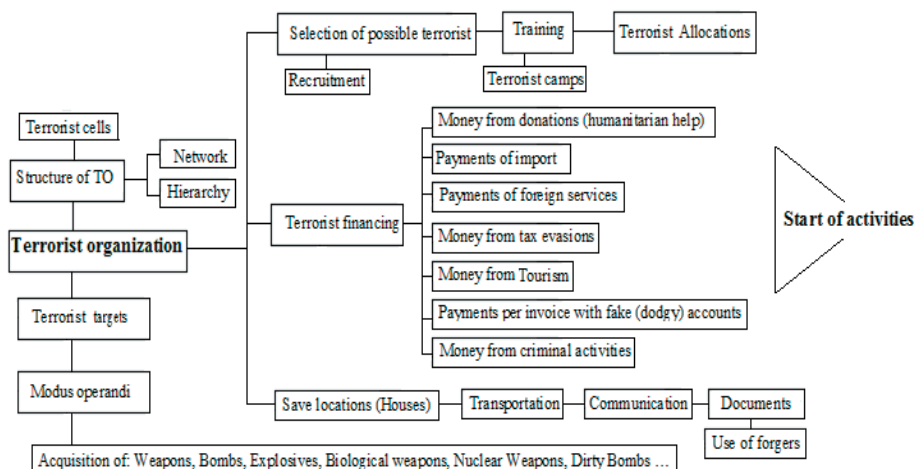
Terrorist organizations operate on three levels: State; Regional and Global. These three types of organizations are linked together in two ways. First, they can cooperate directly by sharing intelligence, personnel, expertise, resources, and safe havens. Second, they can support each other in less direct ways, such as by promoting the same ideological agenda and reinforcing each other's efforts to cultivate a favorable international image for their "cause."

If we try to understand the way of working of the terrorist organization we can be better at the war with them, because the struggle against international terrorism is different from any other war in our history.

Like every type of organized crime, terrorist acts are executed after serious preparations and planning. Terrorist organizations must previously plan and well organize every potential attack. This means that they must allocate proper terrorist cells, find save houses and locations, define the way of their communication, collect funds, recruit and train new people etc.

By defining the task that every terrorist organization must fulfill in order to operate properly we define the plan for collecting data of the low enforcements agencies.

Terrorist organization schematic

From this schematic we can see the key points, where criminal intelligence must find its use. Previously we said that criminal intelligence is complex process with seven phases. The first phase – Task planning defines

⁷ National Strategy for combating terrorism, The White house, USA, February 2003, page 8.

the problem, in our case terrorist organizations, terrorist treat. The data that law enforcement must collect are:

Data and information for the structure of the Terrorist organization (terrorist organizational models):

A terrorist organization's structure, membership, resources, and security determine its capabilities and reach. Knowledge of current and emergent models of terrorist organization improves an understanding and situational awareness of terrorism in contemporary operational environment⁸.

In examining the structure of terrorist group law enforcement agencies must collect and analyze data in order to discover is the group structured as a network or hierarchy⁹ or combination of the two models. But agencies should consider that presenting any generalized organizational structure can be problematic. Terrorist groups can be at various stages of development in terms of capabilities and sophistication. Change in terrorist leadership, whether through generational transition or in response to enhanced security operations, may signal significant adjustments to organizational priorities and available means to conduct terrorism¹⁰.

Levels of commitment in the terrorist organization are the next stop of collecting data in order to understand and define the role of every terrorist in the organization for example who are the leaders, who are operational cadre and who are active or passive supporters.

Data for Terrorist cell (Terrorist Allocation)

The cell is the basic unit of organization in any of the models (network or hierarchy). It is the smallest element at the tactical level of terrorist organization. Individuals, usually three to ten people, comprise a cell and act as the basic tactical component for a terrorist organization. One of the primary reasons for a cellular configuration is security. The compromise or loss of one cell should not compromise the identity, location, or actions of other cells.

Law enforcement agencies must recognize and identify the structure of the cells and individuals. Try to find the real names and dresses of the individuals (operational cadre) their roles (who is the cell leader) and

---

⁸ A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century, U.S.Army,TRADOC-G2-Handbook No.1, 2007.

⁹ Hierarchical structure organizations are those that have a well-defined vertical chain of command, control, and responsibility. Data and intelligence flows up and down organizational channels that correspond to these vertical chains, but may not necessarily move horizontally through the organization.

¹⁰ Ibid.

commitment. Are cells based on family or employment relationships, on a geographic basis, or by specific functions such as direct action or intelligence.

Selection of possible terrorist (recruitment)

Terrorist groups will recruit from populations that are sympathetic to their goals. Legitimate organizations can serve as recruiting grounds for terrorists. Militant Islamic recruiting, for example, is often associated with the proliferation of fundamentalist religious sects. Some recruiting is conducted on a worldwide basis via schools financed from both governmental and non-governmental donations and grants. Recruiting may be conducted for particular skills and qualifications and not be focused on ideological commitment¹¹.

Law enforcement agencies must identify potential recruitments by identifying these fundamentalist religious sects and "legitimate" organizations by identifying its leaders and members checking their background and linking them with terrorist groups.

Training - Terrorist camps

The locations of the camps, are they supported by the government of that state¹², how well are they protected...

Terrorist financing

Financing is required not just to fund specific terrorist operations, but to meet the broader organisational costs of developing and maintaining a terrorist organisation and to create an enabling environment necessary to sustain their activities. The direct costs of mounting individual attacks have been low relative to the damage they can yield. However, maintaining a terrorist network, or a specific cell, to provide for recruitment, planning, and procurement between attacks represents a significant drain on resources. A significant infrastructure is required to sustain international terrorist networks and promote their goals over time. Organisations require significant funds to create and maintain an infrastructure of organisational support, to sustain an ideology of terrorism through propaganda, and to finance the ostensibly legitimate activities needed to provide a veil of legitimacy for terrorist organisations¹³.

---

¹¹ A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century, U.S.Army,TRADOC-G2-Handbook No.1, 2007.

¹² There are three types of terrorism: Non-state supported, State-supported and State-directed.

¹³ Financial action task force (FATF), Terrorist financing, February 2008, page 4.

Етиологија малољетничке делинквенције

Follow the path of the money. Macedonian Agency for preventing money laundering and financing terrorism in 2010 released a Handbook for conducting of measures and activities for preventing money laundering and financing terrorism by the subjects. In this handbook as most common sources of founding terrorist organizations are enumerate: Money from donations (humanitarian donations); payments of import; money from tax evasions; money from tourism; payments per invoice with dodgy (fake) accounts; money from criminal activities and payments from foreign services¹⁴.

Basically money sources of terrorist can be divided in 3 groups: funds from legitimate sources (including charities, businesses, and through self-funding by terrorists and their associates from employment, savings, and social welfare payments), funds from criminal proceeds (arms trafficking, kidnap-for-ransom, extortion, racketeering and drug trafficking) and Safe Havens, Failed States and State Sponsors.¹⁵

Save locations, transport, communication and documents

Data for houses that terrorist live in, where are the save houses, how many terrorists live there, how do they travel, cars that they use, mobile phone numbers, e-mail addresses, IDs, passports, are they fake, finding people who are used for forgers etc.

Terrorist target and modus operandi

Information about next possible attacks, in what state, which city, at what address, what is the object of attack, when, with what, who will be direct executers, modus operandi, assassination, bomb, car bomb etc..

The proactive investigation must be directed to prevent weapons, explosives, biological weapons, nuclear weapons, dirty bombs etc. to lie on terrorist hands.

Strategic intelligence and strategic aspects of combating terrorism

Strategic intelligence is the aggregation of the other types of intelligentsia to provide valueadded information and knowledge toward making organizational strategic decisions. SI is often used in the military or defense world to signify information or knowledge that can be helpful for high-level decision making. This is often distinguished from operational or

---

¹⁴ Handbook for conducting of measures and activities for preventing money laundering and financing terrorism by the subjects, Ministry of finance, Agency for preventing money laundering and financing terrorism, Skopje 2010, page 20

¹⁵ Financial action task force (FATF), Terrorist financing, February 2008, page 11-19

tactical intelligence, which are lower-level types of intelligence¹⁶. There is a fundamental difference between tactical and strategic intelligence data collection planning and information gathering, primarily in terms of scope. If tactical intelligence is concerned with target identification, then the data collection challenge tends to be focused on individuals and their associations, plans, and capabilities. Strategic intelligence looks more toward gaining a deeper understanding of all the aspects of a particular crime phenomenon and its impact, near and far. For this purpose, data collection is aimed at gathering all sorts of data from every source imaginable, both within and outside of government circles¹⁷It is best considered as applied research into a particular phenomenon so that, in due course, the knowledge gained will help focus ongoing operations and provide the basis for policy and legislative review.

In our case that particular phenomenon is terrorism and terrorist groups, and the knowledge that we will gain with SI will help the law enforcement in the ongoing operations against terrorist and will provide fundamental information for the leaders of the countries, for policy and legislative review, drawing up useful strategies and making decisions for allocation of the human resources and the need of new people, methods and techniques.

Previously we said that criminal intelligence cycle consists of seven phases. The main difference between operational and strategic criminal intelligence is in the defining and planning of the task and the integration, analysis, synthesis and interpretation of the collected data.

Strategic intelligence analysis data, using proper methods in order to find out the capability, structure, financing power and the weaknesses of the terrorist organizations.

After collecting data from any kind of sources next step is generation of hypotheses. These hypotheses must be confirmed or declined after the use of different kinds of quantitative, temporary and demographic analysis, descriptive and multi variables statistics and analytical mapping of terrorism.

Reference

- [1] A Military Guide to Terrorism in the Twenty-First Century, U.S.Army,TRADOC-G2-Handbook No.1, 2007.
- [2] Exploring crime analysis readings of essential skills, International association of crime analysts, 2004.
- [3] Financial action task force (FATF), Terrorist financing, February 2008

---

¹⁶ Liebowitz, Jay, Strategic intelligence : business intelligence, competitive intelligence, and knowledge management, 2006, page 22

¹⁷ McDowell, Don, Strategic Intelligence A handbook for practitioners, managers and Users, The scarecrow press, inc. 2009, page 3-17

Етиологија малолетничке делинквенције

- [4] Handbook for conducting of measures and activities for preventing money laundering and financing terrorism by the subjects, Ministry of finance, Agency for preventing money laundering and financing terrorism, Skopje 2010
- [5] McDowell, Don, Strategic Intelligence A handbook for practitioners, managers and Users, The scarecrow press, inc. 2009
- [6] National Strategy for combating terrorism, The White house, USA, February 2003
- [7] National Strategy for combating terrorism, The White house, USA, September 2006
- [8] Ratcliffe, Jerry, Strategic thinking in criminal intelligence, The federation press Pty Ltd, 2007
- [9] United Nations Global Counter-Terrorism Strategy, General Assembly resolution 60/288 of 8 September 2006
- [10] United Nations Global Counter-Terrorism Strategy, General Assembly resolution 62/272 of 15 September 2008

Иван Ристов

Факултет безбедности – Скопље

Апстракт: Стратешко размишљање у борби против савременог тероризма је основа ефикасног одговора органа за спровођење закона. Без краткорочних и дугорочних предвиђања која ће пратити начин развоја терористичких организација, без одговарајуће расподеле сиромашних ресурса, успјешно спречавање, откривање и сузбијање терористичких напада је незамисливо.

Криминалистичка обавјештајност, а посебно стратешка анализа мора да буде дневна рутина органа за спровођење закона као нови тип рада.

Тероризам је комплексан вид криминала, са много претходних припрема и организовања. У ствари стратешко размишљање треба да буде усмерено на ту тачку.

Прикупљање података из било које врсте извора у циљу обраде и постављања квантитативних, привремених и демографских анализа, дескриптивне и више променљиве статистике, аналитичко мапирање тероризма (ГИС -мапирање) и правилно и законито ширење корисних информација и публикација треба да буду основни задаци проактивних јединица у борби против тероризма.

Кључне речи: Тероризам, криминалистичко обавјештавање, стратешке анализе, анализе криминала, аналитичко мапирање тероризма.

ЕТИОЛОГИЈА МАЛОЉЕТНИЧКЕ ДЕЛИНКВЕНЦИЈЕ

ETIOLOGY OF JUVENILE DELINQUENCY

Жана Врућинић

Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука

Апстракт: Многи стручњаци су проучавали ране обрасце понашања јер је примијећено да се дио развојног пута код неких младих људи састоји од антисоцијалног и делинквентног понашања и показивања агресивности и других проблема понашања још у предшколском периоду и настављања обрасца антисоцијалног понашања у одраслом добу. Њихова делинквентна дјела имају тенденцију да буду врло озбиљна и вјероватно је да ће они бити антисоцијални у свим пољима живота. Спроведена су истраживања која се односе на то који фактори доводе до делинквенције. Предложени фактори делинквенције су студирани у три главне области, биолошкој, психолошкој и социолошкој. Овим радом се даје кратак преглед разлика у етиолошким објашњењима и манифестацијама делинквентног понашања с раним односно касним почетком кроз двије теорије развојне психопатологије – Патерсонове теорије присиле и Мофитове теорије континуиране и адолесцентне делинквенције.

Кључне ријечи: малољетничка делинквенција, антисоцијално понашање, Патерсонова теорија присиле, Мофитова теорија континуиране и адолесцентне делинквенције.

Квалитет интеракције који дјеца имају у својим породицама игра главну улогу у томе који ће пут они изабрати у будућности (Patterson, G. R., DeBarsyshe, B. D., & Ramsey, E., 1989). Примијећено је да дјеца с минималним «управљањем» од стране одраслих чланова своје породице имају веће шансе да покажу делинквентно понашање. Таква дјеца се често осјећају одбаченима од родитеља и неспособна су да се адаптирају у школском окружењу. Она траже неку врсту прихватања и придружују се девијантним групама. Када се одбачено дијете придружи социјално девијантној групи, велике су шансе да ће имитирати понашање својих вршњака и испољити делинквентно понашање. Патерсон (1996) објашњава да у циљу да се разумије или бар детерминише да ли ће

дијете показивати делинквентно понашање, треба да се истражи каквом породичном окружењу је то дијете изложено.

Патерсонова теорија присиле (1998) приступа делинквентном понашању из перспективе развојне психопатологије. Према овој теорији се разликују двије групе делинквената, рани и касни. Ране делинквенте карактерише рани почетак исказивања таквог понашања, у раздобљу касног дјетињства или ране адолесценције, док касне делинквенте карактерише почетак исказивања делинквентног понашања у раздобљу средње или касне адолесценције (Patterson, DeVaryshe и Ramsey, 1990). При томе Патерсон (1998) у развоју ране делинквенције наглашава улогу породичних интеракција. Кључни механизам за развој раног делинквентног понашања је механизам присиле, а он се односи на условљене реакције на аверзивно понашање других (Patterson, 2002).

За развој касне делинквенције одговоран је «тренинг девијантности» од стране девијантних вршњака, до којег долази због смањене родитељске контроле.

На овом мјесту треба направити разлику између учења и извођења. Дијете може много *научити* о делинквенцији или антисоцијалном понашању, али ће ријетко или никада *учинити* делинквентну или антисоцијалну радњу. У нашем друштву дијете учи многе облике делинквентног понашања са телевизије, од других чланова фамилије и вршњака. Ова теорија објашњава зашто нека дјеца изводе те радње, за разлику од других која то ријетко или уопште не раде (Patterson, 1992).

Механизам присиле је кључан у Патерсоновој теорији. Овај процес је несвјестан и аутоматски вођен, те га испитаници нису у стању добро описати. Међутим, опажања посматрача у њиховим домовима у оквиру Орегонског истраживања младих (Patterson, 1998) показала су да се он може описати у четири корака: 1) родитељ намеће свој захтјев; 2) дијете на захтјев родитеља одговара аверзивним понашањем односно препирањем, викањем или захтијевањем; 3) родитељ на овакво понашање дјетета реагује покушајем смиривања ситуације, односно одустајањем од свог захтјева и 4) дијете се престаје понашати аверзивно, односно смири се. Према томе, присилно понашање дјетета је краткорочно функционално зато што омогућава престајање аверзивног понашања других чланова породице.

Да би се разумјело да ли ће дијете испољити делинквентно понашање, потребно је прво истражити у каквом породичном окружењу дијете расте. Према томе, потребно је одговорити на питања која се тичу његових родитеља. Прво, утврдити доступност родитеља, природу родитељских интеракција и да ли они могу да разумију природу свог дјетета. Породицу у којој су присилне интеракције учестале карактерише неадекватно родитељско понашање, тачније оштро и недоследно дисциплиновање дјетета, недовољна позитивна

Етиологија малолетничке делинквенције

укљученост у дјечије активности, те смањена контрола дјечијих активности. У оваквим породицама родитељи нису досљедни у примјени позитивних поткрепљења за просоцијално понашање, те у ефикасном кажњавању девијантног понашања, а резултат тога су бројне дневне присилне интеракције са члановима породице (Patterson, DeBaryshe i Ramsey, 1990).

Током расправе о делинквенцији, не може се игнорисати ефекат социоекономског статуса, с обзиром на то да су многи аутори предложили управо тај ефекат као узрочни фактор. Међутим, истраживања у овој области су показала да овај ефекат треба посматрати кроз учешће родитеља у животу дјетета. Ове студије, као што су приказали Патерсон и сарадници (1989), показују да већина дјеце испољава негативне обрасце понашања ако нема било какву родитељску подршку, без обзира на социоекономски статус. Упркос чињеници да већина малолетних делинквената потиче из породица са нижим социоекономским статусом, аутори објашњавају да је то резултат лошег породичног управљања. Да су та дјеца изложена већој родитељској дисциплини, њихов социоекономски статус не би био ризичан фактор.

Аутори су покушали да се одвоје од традиционалног објашњења делинквенције. Другим ријечима, они су вјеровали да је делинквенција више резултат породичних интеракција прије него породичне структуре. Традиционално се мислило да су дјеца која су одрасла у породицама са једним родитељем више подложна делинквентном понашању од оне коју су одгојила оба родитеља. Ипак, присталице контекстуалног развоја вјерују да дијете које је одгојио самохрани родитељ неће постати делинквент уколико су односи у његовој породици довољно квалитетни. Поред тога, Петерсон тврди да је шанса за појаву делинквенције драстично смањена када родитељи стално прате своју дјецу. Патерсон (1996) вјерује да је ову теорију могуће примијенити чак и на нешто млађе узрасте.

Друга тврдња показује колико је у тијесној вези ова теорија са Пијажеовом развојном теоријом. Два кључна термина у овој теорији су асимилација и акомодација. Асимилација је процес интерпретације стварности у оквирима интерног модела свијета индивидуе (модела који се базира на претходном искуству); акомодација подразумијева промјене у том моделу као резултат усклађивања са животним искуством. Треба напоменути да постоји један битан заједнички фактор између тих компоненти. То је чињеница да већину информација које мијењају дјететову перцепцију средине дијете добија из свог социјалног контекста. Ако породица дјетета, социјални кругови или школа не стимулишу одређене процесе асимилације или акомодације, онда ће то дијете пропустити кључни дио свог развоја. То, дакле, подразумијева да таква дјеца имају веће шансе да испоље делинквентно понашање.

Неки аутори објашњавају да су овакве појаве такође изазване биолошким факторима. На примјер, већина случајева малолетничке делинквенције јавља се код дјечака, а врло мали број код дјевојчица. Такође, установљено је да је овакво понашање учесталије како дијете постаје старије. Неопходно је да се схвати да су ови биолошки фактори повезани са одређеним друштвеним факторима. На примјер, друштво захтијева да се дјевојчице добро понашају, тј. да ангажују друштвено прихватљиво понашање. То је концепт који оне уче у раном узрасту и науче да живе са њим током цијелог дјетињства. Сходно томе, социјални контекст има улогу у одређивању зашто мушкарци испољавају више случајева делинквенције од жена, јер дјечаци уче о тим улогама кроз своје интеракције са породицом, пријатељима из школе итд.

Поред тога, може се рећи да се питање старости, као биолошки предуслов за делинквенцију може испитати у контекстуалном окружењу. Већина дјеце током одрастања учи о свијету који их окружује. Сходно томе, како постају старија, треба да буду под већим утицајем свог окружења, а тиме су и веће шансе за ангажовање у делинквентним радњама.

Дјеца или адолесценти који проводе више времена са другим појединцима који нису чланови породице могу испољити делинквенцију. Дјеца која су одвајана од родитеља на дужи период у неке школске или вјерске установе, задуго су била лишена родитељске контроле и подршке и могу евентуално испољити девијантно понашање које се може манифестовати као делинквенција.

Друге теорије, такође, износе чињенице да дјеца која су изложена екстремној дисциплини мјере већу инстанцу делинквентног понашања од оне која су изложена умјереном нивоу дисциплине. Разлог за то је да таква дјеца имају већу тенденцију да се побуне против родитеља или старатеља у случајевима у којима добијају тешке казне, она можда осјећају да су њихове казне неправедне, те да су неправедно третирана. Дакле, таква дјеца могу имати накупљени бијес и због тога могу дати себи одушка кроз делинквентно понашање.

Дјеца која постају делинквенти такође су под негативним утицајем који долази из њиховог школског окружења. Аутори вјерују да је, када дијете постигне одређени академски ниво, више вјероватно да ће се то позитивно одразити како у садашњости, тако и у будућем животу. Њихова истраживања су показала да је, када дијете постиже добре резултате у школи, мање вјероватно да ће постати делинквент, чак и када његови родитељи немају адекватну контролу над њим. Њихов налаз је такође показао да, када дјеца не постижу добре резултате у школи, али су дисциплинован од стране својих родитеља, мање су шансе да покажу делинквентно понашање (Patterson, DeBaryshe i Ramsey, 1989).

Етиологија малолетничке делинквенције

Аутори су такође тврдили да је неопходно да се процијени да ли школска средина има позитиван утицај на њихове животе. То значи да ће дјеца која су лоша у школи или која се лоше осјећају у њој чешће испољавати делинквентно понашање него њихови вршњаци који немају тих проблема. Сходно томе, потребно је да родитељи такве дјеце учествују у праћењу понашања своје дјеце.

Што се тиче објашњавања природе друштвених мрежа међу дјецом, други аутори вјерују да припадање девијантним групама може дјецу учинити подложнијом делинквенцији, јер она на тај начин уче како да постану делинквенти (Dishion and Loeber, 1983). Други аутори, опет, разрађују ово даље, објашњавајући да дјеца која чешће учествују у сукобима такође рјеђе добијају подршку од својих вршњака.

Ове друштвене групе обично укључују и болести зависности и показују негативне тенденције једног дјетета наспрам другог. Укупан резултат тога је да дјеца тада постају делинквенти. Патерсон такође у објашњење раног делинквентног понашања укључује утицај дружења са девијантним вршњацима. Први се процес одвија у раздобљу основне школе. Неадекватни родитељски поступци резултирају тривијалним дјечјим антисоцијалним понашањем, неразвијеним социјалним и академским вјештинама, те развојем антисоцијалних ставова. Поласком у основну школу дјеца постају изложена великом броју вршњака и новој околини у којој ће њихово социјално понашање одражавати социјализацију којој су била изложена у својим породицама. Дјеца која нису усвојила социјалне вјештине и која су непослушна, агресивна и некооперативна у свом породичном окружењу највјеројатније ће се тако понашати и у односима са својим вршњацима. Управо због свог понашања таква су дјеца често непопуларна и одбачена од својих вршњака. Одбацивање од стране вршњака повећава ризик развоја антисоцијалног понашања путем процеса присиле и негативног поткрепљења. С обзиром на то да је школско окружење препуно аверзивних социјалних догађаја, оно пружа социјалне услове који могу довести до убрзаног обликовања, поткрепљења и појачања присилног, антисоцијалног понашања код дјеце која су већ агресивна и непослушна.

Други процес, селективно дружење с вршњацима, почиње се одвијати током основне школе (Snyder и сар., 2005). Како све више долазе у контакт с вршњацима у школи, на игралишту и у комшилуку, дјеца почињу бирати пријатеље, и то на темељу тога колико су им они слични. Дјеца су склонија дружењу с оним вршњацима с којима ће интеракција резултовати позитивним социјалним_искуствима и избјегавају оне који се делинквентно понашају. Током основне школе се дјеца којој недостају социјалне вјештине, која су агресивна и која су одбачена од својих вршњака почињу дружити с другом одбаченом, агресивном дјецом (Snyder и сар., 2005). То дружење се повећава

доласком у средњу школу. Пријатељи и вршњаци адолесцената с којима проводе вријеме служе као потенцијални модели, који подстичу и поткрепљују једни друге, тако да њихово понашање с временом постаје слично, нарочито у одсуству родитељске контроле или контроле друге одрасле особе. Патерсонова претпоставка је да узајамна и позитивна социјална поткрепљења међу девијантним пријатељима и вршњацима играју кључну улогу у «тренингу девијантности» односно обликовању и подстицању антисоцијалног понашања.

За разлику од раног делинквентног понашања, развој делинквентног понашања с касним почетком није толико одређен механизмом присиле, усљед чега и друге посљедице тог раног неповољног развоја изостају. Ову групу младих не карактеришу нарушени односи с недевијантним вршњацима, него се њихово дружење с девијантним вршњацима може првенствено приписати смањењу родитељске контроле у раној адолесценцији усљед јављања породичних стресора (негативних животних догађаја које доживе њихови родитељи, као што су развод, незапосленост, зависност или физичка болест). Тада се ови млади почињу више дружити с вршњацима друштвено неприхватљивог понашања, што омогућује утицај тренинга девијантности.

Друга развојна теорија која у посљедње вријеме има доста утицаја на подручју делинквентног понашања је Мофитова теорија континуиране и адолесцентне делинквенције (Moffitt, 1993). Према тој теорији, континуиране делинквенте карактерише започињање с таквим понашањем већ у дјетињству, те хронично и чак цијеложивотно преступништво, док адолесцентне делинквенте карактерише започињање с таквим понашањем тек у добу адолесценције и привремена укљученост у криминалне активности у раздобљу адолесценције.

Као и Патерсон (1998), и Мофит (1993) наглашава важност родитељског понашања у дјетињству за развој делинквенције с раним почетком. Међутим, Мофит у објашњење ове врсте делинквенције укључује и утицај биолошких фактора, тачније неуропсихолошких дефицита, који су присутни при рођењу или непосредно након рођења. Мофитова група адолесцентних делинквената је према времену јављања и развојном току еквивалентна Патерсоновој групи касних делинквената. Развој ове врсте делинквенције Мофит приписује повећаној жељи младих за аутономијом која се јавља у добу адолесценције, те као и Патерсон, дружењу с девијантним вршњацима.

Док Патерсон (1998) у развоју раног делинквентног понашања кључну улогу даје породичним процесима, Мофит (1993) сматра да је почетна тачка континуираног делинквентног понашања интеракција неуропсихолошких дефицита особе који су присутни од рођења или

Етиологија малолетничке делинквенције

непосредно након рођења с неповољном/криминогеном породичном околином. Под неуропсихолошким дефицитима Мофит (1993) подразумејева мјеру у којој анатомске структуре и физиолошки процеси нервног система утичу на психолошке карактеристике као што су темперамент, понашање, когнитивне способности или све троје. Мофит (1993) наводи да су двије врсте неуропсихолошких дефицита повезане с континуираном делинквенцијом: вербални дефицити и дефицити извршних функција. У погледу вербалних дефицита се показало да дјечаци који исказују озбиљне проблеме у понашању, нарочито они који су хиперактивни и који показују дефиците пажње, истовремено показују и највеће дефиците вербалних вјештина и вербалног памћења, те да је та група конзистентно постизала најниже резултате на тестовима вербалне интелигенције у узрасту од 5 година (Moffitt, 1990).

Друга врста неуропсихолошких дефицита који су повезани с континуираним делинквентним понашањем, дефицити извршних функција, резултује потешкоћама у учењу те немогућности усмјеравања пажње и импулзивности (Moffitt, 1993).

Међутим, сама присутност неуропсихолошких дефицита не утиче на јављање континуираног делинквентног понашања, него интеракција тих дефицита с неповољном породичном околином. Као што Мофит (1993) наводи, дјеца са оваквим дефицитима често нису рођена у подржавајућој породичној околини, него у неповољним/криминогеним породичним условима, под којима се подразумејевају лошије материјалне прилике, ниже образовање родитеља, криминалитет родитеља (Moffitt, 1990), те неадекватно понашање родитеља, попут оштрог и недоследног дисциплиновања (Moffitt, 2003).

Везано уз почетак делинквентног понашања показало се да ниска порођајна тежина, социоекономски статус те, биосоцијална интеракција (односно интеракција ниске порођајне тежине и слабије породичне структуре) значајно придонесе објашњењу раног почетка делинквентног понашања, што је у складу с Мофитовом теоријом. Такође, показало се да сам резултат на Векслеровом тесту интелигенције не придонеси значајно раном почетку делинквентног понашања, што је опет у складу с Мофитовом теоријом према којој сами неуропсихолошки дефицити не придонесе објашњењу делинквенције, него интеракција неуропсихолошких дефицита с неповољном породичном околином.

Тери Мофит је као професор психологије на универзитету у Винконсину (Moffitt, 1993) почео са емпиријским истраживањима која су указивала да се знаци трајног антисоцијалног понашања могу открити рано, већ у предшколским годинама, као и да адолесцентно девијантно понашање умногоме зависи од понашања вршњачке групе и након узимања у обзир различитог родитељског васпитања. Теорија

каже да се двије групе младих антисоцијалног понашања могу разликовати на основу времена настанка проблематичног понашања. Ове две групе разликују се довољно да захтијевају посебна објашњења узрока његовог настанка. Континуиране делинквенте, према Мофиту, карактерише нижи ниво агресије (злостављање, туче), лагање, повређивање животиња, грижење и ударање од четврте године старости, затим неуролошки проблеми: недостатак пажње или хиперактивност. Малољетних преступника међу мушкарцима има 5-10%, а међу женама 2%.

Мофит (1993) наводи да адолесцентни делинквенти (они са касним почетком) немају неуропсихолошких дефицита, те да је адолесцентна делинквенција резултат интеракције јаза зрелости и вршњачког социјалног контекста. Под јазом зрелости Мофит (1993) подразумева неугодан осјећај адолесцената који се јавља зато што су они биолошки зрели за одређене аспекте живота одраслих (нпр. успостављање интимних, сексуалних односа са супротним полом), али још увијек нису социјално зрели, јер се од њих тражи да на неки начин одгоде неке аспекте живота одрасле особе. На примјер, они још увијек не смију гласати, пити алкохол и вјенчати се све док не достигну законски прописан узраст; остају финансијски и социјално зависни о својим родитељима, те им се не дозвољава доношење самосталних одлука. Ипак, они желе бити аутономни: желе успоставити интимну везу са супротним полом, стећи материјалну имовину те самостално доносити одлуке. Овај јаз зрелости се код дјечака јавља у узрасту између 13 и 15 година, а код дјевојчица и нешто раније. Другим ријечима, он се јавља у вријеме пубертета, када долази и до физичких промјена због којих млади постају још свјеснији овог неугодног осјећаја јаза зрелости. Та свјесност се отприлике јавља у исто вријеме с њиховим уласком у средњошколско друштво у којем доминирају млади старијег узраста. Стога, чим млади почну осјећати неугоду јаза зрелости, улазе у групу која се налази у том јазу већ 3-4 године и која је већ пронашла неке делинквентне начине ношења с њим (Moffitt, 1993).

Такође, у то вријеме адолесценти почињу примјећивати да континуирани делинквенти немају проблема с неугодним осјећајем јаза зрелости који они доживљавају. Наиме, то закључују на темељу тога што се континуирани делинквенти, који су у раздобљу адолесценције већ изразито укључени у делинквентно понашање, упуштају у понашања која родитељи сигурно не би одобрили, због чега се чини да они самостално доносе своје одлуке и живе према властитим правилима. Управо због тога ови млади с осјећајем јаза зрелости почињу делинквентно понашање гледати као начин на који ће постићи зрелост, а да би то понашање могли успјешно имитирати, потребно је само да га проматрају поближе и довољно дуго (Moffitt, 2006). Према овом аутору аутономија у вршњачким активностима и жеља за аутономијом

Етиологија малољетничке делинквенције

значајно придноси делинквентном понашању. Такођер, показало се да и интеракција физичке зрелости и аутономије у вршњачким активностима значајно придноси објашњењу делинквентног понашања младића.

Адолесцентне делинквенте карактерише озбиљна агресија (пљачке, присилни секс и употреба оружја), крађа, бјежања, разбијање, затим мало или нимало проблема с вршњачким одбацивањем. Они су научили како да се прилагоде другима. Већина малољетних учинилаца престаје с оваквим понашањем око осамнаесте године.

Пошто многи делинквенти с «каснијим почетком» могу бити само симболично ангажовани у адолесцентне побуне (нпр. када је нешто забрањено), обично одржавају емпатију и избјегавају одбацивање вршњака, и довољно су паметни да виде да се друштвено прихватљиво понашање награђује и они обично «напуштају» или одустају од пута који води ка криминалу.

Међутим, то није случај са «раним делинквентима» (најчешће проучаваном групом), чије понашање може ескалирати у озбиљне преступе, као начин прилагођавања у свим условима и ситуацијама. Истраживање указује на то да је виши ниво раног проблематичног понашања у вези са све вишим нивоима таквог касног понашања, а такође истраживања показују да су најбољи предиктори ране делинквенције родитељско раздвајање прије рођења и ниска примања (Tremblay's, 2003).

Иако број раних делинквената у популацији може да износи 5–10%, више од 50% такве дјеце и адолесцената имају препоруке за рехабилитацију у службама за ментално здравље. Њихово понашање ремети и одбацивање од стране вршњака. Не само да ово ограничава њихову шансу за «напредовање» у смислу успостављања трајних веза, њихове лоше интерперсоналне и социјалне вјештине су у комбинацији са још три истакнута обиљежја: хиперактивно-импулсивни-проблем пажње, проблеми у понашању, и исподпросјечна интелигенција.

Прва одлика – хиперактивно-импулсивни-проблем пажње (attention deficit/hyperactivity disorder, ADHD) односи се на комплексан сет понашања који карактерише: (1) претјерана моторна активност (немогућност да се сједи мирно, врцкавост, претјерана говорљивост и бучност); (2) импулсивност (непромишљено понашање, брзо пребацивање са једне на другу активност, прекидање других, не узимање у обзир посљедице понашања) и (3) непажња (неслушање других, раздражљивост, губљење ствари потребних за основне задатке). Овај поремећај погађа чак 20% америчког школског узраста, дјечаке више него девојчице (однос је 9:1), а црнце више од других етничких група, из спорних разлога, почевши од спекулације о генетској предиспозицији за могућност излагања опасним токсинима у црним

заједницама. Многи људи никада не превазиђу овај поремећај, и поред постојеће медикаментозне терапије, успешан лијек за хиперактивно-импулсивни-проблем пажње тек треба да се пронађе.

Проблеми у понашању се односе на сет разних симптома који се налазе у дијагностичкој категорији поремећаја понашања (Conduct Disorder,CD) и међу младим делинквентима. Ову психопатологију обично узрокује један или више ових симптома и симптоми хиперактивно-импулсивног-проблема пажње. У ствари, неки истраживачи (Bartol & Bartol, 2004) извјештају да чак 50% дјеце која имају овај поремећај испољава симптоме овог поремећаја подједнако као и симптоме хиперактивно-импулсивног-проблема пажње. Према америчкој психолошкој асоцијацији, (АРА), централна карактеристика проблема у понашању је понављање образаца понашања којима се крше права других, као и његов рани почетак, углавном прије десете године живота. Ови симптоми укључују крађе, подметање пожара, бјежање, уништавање имовине, борбе, лагање и окрутност према животињама и људима. Овакво понашање код малољетника је отприлике еквивалент за антисоцијални поремећај личности код одраслих. Поремећај понашања обично се погоршава како дијете расте и често се погрешно дијагностикује као проблем с учењем. Овај поремећај погађа око 16% мушког становништва и око 9% женске популације.

Исподпросјечна или ниска интелигенција се односи на ниже когнитивне способности и спорији развој говора, те се некад назива и другим именима, као што су «неуропсихолошка дисфункција» или оштећење «извршних функција». Низак коефицијент интелигенције је снажно повезан са поремећајем понашања у раном добу и има више везе са делинквенцијом него социоекономски статус . Има неких занимљивих сазнања која се односе на етничке разлике у вези са тим како се низак ниво интелигенције односи на делинквенцију. Наиме, бијелци са исподпросјечном интелигенцијом су «осјетљивији» и лакше могу да оболе од типичног поремећаја личности, док мањине (црнци, Латиноамериканци и Азијати) имају мање успјеха у школи и нижу «емоционалну интелигенцију», што доводи до смањене емпатије и погрешног тумачења емотивних сигнала од других. Мофит и остали аутори сматрају да се дјеца разликују у кључним елементима темперамента и когниције који чине склоност ка антисоцијалном понашању. Дјеца која имају већу антисоцијалну склоност имају већу вјероватноћу да ће, под одређеним условима, развити трајне обрасце делинквентног понашања. Дјететово проблематично понашање резултат је родитељске дисциплинске стратегије која се манифестује у грубим и несталним казнама и мањем укључивању родитеља у процес социјализације. Ове негативне трансакције између дјетета и родитеља покрећу делинквентно понашање дјетета које почиње у раној адолесценцији и траје и у зрелом добу.Током тинејџерских година,

разлика између ова два типа делинквената је непримјетна и ниједан постојећи папир-и-оловка тест за испитивање антисоцијалних тенденција или психопатије није у стању да пронађе разлику између њих. То је због тога што ће многи «каснији делинквенти» «почети», са врло озбиљном делинквенцијом, а многи делинквенти с «раним почетак» «ескалирати» до озбиљног делинквентног понашања у приближно исто вријеме.

Литература:

- [1] Moffitt, T. E. (1990) Juvenile delinquency and attention-deficit disorder: developmental trajectories from age 3 to 15. *Child development*, 61(pp. 893–910)
- [2] Moffitt, T. E. (1993) Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: a developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100.(pp. 674–701)
- [3] B. Lahey, T.E.Moffitt & A. Caspi (Eds.). (2003). *The causes of conduct disorder and serious juvenile delinquency*. NY: Guilford Press
- [4] Moffitt, T.E (2006) Life-course persistent versus adolescence-limited antisocial behavior. In D. Cicchetti & D.J. Cohen (Eds.). *Developmental Psychopathology*, 2 nd Edition, Vol.3:Risk, disorder and adaptation. NY: Wiley.pp. 570–598
- [5] Patterson, G. R. (1974). Interventions for boys with conduct problems: Multiple settings,treatments, and criteria. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 471–481.
- [6] Patterson, G. R., Reid, J. B., Jones, R. R., & Conger, R. E. (1975). *A social learning approach to family intervention: Families with aggressive children*. (Vol. 1). Eugene, OR: Castalia Publishing Company.
- [7] Patterson, G. R. (1982). *Coercive family process*. Eugene, OR: Castalia Publishing Company.
- [8] Patterson, G.R. & Chamberlain, P. (1988). Treatment process: A problem at three levels. In L.C. Wynne (Ed.), *The state of art in family therapy research: Controversies and recommendations* (pp.189–223). New York: Family Process Press
- [9] Patterson, G. R., DeBarsyshe, B. D., & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44, 2, 329–335. Patterson, G.R., Reid, J.B., & Dishion, T.J. (1992). *Antisocial boys*. Eugene, OR: Castalia.
- [10] Reid, J. B., & Patterson, G. R. (1991). Early prevention and intervention with conduct problems: A social interactional model for the integration of research and practice. In G. Stoner, M. R. Shinn, & H.M. Walker (Eds.), *Interventions for achievement and behavior problems*. Bethesda, MD: National Association of School Psychologists

- [11] Patterson, G. R. (1992). Developmental changes in antisocial behavior. In R. D. Peters, R. J. McMahon, & V. L. Quinsey (Eds.), *Aggression and violence throughout the lifespan* (pp. 52–82). Newbury Park, CA: Sage
- [12] Vuchinich, S., Bank, L., & Patterson, G. R. (1992). Parenting, peers, and the stability of antisocial behavior in preadolescent males. *Developmental Psychology*, 28, 510–521.
- [13] Forgatch, M. S., Patterson, G. R., & Ray, J. A. (1996). Divorce and boys' adjustment problems: Two paths with a single model. In E. M. Hetherington (Ed.), *Stress, coping, and resiliency in children and the family* (pp. 67–105). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- [14] Patterson, G.R (2002). The early development of coercive family process. J.B. Reid, G.R.Patterson & J. Snyder (Eds.) *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention* (pp. 25–44). Washington, DC: American Psychological Association

Жана Врућинић

Police college, Banja Luka

Abstract: Many experts have studied the early pattern because it was noted that part of the development time for some young people consist of antisocial and delinquent behavior by showing aggression and other problem behaviors as early as the preschool period and continuing a pattern of antisocial behavior into adulthood. Their delinquent acts tend to be of high severity, and they are likely to be antisocial in all arenas of their lives. Studies have been conducted which relate to what factors lead to delinquency. Proposed factors of delinquency have been studied in three major fields, biological, psychological, and sociological. This paper provides a brief overview of the differences in etiological explanations and manifestations of delinquents with early and late onset through two theories of developmental psychopathology – Patterson's coercion theory and Moffitt's life-persistent and adolescence-limited delinquency theory.

Key words: juvenile delinquency, antisocial behavior, Patterson's coercion theory, Moffitt's life-persistent and adolescence-limited delinquency theory.

**СТРАТЕГИЈСКИ АСПЕКТИ ЗАШТИТНО-БЕЗБЕДНОСНЕ
АКТИВНОСТИ ПОЛИЦИЈЕ**

STRATEGIC ASPECTS OF A PROTECTIVE – SECURITY POLICE ACTIVITIES

Проф. др Дане Субошић¹

Криминалистичко-полицијска академија Београд

Борислав Шарић²

Висока школа унутрашњих послова Бања Лука

Апстракт: Заштитно-безбедносна активност полиције подразумева предузимање потребних мера и радњи полицијских службеника ради заштите одређеног подручја, објеката и личности. Послови и задаци обезбеђења, посебно значајних личности, подразумевају обезбеђење објеката и личности у месту становања, рада и у покрету, а што је и један од важнијих сегмената у раду МУП-а Републике Српске који је предвиђен законском регулативом која уређује област полицијског деловања. Потреба за обезбеђењем личности и објеката произилази из њиховог значаја за укупан друштвени систем – посебно обезбеђење (нпр. председник Републике, премијер, објекти државних органа, ДКП и сл.), из последица које би се могле остварити њиховим евентуалним угрожавањем – ванредно обезбеђење (јавни скупови – велика концентрација грађана, која се јавља као безбедносни проблем услед тзв. снаге мноштва, могућности прерастања мирног скупа у грађанске нереде и сл.), као и последица њиховог евентуалног угрожавања уопште (изазивање кризних ситуација, осећаја узнемирености грађана, унутрашњих немира, нереди, затегнутости, последица по живот и здравље људи и сл.).

Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом *Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција*. Пројекат финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2014). Руководилац пројекта је проф. др Саша Мијалковић.

¹ Дане Субошић, ванредни професор Криминалистичко-полицијске академије, Београд (ангажован и у ВШУП Бања Лука), e-mail: subosic@yahoo.com.

² Борислав Шарић, дипломирани официр полиције, командир Полицијске станице за безбедност саобраћаја Бања Лука, ЦЈБ Бања Лука и стручни сарадник за групу полицијских предмета, ВШУП Бања Лука, e-mail: borislav.saric@yahoo.com.

Кључне речи: заштита, безбедност, обезбеђење, редовно обезбеђење, ванредно обезбеђење, посебно обезбеђење, полиција, штићени објекат, штићена личност, полицијски службеник, отпор, напад.

Увод

Заштитно-безбедносна активност је целина послова редовног, ванредног и посебног обезбеђења. Наведени задатак представља планску примену и коришћење оперативно-тактичких мера, радњи и поступака, односно снага и средстава, ради заштите безбедности објеката, јавних скупова и одређених личности.³ Појам обезбеђења дели се по више критеријума.

У односу на критеријум "мера које се предузимају", обезбеђење се дели на: контраобавештајно, физичко и техничко.⁴ Овим радом проблематизује се *физичко обезбеђење*. Под физичким обезбеђењем подразумева се распоред снага и средстава у објекту, ближе или даље од њега, те непосредно и посредно обезбеђење одређених личности.⁵ Предузима се ради *спречавања неовлашћених (непозваних) особа да приђу објектима заштите* из било ког разлога, а *посебно ради угрожавања њихове безбедности*. Без обзира коју врсту обезбеђења даље делили, подела иде у правцу: непосредног, посредног и комбинованог обезбеђења.⁶ С обзиром на релативну малобројност припадника полицијских јединица и њихово интензивно ангажовање у савременим безбедносним околностима, оне најчешће немају могућности да ангажују већи број људи од оног који је потребан за *непосредно обезбеђење*.

Као и физичким, непосредним обезбеђењем могу се обезбеђивати одређене личности и објекти. Под непосредним обезбеђењем одређених личности подразумева се заштита њихове безбедности распоређивањем радника обезбеђења око њих. Када је реч о непосредном обезбеђењу објеката, оно подразумева распоређивање радника обезбеђења око њих или унутар њих ради њихове безбедносне заштите. С тим у вези, припадници непосредног обезбеђења остварују две функције: превентивну, да извршиоце одврате од напада на одређене особе и објекте који се обезбеђују, и репресивну, која се предузима ради

---

³ Дефиниција је прилагођена раду, а потиче из Ђорђевић, О., *Лексикон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986, стр. 253.

⁴ *Методика борбене обуке војне полиције*, ССНО, Београд, 1989, стр. 164.

⁵ Дефиниција је изведена по узору на ону која је наведена у цитираној књизи, на страни 165.

⁶ *Исто*, стр. 166.

Стратегијски аспекти заштитно-безбедносне активности полиције

спречавања последица које нападом могу да уследе (подразумева употребу средстава силе).

Преосталу врсту обезбеђења представљају ванредна обезбеђења, односно обезбеђења јавних скупова. Током тих обезбеђења, а у склопу њих, могу се реализовати посебна (нпр. обезбеђење одређене личности на јавном скупу) и редовна обезбеђења (нпр. обезбеђење полицијског објекта у непоредној близини простора на коме се одбија јавни скуп). Овај рад је управо посвећен основним обележјима заштитно-безбедносне делатности, проблемима њене припреме и реализације и могућим решењима наведених проблема.

Редовно обезбеђење

Пријавна служба, стража, патроле, објавнице и осматрачи представљају елементе заштитног распореда полицијских јединица за *редовно обезбеђење*⁷ (*обезбеђење објеката*). Ради превазилажења недостатака појединачног ангажовања наведених елемената распореда, у случају њихове самосталне примене, задатке обезбеђења објеката полицијске јединице изводе комбиновано. На пример, обезбеђење стражом у одређеној варијанти захтева њену смену на свака два сата, што се чини патролама. Због тога се структурно-функционална анализа обезбеђења објеката односи на комбиновано обезбеђење.

Заштитни распоред полицијских јединица за комбиновано обезбеђење објеката обухвата: пријавнице, стражу, осматраче, објавнице (стационарне патроле) и патроле. Формирање заштитног распореда полицијских јединица за комбиновано обезбеђење објеката изводи се њиховим истовременим организовањем у најмање два од пет наведених елемената. Ова врста обезбеђења својствена је полицијским јединицама које извршавају посебне безбедносне задатке (нпр. у околностима које захтевају успоставу безбедносних пунктова и других елемената тактичког распореда).⁸ С друге стране, уобичајена врста обезбеђења полицијских јединица реализује се у оквиру редовних безбедносних задатака и стања, у оквиру којих се послови обезбеђења изводе пријавном службом.

Део припадника полицијске јединице може да буде ангажован на пословима *пријавне службе*. Припадници полицијске јединице који су ангажовани на пословима пријавне службе изводе задатке обезбеђења спречавањем неовлашћеног уласка и изласка из објекта заштите. Као и

---

⁷ Под редовним обезбеђењем подразумева се обезбеђење одређених личности и објеката у смислу одговарајућих одредаба *Закона о унутрашњим пословима и Закона о полицијским службеницима Републике Српске*.

⁸ Видите шире: Субошић Д, *Организација и послови полиције*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010, стр. 207–210.

сви остали елементи заштитних распореда полицијских јединица, њихови припадници распоређени на пословима пријавне службе одговорни су шефу смене или другом овлашћеном руководиоцу (дежурном официру). При томе, важно је нагласити да у ширем смислу субјекте редовног обезбеђења објекта чине и састав смене дежурне службе и дежурни официр (руководилац), односно њихови помоћници.

Пријавнице су простор (дежурна служба, полицијске просторије) које су намењене за обављање заштитно-безбедносне делатности полиције на улазно/излазним местима безбедносно штићених објеката. Задатке на пријавници обавља одређени број полицијских службеника непрекидно, у времену које је одређено у односу на специфичност појединих организационих јединица полиције или државних органа чији објекти се обезбеђују. Дужности дежурног полицијског службеника на пријавници варирају у зависности од објекта у коме се пријавница налази.

Дужности дежурног на пријавници у полицијским станицама наизменично обављају полицијски службеници дежурне службе, прецизније, шеф смене дежурне службе и други полицијски службеници који су потчињени шефу смене у којој раде. При томе, дежурни на пријавници наоружани су службеним пиштољем, опремљени за тај задатак и одевени у одговарајућу униформу.

Полицијски службеник ангажован на пријавници осматра и прати сва кретања око објекта и унутар њега. О свим безбедносним појавама и догађајима он извештава шефа смене дежурне службе и с тим у вези води дневник догађаја, прима телефонске позиве, води евиденцију посета и обавља друге задатке. При томе, основни садржај његовог рада је контролно-пропусна служба.

Контролно-пропусна служба почиње визуелном контролом особа које улазе и излазе у објекат или простор, као и возила која евентуално при томе користе. Непознатим особама се проверава идентитет, увидом у јавну исправу са фотографијом, при чему их класификују на особе које имају и особе немају право уласка/изласка, коришћења возила, уношења оружја, права на посету, које су одговарајуће или неодговарајуће одевене итд., што се регулише посебном одлуком овлашћеног руководиоца (у случају полицијске станице, надлежан је командир станице). Улазак особа у безбедносно штићени објекат и излазак из њега се евидентира.

Дежурни пријавнице најављује посете запосленима преко телефона и евидентира их. Наиме, наведене посете уписују се у књигу посета, а гости се упућују у простор за посете. У зависности од врсте организационе јединице посете могу да се обављају радним даном у радно време, ван радног времена, нерадним данима, током целог дана

Стратегијски аспекти заштитно-безбедносне активности полиције

или у одређено време, што се прописује посебним актом руководиоца организационе јединице полиције.

Ако особа пролази кроз контролно-пропусну станицу возилом, радник пријавнице дужан је да провери да ли се ради о службеном или приватном возилу, да спречи улазак приватним возилима без посебне дозволе у круг објекта који се обезбеђује, да провери да ли за службено возило постоји налог и сл. Ако је пролазак кроз контролно-пропусну станицу дозвољен, на пример током улажења возила у круг објекта, дежурни пријавнице упућује возача на паркинг и визуелно контролише правилност његовог паркирања. У случају да неки од услова за улазак/излазак возилима није задовољен, радник пријавнице о томе обавештава возача и удаљава га од пријавнице. На тај начин, дежурни пријавнице стара се о несметаном обављању саобраћаја (пешачког и моторним возилима) кроз пријавницу.

Све чешћи елемент контролних процедура на пријавници представља противдиверзиони преглед. Ова радња обавља се у односу на особе метал-детекторима, различитих конструкција. Увек након обављања противдиверзионог прегледа, уколико је прегледана особа сарађивала са полицијским службеником који га је обавио, полицијски службеник треба да јој се захвали на сарадњи. С друге стране, ако се ради о противдиверзионом прегледу возила, потребно је контролисати га визуелно, одређеним огледалима, у комбинацији с лампама (ноћу), службеним псима и радиолошко-хемијско-биолошким детекторима.

У случају да особа износи материјална средства из објекта или просторија, поводом којих се, између осталог, на пријавници спроводи контролно-пропусна делатност, радници ангажовани на пријавници су дужни да провере да ли та особа има за то средство и одговарајући *реверс* (документ којим се евидентира издавање на коришћење средстава која се након употребе враћају). Ако за време службе дође до оглушивања особе о прописе који се односе на понашање на пријавници, ангажовани полицијски службеник може против те особе у складу са законом и ако је то неопходно ради заштите безбедности, да употреби и средства силе. У случају да неки проблем не може сам да реши, полицијски службеник на пријавници о томе обавештава претпостављеног (најчешће је то шеф смене, дежурни официр, руководни радник, итд.). Све што се на пријавници за време његове смене дешава, ангажовани полицијски службеник евидентира у одговарајуће службене евиденције.

Стража је елемент заштитног распореда полицијске јединице који се размешта око и унутар објекта заштите ради његовог обезбеђења. Начелно, састоји се од командира, потребног броја разводника страже и стражара. Стражар је наоружани припадник полицијске јединице из састава страже, који током одређеног времена на стражарском месту

обавља дужности које су прописане и у сагласности с тим наређене. Његов основни задатак је да заштити безбедност објекта који му је поверен на чување, људе и материјална добра у њему. Распоређивањем стражара на различите дужности формирају се елементи заштитних распореда страже. Најчешћи објекти које стража поседује су стражарска места и стражара. Поред свега тога, задатак стражара је и осматрање.

Осматрачи су припадници полицијских јединица који изводе осматрање, чиме се прикупљају подаци о свему што је од интереса за безбедност штићених објеката. Елементи заштитног распореда које поседују су осматрачнице. Поред осматрача, као носилаца осматрања, том делатношћу баве се сви остали припадници полицијских јединица који су распоређени на задатке обезбеђења.

Део припадника полицијске јединице ради обезбеђења може да буде ангажован и у *објавницама* (стационарним патролама). Под појмом објавнице подразумева се група од неколико припадника полицијске јединице који се распоређују на појединим правцима, у сложеним метеоролошким условима и на непрегледном земљишту. Припадници објавница изводе задатке обезбеђења спречавањем неовлашћеног прилаза објектима заштите.

Најчешће ради смене страже, али и ради појачаног обезбеђења објеката формирају се и *патроле*. Оне представљају групе припадника полицијских јединица које су намењене за стражарско обезбеђење објеката у покрету. Њима могу бити додати водичи службених паса. Стаза којом се патролира третира се као стражарско место, без обзира на то да ли се патрола креће пешке или возилима. Док се крећу стазом, патролама се повремено указује потреба за прегледом и претресом појединих објеката (на пример, простора са непрегледном вегетацијом, испресецаним земљиштем и сл.), за шта могу да користе посебно дресиране псе и друга средства ради савладавања евентуалног отпора који могу да пруже особе које се у њима налазе.

Непосредним нападима на објекат који се обезбеђује сматра се свака радња предузета ради насилног уласка у објекат или простор око објекта у који је улаз забрањен, оштећења или уништења објекта или опреме у саставу објекта и слично⁹. Припадници полицијских јединица распоређени на задатке осматрача, објавница, патрола и пријавне службе, пошто извршавају сличне задатке и са истим циљем, поступају на готово исти начин као стражари.

---

⁹ Члан 2. тачка д. *Правилника о употреби силе*, Службени гласник Републике Српске, број 98/10.

Ванредно обезбеђење

*Ванредно обезбеђење*¹⁰ представља скуп мера које полиција предузима поводом заштите безбедности учесника јавног скупа. Те мере посебно се предузимају поводом: 1) безбедносне заштите учесника јавног скупа и других особа на њима, 2) одржавања јавног реда и 3) заштите безбедности саобраћаја.¹¹ Мере обједињене ванредним обезбеђењем полиција предузима пре, за време и након трајања јавног скупа.

Пре јавног скупа (I фаза ванредног обезбеђења), полиција предузима мере које се односе на спречавање сукоба учесника (на пример, навијача), омогућавање нормалне дистрибуције карата на благајнама, прихват и увођење учесника на простор јавног скупа (на пример, навијача на стадион), спречавање угрожавања безбедности објеката и контролу рада редарске службе (на пример, на капијама стадиона). За ове задатке предвиђају се посебне снаге, које се у наредним фазама јавног скупа групишу и ангажују у зависности од предвиђених задатака и безбедносне ситуације. При томе, наведене снаге распоређују се по секторима за које су одговорне у смислу стања безбедности на њима, при чему се резерва размешта у посебном очекујућем рејону, ради ангажовања по посебном наређењу, у зависности од безбедносне ситуације.

За време трајања јавног скупа (II фаза ванредног обезбеђења, на пример од почетка до завршетка утакмице), полиција предузима мере које се односе на: 1) спречавање нарушавања јавног реда, 2) спречавање уласка навијача на терен и 3) у случају нарушавања јавног реда у већем обиму – пражњење делова стадиона. Снаге које су обављале ванредно обезбеђење пре почетка утакмице, настављају са тим активностима и током ње.

Након трајања јавног скупа (III фаза ванредног обезбеђења, на пример од завршетка утакмице), полиција предузима мере које се односе на: 1) праћење понашање учесника скупа и 2) предузимање мера ванредног обезбеђење до њиховог потпуног разилажења (на пример, спречавање контакта међусобно супротстављених навијачких група). Као и у претходним, и у овој фази ванредног обезбеђења, поводом спречавања нарушавања јавног реда у већем обиму, ангажују се исте

---

¹⁰ Под ванредним обезбеђењем подразумева се и обезбеђење масовних спортских приредби и такмичења, обезбеђење јавних скупова, обезбеђење парада и поворки, сајмова, вашара и других манифестација на којима је присутан већи број грађана.

¹¹ Упоредите: Стевановић О., *Руковођење у полицији*, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 276.

снаге, које потребан тактички распоред заузимају прегруписањем и евентуалним анагажовањем резерве.

Током целог трајања ванредног обезбеђења теку и активности тзв. "дубинског", саобраћајног, криминалистичкооперативног и других врста обезбеђења. Одржавање јавног реда на територији центра јавна безбедности¹² на којој се одржава јавни скуп обавља се наведеним *дубинским обезбеђењем*. Циљ ове врсте обезбеђења је да се спречи извршавање кривичних дела и прекршаја током јавног скупа услед запостављања безбедности осталих простора и објеката на територији ЦЈБ на којима се скуп одржава. Наиме, наведено запостављање је последица повећаног ангажовања полицајаца на простору одржавања самог јавног скупа, услед чега може да дође повећаног броја кривичних дела и прекршаја на простору њиховог смањеног присуства (дакле, ван простора одржавања јавног скупа), чиме може да дође и до угрожавања безбедности значајних објеката, попут појединих дипломатско-конзуларних представништава и др.

Саобраћајно обезбеђење је посебна врста и компонента ванредног обезбеђења која се састоји из регулисања саобраћаја на прилазним правцима простору одржавања јавног скупа, регулисања саобраћаја око простора одржавања јавног скупа и преумеравања саобраћаја у случају застоја, као и регулисања паркирања возила. Ове послове обављају припадници саобраћајне полиције надлежне полицијске станице.

Криминалистичкооперативно обезбеђење обавља се с циљем допуне осталих мера ванредног обезбеђења. Обухвата задатке идентификације и довођења особа која нарушавају јавни ред, идентификације и довођења особа која извршавају кривична дела, снимање извшилаца прекршаја и кривичних дела ради даљег оперативног рада, оперативне обраде приведених особа и довођење особа надлежним судским органима. Полицијске снаге за криминалистичкооперативно обезбеђење чине припадници организационих јединица криминалистичке и униформисане полиције.

Противдиверзионо (ПД) обезбеђење обухвата противдиверзиони преглед околине простора одржавања јавног скупа (на пример, стадиона), ПД преглед унутрашњости тог простора (на пример, трибина) и службених просторија. Ове задатке извршавају организационе јединице полиције намењене за ПД задатке, као што је Одељење криминалистичке технике из састава Сектора криминалистичке полиције ЦЈБ Бања Лука.

Посебан елемент тактичког распореда полицијских јединица (састава) за ванредна обезбеђења представљају тзв. "*снаге за довођење*"

---

¹² *Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних места у МУП-у Републике Српске* предвиђено је постојање пет ЦЈБ, и то: ЦЈБ Бања Лука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево и Требиње.

Стратегијски аспекти заштитно-безбедносне активности полиције

(боље је назвати их "групамa за довођење" или "тимовима за довођење"). Њихов задатак је преузимање и довођење починилаца прекршаја и кривичних дела у просторије Дежурне службе ЦЈБ или у просторије ПС, као и обезбеђивање доведених особа. Ове задатке извршавају припадници интервентних јединица, који су опремљени возилима погодним за довођење.

Противпожарно обезбеђење подразумева ангажовање припадника месно надлежне ватрогасне јединице на извршавању наменских задатака. На пример, они се с потребним средствима за рад (као посаде ватрогасних возила) распоређују на сектору "терен", неколико часова пре почетка фудбалске утакмице (на пример, сат пре отварања капија стадиона). Њихов задатак у тим условима је инспекцијски преглед електричних и других инсталација и гашење евентуалног пожара и других паљевина на стадиону.

Ради руковођења свим елементима тактичког распореда полицијских састава за ванредно обезбеђење у ЦЈБ формира се *оперативни штаб*. Наведени штаб чине старешине надлежних организационих јединица ПС, Јединица за подршку и ЦЈБ. На челу штаба је руководилац ванредног обезбеђења и његов заменик, као и координатор снага на терену, који се налази на одређеном месту на простору одржавања јавног скупа.

Оперативни штаб у логистичком смислу подржавају одређене организационе јединице ЦЈБ надлежне за територију на којој се одржава јавни скуп. Наиме, оперативно дежурство надлежног ЦЈБ координира рад дежурних служби ПС и извештава ДОЦ МУП-а Републике Српске. Организационе јединице надлежне за послове аналитике, информатике и комуникација сачињавају план везе и предузимају мере потребне за несметано функционисање система веза, те воде *дневник догађаја* и обједињавају информације и извештаје организационих јединица, уз сачињавање збирне информације. Истовремено, организациона јединица ЦЈБ надлежна за материјално-финансијске послове обезбеђује неопходна материјална и техничка средства, као и превоз људства. Најзад, организациона јединица надлежна за контролу законитости у раду (Јединица за професионалне стандарде¹³), како јој назив

---

¹³ У складу са *Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних места у МУП-у Републике Српске* предвиђено је да ова јединица обавља послове унутрашње контроле, односно провођење унутрашњих истрага по представкама и жалбама грађана, и по захтевима за спровођење унутрашњег поступка ако се односе на непримерено, непрофесионално и незаконито поступање радника МУП-а Републике Српске, прати примену законитости у раду радника Министарства, те обавља друге послове и задатке из своје надлежности. Унутрашње организационе јединице ЈПС су Инспекторат за унутрашњу контролу и Инспекторат за ревизије и инспекције.

наговештава, контролише законитост поступања ангажованих припадника полиције на пословима ванредног обезбеђења.

Обавеза свих учесника ванредног обезбеђења је да по његовом окончању изврше смотре и анализе, сачине извештаје и пошаљу их претпостављенима. Након непотпуних анализа, следи сачињавање потпуних извештаја и њихово слање претпостављенима, након чега се на основу тих извештаја реализује потпуна анализа. Њен предмет је идентификација добрих и лоших страна ангажовања, врлина и мана јединица и појединаца, искустава, предлога за будућу праксу и стимулативних мера у односу на појединце. Најзад, након потпуне анализе могуће је документовање и вредновање ангажовања.

Посебно обезбеђење

*Посебно обезбеђење*¹⁴ представља скуп мера које полиција предузима ради безбедносне заштите одређених личности. Какав ће бити заштитни распоред полицијских јединица током обезбеђења одређених личности (посебног обезбеђења) са становишта квалитативних и квантитативних обележја, зависи од безбедносних, просторних и временских услова.

Под посебним обезбеђењем у смислу Упутства о обиму и начину вршења послова посебног обезбеђења одређених објеката, личности, шефова страних држава и делегација, подразумева се скуп мера и радњи, које у оквиру постојећег система обезбеђења предузимају организационе јединице Министарства ради остваривања безбедности одређених личности и објеката. Непосредно обезбеђење одређених личности мора да одговара свим безбедносним и временским условима, а са становишта простора, најчешће се обавља *при кретању пешице, у току превоза (службеним возилом, другим моторним возилом и другим саобраћајним средствима), у објектима где раде, у зградама за привремену боравак и у стану.*

Обезбеђење одређених личности разматра се у две области. Прва се односи на заштитни распоред полицијских јединица (полицијских службеника) за обезбеђење одређених личности, укључујући и средства силе, док се другом третирају активности снага које се на том задатку ангажују. Под појмом *заштитни распоред* подразумева се распоред припадника непосредног физичког обезбеђења око одређених личности, који се формира ради заштите њихове безбедности. Наведени распоред чине наоружани, опремљени и обучени припадници наменских организационо јединица полиције.

---

¹⁴ Приликом посете председника Републике, шефова страних држава и влада организује се посебно обезбеђење, у коме поред припадника МУП-а Републике Српске учествују и друге безбедносне службе у складу са својим надлежностима.

Стратегијски аспекти заштитно-безбедносне активности полиције

Безбедност одређених личности најлакше је угрозити током њиховог кретања пешке. То је последица недостатка посредног обезбеђења одређених личности. Наиме, готово да је једина препрека успешном угрожавању њихове безбедности непосредно обезбеђење. Ангажовање полицијских јединица током обезбеђења одређених личности које се крећу пешке разматра се са структурно-функционалног становишта.

Током кретања пешке, одређене личности обезбеђују се непосредно: *личним пратиоцем и непосредном пратњом*.¹⁵ Да би могао да обави наведене задатке, лични пратилац се налази у непосредној близини одређене личности која се креће пешке.

Ако постоји потреба и могућности, личном пратиоцу се током обезбеђивања одређене личности додаје *непосредна пратња*. Та организациона форма полиције начелно броји *од једног до осам припадника* јединице ангазоване на обезбеђивању одређене личности (некада и више, што зависи од више чинилаца, а нарочито од "гужве", тј. броја и близине људи поред којих се личност креће). Заједно са личним пратиоцем, непосредна пратња формира тзв. "круг" или "прстен" безбедности око одређене личности.¹⁶ Најпознатије форме су "потковица" (ако је кретање на обезбеђеној траси и ради снимања, фотографисања, и др.) и "клин" (формира се ради извлачења одређене личности из масе грађана).

Припадници непосредног обезбеђења *крећу се у непосредној близини личности које се обезбеђују*, током чега осматрањем прате појаве и догађаје значајне за њихову безбедност и реагују у складу са ситуацијом. Да би могли да реализују предвиђене активности, припадници обезбеђења не смеју: да дозволе да одређена личност током кретања пешке остане незаштићена било кад и где, да напуштају места у распореду око одређених личности, да окрећу леђа маси грађана која је око њих окупљена, јер у тим околностима не могу да осматрају околину и уочавају појаве које могу бити претња безбедности личности које се штите.

Уочавањем појава које могу да угрозе безбедност одређених личности припадници обезбеђења предузимају активности којима се оне спречавају. У њих спадају: *омогућавање правовременог кретања одређених личности* (формирањем одговарајућих заштитних распореда и њиховим кретањем, ако је потребно применом упозорења, наређења и

---

¹⁵ Као полазиште за ту систематизацију коришћена је *Методика борбене обуке војне полиције*, ССНО, Београд, 1989, стр. 170.

¹⁶ У теорији безбедности такви заштитни пореци последица су тзв. теорије нивоа, која је позната у француским и многим другим безбедносним службама. Видети шире у Рађеновић, Р., *Обезбеђење и безбедносна заштита одређених личности и објеката*, МУП Србије, Београд, 1995.

средстава силе), *спречавање неовлашћених особа да приђу одређеним личностима* (применом истих овлашћења), *постављања у случајевима напада на одређену личност између ње и опасности* (употребом средстава силе ако је то неопходно да се уклони евентуална препрека за тај покрет), *склањања одређене личности са линије напада* (одгуривањем, обарањем на земљу и одвођењем у најближи заклон – применом упозорења, наређења и средстава силе) и *одбијање напада на њих* (употребом средстава силе). Као што је наведено, све означене активности могу се спроводити применом средстава силе (физичка снага, службена палица, несмртоносно и смртоносно оружје). При том се све наведене активности изводе ради безбедности одређених личности и омогућавања да обављају своје послове.

Како ће се поједине активности *омогућавања кретања и одбијања напада* на одређене личности одвијати, зависи пре свега од начина угрожавања њихове безбедности, из чега произилази избор и комбинација овлашћења, рачунајући и средстава силе која могу да се употребе. Примера ради, ако се пасивним отпором¹⁷ *отежава кретање одређене личности, по правилу и у зависности од процене*, припадник непосредног обезбеђења реагује вербално – издавањем наређења, с циљем да се с конкретном противправном активношћу престане и упозорењем, да ће се у супротном употребити физичка снага. Ако се особа оглуши о наређење и настави с понашањем које се квалификује као пасиван отпор, у односу на њу може да се реагује "најлакшим" поступцима из домена физичке снаге – што ефикаснијим произвођењем довољне количине бола, као неопходног ефекта у односу на особу над којом је неопходно успоставити контролу.¹⁸ Међутим, ако пасиван отпор ескалира у активан,¹⁹ могуће је употребити поред физичке снаге и, условно речено, "тежа" средства принуде од ње, пре свега службену палицу, али и друга средства, уважавајући потребу за што ефикаснијим изазивањем бола, као средства за контролу особе која је носилац

---

¹⁷ *Пасиван отпор* постоји када се лице оглуши о позив или законито наређење полицијског службеника, или заузме такав положај (легне, клекне, ухвати се за неки предмет и сл.) којим онемогућава извршење службене радње (члан 2. тачка в. *Правилника о употреби силе*, Службени гласник Републике Српске, број 98/10).

¹⁸ Арлов, Д., *Физичка снага као средство принуде у заштити безбедности припадника полиције*, чланак, Угрожавање безбедности припадника полиције, узроци, облици и мере заштите, међународно научностручно саветовање, зборник радова, Полицијска академија, Београд, 2003, стр. 228.

¹⁹ *Активан отпор* постоји кад лице пружа отпор употребом оружја, оруђа, других предмета или физичке снаге (отима се, рве се, гура се и сл.), или вербално, односно физички подстиче друга лица на отпор, и на тај начин омета или спречава полицијског службеника да изврши службену радњу (члан 2. тачка б. *Правилника о употреби силе*, Службени гласник Републике Српске, број 98/10).

Стратегијски аспекти заштитно-безбедносне активности полиције

угрожавања безбедности. Најзад, *напад*²⁰ на одређену личност који се изводи на месту и у време током кога се не може очекивати помоћ, од физички снажнијег лица, лица које се служи посебним вештинама одбране и напада, два или више лица, опасним средством или предметом којим се може угрозити живот и ватреним оружјем, може да се одбије и употребом ватреног оружја, условно – најтежег средства силе.

Одбијање напада на одређену личност изводи потребан број припадника непосредне пратње, док сви остали њени припадници, заједно са личним пратиоцем, својим телима штите одређену личност. Ако нису у ситуацији да телима заштите личност, онда је са линије напада склањају одгуривањем, обарањем на земљу или одвођењем у најближи заклон. У случају да је заштитна формација непосредне пратње нарушена, онда заштиту одређене личности и одбијање напада изводи лични пратилац. При томе се он поставља између опасности и одређене личности, тако да је истовремено штити својим телом и употребљава одговарајућа средства силе.

Припадници непосредног обезбеђења који одбијају напад на одређену личност примењују средства силе док траје потреба за тим. То може трајати док нападача не лише слободе или у случају да је то неопходно – живота (што може наступити као нежељена последица законите интервенције). Примена појединих средстава силе може у неком тренутку да буде довољна, чиме се са њиховом применом престаје. У случају да је примена појединих средстава силе недовољна, примењују се она која су за живот и здравље особа против којих се користе опаснија, у складу са начелом сразмерности, а ако услови то дозвољавају, и поступности. При том треба имати у виду да се њихово коришћење спроводи селективно, тако да се не угрозе живот и здравље недужних особа које се налазе на месту напада на одређене личности.

Савладана особа се везује, прегледа, привремено јој се одузимају предмети и предаје се припадницима територијално надлежне организационе јединице полиције, који је доводе, задржавају, саслушавају и подносе извештај о почињеном кривичном делу (којој прикључују прилоге). За то време, обезбеђује се место догађаја од припадника територијално надлежне организационе јединице полиције, а доласком истражних органа спроводи се увиђај, који се документује записником. Најзад, осумњичени се приводи судији уз извештај о кривичном делу против њега, у чијем прилогу су и докази.

Искуствима потврђује се да се *често угрожава безбедност одређених личности управо док се крећу службеним возилима*. То потврђују атентати на Краља Александра у Марсељу 1934. године, Џона Кенедија у

---

²⁰ *Напад на полицијског службеника* или друго лице је свака радња предузета да се полицијском службенику или другом лицу нанесе повреда (члан 2. тачка г. *Правилника о употреби силе*, Службени гласник Републике Српске, број 98/10).

Даласу 1963. године, Киру Глигорова 1995. године итд. Ангажовање полицијских јединица током обезбеђења лица која се крећу службеним возилима разматра се са структурно-функционалног становишта.

Заштитни распоред полицијских јединица за обезбеђење одређених личности током кретања службеним возилом може бити прилагођен *возилима под пратњом* или тзв. *ескорту*. Возилима под пратњом сматрају се возила којима је додељена пратња полиције или војне полиције, са посебним моторним возилима опремљеним уређајима за давање посебних звучних сигнала и светлосних знакова црвене и плаве боје, и то за време док се ти знакови дају. При томе, може да се формира распоред са *три* возила за: (1) регулисање саобраћаја, (2) кретање одређене личности и (3) непосредну пратњу, односно са *четири* возила за: (1) регулисање саобраћаја, (2) кретање одређене личности, (3) регулисање саобраћаја и (4) непосредну пратњу.

Под појмом *ескорт* подразумева се распоред возила око оног возила у коме се налази одређена личност, ради њеног непосредног обезбеђења и омогућавања планског кретања. Ескорт може да буде формиран само од аутомобила (чешћи случај) и од аутомобила и мотоцикала (ређи случај). Без обзира на то да ли је реч о *возилима под пратњом* или о *ескорту*, на месту сувозача у возилу у коме је одређена личност налази се лични пратилац, док се у осталим возилима налазе припадници непосредног и саобраћајног обезбеђења. Активности припадника непосредног обезбеђења током безбедносне заштите одређених личности које се крећу службеним возилом углавном су истоветне онима које се примењују током њиховог кретања пешке, с тим што постоје и неке посебности. Оне се обично односе на неколико ситуација.

Ако се возила под пратњом крећу брзином до 10 km/h, непосредно обезбеђење може да се креће поред њих пешке. У случају напада на одређену личност која се налази у возилу, непосредно обезбеђење улази у возило, уједно користећи средства силе у случају потребе, док се возачи највећом брзином удаљавају возила са места напада. С друге стране, ако је брзина већа од наведене, припадници обезбеђења налазе се у возилима. Без отварања прозора и врата возила, покушава се напуштање места на којима се угрожава безбедност одређених личности. Ако није могуће удаљити се са места напада, личност може да се заштитити *кружном одбраном*. У сукобу с нападачима, у случајевима када је то неопходно (уколико с тим нападима угрожавају људски животи, а опасност не може да се отклони блажим средствима), припадници непосредног обезбеђења напуштају возила, заузимају положаје око њих и отварају паљбу у правцу нападача.

Најзначајнији проблеми заштитно-безбедносне активности и могућа решења

Једно од основних обележја заштитно-безбедносних ангажовања полиције представља висок степен неизвесности, схваћен као вероватноћа настанка изненађења. Расту неизвесности током наведених активности посебно доприносе услови у којима се оне припремају и изводе. Међу њима посебну пажњу заслужују: 1) неадекватна структура средстава силе која не обезбеђује поступност њихове употребе (између службене палице и ватреног оружја полицијски службеник нема средства силе којима би се омогућило потпуно уважавање поступности, 2) нејасност ситуације, посебно у урбаним срединама [што се испољава мешањем противника (насилних учесника јавних скупова, криминалаца, терориста и др.) са осталим људима итд.], 3) релативно неискуство припадника ангажованих полицијских јединица (услед њихове младости, која је предуслов испуњења здравствених критеријума за рад у полицијским јединицама посебне намене), због чега је присутна вероватноћа настанка грешака у њиховом процењивању ситуације, одлучивању и реаговању на провокације, нападе и друге изазове, 4) последице тих грешака могу изазвати трајне штете по живот и здравље и недужних људи, особа против којих се користе средства силе (противника), припадника ангажованих снага, функционисање материјалних добара и стање њиховог окружења (у еколошком смислу), 5) неспојивост наведених штета са задатком ангажованих снага (на пример, заштита безбедности људи, одређених личности објеката), и то у свести дела популације који се идентификује са лицима која су објект полицијске интервенције, што у крајњем може проузроковати 6) велику вероватноћу ескалације друштвених криза. У таквим условима доводе се у питање: 1) ефективност, 2) економичност, 3) ефикасност, 4) минимизација времена решавања проблема и 5) поузданост (схваћена као вероватноћа смањења могућности настанка грешака у реализацији одлука) ангажовања полицијских службеника.

Неизвесности употребе ватреног оружја током извођења заштитно-безбедносне активности полиције, којима су у датим условима изложене наведене, али и остале вредности, могу се умањити, односно избећи коришћењем несмртоносног оружја (средстава на бази електрицитета, односно средстава за привремено онеспособљавање). Наиме, повећању *ефективности* (схваћене као одређивање – правог, ваљаног – циља) ангажовања снага које решавају савремене безбедносне проблема, несмртоносна оружја доприносе у специфичним случајевима, на непосредан и посредан начин. Наведена средства доприносе циљу безбедносних ангажовања на непосредан начин тиме

што се њиховом употребом смањује способност особа које пружају отпор или нападају полицијске службенике, одређене личности или објекте који се обезбеђују да наставе с противправним активностима, чиме расте степен заштитештићених вредности, смањује се могућност њиховог угрожавања и олакшава савладавање носилаца угрожавања њихове безбедности. Посредно, смањењем смртности и повређивања током заштитно-безбедносних ангажовања, придобија се наклоност јавности (повољнијим јавним мњењем). Нespoјиво је лишавања живота и здравља људи са карактером ангажовања полицијских службеника. Ефективност оваквих варијанти огледа се и у превентивном деловању према потенцијалном накнадном ангажовању полицијских службеника на извршавању безбедносних задатака. Наведени облици угрожавања безбедности могу бити управо изазвани смртним последицама на страни особа које угрожавају безбедност ангажованих полицијских ефектива, а са којима се одређени део популације идентификује. У тим условима, употреба несмртоносних оружја између осталог треба да допринесе избегавању ситуација у којима може доћи до штетних последица по животе и здравље људи, односно штета на материјалним добрима и њиховом окружењу.

Несмртосна оружја испољавају и одређену *економичност* током савремених заштитно-безбедносних ангажовања. Наиме, њихова употреба не изазива трајне, штетне последице по живот и здравље људи који су им изложени, што искључује трошкове њихове санације (лечења, осигурања, сахране итд.). У те особе убрајају се све категорије људи против којих се та средства користе. Пошто се наведена средства користе ради смањења способности особа да угрожавају безбедност људи, а у циљу поновне успоставе повољног стања безбедности, може се закључити да несмртосна средства доприносе економичности остварења обавезних потциљева. Такође у домену људи који су учесници конфликтних ситуација, никакве, па ни пролазне штете не настају применом разматраних средстава када су у питању припадници ангажованих јединица, јер их и не користе, ако немају услове за заштиту од ефеката који се њима изазивају.

Правилном употребом несмртоносних средстава не изазивају се рушења, пожари и слично, изузев у случају потребе ломова стакала и сличних препрека мање вредности (случај импровизације отвора на препрекама за убацивање појединих врста акустично-оптичких несмртоносних оружја,²¹ да би се дејствовало против особа које су иза

---

²¹ Поједина несмртосна средства су тако конструисана да сама пробијају препреку, након чега долази до њиховог активирања (на пример "шок" муниција, пробојни хемијски пројектили и др.). С друге стране, постоје и она средства која је неопходно комбиновати са другим средствима, како би се активирала иза препрека. У ту сврху, међу несмртоносним оружјима може се користити и муниција са металним прахом. Испалује се из борбених сачмарица калибра 12

Стратегијски аспекти заштитно-безбедносне активности полиције

њих), тако да на материјалним добрима и њиховом окружењу не настају оштећења веће вредности. Поред тога, поједина несмртоносна оружја намењена дејству против материјалних добара није потребно посебно уклањати, односно трошити одређена средства ради престанка њиховог дејства, јер оно само престаје протоком одређеног временског периода.²² Ови подаци указују на то да се у неким задацима "обавезни", "пожељни" или "пожељни потциљеви мањег значаја" остварују уз највиши степен економичности, са становишта санације штетних последица, јер оне готово да не постоје.

Повећању економичности ангажовања снага током савремених безбедносних задатака несмртоносна оружја доприносе као и у случају повећања ефикасности – смањењем смртности и повређивања у конфликтним ситуацијама, чиме се придобија наклоност јавности (посредством јавног мњења), а што је посебно значајно током савремених заштитно-безбедносних ангажовања. Економичност оваквих варијанти огледа се у превентивном деловању према потенцијалном додатном ангажовању јединица на сузбијању грађанских нереда и другим посебним безбедносним задацима из домена разматране полицијске активности, јер се избегавају трошкови неопходни за то.

Ефикасност, као основно мерило оптимизације такође расте у домену досезања потребног стања безбедности људи и материјалних добара против којих се користе несмртоносна оружја током извођења савремених заштитно-безбедносних ангажовања, а тиме и грађана, припадника ангажованих снага, материјалних добара и њихових окружења. Наиме, ефикасност представља количник ефикасности и економичности. Пошто ефикасност расте, а трошкови опадају, њихов количник расте, а то је управо ефикасност.

Подесивост времена решавања проблема, као критеријум досезања потциља смањења способности особа против којих се користе несмртоносна оружја током извођења савремених заштитно-безбедносних ангажовања, а тиме и повећања безбедности људи, припадника јединица које их изводе, материјалних добара и њихових

милиметара, а ефекте остварује на даљинама од 5 до 10 сантиметара. При томе, муниција са металним прахом може изазвати стварање отвора на вратима, њиховим бравама, шаркама итд. Наведена муниција производи се и у Републици Србији.

²² На пример, лепљиве пене престају са дејством 15 минута након њиховог наношења. Ради престанка њиховог дејства не користи се било какво средство, нити се ангажује људство. Уколико се жели продужити њихово дејство, потребно је поново их нанети након 15 минута од претходног наношења. Најзад, средства која се онеспособљавају коришћењем лепљивих пена није потребно током периода њиховог дејства посебно контролисати ангажовањем људи и материјалних средстава.

окружења, испољава се кроз два поткритеријума. Први је време изазивања жељеног ефекта, а други је њихово трајање. Онеспособљавање особа активирањем несмртоносних оружја је тренутно, док такав ефекат траје од неколико секунди до тридесетак минута (случај примене електричних несмртоносних оружја). Међутим, тренутним онеспособљавањем особа која њихову безбедност угрожавају, на посредан начин побољшава се безбедност штићених људи, припадника ангажованих снага, материјалних добара и њихових окружења, јер се тиме стварају одговарајући услови за њихово дефинитивно савладавање и нестанак потенцијала којима су спроводили дотадашње активности.

Поузданост је вероватноћа успешне реализације варијанти којима се смањује способност особа да угрожавају безбедност других. Употребом несмртоносних оружја против људи који угрожавају безбедност других, штити се безбедност људи, припадника ангажованих јединица, материјалних добара и њихових окружења. Током савремених заштитно-безбедносних ангажовања потребно је онеспособити особе против којих се средства силе користе, на начин да при томе не буду повређени људи и припадници ангажованих јединица, односно нанете штете материјалним добрима и њиховом окружењу. У нејасним ситуацијама, присутним у савременим конфликтима, може доћи до мешања особа против којих се користи сила, других људи и припадника јединица које изводе заштитно-безбедносне задатке. Поред тога, намере појединица и група могу бити нејасне и наводити припаднике ангажованих јединица на доношење погрешних одлука. Њихове последице могу бити дејство по недужним људима, прекомерна употреба силе, дејство по властитим снагама итд.

Током савремених заштитно-безбедносних ангажовања, код свих, а посебно неискусних припадника полицијских јединица вероватноћа настанка грешака је велика, с тиме да се повећава у условима стреса, неизвесности, кратког времена за доношење одлука и њихову реализацију. У таквим условима, неадекватно одабрана варијанта може узроковати наведене негативне последице. На пример, услед неадекватне примене овлашћења као што су упозорење или наређење омогућава се време нападачима да изазову смрт, рањавање, повреде и друге трајне штетне последице по људе који су изложени њиховим дејствима (рачунајући и припаднике ангажованих полицијских снага). Томе треба додати могућност дејствовања ватреним оружјем против особа, због сумње да угрожавају живот људи, штићених личности, безбедност објеката или јединица, а оне их заправо провоцирају безопасним предметима или активностима. Поред тога, негативне последице могу бити изазване по друге људе на месту догађаја дејствима ватреним оружјем, тако што је погођена недужна особа, уз истовремени промашај нападача. Најзад, све наведене последице могу се

Стратегијски аспекти заштитно-безбедносне активности полиције

негативно одразити по ангажоване јединице и институције у чије име делују, кроз негативно реаговање јавног мњења на такве догађаје.

У наведеним условима, несмртоносна оружја могу смањити вероватноћу настанка грешака, тиме што ефектима које изазивају отклањају проблем у целини или делимично, онеспособљавањем особа за које се претпоставља да могу угрозити безбедност људи, припадника ангажованих јединица, материјалних добара и њиховог окружења, без трајних штетних последица по њих. На тај начин избегавају се или смањују трајне штетне последице за које се накнадно може утврдити да су непотребне (или су на основу трајности штета и одговарајућег сплета околности исконструисане), чиме се уједно повећава вероватноћа успешног реализовања варијанти извођења заштитно-безбедносних ангажовања којима се предвиђа примена разматраних средстава, тј. њихова поузданост. Како расте поузданост остваривања свих потциљева, међу којима и обавезних, може се закључити да несмртоносна оружја доприносе остварењу циљева варијанти ангажовања полицијских јединица током заштитно-безбедносних ангажовања по наведеном критеријуму.

Наведени проблеми и њихова потенцијална решења односе се у већој (на пример, на позорничку и патролну активност) или мањој мери (на пример, на руководну активност), посредно (на пример, на оперативну и потражну) или непосредно (на пример, на контролно-безбедносну активност) и на друге активности полиције.

На заштитно-безбедносну активност полиције у великој мери се односе проблеми који су идентификовани разматрањем позорничке и патролне активности, активности сталног дежурства и др. Тим проблемима могу да се додају и проблеми монотоности посла (редовно обезбеђење), физичких напора (ванредно и посебно обезбеђење), дуготрајног радног времена (посебно обезбеђење), непредвидивости задатака (посебно обезбеђење) и др.

Закључак

Као што смо већ констатовали, заштитно-безбедносна активност подразумева скуп мера и радњи које у оквиру постојећег система обезбеђења предузимају надлежни органи ради остваривања безбедности личности и објеката који се обезбеђују.

Циљ обезбеђења је усмерен у правцу заштите објеката, имовине, средства која се обезбеђују, као и живота лица и личности које се обезбеђују, односно да се отклоне и одбије сваки напад на њих. Поред овога, циљ обезбеђења је спречавање нарушавања и успостављање евентуално нарушеног ЈРМ и спречавање извршења кривичних дела и прекршаја.

Редовним обезбеђењем штити се одређени објекат и личност, а одлука о обезбеђењу доноси се на основу друштвеног значаја, односно процене угрожености објекта и личности у различитим ситуацијама. Пошто сваки појединац може поднети захтев МУП-а Републике Српске да му се додели обезбеђење због његове угрожености по било ком основу, након детаљне анализе од стране МУП-а Републике Српске, тј. процене угрожености објекта и личности, министар унутрашњих послова може донети решење о начину обезбеђења, броју извршилаца, ко ће вршити конкретно обезбеђење и време до када ће оно трајати.

Приликом спровођења ванредног обезбеђења, потребно је предузети радње пре обезбеђења, за време обезбеђења и после обезбеђења, како би оно протекло без проблема. Овај вид обезбеђења је нарочито важан уколико јавном скупу који се обезбеђује присуствују и одређене штићене личности, а неретко и више њих (нарочито на предизборним скуповима, спортским манифестацијама и сл.). Такође, када су у питању ванредна обезбеђења, досадашња искуства налажу обавезу предузимања претходних мера, које се састоје у спречавању узрока и повода који могу довести до нарушавања јавног реда и мира у већем обиму.

Истовремено, као што је случај и код редовног и ванредног обезбеђења, улога МУП-а Републике Српске у обезбеђењу штићених личности произилази из законских основа, тј. надлежности за вршење наведених послова. Законодавац је, без сумње, препознао опасности које по државу и друштво у целини могу произвести потенцијални атентати на легитимно изабране представнике власти и, сходно наведеном, послове заштите штићених личности поверио МУП-а Републике Српске, као организацији која поседује најразвијеније капацитете, најобученије припаднике и највећи легитимитет у спровођењу закона.

Приликом вршења послова обезбеђења личности и објеката које се посебно обезбеђују полицијски службеници МУП-а Републике Српске се неретко сусрећу са разноврсним проблемима које можемо поделити на проблеме објективне и субјективне природе. Такође, проблеми са којима се сусрећемо у планирању и извршењу ових задатака своде се и на човека (са његовим физичким и психичким претпоставкама), материјалну опремљеност и недостатак релевантних безбедносних информација.

Литература

- [1] Арлов, Д., *Физичка снага као средство принуде у заштити безбедности припадника полиције*, чланак, Угрожавање безбедности припадника полиције, узроци, облици и мере заштите, међународно

Стратегијски аспекти заштитно-безбедносне активности полиције

- научностручно саветовање, зборник радова, Полицијска академија, Београд, 2003,
- [2] Ђорђевић, О., *Лексикон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986,
- [3] *Закон о основама безбједности саобраћаја на путевима у БиХ*, Службени гласник БиХ, број 06/06,
- [4] *Закон о прекршајима*, Службени гласник Републике Српске, број 34/06,
- [5] *Закон о унутрашњим пословима*, Службени гласник Републике Српске, број 48/03,
- [6] *Закон о полицијским службеницима*, Службени гласник Републике Српске, број 43/10,
- [7] *Закон о јавном окупљању*, Службени гласник Републике Српске, број 118/08,
- [8] *Закон о спречавању насиља на спортским приредбама*, Службени гласник Републике Српске, број 14/04,
- [9] *Методика борбене обуке војне полиције*, ССНО, Београд, 1989,
- [10] *Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у Републике Српске*,
- [11] *Правилник о начину вршења послова службе јавне безбједности*, Службени лист СР БиХ, број 24/77,
- [12] *Правилник о употреби силе*, Службени гласник Републике Српске, број 98/10,
- [13] Рађеновић, Р., *Обезбеђење и безбедносна заштита одређених личности и објеката*, МУП Србије, Београд, 1995,
- [14] Стевановић, О., *Руковођење у полицији*, Полицијска академија, Београд, 2003,
- [15] Субошић, Д., *Организација и послови полиције*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010,
- [16] *Упутство о обиму и начину вршења послова посебног обезбеђења одређених објеката, личности, шефова страних држава и делегација МУП-а Републике Српске*, Бања Лука, 2002.

Prof. Dane Subošić

Academy of criminalistic and police studies, Belgrade

Boris Saric

Police college, Banja Luka

Abstract: Protective-security police activity involves taking the necessary measures and actions of police officers to protect certain areas, objects and figures. Activities and tasks of security, especially of important figures, include the provision of facilities and persons in the place of residence, work and on the move, which is one of the important segments of the work of police in the Republic of Srpska, which has provided by the legal provisions, that regulating the area of policing. Need to provide individuals and facilities resulting from their importance for the overall social system - the provision in particular (eg, president of the republic, prime minister, etc.), from consequences that might achieve by their potential threats to security-emergency, and consequences of their possible threat at all.

Keywords: protection, safety, security, regular security, emergency security, particularly security, police.

ОДНОС ПОЛИЦИЈЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

RELATIONSHIP BETWEEN POLICE AND LOCAL SELF GOVERNMENT

Мр Невенко Врањеш, дипл. правник

Апстракт: Између полиције и локалне самоуправе постоји значајна веза од најранијих времена настанка људског друштва до данас. Облик те интеракције и њен обим зависе од начина односно модела организовања локалне самоуправе, али и од начина уређења полиције сваке земље појединачно. У великом броју случајева локална самоуправа на одређеном нивоу организовања успоставља сопствене полицијске структуре задужене за безбједносне и унутрашње послове (управна полиција). Поред тога, данас модерна друштва успостављају такве облике локалне самоуправе у којима организују посебан вид полиције задужене за надзор над комуналним пословима у локалној заједници – самоуправи, тзв. комуналну полицију. Комунална полиција није полиција у смислу унутрашњих послова, већ се ради о својеврсном инспекцијском органу са одређеним овлашћењима управне полиције. Овај вид полиције, иако у надлежности локалне самоуправе, уређен је јединственим законом, а надзиран и контролисан од државе. Стога можемо констатовати да држава, и поред децентрализације и повјеравања одређених послова и надлежности, у највећем броју случајева ипак задржава надлежност над свим облицима полицијских послова на својој територији.

Кључне ријечи: полиција, комунална полиција, локална самоуправа, модел локалне самоуправе, унутрашњи послови и полицијски послови.

Појам полиције и појам локалне самоуправе

Ријеч полиција (енгл. *police*, њем. *polizei*, фран. *police*), изворно је латинска ријеч – *politia*, и означава управу града, државу или устав, представља формацију лако наоружаних, покретних и посебно обучених

оружаних снага државе, односно наоружани орган државне управе.¹ Не треба посебно наглашавати да полиција представља најстарији орган државне управе, из којег су настали и еволуирали сви остали органи. Током развоја људског друштва појам полиција је добијао различита значења. Примјера ради, у Француској XIV вијека, у њемачким и неким другим државама тог и новијег времена, полицијом се још увијек означава укупна државна дјелатност, а у ужем смислу посебно уређени државни поредак.²

Правна држава се развија из полицијске државе и настаје на подручју Западне Европе након Француске револуције. Њен настанак се везује за стварање уставних монархија (умјесто апсолутистичких), будући да је устав једна од битних претпоставки правне државе.³

Кроз дуги период њеног постојања и постојања државе, полиција је прошла значајну трансформацију, али је и данас остала један од најважнијих дијелова друштва и управног система државе. Платон је у свом моделу идеалну државу замишљао без полиције, мада данас не постоји држава која на одређен начин не организује полицијске структуре. Ово из разлога што је модерном људском друштву, а самим тим и држави иманентно постојање одређеног реда и поретка, али и снага које настоје тај ред и поредак дестабилизovati, рушити и насилно мијењати. Управо из наведених разлога, као и разлога личне и имовинске сигурности, те из разлога рјешавања одређених грађанских стања, нужно је постојање полиције.

Као што је напоменуто, од свог настанка па до данас полиција се мијењала и мијења. Тако, мијењају се њени задаци, положај, методе рада, организација, политичка контрола и сл. У том смислу, интересантан је податак да се у Њемачкој здравство издваја из Министарства унутрашњих послова тек 1961. године.⁴ Модификација полиције од XIX вијека наовамо се огледала у слиједећем: (1) полиција добија кључну улогу у заштити унутрашњег поретка; (2) послови унутрашње управе се издвајају из надлежности полиције, за шта се организују посебна министарства, док полиција добија јасне управне и полицијске послове; (3) из полицијских послова се издвајају

---

¹ Шегвић, С.: *Право обране и унутарњих послова Републике Хрватске*, Правни факултет Свеучилишта у Сплиту, Сплит, 2004, стр. 44. Такође, о етимолошком појму полиције шире погледати: Врањеш, Н.: *Управна функција полиције*, *Безбедност, полиција, грађани*, часопис МУП – а РС, бр. 2/09, стр. 155–156. Шире правно схватање полиције погледати у: Милетић, С.: *Полицијско право*, I књига, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 14–19.

² Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 4.

³ Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија, Београд, 1995, стр. 42.

⁴ Кунић, П.: *Управно право – посебни дио*, Правни факултет у Бањалуци и Факултет за безбједност и заштиту Бањалука, Бањалука, 2008, стр. 55.

инспекцијски послови; (4) полиција се диференцира на саобраћајну, криминалистичку, судску, граничну и друге; (5) у реализацији полицијских послова долази до снажне инкорпорације научних и техничких достигнућа, која увелико поспјешују рад и ефикасност полиције и (6) долази до демилитаризације полиције и њеног раздвајања од војске.⁵ Имајући у виду наведено, данас јасније можемо издиференцирати неколико функција полиције: кривичну, прекршајну, управну, нормативну и безбједносну.

Сублимирајући појмовно и функционално одређење полиције не треба заборавити да је она наоружани орган управе те да има надасве изражену могућност ауторитативног иступања, што јој даје посебну детерминанту.⁶ Као таква, полиција има могућност примјене принуде.⁷ У том смислу, полиција се разликује од свих других државних органа. С друге стране, нигдје толико дискреционо право одлучивања органа управе не долази до изражаја као код управних поступака и материјалних радњи полиције.

Када је у питању појам локална самоуправа, помињање тог термина код нас обично асоцира на два значења. Прво: познати и интензивно коришћен модел социјалистичког самоуправљања који је дуго доминирао у политичкој идеологији у држави у којој смо живјели, и друго: на неко аутономно одлучивање које опет води ка самосталности, сецесији, разградњи и дисолуцији одређене средине. Јер чим нешто има могућност да самостално одлучује, то може и постати самостално. Ово тим више, ако се ради о самоуправи у чврстом федералном систему државнополитичког уређења.

---

⁵ Милосављевић, Б., *Op. cit.*, стр. 44–47.

⁶ Наиме, већи дио прописа из подручја унутрашњих послова је управноправног карактера што подразумева управноправно поступање (доношење управних аката, управни надзор, инспекцијски надзор итд.) којим се рјешава одређена управна ствар заснована на закону и прописима донесеним на основу закона, или, другачије речено, када тијела полиције непосредно примјењују управноправне прописе из подручја унутрашњих послова на конкретне друштвене односе ауторитативним одлучивањем. Шире о томе: Иванда, С.: *Полицијско управно право*, Народне новине, Загреб, 2004, стр. 7.

⁷ Принуда је свјесно дјеловање ради наметања одређеног понашања другоме, које он не би изабрао без тог дјеловања. Израз „наметање“ у наведеној дефиницији изражава елемент ломљења отпора принуђенога. Њиме се појам принуде разграничава од облика утицаја на понашање других људи који се не темељи ни директно ни индиректно на сили, као увјеравање, образложење и друге потребе рационалних аргумената, ауторитет знања и моралног угледа итд. С друге стране, принуда подразумева грубе облике примјене физичке силе, али и рафинирање и индиректније облике принуђавања, прије свега, све врсте психичке принуде. Наведено и шире у: Пусић, Е.: *Наука о управи, XII измијењено и допуњено издање*, Школска књига, Загреб, 2002, стр. 99–106.

Сваки облик државног уређења мање или више на одређен начин подразумева постојање локалне самоуправе, јер немогуће је систем изградити толико кохезионо и централистички да се њиме управља, одлучује и влада на цијелој територији из једног центра, а да се при томе постигне потпуна ефикасност његовог функционисања. Стога и крути хијерархијски устројени федералистички системи познају децентрализацију власти кроз локалну самоуправу.

Термин локална самоуправа по систему деконцентрације одговара нашем језичком кругу, али је он истовјетан са руским називом *местное самоуправление* или врло близак швајцарском термину *autonomie locale*. У Француској се користи термин *administration locale* (што је нешто уже од појма локалне управе како се означава у многим другим државама и теорији). Енглези користе термин *local government*, у Шпанији *administracioni comunal*, у Италији *amministrazione locale* итд. Многи ови и други термини, у ствари, означавају систем локалне владавине, с тим што се то негдје схвата као потпуна аутономност локалних од централних органа, а негдје само као облик деконцентрације.⁸ Иако неки научници попут Маха Вебера и Jean-Jacques Rousseau настанак локалне самоуправе везују за доба античке Грчке, ипак преовладавају стајалишта да самоуправа датира из средњег вијека, конкретније из периода XII и XIII вијека. У том периоду у појединим земљама, првенствено Италији, Француској, Енглеској и Турској, одређена подручја са развијеном мануфактуром, пољопривредом и трговином добијају статус „слободних градова“. Из тог доба, као такви познати су Венеција, Фиренца, Дубровник и други.

Посебан развој локалне самоуправе биљежи се у доба буржоаске државе, када самоуправа поприма облик комуналне и локалне слободне власти грађана која се врши у градовима, селима, општинама, окрузима и покрајинама. Ствара се одређен облик или модел управљања грађана, без дирања или преузимања државне власти. Локална самоуправа израста у институцију политичке организације сваке државе посебно. На тај начин се постепено диференцирају облици локалне самоуправе.⁹

Структуру појма локалне самоуправе чини много елемената: тип друштвеног уређења, облик унутрашњег уређења државе, достигнути ниво демократизације власти, расподјела надлежности између органа државне и локалне власти и др. Отуда и слиједе различита теоријска и позитивноправна виђења локалне самоуправе.

Локална самоуправа је облик одлучивања и управљања у локалним заједницама, конституисаним на ужим дијеловима државне територије, и то непосредно од стране њених становника или путем њихових

---

⁸ Кузмановић, Р.: *Уставно право, четврто измијењено и допуњено издање*, Факултет пословне економије, Бањалука 2006, стр. 540.

⁹ *Ibid.*, стр. 539.

Однос полиције и локалне самоуправе

представника, које они непосредно бирају, као и других локалних органа. То је локална власт коју врше локални органи, самовлада грађана у локалним заједницама. Локална самоуправа је оригинерна, својствена, па и основна организација власти.¹⁰

Темељни принцип који одређује садржину локалне самоуправе је принцип да је развој локалне самоуправе везан за демократију, и да без демократије нема локалне самоуправе.¹¹ Наиме, локална самоуправа и локална демократија су у међусобној интеракцији. У том смислу, локална самоуправа је само потребан али не и довољан услов за локалну демократију.¹²

Локална аутономија је могућност локалних власти да одлучују по свом нахођењу, ослобођене контроле виших нивоа власти.¹³

Локално управљање је самоуправљање које подразумева управљање једним пословима у локалној заједници преко тијела које чине изабрани представници те заједнице.¹⁴

Локална самоуправа подразумева право и оспособљеност локалних власти да, у границама закона, регулишу и руководе знатним дијелом јавних послова, на основу сопствене одговорности и у интересу локалног становништва.¹⁵

Узимајући у обзир наведено, можемо констатовати да локална самоуправа обухвата, у односу на централне органе, аутономију одлучивања демократски изабраних локалних органа у одређеним уставом и законом уређеним и прописаним областима друштвеног, економског, правног и политичког живота.

Модел локалне самоуправе

Зависно од структуре и територијалне организације локалне самоуправе односно броја субјеката у поретку успостављеном између централних и нецентралних органа, разликујемо три модела јединица локалне самоуправе: једностепени, двостепени и тростепени.

---

¹⁰ Марковић, Р.: *Уставно право и политичке институције, дванаесто осавремењено издање*, Правни факултет Универзитета у Београу и Јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, 2008, стр. 403.

¹¹ Побрић, Н.: *Уставно право*, Слово, Мостар, 2000, стр. 356.

¹² Pratchett, L.: *Local Autonomy, Local Democracy and the „New Localism“*, The Montfort University, Political Studies, Vol. 52, 2004, p. 358.

¹³ Goldsmith M.: *“Local Autonomy”, Challenge to Local Government*, SAGE Publications, London 1990.

¹⁴ Byrne, T.: *Local Government in Britain, fifth edition*, Penguin Books, London 1990.

¹⁵ Члан 3. *Европске повеље о локалној самоуправи*, Европска повеља о локалној самоуправи, Европски савет 1985, http://www.coe.org.rs/repository/128_evropska_povelja_o_lokalnoj_samoupravi.pdf, 26.12. 2010. године

Једноступени модел локалне самоуправе је централистички и подразумијева постојање само једног типа јединице локалне самоуправе, а то је најчешће општина. Суштински, општина је основна и незаобилазна јединица локалне самоуправе и као таква јавља се у свим земљама гдје постоји локална самоуправа, па била она једноступена, двоступена или троступена. У неким случајевима, једноступена локална самоуправа може имати два модела (типа, варијанте), и то: чиста једноступеност, гдје између општине и централне власти нема више никаквих јединица (пр. Швајцарска), и друго, да је општина један и јединствен тип локалне самоуправе, али између општине и централне власти постоји неки орган који није други степен локалне самоуправе, већ има улогу посредника између централне власти и општине. То је нпр. округ као административна организација, а не јединица власти локалне самоуправе (овакав модел на снази је у Републици Србији и Републици Српској).

Двоступени модел локалне самоуправе налазимо у државама у којима поред општине као основне јединице локалне самоуправе постоји још једна јединица која је изнад општине и повезује се са централном државном влашћу. Овдје се намеће питање подјеле надлежности између субјеката двоступене локалне самоуправе. У земљама гдје постоји двоступена самоуправа, општине су, у принципу, мале и слабе. Зато је у двоступеном систему подјела послова ријешена тако „што се општине баве извјесним основним функцијама локалне самоуправе, док су све остале препуштене јединицама другог степена“. Двоступена локална самоуправа постоји у СР Њемачкој (*gemeinde i kreis*), Италија (*comuna i provincia*), Француској (*comune i department*) Белгији (*comune i province*), Шведској (*comun i lan*), Бугарској (*обштина и окрз*) итд.¹⁶

Троступени модел локалне самоуправе постоји онда кад се између општине и централне власти налазе још два степена локалне самоуправе. Оваквих типова локалне самоуправе је релативно мало. Троступена локална самоуправа је у Енглеској (*parish, district i country*), у Пољској (*gromada, powiat i wojwodstwa*). Сличну ситуацију сусрећемо у Албанији, Мађарској и Кини. Суштински, ради се о веома компликованом моделу локалне самоуправе, који због своје композитности има практичне тешкоће у обављању административних и других послова, мада грађанима даје извјесну „комоцију“ у остваривању демократије.

---

¹⁶ Кузмановић, Р.: *Op. cit.*, стр. 543.

Однос полиције и локалне самоуправе

Какав ће положај полиције бити у локалној самоуправи као и њихов однос зависи од преовладавајућег модела локалне самоуправе. Тако у једностепеним моделима локалне самоуправе полиција егзистира као орган централног органа управе и готово да и нема, изузев сарадње, било какве друге додирне тачке са органима локалне самоуправе.

У вишестепеним моделима локалне самоуправе полиција је углавном орган саме локалне самоуправе, односно њене јединице на одређеном степену локалне самоуправе. Најочитији примјер имамо у Федерацији БиХ, гдје се полиција организује на нивоу кантона. Подсјетимо, кантон је најчешћи ниво организовања власти у двостепеним моделима локалне самоуправе. У таквом облику организовања локалне самоуправе, поред других органа управе, организује се и полиција. При томе, она је у снажној, рекло би се, веома често и у потпуној хијерархијској надлежности локалне власти. Наиме, локална власт је законски уређује, финансира, контролише и надзире, те има сваку могућу ингеренцију над полицијом, баш као и држава у централизованим облицима државног уређења. Дакле, оно што је држава за државну полицију, то је кантон за кантоналну полицију. Треба нагласити да ипак у таквим моделима организовања државе, локалне самоуправе и полиције (најчешће су то сложене државе) постоји и федерални ниво полицијске структуре који има ингеренције за одређене полицијске послове на цијелој територији државе. Разграничење надлежности између „локалне“ и „централне“ полиције у таквим случајевима врши се законом.

Сваки од ових модела организовања полиције, било централистички или локални, има своје предности и недостатке. Тако, предност централистичког организовања полиције лежи у чврстој хијерархијској структури, систему надзора и контроле, док се као недостатак узима њена разуђеност, смањена ефикасност, „отуђеност“ од грађана и сл. С друге стране, полиција организована на локалном нивоу развија ефикаснији рад у заједници (тзв. *Community policing*),¹⁷ лакше дјелује добро познавајући локалне прилике и има већу „мобилност“. Недостатак модела локалне полиције, у најчешћем броју случајева, огледа се у отежаној контроли и надзору над њеним радом усљед снажног утицаја саме локалне заједнице, као и у лимитираности материјалних и кадровских капацитета полиције који у свему зависе од потенцијала локалне заједнице која организује полицију.

¹⁷ О овом термину шире видјети: Мраовић, Ц. И, Фабер, В., Воларевић, Г.: *Стратегија дјеловања полиције у заједници*, МУП Републике Хрватске, Полицијска академија, Загреб, 2003.

Комунална полиција

Локална самоуправа, зависно од њеног типа, веома често нема могућност да формира полицијске структуре за обављање безбједносних и унутрашњих послова. Оно на што локална самоуправа на нивоу општина и градова готово у правилу има право, јесте формирање једног другог специфичног облика полицијског организовања, а то је комунална полиција.

Ради потпунијег разумијевања, кратко ћемо анализирати правни положај комуналне полиције у Републици Србији и Републици Српској.

Комунална полиција на територији града и града Београда образује се за законом одређене комуналнополицијске и друге послове чијим обављањем се обезбјеђује извршавање надлежности града у областима, односно питањима комуналне дјелатности, заштите животне средине, људи и добара и обезбјеђује заштита и одржава ред у коришћењу земљишта, простора, локалних путева, улица и других јавних објеката, као и обезбјеђује несметано обављање законом одређених послова из надлежности града. Комунална полиција на територији града Београда, поред наведених послова, обавља и одређене послове комуналне полиције којима се обезбјеђује извршавање надлежности утврђених Законом о главном граду.¹⁸ Према Закону о комуналној полицији Републике Србије, послови комуналне полиције јесу: (1) одржавање комуналног и другог законом уређеног реда од значаја за комуналну дјелатност; (2) вршење контроле над примјеном закона и других прописа и општих аката из области комуналне и других дјелатности из надлежности града; (3) остваривање надзора у јавном градском, приградском и другом локалном саобраћају, у складу са законом и прописима града; (4) заштита животне средине, културних добара, локалних путева, улица и других јавних објеката од значаја за град; 5) подршка спровођењу прописа којима се обезбјеђује несметано одвијање живота у граду, очување градских добара и извршавање других задатака из надлежности града (у даљем тексту: одржавање градског реда).

Одржавањем комуналног реда сматра се одржавање реда у областима, односно питањима: снабдијевања водом; одвођења отпадних и атмосферских вода; јавне чистоће; превоза и депоновања комуналног и другог отпада; локалних путева и улица; саобраћајних ознака и сигнализације; паркирања; превоза путника у градском и приградском

---

¹⁸ Чл. 1. Закона о комуналној полицији, Службени гласник Републике Србије, бр. 51/2009. Шире о комуналној полицији у Републици Србији, погледати у: Милосављевић, Б., Милетић, С., Вујадиновић, П. и други: *Приручник за стручну обуку и полагање испита комуналних полицајаца*, Министарство за државну управу и локалну самоуправу Републике Србије, Београд, 2010.

Однос полиције и локалне самоуправе

саобраћају; ауто-такси превоза; постављања привремених пословних објеката; противпожарне заштите; заштите од буке у животној средини; контроле радног времена субјеката надзора; одржавања комуналних објеката, пијаца, гробаља, паркова, зелених и других јавних површина, јавне расвјете, стамбених и других објеката.

У Републици Српској, сходно одредбама закона, Комунална полиција врши надзор над: (1) одржавањем, уређењем, употребом и заштитом комуналних објеката и уређаја; (2) одржавањем и заштитом јавних површина и дрвореда; (3) одржавањем културних, историјских и националних споменика и спомен-обилежја; (4) постављањем назива фирми, натписа и реклама; (5) одржавањем гробаља и мезарја; (6) одржавањем дворишта, паркинг простора, башта, привремених објеката, као и других објеката и површина које су од утицаја на изглед и уређење града и других насељених мјеста на подручју општине; (7) одржавањем јавне водоводне мреже и јавних излива (јавних чесми и вањских хидраната) и фонтана; (8) одржавањем јавне канализационе мреже, јавних тоалета, те септичких и осочних јама; (9) одржавањем и заштитом корита обала ријека и других водених површина на подручју општине; (10) одржавањем вањских ограда и рукохвата (мостови, јавна степеништа и др.); (11) одржавањем чистоће на јавним површинама, одвозом кућних отпадака и другог комуналног отпада, као и грађевинског и шуто материјала; (12) постављањем и одржавањем посуда (контејнера) и уличних корпи за отпатке; (13) одржавањем јавних депонија, те контролом одвожења, уништавања и прераде отпадака; (14) обилежавањем улица, тргова и зграда; (15) заузимањем јавних површина за продају робе и продају робе ван простора или мјеста одређеног за продају те врсте робе; (16) примјеном одредби одлуке о условима и начину извођења концерата, јавних манифестација, те кориштења музичке опреме у објектима и ван њих; (17) начином истицања државних и ентитетских застава; (18) одржавањем јавне топловодне мреже; (19) одржавањем јавне гасоводне мреже; (20) одржавањем пијаца и пијачних простора (зелене, бувље, сточне и др.); (21) одржавањем јавних саобраћајних површина (плочника, тргова, јавних саобраћајница и др.), као и одржавањем јавне расвјете; (22) вршењем погребне дјелатности; (23) вршењем димњачарске дјелатности; (24) вршењем одржавања и опремања јавних површина; (25) вршењем одржавања спортских објеката, кампова, купалишта и излетишта; (26) вршењем јавног превоза лица у градском и приградском превозу (аутобуси, трамваји, тролејбуси, такси превоз и стајалишта, жичаре успињаче, градски и приградски терминали за превоз); (27) вршењем контроле чистоће превозних средстава у јавном градском и приградском саобраћају; (28) вршењем уклањања старих и других предмета са јавних површина, ако су они остављени противно прописима општине, односно града; (29) одржавањем зграда; (30)

одржавањем фасада и кровова, (31) обиљежавањем мјеста гдје се врше радови на комуналним уређајима (шахтови, канали, бунари и сл.); (32) придржавањем кућног реда у зградама и (33) другим пословима из области комуналне дјелатности који су утврђени по важећим прописима.¹⁹

Иако су послови комуналне полиције у Републици Српској нешто шире законски прописани (прецизније енумерисани) у односу на Републику Србију, суштински се ради о истој врсти послова.

Према наведеном, можемо констатовати да комунална полиција представља службу у локалној самоуправи, формирану, финансирану, контролисану и надзирану од стране локалне самоуправе са задатком да обезбиједи комунални ред у областима од значаја за свакодневни живот грађана.

Такође, анализирајући надлежности комуналне полиције, уочавамо да се ради о типичном инспекцијском органу. Ипак, овлашћења и надлежности комуналне полиције су знатно шира од инспекцијских органа. У том смислу, комунална полиција има овлашћења као што су: привођење, употреба средстава принуде, претрес, одузимање предмета и друга овлашћења налик овлашћењима управне или судске полиције.

За свој рад комунална полиција одговара општини, односно граду (комуни) који је формира. Као другостепени орган у управним поступцима, по актима комуналне полиције, у правилу, појављује се државни орган управе, и то министарство надлежно за послове управе и локалне самоуправе одређеног нивоа у зависности од модела локалне самоуправе.

Трагом наведене констатације уочавамо да државни органи управе имају могућност непосредне контроле поступака локалне самоуправе само у монистичким моделима локалне самоуправе. Овако нешто није случај када су у питању унутрашњи послови када у највећем броју случајева органи унутрашњих послова државе као централне јединице могу да предузму све поступке, мјере и радње на територији цијеле државе независно од облика унутрашње полицијске структуре.

Закључак

Полицијска структура одређене државе у директној је зависности од њеног државноправног, политичког и територијалног уређења. У том смислу, централистички уређене државе имају и централистички постављен полицијски систем и полицијску структуру. С друге стране, сложене државе имају комплексан полицијски систем, при чему се

---

¹⁹ Чл. 9. Закона о комуналној полицији, Службени гласник Републике Српске, бр. 85/03.

Однос полиције и локалне самоуправе

полицијски послови поред централних органа повјеравају и неким другим субјектима политичко-територијалног облика уз најчешће задржавање мониторинга и контроле од стране централних органа државе.

Иако је држава задржала ексклузивитет над полицијским пословима, у новије вријеме све више се развија концепт рада полиције у заједници, са тежиштем на сарадњи полиције и грађана, односно заједнице. Овај концепт најповољније тло налази у моделу организације полиције на нивоу локалне заједнице код сложених модела локалне самоуправе који имају могућност организовања сопствене полиције. Тиме полиција престаје да буде заштитник владајуће структуре и државе, те се њена активност усмјерава на интересе друштва у цјелини и посебно грађана. Немогуће је у потпуности остварити концепт по коме би полиција била „сервис грађана“ због саме природе полиције, будући да она располаже принудом. Принуда је та која одвраћа грађане од полиције. Стога у малим срединама, на локалним нивоима полиција има повољнију могућност за успостављање блиских односа са грађанима, чиме се доприноси превенцији појава угрожавања безбједности и лакшем разоткривању почињених кривичних дјела.

Циљ организовања полиције на нивоу локалне самоуправе као и сарадње полиције и локалне самоуправе је трансформација полиције из традиционалног полицијског модела у модел дјеловања полиције у заједници и изградња компатибилног модела организације рада полиције у циљу испуњавања услова евроатлантских интеграција.

Сходно уставним и законским овлашћењима, општине, као основни елементи локалне самоуправе, у циљу одржавања комуналног реда успостављају, финансирају, надзиру и контролишу посебан облик полицијске структуре инспекцијског типа који се назива комунална полиција.

Комунална полиција представља концепт који је заживио у највећем броју локалних заједница (општина и градова). Правни положај комуналне полиције темељи се на закону који је донесен од стране државног парламента, а поближе одређен актима јединица локалне самоуправе. У том смислу послови комуналне полиције су у надлежности локалне самоуправе, али је држава преко органа државне управе задржала механизме контроле и надзора над овом облашћу.

Стога можемо закључити да, упркос постојању децентрализације власти и организовања локалне самоуправе, било која врста полицијских послова која подразумијева полицијска овлашћења уз примјену материјалних радњи принуде код нас, а и у готово свим земљама углавном остају у надлежности спровођења и у сваком случају контроле државе, односно централних органа власти.

Литература

- [1] Byrne, T.: *Local Government in Britain*, fifth edition, Penguin Books, London, 1990.
- [2] Goldsmith, M.: "Local Autonomy", *Challenge to Local Government*, SAGE Publications, London, 1990.
- [3] Pratchett, L.: *Local Autonomy, Local Democracy and the "New Localism"*, The Montfort University, *Political Studies*, Vol. 52, 2004.
- [4] Закон о комуналној полицији, Службени гласник Републике Србије, бр. 51/2009.
- [5] Закон о комуналној полицији, Службени гласник Републике Српске, бр. 85/03.
- [6] Кузмановић, Р.: *Уставно право, четврто измијењено и допуњено издање*, Факултет пословне економије, Бањалука, 2006, стр. 540.
- [7] Кунић, П.: *Управно право – посебни дио*, Правни факултет у Бањалуци и Факултет за безбједност и заштиту Бањалука, Бањалука, 2008.
- [8] Кунић, П.: *Управно право*, Правни факултет у Бањалуци и Висока школа унутрашњих послова у Бањалуци, Бањалука, 2006.
- [9] Марковић, Р.: *Уставно право и политичке институције, дванаесто осавременењено издање*, Правни факултет Универзитета у Београду и ЈП "Службени гласник", Београд, 2008.
- [10] Милетић, С.: *Полицијско право, I књига*, Полицијска академија, Београд, 1997.
- [11] Милосављевић, Б., Милетић, С., Вујадиновић, П. и други: *Приручник за стручну обуку и полагање испита комуналних полицајаца*, Министарство за државну управу и локалну самоуправу Републике Србије, Београд, 2010.
- [12] Милосављевић, Б.: *Наука о полицији*, Полицијска академија, Београд, 1997.
- [13] Милосављевић, Б.: *Увод у полицијске науке*, Полицијска академија, Београд, 1995.
- [14] Мраовић, Ц. И., Фабер, В., Воларевић, Г.: *Стратегија дјеловања полиције у заједници*, МУП Републике Хрватске, Полицијска академија, Загреб, 2003.
- [15] Побрић, Н.: *Уставно право*, Слово, Мостар, 2000.
- [16] Пусић, Е.: *Наука о управи, XII измијењено и допуњено издање*, Школска књига, Загреб, 2002.
- [17] Шегвић, С.: *Право обране и унутарњих послова Републике Хрватске*, Правни факултет свеучилишта у Сплиту, Сплит, 2004.

Summary: The police structure one state is in the direct dependent and subordinated from their legal- state, political and the territorial settlement. In the meantime, the centralized settlement state have centralized policy system and the policy structure. On the other side, connected combined state have complex policy system which the public policing and policing duty, besides the central state body, entrust to and the other subjects of political – territory form, but with keeping monitoring and control of the central – state body.

In the mean time, the state had keep exclusive on the law enforcement, at last more and more building the concept of community policing, focusing the police – community relations. This concept, the best way find in the model of organise policy on the local level, on the complex models local – self governments which has possibility to make own policy units. In this case, the policy stopped to be protector of the government structure and the state which his activity are focusing on the state interests in all and particularly the citizens. Is not possible in all, to make concept, which the policy are the citizens service, because of the policy instrument of restraint. The restraint is this what discourage the citizens from the policy. Because of that, on the local level, in the small town area, the policy, have best possibility for the made police – community relations and forming community – oriented policing, which are made preventive measures of appearance imperil safety system and more easy to initiate criminal prosecution.

The aim of organise policy on the local level community and the community – oriented policing is transforming policy from traditional policy model in the model of community policing, and the building of compile model of policy in the conditions of EU – Transatlantic Partnership.

In accordance with the legal entitled of commune, as basis elements of local – self governments, in the aim of sustain of commune order, establish, financing, observer and controlled the special frame of policy structure of inspection type which name is commune policy.

The commune policy is the concept which is establishment in the big number of local community (commune and city). The legal aspects of commune policy is based on the law which is made from the State Parliament and detailed from the legal acts of the units of local self government. In this case the public commune policy is in the air of local self government, but state through the administrative state body keep control mechanism and observer on this area.

Врањеш, Н., *Безбједност – Полиција – Грађани*, година VII, број 1-2/11

In accordance with, we made conclusion, that in spite of being of decentralization of the power and organise of local self government, any one kind of public policing, which have policy privileged with used policy instrument of resraint, in the all most country in all of the world, stay in the control state and central state administrative power body.

**КОНТРОЛНИ АСПЕКТ ПОЛИЦИЈСКОГ РАДА У ФУНКЦИЈИ РАЗВИЈАЊА
ОДНОСА ПОЛИЦИЈЕ И ЈАВНОСТИ**

***CONTROL ASPECT OF POLICE WORK IN THE FUNCTION OF THE
DEVELOPMENT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN POLICE AND PUBLIC***

Мр Саша Митрић¹

МУП РС Јединица за професионалне стандарде

Миодраг Гајић

МУП РС СЈБ Мркоњић Град

Анстракт: Контрола полицијског рада спада у категорију легитимних права и интереса сваке друштвене заједнице у процесима изграђивања модерних и демократских институција система. Основни циљ сваке контроле, па тако и полицијске, јесте спречавање и отклањање пропуста било које врсте у току извођења радних операција. У све сложенијим условима рада полиције, који се одвијају у динамичним промјенама савремених друштвених односа, захтјев за њену професионализацију све је наглашенији. Јавност од полиције очекује много, она јој је оличење сигурности и спокојства, али није мањи ни интерес полиције за сарадњу са грађанима. Овај рад представља покушај да се прикаже значај контролне дјелатности полицијског рада за унапређење односа између полиције и јавности.

Кључне ријечи: полиција, контрола, јавност, сарадња, безбједност

Уводне напомене

Дјеловање полиције у претходним ауторитарним друштвено-политичким системима негативно се одражавало на структуру полиције, њену филозофију, културу и организацију уопште. Негативна кадровска селекција на свим нивоима, поданички однос и служење интересима политичких структура, могућност утицаја на исход полицијског поступања кроз везе и познанства, поремећаји у систему вриједности, рад по „наредби“, а не по закону, те аутократско и недемократско руковођење – управљање полицијом биле су иманентне

---

¹ sasamitric.bl@gmail.com, телефон:065/584-502

одлике структура полицијских организација.² Милитаристички модел полиције наглашава тајност у раду полиције, чиме се објективно смањује и простор за њен однос са јавношћу. Несумњиво је да чување превеликог броја тајни често постаје само себи сврха и не доводи до подршке јавности. Јавност је иритирана константним полицијским скривањем информација са образложењем потребе за повјерљивошћу.

Иако је мало времена протекло од завршетка грађанског рата на овим просторима, полиција у Босни и Херцеговини и Републици Српској, уз све друге позитивне особине, добија конотације институције цивилног карактера. Врло важно је истаћи да грађани Босне и Херцеговине и Републике Српске све више схватају да они сами плаћају полицију кроз разне облике пореза, и да због тога имају право очекивати адекватне услуге. Те услуге морају бити брзе и ефикасне, законите и једнаке за све. Стварање повјерења грађана у полицију представља предуслов за успјешно укључивање полицијске службе у процесе рјешавања проблема локалне заједнице, као њеног равноправног актера, партнера у животу, јавни сервис грађана, опремљен и обучен да своје услуге из области личне и имовинске безбједности пружи на, по грађане, најприкладнији начин.³

У обављању својих редовних послова и задатака, полиција комуницира са грађанима, како би послови и задаци били што успјешније извршени. Да би се постигла та успјешност, полиција мора да комуницира са свим категоријама грађана, од просјака на улици до највиших функционера, од дјецe до старца, од криминалаца до поштених и моралних грађана, и свима њима да се на адекватан начин прилагоди, сходно постојећој ситуацији.⁴ Одржавање добрих односа полиције и јавности је битна компонента за успјешан рад полиције. Они јесу потреба полиције, али су исто тако и потреба грађана. Поред адекватног понашања полиције, на јачање односа између полиције и грађана велики утицај имају и одређени аспекти контролних активности полиције. Контрола полицијског рада се појављује у различитим видовима, а све у зависности од стања у друштву и односа полиције и грађана, као и од облика полицијске организације. Ако грађани имају велики степен повјерења у рад полиције и ако су задовољни њеним радом, они ће бити задовољни и унутрашњим средствима контроле, у супротном ће инсистирати на спољашњим средствима контроле. Дакле, значај контролних активности у раду полиције је изузетно велики, јер се њима настоји обезбиједити

---

² Пена, У., Рад полиције у заједници и његова имплементација са посебним освртом на БиХ, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2006, стр. 181.

³ Исто.

⁴ Гаћеша, Д., Полиција; организација, надлежност, руковођење, Бања Лука, 1998, стр. 485.

правилан рад припадника Министарства унутрашњих послова, чиме се уједно обезбјеђује и задовољство грађана које смо дужни да штитимо.

Појам контроле и њен значај за рад полиције

Од давнина се у државама са снажном војском или полицијом постављало питање спречавања осамостаљивања тих служби од органа власти. Постојала је опасност да се такве службе због својих моћи отргну контроли и као такве преузму управљање државом, те да се држава трансформише у тзв. полицијску државу или војну диктатуру. Још у старом Риму је постављено питање ко ће да „стражари над стражарима“, јер су стражари имали моћ и оружје, и могли су да се одметну од органа власти и да служе за поткопавање њеног утицаја. Кроз историју је такође био чест случај да се полиција користи као средство у рукама владајуће структуре, као извршилац њених циљева, да би се очували тоталитарни режими. У прилог томе ваља се и овде подсетити да је политичка полиција Луја 14, као и она каснија коју је контролисао Фуше, практично владала приватном и јавном сфером државе.⁵ То су такође били случајеви стаљинизма у СССР-у, као и режима у фашистичкој Њемачкој и слично.

Мада су наведена одступања од сврхе полицијске улоге и посљедица таквих одступања уочени благовремено, друштво у дугом периоду свог развоја није било способно да изгради капацитете којима би полицију подредило својој контроли и учинило је одговорном за њене поступке. Практично, тек су прошли и овај вијек уродили широм способношћу друштва да ограничава полицијску и војну власт уопште и да утиче на начин њеног вршења, с тим што је успјех појединих друштвених заједница у томе и дан данас различит, а најчешће незадовољавајући⁶. На извјестан застој у развоју капацитета друштва за обезбјеђење контроле над полицијом посредно су утицале и идеје правне државе, поводом којих је развијено идеалистичко увјерење како се пуна контрола може постићи самим детаљним уређивањем овлашћења и процедура за поступање. Убрзо се увидјело да право само по себи, тј. без контролних механизма, не чини довољно чврсту норму за одговорност полиције и њено дјеловање које би било у складу са очекивањима друштва и политичког система. Основно начело руковођења мора бити "вјеровати" али и "провјеравати". Наравно, поставља се питање мјере, тј. интензитета и учесталости контроле, њеног запостављања или пренаглашавања, затим потребе да потчињени буду самоиницијативни и одговорни, да имају простор за рад и креативност.

---

⁵ Милосављевић, Б., Наука о полицији, Полицијска академија, Београд, 1997. стр. 299

⁶ Исто, стр. 300

Контрола се обично сматра као свјесна сврсисходна људска дјелатност која има за циљ нешто да провјерава.⁷ То је сложен процес који се састоји из више релативно одвојених фаза, и то провјеравања, оцјењивања и интервенисања. Функција контроле тако представља активност праћења понашања организационих елемената и реализације постављених задатака с циљем да се пронађу разлике између планираних величина и њиховог остварења у току извршења, и по извршењу постављеног задатка.

Основна сврха контроле јесте обезбјеђење повратне информације и увид у степен извршености постављеног задатка. Да би се то постигло, у систему морају постојати такви елементи помоћу којих се мјери, упоређује, оцјењује и интервенише. Ту улогу у организацијским системима имају руководиоци. Провјеравање представља упоређивање постављених циљева и оних који су били предвиђени са онима који су остварени. Оцјењивање је давање суда о предузетој радњи, гдје се на основу претходне фазе закључује да ли су постигнути резултати задовољавајући или не. Фаза интервенисања се састоји од предузимања одређених активности ако су резултати негативни, ради отклањања негативних последица.

Основни смисао контроле јесте да се по утврђеним, допуштеним или недопуштеним одступањима од плана, интервенцијом руководиоца, преко функције наређивања, активности доведу у границе плана, полазећи од расположивих снага и средстава. Поменута одступања од планом предвиђених резултата последица су непредвиђених сметњи које се појављују у току спровођења неких активности, а задатак руководиоца је управо да уочи сметње, одреди њихов утицај на остварење плана и да интервенише тако да те сметње не доведу до одступања, чији би крајњи резултат био неостварење планираних циљева. Контрола као мјера неопходна је да се избјегне неквалитетан рад појединаца, било да је резултат нестручности, несавјесности или немарног односа према послу или чак опструкције.

Контролом се у колективу стварају ред и дисциплина, истовремено јача и професионализам. Потребно је напоменути да контрола није сама себи циљ. Она није изнад организације, већ она има само крајњи циљ коме је подређена, а то је унапређење процеса рада. То је њен основни задатак, било да утиче на раднике да своје послове обављају одговорније и професионалније због могућности утврђивања одговорности, или да, уколико је узрок био незнање, правовременом контролом недостаци буду отклоњени, те да се у будућим акцијама радње предузимају на прописан и адекватан начин. Учестала контрола и стално кажњавање не дају жељене резултате. При вршењу контроле је непотребно истицати ситне и мање значајне пропусте и умањивати

---

⁷ Рјечник српскохрватског књижевног језика, књига 2, стр. 833.

Контролни аспекти полицијског рада у функцији развијања...

значај добро обављених задатака. На тај начин би се занемарио труд запослених и на негативан начин би се утицало на њихов радни морал и жељу за поновним вршењем послова.

Она се остварује и ради предузимања мјера у циљу што потпунијег, квалитетнијег, ефикаснијег и рационалнијег реализовања задатака. Контролом, руководство организационе јединице, или више руководство, у процесу реализације задатака, отклања пропусте и неправилности у раду. Њоме се исказују и оцјене о раду и извлаче поуке за даљи ток рада, односно за извршење будућих задатака.⁸ Специфичности остваривања процеса контроле у раду полиције заснивају се на:

- ☒ посебном значају контроле законитости рада,
- ☒ наглашеној заступљености контроле процеса рада у односу на контролу резултата рада,
- ☒ контролној дјелатности као посебној врсти дјелатности у полицији.⁹

У свим полицијама се велики значај придаје контроли законитости у раду, као једном од најбитнијих чинилаца њене успјешности и њеног угледа. Због тога, у већини полиција постоји орган за унутрашњу контролу законитости рада полиције. Што се тиче ове врсте контроле, најзначајнија је контрола по представкама и жалбама грађана, као и контрола у поступку оцјене законитости употребијеног средства силе.

Пошто је контролу резултата рада у полицији тешко спровести, више пажње се поклања контроли процеса рада. Ово подразумијева да се контролише изглед, дисциплина и понашање припадника полиције, њихов однос са грађанима, присуство полицајаца на радном мјесту, односно контрола квалитета превентивног рада полиције.

За нас је најважнија контрола полицијског рада, а посебно она у основним полицијским јединицама, тј. полицијским станицама. Контролна дјелатност је у основи континуирана, општа, унутрашња и непосредна контрола рада коју обављају руководиоци јединица полиције. Ова контрола се планира мјесечно најчешће као ненајављена. Копије планова контроле се достављају непосредно вишем нивоу руковођења и омогућује се "контрола контроле". Остварује се обичним обиласком и присуством свим облицима дјелатности које се у јединици обављају. Посебно се пажња поклања униформисаној и криминалистичкој полицији, односно дјелатности сталног дежурства, позорничкој и патролној дјелатности, оперативном раду. Ако пођемо од суштине контроле као функције руковођења, исправно је констатовати

⁸ Курс за средњи руководни кадар, Приручник за полазнике, Министарство правосуђа Сједињених Америчких Држава, УСДОЈ/ ИЦИТАП, 2006, стр. 11

⁹ Стевановић, О., Руковођење у полицији, Полицијска академија, Београд 2003. стр. 215

да њу спроводе сви руководиоци у својим организационим јединицама, јер је контролна дјелатност, дјелатност руковођења, а сваки руководиоцац је уједно и контролор.

Поред тога, према субјектима који је врше, контрола рада полиције може бити екстерна, интерна и самоконтрола. Екстерна или спољна контрола је она коју врше органи који су законом овлашћени да могу обављати контролу над радом полиције. Ти органи су влада и парламент, судови, а у неким земљама постоје и намјенски формирана тијела за контролу полиције и других органа управе ради заштите права грађана од незаконитих радњи ових органа. Интерна или унутрашња контрола је она коју врше контролори из оквира Министарства унутрашњих послова (интерни контролори). То су радници Јединице за професионалне стандарде. Самоконтрола је она када сваки радник путем компаративне методе упоређује своје резултате са резултатима других који раде на истим пословима према истом плану.¹⁰

Дакле, циљ полицијске контроле је остваривање увида у постојеће стање ради пружања стручне помоћи, усмјеравања рада и координације у раду, уочавање и отклањање пропуста у раду, уочавање недостатака и сметњи у раду, налагање и предузимање подстицајних (похвалних) и репресивних (дисциплинских) мјера.

Значај успостављања позитивних релација између полиције и јавности

У другој половини двадесетог вијека криминалитет је биљежио стални пораст. С обзиром на ову чињеницу, постало је јасно да дотадашње методе сузбијања и превенције криминалитета не дају жељене резултате. Постојеће институције које су биле у првим редовима борбе против криминалитета, а међу њима прије свега полиција, нису се могле више довољно ефикасно носити са нарастајућим проблемима. У традиционалној полицијској организацији јавност и полиција су двије различите социјалне категорије, које често стоје једна наспрам друге, и често иступају једна против друге. Реактивне полицијске методе које су доминирале у полицијском раду морале су бити замијењене, тако да је крајем осамдесетих и почетком деведестих година двадесетог вијека у појединим државама почео да се примјењује нови систем рада и организације полиције усмјерен на превенцију и сузбијање криминалитета. Нови приступи довели су до измјена прије свега у филозофији полицијског рада, затим у полицијској организацији,

---

¹⁰ Гаћеша, Д., Полиција; организација, надлежност, руковођење, Бања Лука, 1998, стр 392.

Контролни аспекти полицијског рада у функцији развијања...

полицијској стратегији и тактици, као и до широког повезивања и сарадње полиције и грађана на нивоу локалне заједнице.¹¹

Одржавање добрих односа и сарадње између полиције и грађана врло је битна компонента за успјешан рад полиције. У савременим демократским односима полицијска професија се одвија пред очима јавности, због чега се морају много више познавати односи са јавношћу, како они организационо-функционални, тако и психолошки, социопсихолошки и остали аспекти ових односа. Полиција која уз себе има већину грађана, има пуну гаранцију да ће послове и задатке који су јој законом повјерени извршити с пуним успјехом. Још 1829. лондонска полиција се држала гесла: „Успјех полиције зависи од одобравања, поштовања и сарадње грађана“. Данас је на снази крилатица: „Наш успјех је ваш успјех“! Питање сарадње између полиције и грађана стално је присутно. Јавности је потребна полиција, а полицији је још више потребна јавност, па и поред тога овај проблем и стални антагонизам никада није у потпуности ријешен. Међутим, са развојем и промјенама у друштву, полиција је све свјеснија да јој је јавност потребна и да је нужно да стекне њену наклоност. Све то и у пракси, нажалост, није лако постићи, јер је полиција због униформе коју носи често етикетирана, и као таква, више него иједна друга служба изложена суду јавности. Често је довољан само један пропуст неодговорног полицајца, па да грађани о полицији стекну негативно мишљење. Под ставом јавности према полицији, у принципу, подразумевамо одраз утисака које грађани имају о полицији. Неадекватна сарадња јавности и полиције узрокована је најчешће застарјелим схватањима, уопштавањима негативних личних искустава, претјеривањима с једне и друге стране, негодовањима оних који су дошли под удар полиције, разним судбоносним историјским догађајима итд. Ако полиција изазове негодовање својом неспособношћу, неквалитетним или неадекватним радом, грубошћу или корупцијом, нема те пропаганде која је у стању да спријечи негативне посљедице које ће проистећи из тога. Ни одлична организација, ни ефикасна служба неће значајно допринијети позитивном ставу грађана; они који тврде супротно недвосмислено су у заблуди. Став грађана према полицији формира се највећим дијелом природом њихових јавних контаката. Посљедње деценије протекле су, управо, у тренду изграђивања полицијског имиџа. Улога полиције у друштву се мијења. У свијету се све већа пажња поклања односу и понашању полиције према јавности, о чему говори и чињеница да је Генерална скупштина Уједињених нација 17. 12. 1979. усвојила посебан кодекс понашања лица одговорних за примјену закона. Исто тако, све већа пажња се поклања и укључивању грађана и цјелокупне јавности у

---

¹¹ Симоновић, Б., Рад полиције у заједници, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2006, стр. 15.

вршење одређених безбједносних активности, заједно са полицијом. Тако се формирају посебне организационе јединице за односе са јавношћу и контакте са грађанима, савјетодавна одјељења, организују се полицијске изложбе за јавност, реализују се различити програми превенције, формирају полицијски клубови за контакт са омладином, разрађују се и дају разна упутства полицајцима о начину опхођења и остваривања контаката са грађанима итд. Међутим, са развојем демократије и друштвених односа у цјелини, не можемо очекивати да искључиво полиција ради на унапређењу и подизању нивоа односа са јавношћу. Нове односе требало би градити на међусобном учачавању проблема и заједничком, дугорочном и планском настојању на њиховом рјешавању. Па ипак, на јачање односа између полиције и грађана утичу одређени облици непосредне сарадње, као што су:

- ☒ организовање и извођење наставе у школама у циљу веће безбједности саобраћаја, сузбијања малољетничке делинквенције, наркоманије и других негативних појава;
- ☒ упознавање грађана преко адекватних средстава информисања са одређеним појавним облицима кривичних дјела, како би они могли благовремено предузети мјере властите заштите;
- ☒ информисање државних органа и правних лица о одређеним негативним појавама, на основу којих би они, у складу са својим надлежностима и овлаштењима утицали на отклањање узрока и повода који производе те појаве;
- ☒ презентовање научних достигнућа која се користе у функцији сузбијања злочина, ради стицања повјерења у моћ службе, што истовремено може имати и значајан превентивни ефекат;
- ☒ и други облици сарадње који имају за циљ придобијање грађана и враћање повјерења у полицију.¹²

Полиција треба да буде сервис грађана и да кроз свој рад на најбољи начин дефинише и задовољи потребе заједнице. Однос полиције као сервиса грађана и јавности као средства демократске контроле безбједносног сектора детерминише низ фактора, прије свега друштвени и политички оквир у којем организација и заједница дјелују. „Министарство унутрашњих послова је основано и постоји да би служило, штитило и било одговорно јавности.“¹³Значај успостављања добрих односа између полиције и јавности огледа се у сљедећем:

- ☒ подиже полицијску ефикасност;
- ☒ унапређује безбједносну ситуацију у локалним заједницама;
- ☒ подиже квалитет живота у заједници на виши ниво;

---

¹² Гаћеша, Д., Полиција; организација, надлежност, руковођење, Бања Лука, 1998, стр 487

¹³ Приручник начела и процедура, Опште упутство 107, МУП РС, Бања Лука, 1999.

Контролни аспекти полицијског рада у функцији развијања...

- ☒ подиже на виши ниво сигурност полицајаца при обављању послова и повећава њихово задовољство послом;
- ☒ дијели одговорности за безбједност локалне заједнице између полиције и јавности.

Информисана и ангажована јавност, поред улога контролора и кооперанта које остварује у процесу комуникације и учешћем у заштити личне и имовинске сигурности, дјелује стимулативно на понашање одговорних за јавну ријеч, цјелокупан идентитет и остварен публицитет, односно имиџ полиције. Свеукупност успостављених односа са јавношћу основа је за могућност изналажења пожељних и прихватљивих рјешења за актуелну или перманентну безбједносну проблематику.

Допринос контролне дјелатности у изграђивању добрих односа полиције и јавности

Контрола полицијског рада представља једну од најзначајнијих дјелатности у процесу полицијског руковођења. Њен циљ је, као што смо већ рекли, да се благовремено спријече и отклоне пропусти било које врсте у току спровођења неке радне операције, као и да се избјегне некавалитетан рад појединаца, било да је он резултат њихове нестручности, несавјесног или немарног односа према послу или пак саме опструкције рада. Контролом се утиче на раднике полиције да своје послове обављају одговорније, професионалније и квалитетније. Контрола се спроводи у свим организацијама и на свим нивоима, без обзира о каквим се задацима ради и којим људством се располаже. Контрола је неизбјежна. Анри Фајол за контролу каже: "Контролисати значи установити да ли се радне операције у свако доба одвијају према прихваћеном плану, издатим налозима и постављеним начелима."

Контрола упоређује, расправља, критикује, она стимулише планирање, поједностављује и јача организацију, повећава успјешност руковођења и олакшава повезивање." Контрола се у свим организацијама врши од стране претпостављеног руководиоца, али се исто тако врши и од посебно оформљених инспекцијских и надзорних органа. Као што смо рекли, контрола има за циљ да врши надзор над правилним вршењем и обављањем задатака. Контрола се врши и од стране других органа и лица који се налазе изван организационе јединице над којом се врши контрола, и то у случајевима када је потребно да се јавност и грађани осигурају да се одређени послови врше на начин на који су прописани, и који грађанима омогућава квалитетне услове живота и потпуну заштиту. Контрола има за циљ да се поједине службе, у овом случају полиција, ставе под надзор и да се ограничи њихова дискрециона власт. Контролом дискреционих овлаштења

полиције треба да се ограничи њена моћ, а нарочито злоупотреба те моћи. Свеукупно дјеловање полиције треба да буде подведено под принцип владавине права, те стога примјеном различитих средстава контроле треба спријечити и санкционисати свако одступање од законом предвиђених процедура и задатака. Може бити унутрашња и спољна контрола дискреционих овлаштења. Унутрашња контрола дискреционих овлаштења полиције најчешће се врши путем унутрашње хијерархијске контроле, која се одвија службеним путем и саставни је дио процеса руковођења, док се спољна контрола дискреционих овлаштења полиције спроводи од стране парламента, владе, независног одбора, путем судске контроле и сл. У новим демократским друштвима се нарочито тежи ка што мањој употреби средстава принуде и већој јавности и транспарентности рада полиције.

Грађани желе да знају и да буду сигурни да ће имати правилан третман од стране полиције, те да ће у случају да се то не оствари, имати на располагању адекватна средства за остваривање својих права, другим ријечима, они желе да знају да ће незаконито поступање припадника полиције према њима да буде на одговарајући начин санкционисано. Контрола полиције и контрола у полицији као дјелатност полицијског менаџмента се појављује у различитим видовима, а све у зависности од стања у друштву и односа полиције и грађана, као и од полицијске организације. Ако грађани имају велики степен повјерења у рад полиције и ако су задовољни њеним радом, они ће бити задовољни и унутрашњим средствима контроле, у супротном ће инсистирати на спољашњим средствима контроле.

Неки од видова индиректних контролних активности којима се могу изграђивати односи полиције и јавности, као и полицијског имиџа уопште, јесу:

- ☒ отвореност полицијских агенција или транспарентност у раду;
- ☒ остваривање чешћих и отворених контаката са разним сегментима и представницима друштва;
- ☒ извођење заједничких активности и пројеката са грађанима;
- ☒ објављивање разних информација, статистика, прегледа активности, филмова, спотова, брошура и сл., којима се приближава или појашњава улога и начин полицијског дјеловања у друштву;
- ☒ организовање разних форума са представницима локалне заједнице, мањинских група итд.

Претходно наведеним активностима омогућава се увид и контрола друштвене заједнице у начин дјеловања полицијских агенција, чиме се уједно унапређују односи полиције и јавности и стварају претпоставке много успјешнијег и ефикаснијег рада полиције. Ови и слични програми идентични су пропагандној дјелатности у предузећима: „Понуда

Контролни аспекти полицијског рада у функцији развијања...

властите робе потрошачима у љепшем и приступачнијем паковању“, а све са циљем стицања повољније представе о производу који се нуди.

Традиционално, на полицију се гледа врло различито. Једно је сигурно, према полицији нико није равнодушан. Исто тако, несумњиво је да постоје дијелови јавности који имају негативне ставове о полицији, поред оних који о полицији мисле све најбоље и који сарађују с њом. Овим радом желимо, управо, да афирмишемо мишљење да је разним механизмима полицијске контроле могуће утицати на мишљење и конзервативног дијела јавности. Њиховим инволвирањем у безбједносна дешавања у заједници, значајно би се повећала полицијска ефикасност.

Дакле, значај контроле као дјелатности полицијског менаџмента је изузетно велики, јер се њоме настоји обезбиједити правилан рад припадника министарства унутрашњих послова, а самим тим ће се обезбиједити и задовољство грађана чије интересе заступамо.

Закључак

Једна од најважнијих претпоставки за ефикасан рад полиције је подстицање, изграђивање и његовање квалитетних односа са јавношћу. Добра комуникација са грађанима један је од фундаменталних услова за успјешно рјешавање нарасталих безбједносних проблема модерног доба.

Међутим, полиција, као и било која друга јавна институција, није без мана. С времена на вријеме јављају се случајеви или докази о несавјесном раду полицијских службеника, о корупцији или непрофесионалном поступању. Овакви случајеви умногоме нарушавају углед полиције и отежавају пут изграђивања партнерских односа и односа уважавања с јавношћу. Стога је неопходно постојање ефикасних механизма контроле, који ће са онима који не заслужују част полицијске униформе поступати брзо и оштро. Полицијске институције морају бити реструктуисане на начин да одржавају већу одговорност полицијских службеника, и да буду проходне приликом активирања механизма екстерно/интерне контроле. Контрола полицијског рада, у том смислу, засигурно има своје мјесто и улогу у процесу изграђивања међусобног повјерења грађана и полиције.

Дакле, полицијска организација неће постати демократска и успјешна само декоративним дотјеривањем своје унутрашње организације или разних правних регулатива из домена свог рада, већ ће то постати онда када полицијски службеници, својим радом и понашањем, односом према грађанима, начином комуницирања и кориштењем законских овлаштења, буду квалитетно унаприједили и на виши ниво подигли форму свог понашања, те кад већина грађана буде подржавала рад полиције и са повјерењем се обраћала полицији.

Митрић, С. и др., *Безбједност – Полиција – Грађани*, година VII, број 1-2/11

Контролном дјелатношћу свакако је могуће поспјешити ове процесе...

Литература

- [1] Богољуб Милосављевић, Наука о полицији, Полицијска академија, Београд, 1997.
- [2] Бранислав Симоновић, Рад полиције у заједници, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2006.
- [3] Драган Гаћеша, Полиција; организација, надлежност, руковођење, Бања Лука, 1998, стр. 392
- [4] Курс за средњи руководни кадар, Приручник за полазнике, Министарство правосуђа Сједињених Америчких Држава, УСДОЈ/ИЦИТАП, 2006.
- [5] Обрад Стевановић, Руковођење у полицији, Полицијска академија, Београд, 2003.
- [6] Приручник начела и процедура, Опште упутство 107, МУП РС, Бања Лука, 1999.
- [7] Рјечник српскохрватскога књижевног језика, књига 2,
- [8] Урош Пена, Рад полиције у заједници и његова имплементација са посебним освртом на БиХ, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2006.

MA Saša Mitrić

Miodrag Gajić

Abstract: The control of the police work is in the category of legitimate rights and interests of every social community in the processes of building modern and democratic institutions and systems. The main goal of every control, as well as police control, is preventing and eliminating mistakes of any kind during the actions. In more and more complicated conditions of police work, in dynamic changes of modern social relations, the demand for its professionalisation becomes even stressed. The public expects much of the police, for public police is a personification of security and tranquility, but almost the same is the interest of police for the cooperation with citizens. This work is the attempt of showing the importance of the control of the police work in the function of development of the relationship between police and public.

Key words: police, control, public, cooperation, security.

**УСПОСТАВЉАЊЕ МРЕЖЕ ЖЕНА ПОЛИЦАЈАЦА
ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ – WPON¹**

***ESTABLISHING THE SOUTHEAST EUROPE
WOMEN POLICE OFFICERS NETWORK***

Сања Сумоња²

Министарство унутрашњих послова Републике Српске
Центар јавне безбједности
Бања Лука
Члан управног одбора мреже жена полицајаца
Југоисточне Европе (WPON)

Апстракт: Асоцијација шефова полиција Југоисточне Европе (SEPCA)³ покренула је 2008. године иницијативу за успостављање Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе (Мрежа), чији ће циљеви бити промовисање и примјена принципа родне равноправности и демократичности у обављању полицијских послова у полицијским службама. Прије конституисања Мреже и њених органа у свим земљама које су заинтересоване да приступе Мрежи спроведено је истраживање чиј је циљ био да се објективно сагледа актуелни статус и улога жена полицајаца у националним полицијским службама земаља региона. Током 2009. и 2010. године, коришћењем јединственог инструментарија спроведено је компаративно истраживање о актуелном статусу и улози жена у полицијама региона, о очекивањима од будуће Мреже, како из перспективе жена, тако и из перспективе њихових мушких колега. У истраживању је учествовало осам полицијских служби из седам земаља региона,

¹ Women Police Officers Network

² Инспектор за малољетничку делинквенцију ЦЈБ Бања Лука, sumonja@blic.net

³ Southeast Europe Police Chiefs Association – Асоцијација шефова полиција Југоисточне Европе основана је у јануару 2002. године. Ова асоцијација је посвећена изградњи и јачању система безбједности кроз сарадњу и кооперацију полицијских служби, заједно са грађанима и партнерским организацијама. SEPCA промовише трансформацију полиције са циљем да унаприједи ефикасност и демократичност полицијских служби у земљама чланицама Југоисточне Европе за добробит цијеле популације. Чланове ове организације чини 10 полицијских служби из девет земаља региона, а то су полиције Албаније, Босне и Херцеговине (полиција Федерације Босне и Херцеговине и полиција Републике Српске), Бугарске, Хрватске, Македоније, Молдавије, Црне Горе, Румуније и Србије.

односно полицијске службе Албаније, Босне и Херцеговине (полиција Федерације БиХ и полиција Републике Српске), Бугарске, Црне Горе, Хрватске, Македоније и Србије. Подршку истраживању дали су и мисија ОЕБС4 у Србији, UNDP5/SEESAC6, DCAF7, као и Министарство спољних послова Краљевине Норвешке.

Кључне ријечи: WPON, истраживање, мрежа жена, жене у полицији, резолуција 1.325 Савјета Безбједности уједињених нација

Историјат удружења жена полицајаца у свијету

Крајем 19. вијека запослене жене у Сједињеним Америчким Државама биле су ангажоване да помогну у збрињавању жена и дјеце у затворима и институцијама које су се бавиле менталним здрављем. До 1940-их година већина полицијских служби у Сједињеним Америчким Државама имала је запослене своје „Police Matrons“. Те жене нису биле оно што се сматра полицијским службеником данас (оне нису носиле оружје и нису имале овлаштења за хапшења), али су биле претеча онога што су данас „жене са значком“.

Прво удружење жена полицајаца у свијету је Међународно удружење жена полицајаца (International Policewomen’s Association), које је основано 1915. године у Сједињеним Америчким Државама. Ово удружење имало је за циљ промовисање улоге жене-полицајке у обављању полицијских послова. Ово дружење 1956. године мијења назив у International Association of Women Police (IAWP). Ову организацију чине 24 различита удружења жена полицајаца. Ова организација се активно бави промовисањем, повезивањем и оснаживањем жена полицајаца у цијелом свијету.

Британско удружење жена полицајаца (British Association for Women in Policing – BAWP) основано је 1987. године. Неки од циљева овог удружења су да се подигне свијест и разумијевање питања која се тичу жена унутар полицијске службе, да развије мрежу професионалних контаката између службеника на националном и међународном нивоу, да олакша размјену информација, посебно оних које се тичу жена, те да допринесе континуираном професионалном развоју свих својих чланова/чланица. BAWP је повезан са Међународним удружењем жена

---

⁴ Организација за Европску безбједност и сарадњу

⁵ United Nations Development Programme

⁶ South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons

⁷ The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces

Успостављање Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе – WPON

полицајаца (IAWP), као и са Европском мрежом жена полицајаца (European Network of Policewoman).

Европска мрежа жена полицајаца (European Network of Policewoman) настала је 1989. године са циљем стварања професионалне мреже за пружање информација и стварање једнаких шанси за жене и мушкарце у свим европским полицијским службама. Чланице ове мреже су полицијске службе из преко 20 европских земаља.

Нордијско-балтичка мрежа жена полицајаца (Nordic-Baltic Network of Policewomen) основана је 2001. године и окупља полицијске службе свих балтичких и нордијских земаља. Циљ ове мреже је професионално повезивање жена полицијских службеника и пружање подршке увођењу родне равноправности у националним службама кроз стварање националних мрежа, размјену информација и искустава, едукативне активности и слично⁸.

Полицијске службе у Босни и Херцеговини су прије неколико година „отвориле врата“ припадницама љепшег и њежнијег пола, и може се констатовати да број жена у полицији из године у годину расте. Полицијске службе у Босни и Херцеговини су се обавезале да ће прихватити Европске стандарде по којима полицију треба чинити 30% жена које ће обављати оперативне послове, међу којима и оперативне послове на терену⁹.

Резолуција Савјета безбједности Уједињених нација 1.325 – Жене, мир и безбједност

На 4.213. сједници Вијећа безбједности која је одржана 31. октобра 2000. године, усвојена је резолуција Савјета безбједности Уједињених нација 1.325, под називом „Жене, мир и безбједност“. То је прва резолуција Савјета безбједности Уједињених нација која се бави утицајем рата на жене и дјевојчице, те женским доприносом рјешавању конфликта и одрживом миру. Циљ резолуције је да на основама равноправности полова државе чланице изграде и/или прилагоде механизме за рјешавање конфликта. Резолуција 1.325 позива на повећање учешћа жена у процесима доношења одлука, спречавању конфликта, постконфликтним процесима, мировним преговорима и мировним операцијама.

У Резолуцији која има 18 тачака Савет безбједности се концентрише на слиједеће четири области:

---

⁸ Извор:

<http://www.npss.rs/index.php/component/content/article/98-opte/541-istraivanjapoloaj-ena-policajaca-u-zemljama-jugoistone-evrope> (24. 11. 2010. године)

⁹ Извор: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6288521,00.html> (2. 12. 2010. године)

1. **Учешће жена у доношењу одлука и у мировним процесима:**
Државе чланице треба да гарантују да ће већи број жена бити укључен у доношење одлука на свим нивоима.
2. **Родна перспектива и обучавање у изградњи мира:**
Генерални секретар УН треба да осмисли програме обуке који ће се односити на специфична права и потребе жена.
3. **Заштита жена:**
Позива све сукобљене стране да поштују у потпуности међународно право које се односи на права и заштиту жена и дјевојака, посебно из цивилства. Позива све сукобљене стране да предузму посебне мјере како би заштитиле жене и дјевојке од родно заснованог насиља, нарочито силовања и других облика сексуалног злостављања. Наглашава одговорност свих држава да окончају некажњивост и кривично гоне све одговорне за злочине геноцида, укључујући и оне који се односе на сексуално насиље и остале облике насиља над женама и дјевојкама. Позива све сукобљене стране да поштују цивилни и хуманитарни карактер избјегличких кампова, са посебним нагласком на потребе жена и дјевојака.
4. **Увођење родне перспективе у извјештаје УН и спровођење њихових програма:**
Генерални секретар треба да спроведе студију која ће бити представљена у Савјету безбједности, о утицају оружаних сукоба на жене и дјевојке, о улози жена у изградњи мира и учешћу жена у мировним процесима и мисијама

Акциони план за спровођење Резолуције 1.325 у Босни и Херцеговини

Босна и Херцеговина се, прихватањем обавеза које проистичу из Резолуције УН 1.325 „Жене, мир и безбједност“, определилила за изградњу модерног друштва у којем жене треба да буду раме уз раме са мушкарцима у свим сегментима, па тако и у полицији и војсци. Жене у свијету, а и у нашој земљи, још су недовољно заступљене на позицијама на којима се доносе одлуке, како у политици, тако и у војним и полицијских структурама¹⁰.

Босна и Херцеговина је прва земља у региону која је креирала Акциони план за имплементацију Резолуције 1.325 Савјета безбједности УН (Акциони план).

---

¹⁰ Министар безбједности Босне и Херцеговине Садик Ахметовић са промоције резолуције СБ УН 1.325 одржане 8. 12. 2010. године у Министарству безбједности у Сарајеву.

Успостављање Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе – WPON

Примарни циљ радне групе за израду Акционог плана био је да се систематски прикупе информације, статистички подаци, те да се поставе циљеви и дефинишу активности које су од највећег значаја за спровођење Резолуције 1.325. Мултисекторална радна група формирана је од стране представника Министарства безбједности БиХ, Министарства одбране БиХ, Министарства вањских послова БиХ, Министарства финансија БиХ, Центер центра РС, Центер центра Ф БиХ, Министарства унутрашњих послова РС, Министарства унутрашњих послова Ф БиХ, Центра за деминирање БиХ, Агенције за равноправност полова БиХ и невладиних организација¹¹.

Акциони план за спровођење резолуције 1.325 састоји се од осам циљева:

1. Повећано учешће жена на мјестима доношења одлука
2. Повећан број и ојачана улога жена у војним и полицијским снагама, те афирмација жена као носитељица руководећих позиција у оквирима војних и полицијских снага
3. Учешће жена у мировним мисијама и увођење центер перспективе у обуке учесника/ца мировних мисија
4. Борба против трговине људима
5. Деминирање
6. Покретање кампања за помоћ женама и дјевојчицама, жртвама рата
7. Обуке државних службеника/ца и промоција Резолуције
8. Сарадња са невладиним и међународним организацијама на имплементацији UNSCR 1.325 у Босни и Херцеговини и њеним ентитетима

Савјет министара Босне и Херцеговине усвојио је 27. јула 2010. године акциони план за спровођење ове резолуције за период 2010–2013. године, који је објављен је у Службеном гласнику Босне и Херцеговине. Важно је нагласити да је Акциони план прошао процедуре давања сагласности/мишљења од стране Владе РС, Владе Ф БиХ, Владе Брчко дистрикта, надлежних министарстава, Одбора за унутрашњу политику и Савјета министара БиХ.

Изазови у процесу спровођења Акционог плана су сљедећи:

- ☒ Недовољна усклађеност законске регулативе са Законом о равноправности полова у БиХ
- ☒ Недостатак ресурса у институцијама које су одговорне за имплементацију овог Акционог плана (*недовољна свијест и знање запослених о увођењу родних питања у редован рад*)

---

¹¹ Извор: излагање директорице Центер центра Републике Српске Споменке Крунић на презентацији извјештаја „Успостављање мреже жена полицајаца Југоисточне Европе – резултати истраживања“, одржаној 17. новембра 2010. године у Бањој Луци

- ☒ Слаба заступљеност жена на позицијама доношења одлука у политици, политичким партијама, полицијским и војним снагама
- ☒ Неразумијевање значаја УНСЦР 1.325¹²

Агенција за равноправност полова Босне и Херцеговине, заједно са цендер центрима Републике Српске и Федерације БиХ, те Полицијском мисијом Европске уније, подржала је читав низ иницијатива, политика и програма и подстакла бројне активности са циљем имплементације Резолуције 1.325 Савјета безбједности Уједињених нација¹³.

ЕУРМ¹⁴ је у сарадњи са Агенцијом за равноправност полова Босне и Херцеговине иницирао израду прегледа стања положаја жена у полицијама Босне и Херцеговине. Истраживање које је спроведено од стране Агенције за равноправност полова Босне и Херцеговине, Министарства за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине и Полицијске мисије Европске уније у Босни и Херцеговини резултирало је извјештајем „Жене у полицији – стање у Босни и Херцеговини“. Ово истраживање било је ограничено на полицијске службенике/це и није укључивало државне службенике/це у полицијским управама и министарствима унутрашњих послова¹⁵. Према резултатима овог истраживања, на дан 31. 12. 2009. године укупан проценат жена међу полицијским службеницима износио је 6,3%. Закључак је да с учешћем од 6,3% жене нису довољно заступљене у полицијским агенцијама у Босни и Херцеговини. На основу искустава других земаља, чини се реалним да би се током ове деценије могла постићи просјечна европска заступљеност жена у полицији од 20%¹⁶.

Извјештај овог истраживања састоји се од осам поглавља, а то су заступљеност, запошљавање, обука, унапређење, дисциплински поступци и сексуално узнемиравање, родитељство и породични живот, општи услови рада, те сарадња и удруживање.

Извјештај о овом истраживању представљен је 23. јуна 2010. године у Сарајеву. Сврха истраживања је да његови резултати буду од користи парламентарцима, министарствима и агенцијама на свим нивоима власти, женама, различитим удружењима и широј јавности.

---

¹² Ibid.

¹³ Министарство за људска права и избјеглице, Агенција за равноправност полова БиХ, „Жене у полицији – стање у Босни и Херцеговини“, Сарајево, јул 2010, стр. 3

¹⁴ European Union Police Mission

¹⁵ Министарство за људска права и избјеглице, Агенција за равноправност полова БиХ, „Жене у полицији – стање у Босни и Херцеговини“, Сарајево, јул 2010, стр. 5

¹⁶ Ibid, стр. 19

Оснивање мреже жена полицајаца Југоисточне Европе (wpon)

Иако су жене већ деценијама присутне у полицијским службама широм свијета, можемо констатовати да је данас број жена које су на руководећим позицијама а поготово на највишим руководним мјестима још увијек недовољан. С обзиром на то да мали број полиција у свијету има свеобухватну стратегију за рјешавање родних питања, жене већ дуго примјењују опробан модел удруживања, односно оснивања мрежа, асоцијација, а све у циљу пружања узајамне подршке, размјене искуства те стварања услова за лични и професионални развој. У свом раду ова удружења се руководе демократским принципима, те настоје да побољшају радне услове и положај жена које раде у полицији. Циљеви ових удружења усмјерени су на сарадњу, пружање подршке, размјену знања, информација и искустава између жена полицијских службеница широм свијета.

У земљама Југоисточне Европе масовнији прилив жена у полицијску службу је релативно новијег датума, тако да су у овим службама присутна бројна питања и недоумице у вези са оптималним рјешењима њихове интеграције¹⁷.

МУП Републике Српске направио је искорак у покушају међусобног приближавања жена полицајаца овог региона организовањем конференције о теми „Равноправност полова у полицијским службама – примјена домаћих и међународних правних стандарда о равноправности полова“, која је одржана 21. и 22. децембра 2006. године у Бањој Луци.

Ипак, значајнијих корака односно иницијатива које се тичу питања жена у полицији и родне равноправности на регионалном нивоу није било све до 2008. године, када је извршни одбор СЕРСА одобрио увођење пројекта оснивања Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе у дневни ред СЕРСА. Одржана су три експертска састанка и ови састанци су резултирали доношењем и усвајањем Акционог плана оснивања Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе.

Идеја оснивања Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе позитивно је оцијењена од стране експертске групе и исказана је потреба да се формирању Мреже приступи одмах, како коришћењем искуства постојећих сличних удружења, тако и уз поштовање

---

¹⁷ Асоцијација шефова полиција Југоисточне Европе – СЕРСА, „Успостављање мреже жена полицајаца југоисточне Европе – резултати истраживања“, септембар 2010, стр. 5

специфичности (друштвених, културолошких, економских и других) земаља будућих чланица¹⁸.

У свим земаљама заинтересованим да приступе Мрежи спроведено је компаративно истраживање чији је циљ био утврђивање полазне основе за даље конкретне активности на успостављању Мреже. Предмет истраживања био је статус и улога жена у полицијама Југоисточне Европе, те очекивања од будуће Мреже, виђени не само из перспективе жена, већ и њихових мушких колега, како извршилаца тако и руководиоца¹⁹. У истраживању је учествовало осам полицијских служби из седам земаља региона, односно полицијске службе Албаније, Босне и Херцеговине (полиција Федерације БиХ и полиција Републике Српске), Бугарске, Црне Горе, Хрватске, Македоније и Србије.

Резултати истраживања

У истраживању су коришћене четири врсте упитника намијењених²⁰:

1. службама за људске ресурсе и за образовање и обуку (полицијским академијама, центрима за обуку и сл.) – упитник је попуњавала служба
2. женама полицајцима – упитник је попуњаван индивидуално
3. мушкарцима полицајцима – упитник је попуњаван индивидуално
4. руководиоцима – упитник је попуњаван индивидуално

Директори полиција земаља које су учествовале у истраживању дали су сагласност за учешће министарстава у истраживању. Упитници су попуњавани на терену (у полицијским станицама и сједиштима министарства), а посебно је наглашена потреба да узорак обухваћен испитивањем буде репрезентативан, односно да пропорционално одсликава популацију која је предмет истраживања, и то се односило на све категорије испитаника²¹.

У истраживању је учествовало укупно 3.897 испитаника из осам министарстава из седам земаља региона. У узорку жене полицајци чине 33,80% испитаника, мушкарци полицајци 38,57%, жене руководиоци 4% и мушкарци руководиоци 23,63%. Међу руководиоцима је 14,48% жена и 85,52% мушкараца.

Истраживање је обухватило осам сегмената, чији су резултати, односно подаци добијени из различитих извора, тј. упитника које су

---

¹⁸ Ibid., стр. 9

¹⁹ Ibid., стр. 9

²⁰ Ibid., стр. 10

²¹ Ibid.

Успостављање Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе – WPON

попуњавале кадровске службе, као и упитника који су попуњени од стране појединаца – жена полицајаца, мушкараца полицајаца и руководиоца (жена и мушкараца), паралелно изложени у оквиру осам тематских цјелина:

1. Регрутовање и пријем
2. Селекција,
3. Образовање и обука,
4. Развој каријере,
5. Род и полицијске вјештине,
6. Норматива,
7. Дискриминација и угрожавање на радном месту,
8. Могућности удруживања.

Резултати представљају суштину извјештаја и праћени су одговарајућим препорукама које, захваљујући идентификовању оног што је битно и суштинско, могу бити преточене у акциони план те у наредном периоду усмјеравати активности мреже жена полицајаца Југоисточне Европе. Препоруке овог истраживања односе се на²²:

- ☒ Подстицање развоја стратешких докумената у вези са пријемом жена у полицијску службу,
- ☒ Обуку у стратешком планирању и изради стратешких докумената,
- ☒ Ангажовање експерата,
- ☒ Размјену најбоље праксе,
- ☒ Подршку у формулисању маркетиншких кампања и стратегија – успостављање стандарда за спровођење кампања,
- ☒ Сензибилисање јавности на основу познавања мотива жена за приступање полицији,
- ☒ Усмјеравање пажње организације (службе) на кључне тачке (не)задовољства жена полицајаца послом,
- ☒ Размјену искуства и вршење анализа које ће допринијети унапређењу праксе селекције ради остваривања веће објективности процедура и принципа једнаких могућности
- ☒ Анализу образовне потребе – трајни задатак, нарочито у области људских права, родне равноправности и сл.,
- ☒ Препоручени фонд часова и садржај из наведених области,
- ☒ Рад на повећању броја жена ментора – мјере афирмативне акције,
- ☒ Подизање свијести свих актера о њиховој одговорности за интеграцију жена у полицијску службу,
- ☒ Перманентно сагледавање статуса и улоге жена у полицијској служби и из аспекта грађана и њихових потреба,

---

²² Извор: излагање носиоца истраживања Снежане Нововић (МУП Републике Србије) на презентацији извјештаја „Успостављање мреже жена полицајаца југоисточне Европе – резултати истраживања“, одржаној 17. новембра 2010. године у Бањој Луци.

- ☒ Понашање преступника према женама – предмет анализе образовне потребе,
- ☒ Потребу преиспитивања, односно успостављања система праћења и напредовања кадрова у националним министарствима,
- ☒ Увођење транспарентног система управљања људским ресурсима,
- ☒ Стандарде полицијског поступања – унапређење полицијских вјештина свих службеника без обзира на њихов пол,
- ☒ Нормативну регулативу – изузетно значајна и потребна размјена искустава и тражење бољих решења (на експертском нивоу),
- ☒ Питања неравноправности и дискриминације – потреба даљих анализа и транспарентности, као и постојања/успостављања заштитних механизма (служби, програма и сл).

Спроведено истраживање о положају жена полицајаца у полицијама земаља Југоисточне Европе, показало је да су очекивања, као и потребе у вези са мрежом жена полицајаца Југоисточне Европе у сљедећим областима сарадње²³:

- ☒ Обука и образовање,
- ☒ Полицијска пракса,
- ☒ Критеријуми селекције,
- ☒ Родна равноправност,
- ☒ Интеграција жена у полицију,
- ☒ Развој каријере,
- ☒ Конфликт улога
- ☒ Курсеви и семинари,
- ☒ Размјена полазника,
- ☒ Пројекти,
- ☒ Конференције,
- ☒ Размјена информација,
- ☒ Студијске посјете

Спроведено истраживање имало је функцију полазишта за дефинисање планова активности Мреже. Истраживање је први велики заједнички пројекат реализован од стране земаља заинтересованих за чланство у Мрежи жена полицајаца Југоисточне Европе. Ово истраживање отворило је могућност даљих анализа и нових истраживања те може служити као претпоставка за даља уопштавања и истраживачке подухвате.

Крајем 2010. и почетком 2011. године земље учеснице истраживања представиле су резултате истраживања у својим министарствима. Презентација извјештаја Министарства унутрашњих послова Републике Српске „Успостављање мреже жена полицајаца у Југоисточној Европи“, као и семинар о теми „Положај жена у полцијским службама у

---

²³ Исто

Успостављање Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе – WPON

Југоисточној Европи и механизми за унапређење родне равноправности“, одржани су 17. новембра 2010. године у просторијама Народне скупштине у Бањој Луци. Презентација извјештаја и семинар били су намијењени првенствено женама запосленим у Министарству унутрашњих послова Републике Српске, и присуствовали су им министар унутрашњих послова РС, представници и представнице свих организационих јединица МУП-а РС, као и бројни гости. Представљању извјештаја присуствовали су и потпредседник Народне скупштине РС Нада Тешановић, као и потпредседник Владе РС Јасна Бркић. Извјештај је подржан и од стране извршног и законодавног нивоа власти у Републици Српској. Приоритет у раду будуће националне Мреже је што већа регрутација жена у полицији и обука жена, дакле рад не само на квантитету, већ и на квалитету у циљу побољшања статуса и улоге жена у полицији Републике Српске

У периоду од 24. до 26. 11. 2010. године у Сарајеву је одржана прва годишња скупштина мреже жена полицајаца Југоисточне Европе, на којој је званично успостављена мрежа жена полицајаца Југоисточне Европе и на којој је изабран први управни одбор. За председницу Управног одбора изабрана је представница МУП-а Републике Србије, за замјеницу председнице представница МУП-а Републике Хрватске, а за допредседавајућу представница МУП-а Републике Српске. На годишњој скупштини усвојен је план рада Мреже за 2011. годину.

На засједању Генералне скупштине SEPCA која је одржана од 29. новембра до 1. децембра 2010. године поднесен је извјештај о досадашњим активностима Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе. Директори полиција изразили су задовољство реализованим активностима и дали су пуну подршку реализацији пројекта и плану рада WPON за 2011. годину.

Даље активности земаља чланица WPON усмјерене су на оснивање националних мрежа, за које је неопходна подршка, првенствено руководства министарстава, као и подршка мушких колега. Да би национална Мрежа успјешно функционисала и да би остварила своју сврху, потребно је да су у њен рад укључени/е полицијски службеници/це са свих организационих нивоа (у МУП-у Републике Српске министарство у сједишту, центри јавне безбједности, станице јавне безбједности, полицијске станице, станична одјељења полиције).

Литература

- [1] Асоцијација шефова полиција Југоисточне Европе – SEPCA (2010). „Успостављање мреже жена полицајаца Југоисточне Европе – резултати истраживања“.

Сумоња, С., *Безбједност – Полиција – Грађани*, година VII, број 1-2/11

- [2] Denham T. (2008). Gender and SSR Toolkit, „Police Reform and Gender“, United Nations instraw: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF).
- [3] Министарство за људска права и избјеглице, Агенција за равноправност полова БиХ, (јул 2010). „Жене у полицији – стање у Босни и Херцеговини“, Сарајево.

Презентације

- [1] презентација директорице Џендер центра Републике Српске Споменке Крунић на презентацији извјештаја „Успоставање мреже жена полицајаца Југоисточне Европе – резултати истраживања“, одржаној 17. новембра 2010. године у Бањој Луци
- [2] презентација носиоца истраживања Снежане Нововић (МУП Републике Србије) на презентацији извјештаја „Успоставање мреже жена полицајаца Југоисточне Европе – резултати истраживања“, одржаној 17. новембра 2010. године у Бањој Луци

Интернет

- [1] <http://www.sepca-see.eu/about-sepca/purpose-and-mission>
- [2] <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6288521,00.html> (02.12.2010. године)
- [3] <http://www.npss.rs/index.php/component/content/article/98-opte/541-istraivanjapoloaj-ena-policajaca-u-zemljama-jugoistone-evrope> (24.11.2010. године)

Успостављање Мреже жена полицајаца Југоисточне Европе – WPON

Sanja Sumonja

Ministry of Interior Republic of Srpska

Public Security Center

Banja Luka

The Chair Elect member of the Executive Committee WPON

Abstract: The Southeast Europe Police Chiefs Association (SEPCHA) launched in 2008. the initiative to establish a network of women police officers of South East Europe (Network), whose objectives will be to promote the application of the principle of gender equality and democracy for policing tasks in law enforcement agencies. Before the constitution of the Network and its agencies, all the countries which were interested to access the Network, conducted research that will provide a clear and objective look at the current status and role of women police officers in the national law enforcement agencies of countries of the Region. In 2009. and 2010. years, using unique instruments was conducted comparative research on the current status and role of women in the police in the region, expectations of future networks, both from the perspective of women themselves and from the perspective of their male counterparts. The study included eight police agencies from seven countries in the region or police services of Albania, Bosnia and Herzegovina (Police of Federation BiH and the police of Republic of Srpska), Bulgaria, Montenegro, Croatia, Macedonia and Serbia. Research was supported by the OSCE mission in Serbia, UNDP/SEESAC, DCAF and the Ministry of Foreign Affairs of Norway.

Key words: WPON, research, networks of women, women in the police, Resolution 1325 of UN Security Council

**ПРЕГОВАРАЊЕ У ТАЛАЧКИМ СИТУАЦИЈАМА ИЗАЗВАНИМ
ТЕРОРИСТИЧКИМ АКТОМ**

***THE NEGOTIATION IN HOSTAGE SITUATIONS
CAUSED BY A TERRORIST ACT***

Невена Гаврић¹

Факултет безбедности Универзитета у Београду

Апстракт: Док се вештине преговарања са успехом користе у области међународних односа, може се приметити да су у делу који се тиче супротстављања тероризму веома запостављене. На запостављеност ове области посредно утиче и став власти да преговарање са терористима показује слабост државе и да се ће та слабост искористити за нове нападе на државу и друштво. Политика већине држава је да се ни у ком случају не преговара са терористима, нити да им се чине било какви уступци. Ова пракса није донела много успеха, јер се показало да су земље које су најтврђе заговарале став непреговарања, уједно и најугроженије тероризмом. У овом раду ће се изнети аргументи у корист као и они противни преговарању са терористима, фактори који утичу на избор преговора као стратегије за супротстављање тероризму, као и ток саме комуникације која се одвија између преговарача и терориста-отмичара.

Кључне речи: тероризам, преговарање, таоци, кризне ситуације

Општа разматрања

Историју људског друштва, између осталог, карактерише и систематска примена насиља. Повећање насиља и насилничког понашања у многим земљама савременог света постало је један од основних друштвених проблема. Тероризам је само један од облика насиља, како унутар државе тако и у оквирима међународне заједнице. Свест о постојању тероризма присутна је у сваком од нас, поготову у онима који иоле прате збивања у савременом свету. Готово да нема дана без вести о некој терористичкој акцији, при чему је она због своје бруталности честа тема дана. Тероризам је постао феномен века. Никада

---

¹ ngavric@pregovarac.rs

раније није био тако раширен и тако опасан за стабилност држава и међународни поредак. То су својевремено били спорадични инциденти, а данас се све чешће ради о организованом међународном тероризму, који има не само прекограничне, регионалне, већ и глобалне димензије. Терористички напад на САД 11. септембра 2001. године и спектакуларно уништење Трговинског центра у Њујорку, које је однело 3.000 жртава, донело је објаву глобалног рата глобалном злу. До тада невиђена коалиција земаља удружила се у рату против Авганистана, који је означен као главно легло међународног тероризма. Тероризам је отворио и једно ново поглавље у унутрашњем и међународном преговарању. Владе су често принуђене да преговарају са терористима, посебно када је у питању држање талаца. Владе преговарају са терористима у настојању или да их приволе да одустану од намере и предају се или, ако су под контролом односно у затвору, да сарађују у откривању терористичке мреже и намера. То је веома специфична врста преговора: на једној страни је држава, а на другој појединци или организације које су непризнате, али којима преговарачки статус даје гола сила или претња њоме.

Становиште многих држава је да нема преговора са терористима. Шта је допринело таквом ставу? У глобалном контексту створена је веза између преговора са терористима и односа између САД и СССР у периоду хладног рата. Генерално, гледиште спољне политике САД је било да није паметно водити преговоре са СССР-ом, јер лидери држава једни у друге немају поверења, а самим преговарањем показују своју слабост према супротстављеној страни. Ова политика је била критикована и са преговарањем се започело доласком председника Никсона. Међутим, то је било неискрено преговарање све до периода детанта, који је почео крајем 60-тих и поклапа се са уздизањем међународног тероризма, и лабавије политике према СССР-у који се сматрао разлогом за напредак тероризма као инструмента против експанзије освајања са Запада. Након тога, десило се да се чврста политика непреговарања на релацији Исток–Запад пренела и на тероризам и преговори у овој области су анатемисани.

Циљ преговарања јесте да сви учесници, у извесном смислу, буду победници. Кад је реч о међународним сукобима или о сукобима са терористима, многи пренаглашавају објективну суштину конфликта, сматрајући да страна у сукобу може или да победи или све да изгуби. Уравнотежени приступ анализи конфликта изискује узимање у обзир и субјективне димензије, која проистиче из неразумевања супротстављених страна. Однос држава према терористичким организацијама није увек заснован на објективној процени њиховог деловања и опасности, већ је често резултат тренутних, крајње прагматичних политичких интереса.

Преговарање у талачким ситуацијама изазваним терористичким актом

Узимање талача као врста кривичног дела отмице регулисано је и нормама међународног кривичног права, а у законодавствима појединих земаља представља самостални деликт. На заседању Генералне скупштине ОУН, децембра 1979. године, донета је и дата државама на потписивање “Међународна конвенција против узимања талача”, чиме је овај тежак терористички акт универзално забрањен. Конвенција одређује узимање талача као деликт против међународног права, а појам кривичног дела дефинише преко намере без обзира на конкретне циљеве и мотиве починиоца дела. Према овој Конвенцији, извршилац је свака особа која лиши слободе другу особу у намери да њеним ослобађањем услови одређену радњу, пропуштање или трпљење од стране треће особе, што даље значи да је поред хтења да се изврши дело неопходна и намера да се извршењем дела постигне одређени резултат. Пошто држава и међународна заједница не могу себи дозволити испуњавање захтева које су поставили отмичари, из више разлога (деградација ауторитета државе у међународној и домаћој јавности, демонстрација њене немоћи и неспособности да се супротстави терористима, стимулисање терориста да наставе са новим захтевима и акцијама), ради отклањања претње изводи се акција ослобађања талача. Приликом извођења акције ослобађања талача ангажовано је више субјеката безбедносног система државе.

На основу досадашњег искуства може се закључити да терористички акти који су вршени ради остваривања одређених циљева отмицом људи уз претњу угрожавања њихових живота и здравља, спадају у ред оних који у највећој мери доводе до узнемиравања јавности и потенцијално до дубље друштвене кризе. Изазивање талачке кризе за циљ има удар на две мете: непосредну, која је тренутно и директно на удару (таоци) и посредну, која обухвата све области које треба застрашити, узнемиравати или изнудити од њих уступке који су крајњи циљ терориста (држава, грађани,..)

Досадашња искуства у преговарању са терористима

На основу става да се са терористима не преговара, у досадашњем искуству постоје примери да су се са терористима водили преговори из различитих разлога и да су дали позитивне резултате. Власти су често принуђене да преговарају са терористима, нарочито када су у питању ситуације држања талача. Владе преговарају са терористима у настојању или да их приволе да одустану од намере и предају се или, ако су под контролом државе, односно у затвору, да сарађују у откривању терористичке мреже и намера других терориста. Ово је веома специфична врста преговора, јер је на једној страни држава, а на другој појединци или организације које су непризнате, али којима преговарачки статус даје сила или претња њом. Киднаповање ради

политичке уцене износило је 7,9% свих терористичких акција у последњој деценији XX века и још увек се сматра важном опцијом терористичких организација.² Киднаповање и држање талаца су чести облици терористичког деловања, у којима терористи постављају захтеве и траже за ослобађање отетих одређену акцију власти. Некада је у питању финансијска уцена, али у случајевима политичког, идеолошког или верског тероризма најчешћи захтев терориста је ослобађање њихових сабораца уз гаранцију сопственог безбедног одласка у азил или промена владине политике која угрожава њихове уцене.³

За разлику од држања талаца, када власти место догађаја држе под контролом, код киднаповања локација терориста није позната и они се лично осећају безбедни. То су ситуације са високим улозима на обе стране, које добијају или губе на врло драматичан начин. На страни власти дилема је изузетно тешка: не пристати на захтеве терориста и дозволити да таоци буду ликвидирани или попустити и охрабрити будуће терористичке акције. Ситуација је тим сложенија и деликатнија што се преговори о таоцима морају водити на лицу места, под јаким рефлекторима јавности. У досадашњем искуству се показало да власти лакше пристају на захтеве који се односе на новчану уцену, безбедан одлазак или азил него на ослобађање затвореника или политичке захтеве. Искуство показује да власти лакше попуштају у случајевима држања талаца, него киднаповања.⁴ Без обзира што власти негирају да ће преговарати са терористима, постоје прописи који унапред утврђују услове када се и ко са терористима може преговарати.⁵

Са терористима се раније преговарало о давању амнестије. Власти су нудиле терористима комбинацију безбедне предаје, амнестије или смањења казни за претходна кривична дела, награда и гаранција безбедности за њих или чланове њихових породица. Смисао оваквих нагодби је било смањење броја терориста и слабљење њихове организације. Овакве мере међу терористима стварају неповерење и сумњичавост. Амнестија председнице Акино на Филипинима имала је за последицу крваве чистке међу самим побуњеницима и терористичким

---

² Гаџиновић Р.: Тероризам, Драслар, Београд, 2005, стр. 178

³ Када су терористи држали таоце у московском позоришту Дубровка, испоставили су захтев властима Русије да у року од седам дана прекину војне операције и повуку своје снаге из Чеченије.

⁴ Ковачевић, Ж.: Међународно преговарање, Филип Вишњић, Београд, 2004, стр. 438

⁵ Закон о борби против тероризма Руске Федерације у члану 14. „Преговарање са терористима“ каже: „При спровођењу противтерористичких операција у циљу очувања живота и здравља људи, материјалних вредности, а такође и проучавања могућности пресецања терористичке акције без примене силе, допушта се преговарање са терористима. Само лица која је специјално овластио за то руководилац оперативног штаба за руковођење противтерористичком операцијом, могу да преговарају са терористима“.

Преговарање у талачким ситуацијама изазваним терористичким актом

групама.⁶ Две амнестије у Колумбији су дале различите резултате: прва је успела, друга није. Код прве амнестије било је доста терориста који су били спремни да се предају, док код друге није. После прве амнестије најважније терористичке групе (М-19 и ФАРК) су заостриле безбедносне мере, и на другу амнестију су одговориле крвавим нападима, у намери да натерају владу да опозове амнестију. Дакле, терористи су, поучени искуством прве амнестије, применили тактику да ослабе другу. И поред тога, овакве мере државе показују намеру да се ситуација реши и другим средствима осим силом, као и да се прекине „зачарани“ круг насиља који се ствара када се на насиље одговара насиљем.

Када су терористи ухапшени, власт има добру прилику да преговара са њима, нудећи им умањење казне у замену за информације. Најпознатији случај те врсте је италијански Покајнички терористички закон, који многи сматрају кључним у успешном обрачуна са Црвеним бригадама између 1970. и 1978. године. Успех је изненадио многе, јер су Црвене бригаде сматране идеолошки најопредељенијим у односу на било какву сарадњу са државом. У овом случају радило се о класичној затвореничкој дилеми. Прво, закон је дао широке могућности специјалном тужиоцу да направи огромну разлику у третману оних који су спремни да сарађују (ослобађање од издржавања казне или минималне казне, уз заштиту од одмазде) и максималних казни запрећених онима који одбијају сарадњу. Друго, била је онемогућена било каква комуникација међу затвореницима. Треће, можда и најважније, међусобно поверење ухапшених било је на врло ниском нивоу. Наиме, Црвене бригаде су од релативно мале групе идеолошки чврсто опредељених истомишљеника, израсли у велику и сложену организацију која је регрутовала и сасвим маргиналне чланове друштва у односу на опште циљеве. Неки од тих припадника су били просто насилници, доведени да обављају прљаве задатке. Други су наводно били зависници од дроге, у сваком случају, идеолошки циљеви су за придошлице значили много мање него за оне из првобитног језгра. Стога су ухапшени чланови, укључујући оне најортодоксније, били свесни тога да постоји велика могућност да други притворени сведоци буду против њих. Имали су значајан подстицај да сарађују. Кад је велики број припадника Црвених бригада био у затвору, клупко је почело убрзано да се одмотава.⁷

Преговори између супротстављених страна могу се водити у циљу смањења тензија или покушаја решавања политичке кризе. У пракси, демократске владе ипак воде преговоре са терористима. Британска

---

⁶ Ковачевић, Ж.: Међународно преговарање, Филип Вишњић, Београд, 2004, стр. 436

⁷ Мојсиловић, Ж.: Тероризам и преговарање, ЦКМП, Београд, 2009, стр. 164

влада одржава тајне канале са ИРА, иако је након тога ИРА током 1984. године извршила напад у коме умало нису страдали чланови кабинета премијерке Маргарет Тачер.⁸ Током 1987. године шпанска влада је преговарала са сепаратистичком групом ЕТА, а само шест месеци након тога група је убила бомбом 21 купца у супермаркету.⁹ Тероризам је често у функцији ометања и блокирања преговора о мирном решавању спорова. Терористи настоје да ефектном и драматичном акцијом дискредитују преговараче из сопствене нације и побољшају позицију противника преговарања на другој страни. Кад год би преговори између Палестинаца и Израелаца побољшали шансе за успешан исход, противници преговарања, милитантне палестинске организације, изазвале би крвав инцидент који би доводио у питање снагу и искреност палестинских преговарача и угрожавао позицију израелске владе која би се ионако са великим резервама одлучивала за преговоре. Након потписивања споразума у Ослу, наставила се иста игра. Напади су довели до оштрих мера према Палестинцима, укључујући и колективно кажњавање затварањем граница између Израела и Газе и Западне обале. Израелски премијер Нетањаху захтевао је да Арафат похапси екстремисте. Да је Арафат пристао, Палестинци би сматрали да је подлегао израелском притиску. Кад није пристао, оптужен је да подржава тероризам. Организатори напада су успели (било како да је Арафат одлучио) да поткопају мировне преговоре и ојачају тврдокорну десницу у Израелу.¹⁰

Поред свега наведеног, може се закључити да иако се са терористима и до сада преговарало, већина преговора је била изнуђена, односно, преговарало се само када није преостала друга опција или када су друге опције већ испробане (употреба силе, економске санкције, претње и сл.).

Многи теоретичари су у својим радовима истакли предности преговара као средства за решавање конфликта у ситуацијама са терористима. У својим разматрањима тероризма 70-их година, које су због великог броја отмица назване „деценија талаца“¹¹, Мирко Кларин наводи да покретање масовног полицијског и војног апарата, проглашавање ванредног стања и увођење војних закона, нису увек најбољи методи за заштиту и спасавање живота талаца. Суочене са отмицама и уценама, власти су у току ове деценије испробале разне методе супротстављања терористичком изазову и заузимале различите ставове у односу на захтеве. Сви ти одговори могу се груписати у три основне категорије: власти реагују помирљиво, преговарачки или

---

⁸ www.rts.co.yu/05.07.2005.

⁹ www.mtsmondo.com/news/world/25.03.2006.

¹⁰ Мојсиловић, Ж.: Тероризам и преговарање, ЦКМП, Београд, 2009, стр. 165

¹¹ Кларин, М.: Таоци, Политика, Београд, 1979, стр. 73

Преговарање у талачким ситуацијама изазваним терористичким актом

непопустљиво. Помирљив став власти значи удовољавање захтевима отмичара без много отезања и с једним условом, да се гарантује ослобађање талаца. Ако влада није вољна одмах да попусти, било зато што сматра да су захтеви превисоки или из жеље да добије у времену, она заузима преговарачку позицију и прихвата, директни или путем посредника, разговор о условима ослобађања талаца. Трећи непопустљив став власти постаје последњих година све чешћи и популарнији и значи не само одбијање захтева терориста, већ најчешће искључује и било какве преговоре о условима ослобађања талаца. Према резултатима истраживања америчког професора Ричарда Кирнија, у ситуацијама када су власти прихватиле захтеве отмичара без преговора и условљавања, таоци су безбедно ослобођени у 89% случајева. Процент преговорима успешно решених талачких ситуација износи 78%. Ради се о слабијој успешности у односу на удовољавање, али је уједно и много боља у односу на примену силе, која износи 45%¹². Када се има у виду да се преговорима постиже много мања цена него удовољавањем, може се сматрати да је овај начин најпрепоручљивији. Неуспеси других начина ослобађања талаца, такође афирмишу преговоре. Политиком непреговарања таоци страдају у 55% случајева, док када се преговара страда 22% талаца.¹³

Петар Умек и Игор Ахек, анализирајући карактеристике, мотивацију и деловање терориста, закључују да је потребно познавати терористе као појединце ради успешности преговарања са њима.¹⁴ Они наводе да је преговорима спасено више талаца него ангажовањем наоружаних јединица, односно у тим интервенцијама је погинуло више талаца него што су их убили терористи када су са њима преговарали обучени преговарачи.

Радослав Гађиновић, у свом разматрању антитероризма, као превентивну антитерористичку меру, поред улоге обавештајних служби, дипломатских, економских и психолошко-пропагандних антитерористичких мера, наводи и улогу преговарачких тимова у антитерористичким активностима. Посебно се описује улога и начин рада преговарачких тимова који се ангажују у талачким ситуацијама, где се наводи да је њихов рад значајнији у припреми „терена“ за специјализоване противтерористичке јединице које треба да реше ситуацију, него што ће убедити терористе да се предају. По њему, и

---

¹² Ibid. str. 74

¹³ Ibid., str. 86

¹⁴ Умек, П.; Арех, И.: „Терористи: карактеристике, мотивација и деловање“, у Криминалистичке теме, Висока полицијско-ватрогасна школа, Љубљана, 2002, стр. 153

превентивно преговарање, пре него што дође до сукоба и кризе, по правилу даје запажене резултате.¹⁵

Хронологија најзначајнијих терористичких инцидената решених преговорима или значајном улогом преговарача води се још од седамдесетих година, али овде ћемо се осврнути само на период након 2000. године.

Током 2000. године преговорима је ослобођено 150 путника авганистанског авиона у Енглеској. На Филипинима је преговорма ослобођен 21 страни туриста. Од ситуација са таоцима последњих година треба издвојити две. Прва се догодила 23. октобра 2002. године у Москви, када су чеченски терористи узели за таоце око 850 гледалаца и чланова ансамбла позоришта „Дубровка“. Кризна ситуација је трајала 57 часова.¹⁶ Други случај, уједно и најкрвавији и најстравичнији од свих случајева узимања талаца, догодио се 1. септембра 2003. године у основној школи у граду Беслану у Северној Осетији, када су 32 чеченска терориста, наоружана аутоматским оружјем и експлозивом, као таоце узела око 1.200 ђака и родитеља тражећи да се руске снаге повуку из Чеченије. После 20 сати преговора ослобођено је 26 талаца, међу којима и три бебе. Након експлозије у физкултурној сали у којој су држани таоци, руске снаге безбедности су отпочеле акцију оружаног ослобађања талаца приликом које је ликвидиран 31 терориста, али је живот изгубило и преко 300 талаца (више од 150 су деца), а преко 560 је повређено (више од 240 су деца). Ови примери су показали да, иако су у питању терористи самоубице, преговори и даље имају своју улогу у решавању терористичких ситуација. Најновији инцидент са већим бројем талаца догодио се у Авганистану, када су на путу за Кабул 19. 7. 2007. године, терористи отели 23 мисионара из Јужне Кореје. Убрзо су два мушкарца убили, а почетком августа су пустили две жене. За пуштање талаца су тражили да Јужна Кореја повуче своје војнике из Авганистана, као и да власти у Кабулу пусте њихове ухапшене саборце. Преговори јужнокорејске владе и талибана су трајали неколико недеља, и напослетку, након шест недеља драме 19 талаца је ослобођено, талибани су одустали од захтева да се пусте затвореници, а власти Јужне Кореје су обећали да ће до краја године повући својих 200 војника из Авганистана.

Према доступним подацима може се закључити да су и током последње деценије прошлог века таоци ослобођени путем преговора, као и комбинацијом преговарања и оружане интервенције. Прецизније, у најмање једанаест земаља, на четири континента, примењиван је овакав начин ослобађања талаца.

---

¹⁵ Гаџиновић, Р.: Антитероризам, Драслар партнер, Београд, 2006, стр. 104

¹⁶ Видети шире у: Мојсиловић, Ж.: Оружјем против отмичара, ЦКМП, Београд, 2010, стр. 126

Ток одвијања комуникације преговарача са терористима

Комуникација преговарача са терористима-отмичарима темељи се, између осталог, на смерницама за преговарање. Тактика талачког преговарања захтева од преговарача да воде рачуна о томе да их учиниоци посматрају. Зато је потребно прикривено доћи на место предвиђено за размештај преговарачког тима, тако да преговарачи остану непримећени и током доласка и током рада. Током припрема за преговоре, тим комуницира интерно, стварајући услове за екстерно комуницирање. Када почне екстерно, наставља се интерно комуницирање, с тим да што се боље комуницира боља је и координација рада у тиму и тима с окружењем. При томе, мора се водити рачуна и о несугласицама унутар тима, како би оне подстицале бољи квалитет рада, а не деструкцију тима.

По правилу, припадници снага безбедности ступају у контакт са отмичарима телефоном. Због тога се мора водити рачуна о исправности телефонских инсталација које су корисне за разговор. Ако се отмичари јаве телефоном, потребно је одговарајућим техничким средствима идентификовати њихов број, а ако је могуће, након тога и локацију или оквирни простор на којем се налазе. При томе, избегава се коришћење мегафона или звучника за ступање у контакт с отмичарима јер се сматра да ова средства доприносе напетости и конфузији.

Након успостављеног контакта, започињу се преговори, што чини први или други преговарач. Његов задатак је, пре свега, да „замрзне“ ситуацију и учиниоца смири. Сталним слушањем отмичара током преговора постиже се смањење његове напетости, чиме замишљено клатно које осцилује на релацији емотивност-рационалност бележи кретање у правцу рационалности. Поред тога, настоји се на одржавању везе, чиме се они исцрпљују, замарају, опада им концентрација, што доводи у питање или одлаже извршење њихових намера.

Најчешће, преговори почињу слушањем отмичара. Углавном, захтеви су повезани с претњама и ултиматумима, тј. роковима за остварење претњи уколико им се не изађе у сусрет. Због тога је веома важно знати о чему се може а о чему се не може преговарати с отмичарима.¹⁷

Као прво, преговарач треба смањити степен очекивања отмичара. То се постиже тако што ће се објаснити отмичарима тешкоће у погледу испуњења њихових захтева. На пример, објасниће им да су њихови

---

¹⁷ Видети шире у: Ferrara, R. E.: Using Goal – Directed Behavior Modifisation in Conglict Resolution, Journal of Police Crisis Negotiations, God. 4(2), 2004, <http://www.haworthpress.com/web/JPCN>, 10.1.2005.

захтеви већ познати целом свету, да су до сада колико је то могуће већ испуњени, да ништа неће добити убијањем талаца јер се то кроз историју показало неделотворним, тј. контрапродуктивним за отмичаре. Поред ових напомена, преговарачи делу отмичара могу предочити тешкоће око набављања великих сума новца које треба исплатити на име откупнине за таоце, или немогућност да се у кратком року достави новац итд. Осим тога, неопходно је избегавати реч „не“ и бити убедљив у погледу спремности на договор, односно у разумевању потреба отмичара.

Преговарач мора бити спреман на претње отмичара. У том смислу, потребно је припремити и сценарије за реаговање на поједине варијанте развоја стања током талачких ситуација. Најважније је да преговарач сачува самоконтролу у тренитку саопштавања претњи јер, ако не уме да контролише себе (сопствене емоције), још мање ће моћи да контролише ситуацију. То се најбоље испољава тако што се на претње не одговара емотивно. При томе, потребно је повезати уступак који власти треба да учине прихватањем захтева отмичара с добробити коју остварују таоци.

Веома тешка ситуација за све учеснике у решавању талачких ситуација јесте када се захтеви и претње обједине ултиматумима, тј. роковима за њихово остваривање. Ултиматуме је потребно опрезно одложити. Они су веома озбиљна ствар у преговарачком процесу, због чега је потребно бити веома опрезан када до њих дође. У таквим условима, преговарач не сме да својом непромошљеношћу поставља ултиматуме самом себи, нпр. давањем обећања. Оно што преговарач треба да учини када се суочи с ултиматумима, јесте да их документује и схвати веома озбиљно, да о њима разговара, али не и да их испуњава, јер то охрабрује отмичаре.

Једно од начела талачког преговарања односи се на то да преговарач учини све да преговори што дуже трају.¹⁸ Тиме се ствара време да, ако отмичар јави телефоном, буде откривен број с кога зове. Други разлог за увођење овог правила је тај што временом захтеви од неумерених прерастају у симболичне. Тиме отмичари настоје да сачувају углед, а властима такви захтеви у погледу испуњења не представљају тешкоћу. Тиме што су отмичари сачували углед, а власти ослободиле отете уз занемарљиву штету, може се створити утисак међу отмичарима да су делимично успели да остваре циљ због кога су се

---

¹⁸ Сваки контакт са отмичарима треба да траје што дуже, с тим да наведено правило не важи у случају када је неко од талаца повређен или у тој мери болестан да му је потребна хитна медицинска помоћ. Дакле, оно што треба да буду приоритети у таквим случајевима када је потребно бити што ефикаснији у преговорима јесу случајеви када се реализује прибављање доказа о томе да је отето лице живо и здраво.

Преговарање у талачким ситуацијама изазваним терористичким актом

упустили у отмицу. Преговарач мора умети да то осети и предложи онима који одлучују, а одговорни за ослобађање талаца морају умети да донесу одлуку којом се чини минималан уступак.

Продужавање контакта с отмичарима се може извести на неколико начина. На пример, могуће је да се током позивања отмичара не јави преговарач него посредник у преговорима. Након тога, када се јави преговарач, могуће је продужавати контакт паузом, на пример, да се оде по оловку и папир да би се записали захтеви отмичара, да би се прецизирали детаљи, да се траже упутства од претпостављених итд. У сваком случају, не треба журити с одговорима на захтеве отмичара.

Комуникација на релацији преговарач – отмичар може се продужити и стрпљивим слушањем отмичара од стране преговарача. То је најбољи начин за смањење напетости отмичара, јер дуготрајним обраћањем долази до опадања њихове напетости. Уједно, преговарачи доприносе стабилизацији ситуације испољавањем добре воље за схватање мотива отмичара на тај начин што их уважавају, што им поклањају пажњу итд.

Слушање отмичара не сме да буде формално. Наиме, сваки контакт мора да одише саосећањем преговарача са проблемима отмичара. То се испољава пажљивим одабиром речи преговарача, попут „разумем да Вас то љути“ и „схватам зашто сте то урадили“ итд. Приликом изражавања саосећања, битно је да то буде праћено одговарајућим тоном и мимиком. Наравно, мимика је корисна само током преговора „лицем у лице“. Значај појединих сегмената рада преговарача је такав да се 15% односи на оно што се говори, 35% на тон којим се говори, а 50% на мимику и гестикулацију које се користе.¹⁹ Срж комуникације преговарача с отмичарима је вештина активног слушања.²⁰

Аргументи у корист преговора са терористима

Веома често је постављано питање да ли треба уопште преговарати са терористима? Комуникација је већ успостављена и преговори се воде – ако се покуша утицати на одлуке терориста, а они покушавају да утичу на одлуке власти. Што је боља комуникација, то су већи изгледи да се изврши некакав утицај. Уколико је могуће решити питање безбедности, успостављање дијалога има смисла, без обзира на то држе ли терористи таоце или прете неким другим актом насиља.

---

¹⁹ Француски преговарачи рангирају на овај начин значај појединих сегмената свог рада. Видети шире у: Мојсиловић, Ж.: Преговарање у току противтерористичке операције ослобађања талаца, специјалистички рад, ФЦО, Београд, 2005, стр. 32

²⁰ Видети шире у: Зборнику радова „Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета“, КПА, Београд, 2006. у раду Субошић, Д.: Поступак полицијског преговарања у талачким ситуацијама, стр. 158

Преговарање не значи предају. Плаћање откупа или уцене је скупо. Награђивање киднаповања може подстаћи ново киднаповање. Путем комуникације, већа је вероватноћа убедити терористе (и евентуално будуће терористе) да неће добити откуп. Такође, могуће је сазнати неке од њихових легитимних интереса и направити аранжман у којем ниједна страна не мора да попусти, као у примеру између САД и Ирана.²¹ Аргументи који говоре у корист преговора обично су ослоњени на негативне последице других начина решавања проблема, односно, позитивне стране неких процеса у којима се преговарало. Многи узроци који могу објаснити тероризам су маргинализовани и отуђени. Поставља се питање да ли треба одбацити преговоре са појединим групама или их укључити у мировни процес? Укључивање може имати боље дејство од одстрањивања великог и репрезентативног дела популације.²² Изузимање из преговора може натерати терористе да повећају ниво насиља и окрутности не би ли скренули пажњу власти на њихов приступ. Од препознавања тога које групе су склоне политичком насиљу у форми тероризма, које имају легитимна негодовања и интересе који могу водити узроку тероризма, зависи начин супротстављања и начин лакшег искорењивања. Резултат овакве политике ће бити потврђен слабљењем регрутне базе терористичке групе и потенцијални терористи ће увидети да нема потребе да се окупљају у терористичке организације. Ово би затим имало двоструку намену: 1. може обезбедити да терористи имају мање чланова, и 2. показује који захтеви могу бити решавани кроз легалне политичке органе. То може бити потврђено кроз добијање информација о основним интересима и захтевима кроз преговоре.

Темељ за примену силе у супротстављању тероризму је савремени појам за застрашивање, базиран на заштити од претње, великом војном силом. За разлику од доба хладног рата када је застрашивање било средство одмазде у случају напада друге стране, данас се користи у превентивној самоодбрани. Поставља се питање да ли се овом стратегијом терористи могу застрашити? То можемо видети на примеру Ал Каида, која нема своју територију (која може бити нападнута) и нема становништво (које може бити убијено) и инфраструктуру (која може бити разорена). Тренинг кампови и штабови су били циљ ратне машинерије САД, али не и комплетна мрежа. Ал Каида је идеологија чији је циљ понашати се у складу са идеологијом, веровати у њу и борити се за своје циљеве. Ал Каида може бити било ко и било где. То је предност терористичке организације над конвенционалним војним снагама. Ал Каиди ни у једном моменту није коначно запређено, јер њена невидљивост чини претњу од одмазде мање вероватном.

²¹ Видети шире у: Мојсиловић, Ж.: Тероризам и преговарање, ЦКМП, Београд, 2009, стр. 172

²² Bjernehed, E.: „Negating Negotiation“ Master Thesis, UPIS, 2003, str. 16

Преговарање у талачким ситуацијама изазваним терористичким актом

Претња од смрти или разарања не може уплашити неког ко је спреман на самоубиство бомбом. Свет није постао сигурније место због „рата против тероризма“. Из периода хладног рата може се научити да застрашивање води ка више несигурности. Исто важи и за борбу против тероризма. Застрашивање је базирано на негативном приближавању, односно терористима је забрањено казном ако наставе своје активности. На насиље се одговара насиљем. Овакав међусобни утицај тежи да се изроди у игру негативног резултата између заинтересованих страна чинећи све губитницима. Закључак је довољно јасан: застрашивање није ни прави ни довољан одговор за претњу од тероризма. За смањивање претње од тероризма, мора се смањити воља људи да се тероризмом баве. Смер одбране мора деловати у областима где се зна да нови терористи могу бити регрутовани. Мање подршке за терористе значи мање опасности за нове нападе. Ово се може остварити путем преговора. Ако су власти спремне водити преговоре са терористима, дају им прилику да постигну неке од циљева мирним путем. Могу их наградити ако су кооперативни, на пример за прекид ватре или пуштање талаца – могу их прихватити за преговарачке партнере. Ово не би требало бити погрешно схваћено – као признавање свих њихових циљева или прихватање њихових поступака. „Награђени“ терористи имају реалну шансу да остваре неки од својих циљева мирним путем који не би могли остварити применом силе. Наравно, увек ће бити присталица насиља који имају корист од његовог коришћења, али ће они теже пронаћи подршку и нове регруте за наставак насиља. Ово није утопистичка идеја. У Холандији, на пример, симпатизерима терориста је дозвољен приступ медијима. Као последица тога, они нису морали да чине незаконите поступке и могуће крвопролиће да би исказали своје ставове у јавности.

Сматра се да је немогуће преговарати онда кад људи поступају на основу верских убеђења. Мада није вероватно да ће се та верска убеђења преговорима променити, на поступке терориста, чак и оне засноване на убеђењима, може да се утиче. Терористи имају исте друштвене и психолошке мотивације као и сви људи и обично се понашају на предвидив начин. Искусни преговарачи, који су више пута водили преговоре за ослобађање талаца, тврде да су при том били дубоко свесни да чак и најокорелији терористи имају људске потребе и страхове.²³ Кључна ствар, вредна понављања, јесте да преговарање не изискује угрожавање основних принципа. Успех се много чешће постиже налажењем решења које је релативно доследно принципима обеју страна. Сукоб између протестаната и католика у Северној Ирској, као ни сукоб између хришћана и муслимана у Либану, није око религије. У оба случаја религија служи као погодна гранична линија за

---

²³ Вајт, Џ.: Тероризам, Александрија прес, Београд, 2004, стр. 22

раздвајање једне групе од друге. Верска различитост се наглашава тако што се употребљава да би поделила места где људи живе, на којима раде, људе са којима се друже и, наравно, њихове гласачке склоности. Преговори између таквих група више су него пожељни, будући да повећавају изгледе за постизање прагматичних прилагођавања која су у обостраном интересу.²⁴

Аргументи противни преговарању са терористима

У први мах, може се приметити да се главни аргументи који указују на то да не треба преговарати са терористима чине прилично исправним и разумљивим. Захтеви који се не испуне, терористима доказују да коришћење терористичке тактике није продуктивно, па је и из тог разлога они више неће употребљавати. Многи теоретичари тероризма тврде да ако владе не би уступале пред терористичким захтевима, тероризам би престао да постоји, или би бар активности терориста биле ограничене. Попуштањем пред терористичким захтевима ризикује се да дође до охрабривања других да убудуће врше терористичке акте, због чега ће се тероризам као метода сматрати успешним. Осим тога, потребна је чврстина у политици када се треба суочити са терористима и грађанима оправдати било који изузетак од правила да нема преговора са терористима. Уступање пред терористичким захтевима, који се приказује као слабост владе, ту владу чини још вероватнијом метом за нападе. Лош глас који бије терористе, чини их неприхватљивим партнерима у преговорима и радије их смешта под судску, него под политичку јурисдикцију. Водити преговоре са терористима би стога било протумачено као корисно за незаконито понашање. Они који подржавају политику непреговарања су обично за решавање проблема тероризма у форми предлагања повећаних мера безбедности за одвраћање од чињења терористичких аката или да се применом силе одлучно искорени тероризам. Свака власт која разматра стратегију преговора не рачуна само на директну цену компромиса, већ и ризик који из тога може произићи, у смислу да може подстаћи неку другу страну да прибегне тероризму. Власти морају размотрити да ли ће улазак у преговоре са терористима или направљени уступци испровоцирати базу која их подржава. Оно што се може добити када се смањи насиље које долази од стране терориста, може се изгубити кроз насиље које сада прети од стране незадовољних припадника друге стране.²⁵ Када су британске власти заједно са владајућим протестантима покушавале да преговарају са Ирском републиканском

---

²⁴ Фишер, Р.; Јури, В.: Како да постигнете договор, Моно и Мањана, Београд, 2005, стр. 193

²⁵ Мојсиловић, Ж.: Тероризам и преговарање, ЦКМП, Београд, 2009, стр. 168

Преговарање у талачким ситуацијама изазваним терористичким актом

армијом и мирно реше проблем, незадовољни припадници власти тзв. Оранџисти, организовали су своје групе које су користиле насиље против католика и тако нарушили напоре да се пронађе друго решење.²⁶ Чак и ако насиље које примењују припадници владајуће структуре не доведе до повећане употребе насиља међу терористичким групама, режим се може сусрести са политичким и институционалним ограничењима када покуша да склопи договор са бившим непријатељем. Што су предложени уступци од стране власти битнији, веће ће бити противљење таквој политици, што може довести до пада умерених структура и доласка на власт радикалних снага које могу погоршати ионако лошу ситуацију на терену.

Неки аутори указују да покушаји решавања криза преговорима доприносе појачаним активностима терориста који се противе преговорима, и на све начине покушавају да блокирају или успоре преговарачки процес. По Ковачевићу постоји непосредна веза између реакција власти – попуштање или одбијање захтева и преговора – и тенденција јачања или слабења тероризма у појединим земљама. Показало се да државе које прихватају да пружи уступке под претњом терориста, бележе континуирани пораст тероризма. Напротив, када би владе у случају терористичких аката заузимале чврст став да се са терористима не преговара и да им се не попушта, током времена би долазило до слабења обима и интензитета терористичких акција.²⁷

Велики је ризик и умеренијим терористима који су ушли у преговоре од радикалнијих елемената у својој коалицији, који могу појачати своје нападе или њима додати и нападе на своје умерене саборце. Случајеви Палестине и Јужне Африке су доказ за овај заједнички препознат проблем. Када су Палестинска ослободилачка организација и Израел потписали споразум 1993. године, радикални Хамас и Исламски џихад су нападима на Израелце придодали и сукобљавање са својим умеренијим сународницима.²⁸ У случају успешно започетих преговора може доћи до отцепљења радикалних елемената терористичке организације, што може довести до повећаног терористичког насиља које би сада несметано могли да врше преостали радикални елементи. Отцепљени радикални елементи могу нанети више штете него што би је начинила изворна организација.

Један од разлога за некористићење преговора као средства за супротстављање тероризму је и то што се сматра да су преговори са терористима узалудни, јер они имају интерес за поштовање само свог дела договора и не поштују интерес друге стране. Заговорници овог

---

²⁶ Вајт, Џ.: Тероризам, Александрија прес, Београд, 2004, стр. 108

²⁷ Ковачевић, Ж.: Међународно преговарање, Филип Вишњић, Београд, 2004, стр. 440

²⁸ Гађиновић, Р.: Тероризам, Драслар, Београд, 2005, стр. 343

мишљења сматрају да су припадници терористичких организација болесни умови и манијакалне личности и да је убијање терориста једино практично средство за обрачун са њима.

Да ли има смисла преговарати са терористима и колико труда уложити у преговоре зависи од тога колико се задовољавајућом сматра почетна позиција власти и колико вероватноће се придаје могућности да преговори донесу боље резултате. Ако је почетна позиција добра, а преговори не делују обећавајуће, нема разлога да се губи много времена на њих.²⁹ Са друге стране, ако је почетна позиција лоша, требало би бити спреман на улагање више времена – чак и ако преговори не делују обећавајуће, и видети да ли се може издејствовати повољније решење. Да би се обавила ова анализа, морају се пажљиво проучити сви елементи своје, као и елементи позиције друге стране.

Закључак

Решавање кризне ситуације изазване држањем талаца од стране терориста је веома значајно питање, јер је историја показала да то није редак и занемарљив случај и да захтева истраживање, дискусију и рад на том проблему. Преговарање се до сада показало као најбоље и као решење са најмањим негативним последицама по људски живот. Коришћење преговора као алтернативе одлучном сукобу са терористима увек је осетљива тема. Циљ преговарања је да сви учесници, у извесном смислу, буду победници. Процес обезбеђивања канала комуникације и информисања није могуће изградити политиком непреговарања. Нису само информације оне које су битне за одлучан сукоб. Одбацивање преговора са противником слаби прилику да се на позитиван начин покуша утицати на промену понашања друге стране. Ако је сила већ коришћена, мржња и одбојност су реално стање. Ова слика може бити измењена демонстрацијом више позитивних страна због других учесника у преговорима. Ово такође може имати позитивно дејство на смањење броја симпатизера терориста. Осим тога, изјашњавање за преговоре поништава етикету да је тероризам непремостива препрека за преговоре.

Истраживања указују да се преговарање, као метод, може се користити у супротстављању савременом тероризму, и то у свим фазама терористичког деловања. За то је неопходно да власти превазиђу став да с терористима нема преговора и да, поред осталих, прихвате преговоре као једно од оруђа у свом арсеналу средстава за супротстављање тероризму.

---

²⁹ Фишер, Р.; Јури, В.: Како да постигнете договор, Моно и Мањана, Београд, 2005, стр. 194

Литература

- [1] Bjornehed, E.: „Negating Negotiation“ Master Thesis, UPIS, 2003
- [2] Фишер, Р.; Јури, В.: Како да постигнете договор, Моно и Мањана, Београд, 2005.
- [3] Гаћиновић, Р.: Тероризам, Драслар, Београд, 2005.
- [4] Гаћиновић, Р.: Антитероризам, Драслар партнер, Београд, 2006.
- [5] Ковачевић, Ж.: Међународно преговарање, Филип Вишњић, Београд, 2004.
- [6] Кларин, М.: Таоци, Политика, Београд, 1979.
- [7] Мојсиловић, Ж.: Тероризам и преговарање, ЦКМП, Београд, 2009.
- [8] Мојсиловић, Ж.: Оружјем против отмичара, ЦКМП, Београд, 2010.
- [9] Мојсиловић, Ж.: Преговарање у току противтерористичке операције ослобађања талаца, специјалистички рад, ФЦО Београд, 2005.
- [10] Субошић, Д.: Поступак полицијског преговарања у талачким ситуацијама у зборнику радова „Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета“, КПА, Београд, 2006, у раду
- [11] Умек, П.; Арех, И.: „Терористи: карактеристике, мотивација и деловање“, у Криминалистичке теме, Висока полицијско-ватрогасна школа, Љубљана, 2002.
- [12] Вајт, Џ.: Тероризам, Александрија прес, Београд, 2004.

Nevena Gavrić

University of Belgrade, Faculty of Security Studies

Summary: Until now, negotiation has proved to be both the best possible solution and the one with the fewest number of negative consequences for human life. The use of negotiation as an alternative to decisive action against terrorists has always been a sensitive topic. The aim of negotiation is to create a win-win situation in certain sense. When speaking about the conflicts with terrorists a great number of people overstate the objective essence of conflicts, being of the opinion that a conflicting party can either win or lose everything. Balanced approach to the analysis of the conflict involves taking into account subjective dimensions as well, ensuing from the misunderstanding of opposing sides. The attitude of the state towards terrorist organizations is not always based on the objective evaluation of their operations and danger, but is often the result of the current utterly pragmatic political interests. Although the governments of many states claim they will never negotiate with terrorists, they often do that in practice. The consequence of the blind adherence to the “no negotiation with terrorists” principle was avoiding any systematic analysis of using the negotiation in the best way. Although there have been negotiations with terrorists so far, the majority of those negotiations have been forced, that is, negotiation occurred only when there was no other option or when all of them had already been exercised. The arguments against negotiation are simple: democracy must never approve of violence and terrorists must never be rewarded for that. Negotiation can also evoke the reactions of other discontented parties or provoke the base that supports them. Contrasting arguments, in favour of the negotiation with terrorists, although in greater number, were not developed and supported enough. Arguments for negotiation usually rely on the negative characteristics of other ways of problem solution. The use of force against the terrorists has not lessened the terrorist operations, but led to greater support for terrorists. Apart from the regular activities of the security forces in certain stages of terrorist operation (the preparation stage, the execution stage, the stabilization stage), in every stage, the negotiation can be used as a means of opposition to terrorism, with the aim of lessening the number of terrorist attacks, releasing the hostages, as well as acquiring the information about other members of terrorist groups so that they can be found and arrested more easily.

ЗЛОУПОТРЕБА СЛУЖБЕНОГ ПОЛОЖАЈА ИЛИ ОВЛАШЋЕЊА

ABUSE OF POSITION OR AUTHORITY

*Игор Кушић*¹

Центар јавне безбједности Источно Сарајево
Пале

Анстракт: У појединим фазама развоја друштва постојали су разни случајеви присвајања имовине злоупотребом положаја службеног или одговорног лица, што је условило непоштовање законских и одређених подзаконских прописа. Овакве незаконите радње службених и одговорних лица негативно утичу на спровођење економских и других мјера од стране државе, па је стога потребно и веће ангажовање на откривању и детаљном разрјешавању сваког конкретног случаја, уз обезбјеђење одговарајућих доказа.

Кривично дјело злоупотребе службеног положаја, као посебан, специфичан облик корупције, познато је од најстаријих времена у историји кривичног права и присутно у свим кривичноправним системима данас. Свако вршење службе противно законима, другим прописима и општим актима, па чак и правилима струке, представља један облик злоупотребе овлашћења и службене дужности уопште.

Појам злоупотребе службених овлашћења или службеног положаја није јединствен. У најширем смислу, злоупотреба је свако понашање које је противправно и противно интересима службе, а посебно оно које је противно уставу, закону или другом правном пропису или општем акту. Према томе, свако службено лице чије дјелатности нису у сагласности са интересима службе злоупотребљава своју службену дужност, што се може учинити на различите начине.

Кључне ријечи: злоупотреба овлашћења, службено лице, одговорно лице, службена дужност, искоришћавање, прекорачење, невршење.

---

¹ Инспектор у Сектору полиције

Увод

У оквиру кривичних дјела против службене дужности, по значају, природи, карактеристикама и посљедицама издваја се кривично дјело злоупотребе службеног положаја, као посебан, специфичан облик корупције, иначе познато од најстаријих времена у историји кривичног права и присутно у свим кривичноправним системима данас. Наиме, службена и одговорна лица су дужна да у вршењу својих овлашћења, службене дужности или јавне службе поступају законито и у складу са циљевима и интересима службе коју врше. То посебно важи за одговорна лица која врше одређене дужности у предузећима, установама и другим субјектима односно радњама.

Свако вршење службе противно законима, другим прописима и општим актима, па чак и правилима струке, представља један облик злоупотребе овлашћења и службене дужности уопште.

Појам злоупотребе службених овлашћења или службеног положаја није јединствен. У најширем смислу злоупотреба (абузус) је свако понашање које је противправно и противно интересима службе, а посебно оно које је противно уставу, закону или другом правном пропису или општем акту. Према томе, свако службено лице чије дјелатности нису у сагласности са интересима службе, злоупотребљава своју службену дужност. То се може учинити на различите начине.

У теорији кривичног права разликује се појам злоупотребе службеног положаја у објективном и у субјективном смислу. Службена дужност је злоупотребљена у објективном смислу када службено лице дјелује противно интересима службе тако што прекорачује своја службена овлашћења или не врши своје службене дужности. Службена дужност се злоупотребљава у субјективном смислу када службено лице предузима службене радње које су, истина, у оквиру његовог службеног овлашћења, али то не чини у интересу службе већ да би се постигао неки други циљ.

Данас је уобичајена подјела службених кривичних дјела на општа (која може да изврши свако службено лице) и специјална, посебна (која може да изврши само одређено службено лице). С обзиром на извршиоца овог кривичног дјела и на предузету радњу извршења, злоупотреба службеног положаја представља опште и основно кривично дјело против службене дужности. То, другим ријечима, значи – ако су у конкретном случају остварена обиљежја бића неког другог кривичног дјела из групе кривичних дјела против службене дужности, с

Злоупотреба службеног положаја или овлашћења

обзиром на то да се ради о привидном идеалном стицају, постојаће ово друго кривично дјело².

Основни облик кривичног дјела

У члану 347. КЗ РС предвиђено је кривично дјело под називом: „Злоупотреба службеног положаја или овлашћења“³. Ово дјело постојаће када службено или одговорно лице, које у намјери да себи или другоме прибави какву неимовинску корист или да другом нанесе какву штету, искористи свој положај или овлашћења, прекорачи границе свог овлашћења или не изврши службену дужност. Уколико је овим кривичним дјелом нанесена знатна штета или је дошло до теже повреде права другог, предвиђена је казна затвора од шест мјесеци до пет година (КЗ РС чл. 347. ст. 2).

Службено или одговорно лице које у намјери да себи или другоме прибави какву имовинску корист искористи свој положај или овлашћења, прекорачи границе свог овлашћења или не изврши службену дужност, казниће се затвором од шест мјесеци до пет година. (КЗ РС чл. 347. ст. 3) Ако је дјелом из става 3. члана 347. КЗ РС прибављена имовинска корист у износу који прелази 10.000 КМ, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година, а ако тај износ прелази 50.000 КМ, казниће се затвором од двије до десет година.

У првом облику кривичног дјела постојаће тежи облик ако је нанесена знатна штета или је дошло до теже повреде права другог, док ће то бити у другом облику ако је прибављена имовинска корист у износу који прелази 10.000, односно 50.000 КМ.

Објект заштите јесте службена дужност, њено исправно, цјелисходно и законито вршење. Циљ заштите јесте заправо да се обезбиједи ефикасно вршење државних и друштвених послова уз потпуно поштовање законитости и поштен и савјестан однос према грађанима како би се у крајњој линији очувало њихово повјерење у органе власти па и у цјелокупни правни поредак.

Учинилац овог кривичног дјела може бити само службено или одговорно лице, а дјело се испољава у три основна облика⁴:

9. искоришћавање службеног положаја или овлашћења
10. прекорачење границе свог службеног овлашћења, и
11. невршење службене дужности.

² Д.Јовашевић, Обележја кривичног дела злоупотребе службеног положаја, Судска пракса, Београд, број 5/2001. године

³ КЗ РС (СЛ. ГЛ. РС број 49/03

⁴ Др Мићо Бошковић, Криминалистика методика, Полицијска академија, Београд, 1998.

Ове чињенице су од значаја за откривање, разјашњавање и обезбјеђење доказа у односу на кривично дјело и учиниоца.

1) Искоришћавање службеног положаја или овлашћења постоји када службено или одговорно лице предузима радњу која је, истина, у оквиру његовог службеног положаја или овлашћења, али то не чини у интересу службе, него да би на тај начин прибавио за себе или за друго физичко или правно лице какву корист (имовинског или неимовинског карактера) или да би другоме нанио какву штету или теже повриједио права другог.

Радња извршења је искоришћавање службеног положаја или овлашћења. Оно се може испољити као користољубиво (када се за себе или другог прибавља каква корист) или малициозно (када се другоме наноси штета или повреда права) коришћење службеног положаја или овлашћења. Јавља се код тзв. дискреционих овлашћења, када службено или одговорно лице процјењује цјелисходност предузимања неке радње, при чему критеријум за процјену цјелисходности јесте интерес службе а не неки други интерес. Ово дјело постоји и када предузета дјелатност службеног или одговорног лица нема карактер службене радње, али је учињена злоупотребом службеног положаја.

2) Прекорачење границе службеног овлашћења постоји кад службено или одговорно лице предузима радње изван граница службеног овлашћења, чиме прибавља корист за себе или другог или другоме наноси какву штету или му теже повређује неко право. Овај облик дјела постоји када учинилац има овлашћење да врши одређену дужност, али до одређених граница, под одређеним условима или у поступку који је утврђен законом или другим прописом или наредбом вишег органа, па у свом поступању прекорачује границе тих овлашћења.

3) Неизвршење службене дужности постоји кад службено или одговорно лице свјесно и вољно пропушта да изврши службену радњу из оквира свог овлашћења коју је дужно да изврши или кад ту радњу извршава на такав начин да се не може остварити онај циљ који треба да буде остварен. За постојање дјела је потребно да пропуштањем свих или неких дјелатности из оквира службене дужности учинилац себи или другом физичком или правном лицу прибавља какву корист (имовинску или неимовинску) или другом наноси какву штету или теже повређује право другог.

Иако је суштина овог кривичног дјела да се њиме угрожава службена дужност, њено законито, квалитетно и ефикасно одвијање, та врста посљедице не одговара природи и карактеру овог службеног кривичног дјела. Наиме, циљ је учиниоца, заправо, да на овај начин себи или другом прибави какву (материјалну – имовинску или нематеријалну – неимовинску) корист или да другоме нанесе какву штету, односно да теже повриједи права другог лица.

Злоупотреба службеног положаја или овлашћења

Материјална корист која се прибавља извршењем овог дјела може да се састоји у пружању подршке за избор на неку функцију, омогућавању да се добије стан, стипендија или стручно усавршавање односно напредовање у послу, у давању позитивне критике или похвале, а нематеријална штета се састоји у давању негативне оцјене, критике, у повреди угледа, стварању подозрења у служби или сукоба са другима, у отежавању или онемогућавању добијања одликовања или признања и др⁵.

Дјело је довршено када је наступила посљедица тј. када је прибављена каква корист, другоме нанијета каква штета или када је теже повријеђено право другог. Извршилац дјела може да буде службено или одговорно лице у предузећу, установи или другом субјекту, а у погледу кривице потребан је умишљај. За основно кривично дјело ове врсте је прописана казна затвора од шест месеци до пет година. То значи да је и покушај овог кривичног дјела кажњив.

Облици испољавања кривичног дјела

Из законског одређивања појма злоупотребе службеног положаја или овлашћења произилази да постоје три облика испољавања основног облика кривичног дјела. То су:

1. искоришћавање службеног положаја
2. прекорачење службеног овлашћења и
3. невршење службене дужности.

Искоришћавање службеног положаја или овлашћења

Искоришћавање службеног положаја је први облик испољавања радње извршења кривичног дјела злоупотребе службеног положаја или овлашћења. Овај облик дјела постоји када службено или одговорно лице предузима радњу која се, истина, налази у оквиру његовог овлашћења, али то не чини у интересу службе, него да би на тај начин прибавило себи или другом какву корист или да би другоме нанијело какву штету или да би теже поврједило права другог. То је облик злоупотребе службеног положаја у субјективном смислу.

Радња извршења овог вида кривичног дјела јесте искоришћавање службеног положаја или овлашћења. То искоришћавање значи, у ствари, користољубиво коришћење службеног положаја или овлашћења или пак његово малициозно коришћење (како би се другоме нанијела каква штета материјалне или нематеријалне природе или како би се теже

---

⁵ Др.Мићо Бошковић и Драгомир Јовичић, Криминалистика Методика, ВШУП Бања Лука, 2002. година

повриједило право другог лица). Оваква ситуација је нарочито могућа код дискреционих овлашћења. То су случајеви када је службено лице овлашћено да процењује цјелисходност предузимања неке радње, при чему критеријум за процјену њене цјелисходности треба да буде интерес службе, а не неки други интерес (лични интерес учиниоца дјела или неког другог лица).

Уколико се службено лице код процјене цјелисходности не руководи интересом службе већ тежњом да оствари себи или другоме какву корист или да другоме нанесе какву штету, онда постоји ово кривично дјело. Ако се, дакле, службено лице при тој оцјени не руководи интересима службе, већ своју одлуку заснива на интересима неког другог лица (или чак свом интересу), иако дјелује у оквиру свога овлашћења, оно га злоупотребљава. Дјело се може извршити у овом облику и приликом предузимања других службених радњи.

Наиме, дјело се може извршити како искоришћавањем службеног положаја, тако и искоришћавањем службеног овлашћења. Смисао овог раздвајања је у томе што су за одговарајуће службене положаје везана и посебна службена овлашћења. Свако службено лице располаже одговарајућим овлашћењима, али службена лица која се налазе на одређеном положају имају и посебна овлашћења, која управо произилазе из тог положаја, и она их могу користити само док се налазе на том положају.

Службени положај је искоришћен када службено лице искористи управо овлашћења везана за тај положај у организацији службе да би дјелујући противно потребама и интересима службе остварило свој или туђи интерес. Уколико се у наведеној намјери искоришћавају овлашћења која припадају службеном лицу по основу вршења службе, а не с обзиром на положај који оно има у служби, тада постоји злоупотреба овлашћења. До овог облика злоупотребе тако може доћи при вршењу сваке службене дужности односно у вези с било којим службеним положајем.

Службени положај је искоришћен када службено лице у остварењу наведене намјере користи овлашћења која произилазе из његовог положаја у служби. Сваки службени положај одређује обим и природу овлашћења службених лица и по правилу ствара одређени хијерархијски однос међу њима. Искоришћавање службеног положаја и овлашћења значи коришћење права којима располаже одређено службено лице и која по правилу припадају њему, а не произилазе из његовог посебног службеног положаја, већ управо из самог својства службеног лица.

Кривично дјело злоупотребе службеног положаја искоришћавањем службеног положаја или овлашћења може да постоји и у случају када

Злоупотреба службеног положаја или овлашћења

дјелатност предузета од стране службеног лица нема карактер службене радње ако је предузета злоупотребом службеног положаја.

Прекорачење службеног овлашћења

Прекорачење службеног овлашћења представља други вид извршења кривичног дјела злоупотребе службеног положаја. Ово прекорачење постоји када службено лице предузима радњу изван његовог службеног овлашћења, а у циљу прибављања какве користи за себе или другог или да би се другоме нанијела каква штета или тежа повреда права. Ово дјело постоји и онда када службено лице има овлашћење да врши одређену службену радњу, али само до одређених граница или у одређеном обиму утврђеном законом, другим прописом или наредбом вишег органа односно претпостављеног старјешине и прекорачењем те границе или тог обима овлашћења се чини ово кривично дјело. Прекорачење граница службеног овлашћења постоји када службено лице врши службену радњу која је изван његовог службеног овлашћења, а која произилази из његовог службеног положаја. У овом случају учинилац дјела предузима радњу, и то службену радњу, али која је у надлежности другог службеног лица, при чему није од значаја да ли се то друго лице налази у односу надређености или подређености према службеном лицу које прекорачује своје овлашћење или пак оно предузима службене радње које уопште нису у надлежности службе или органа коме припада. Овај облик кривичног дјела постоји и када службено лице без претходног одобрења или сагласности врши службену радњу из оквира свог службеног овлашћења, за чије је вршење, међутим, потребно претходно одобрење или сагласност неког другог службеног лица или другог органа. За прекорачење службеног овлашћења неопходно је да службено лице предузима службене радње, дјелатности које саме по себи нису незаконите и за чије је вршење неко овлашћен, али није овлашћено управо оно лице које их и предузима. Тако, када оптужени као одговорно лице поступа супротно одлуци органа управљања којом је забрањен пријем уплата за робу коју испоручују купцима па оно уплате прима и новац присваја, тиме прекорачује границе свог службеног овлашћења и чини кривично дјело злоупотребе службеног положаја.

Невршење службене дужности

Трећи облик извршења кривичног дјела злоупотребе службеног положаја јесте неизвршење службене дужности. Ово дјело постоји када службено лице свјесно и вољно пропушта да изврши службену радњу из оквира свога овлашћења коју је дужно да изврши или када ту радњу врши само формално на такав начин, таквим средствима, у такво вријеме или на таквом мјесту да ни у ком случају тако не може да

оствари онај циљ (очекивани ефекат) који, иначе, редовно треба да буде остварен.

Дакле, неизвршење службене дужности постоји у оним случајевима када службено лице не изврши службену радњу из оквира свог овлашћења коју је било дужно да изврши (то је формално и материјално невршење службене дужности) или када ту радњу извршава на такав начин да се не може постићи циљ који се управо њеним предузимањем требао остварити (када постоји формално вршење, а материјално невршење службене дужности). То, другим ријечима, значи да се овај облик кривичног дјела може извршити и чињењем (активном, позитивном дјелатношћу) и нечињењем (негативном дјелатношћу).

То су различити случајеви када службено лице по захтјеву странке или на основу закона или обавезе настале из другог прописа не донесе акт који је иначе дужно да донесе у вријеме и на начин којим може да се произведе очекивано правно дејство или га донесе у моменту када он више не може да производи правно дејство на правне односе заинтересованих странака.

Бројни су примјери на који се све начин, у којим облицима и видовима могу појавити различите злоупотребе службеног положаја, па у том смислу наводимо неке примјере⁶:

☒ У случају између одговорних лица у појединим предузећима која се баве производњом и власника – “директора” приватних предузећа долази до спреге која се заснива на остварењу незаконитих обостраних економских интереса, тако да приватна предузећа купују одређену робу ради њене даље продаје, па је уз помоћ фиктивне документације продају на црном тржишту, без плаћања обавеза према држави, што није могуће остварити на тај начин без злоупотребе положаја одговорних лица оба привредна субјекта.

☒ У појединим случајевима гдје власници приватних предузећа врше превару у односу на друштвено предузеће издавањем акцептних налога без покрића, долази до спреге са одговорним лицима у друштвеном предузећу која врше продају робе без провјере солвентности купца, наравно, уз одговарајућу накнаду која је претходно уговорна. Таквом радњом одговорно лице у друштвеном предузећу злоупотребљава свој положај и овлашћења и прибавља себи и другом имовинску корист.

Кривична дјела злоупотребе службеног положаја или овлашћења на подручју ЦЈБ Источно Сарајево за 2010. годину, с упоредним показатељима за 2009. годину:

---

⁶ Др Мићо Бошковић, Криминалистика методика, Полицијска академија, Београд, 1998.

Злоупотреба службеног положаја или овлашћења

КД Злоупотреба положаја или овлашћења	2010. год.	2009. год.	%
Бр. КД Злоупотреб положаја	12	4	200
Бр. Извјештаја о почињеном КД	12	4	200
Бр. пријављених лица	27	5	440
Износ материјалне штете (у 000 КМ)	999	357	179,8

Из наведене табеле видљиво је да је број кривичних дјела злоупотребе службеног положаја или овлашћења у 2010. у порасту у односу на 2009, у процентима виши за 200%. Број пријављених лица за исто КД је у знатном порасту – за 440 %, док је износ материјалне штете такође повећан за 179,8 %⁷.

Литература

- [1] Др Мићо Бошковић, Криминалистика методика, Полицијска академија, Београд, 1998.
- [2] Др Мићо Бошковић и Драгомир Јовичић, Криминалистика методика, ВШУП Бања Лука, 2002.
- [3] Извјештај о раду ЦЈБ И. Сарајево за 2010.
- [4] Д. Јовашевић, Обележја кривичног дела злоупотребе службеног положаја, Судска пракса, Београд, број 5/2001.
- [5] КЗ РС (Службени гласник РС број 49/03)

---

⁷ Извјештај о раду ЦЈБ И. Сарајево за 2010.

Igor Kušić

Public security center East Sarajevo
Pale

Abstract: At certain stages of development of society there are various cases of misappropriation of property by abuse of position by official or responsible person, resulting in contempt of law and certain by-laws. These illegal actions of official and responsible persons adversely affect the implementation of economic and other measures by the state, so it is necessary and more commitment is needed to detect and to resolve each case, with evidences being provided.

The crime of abuse of official position as a separate, specific form of corruption is already known from ancient times in the history of criminal law and it is present in all criminal justice systems today. Every execution of duty contrary to the laws, other regulations and general laws, and even professional standards, is, in general, one form of abuse of authority and official duties.

The concept of abuse of official position is not unique. In the broadest sense, abuse is any conduct which is unlawful and contrary to the interests of the service, especially the one which is against the constitution, law or other legal regulations or general acts. Therefore, any official person whose activities are not in conformity with the interests of service misuses his official duty and this can be done in different ways.

Key words: abuse, authority, official person, responsible person, official duty, utilization, exceeding, failure

**СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ОБАВЕШТАЈНЕ ДЕЛАТНОСТИ
ОБАВЕШТАЈНИХ СЛУЖБИ И „ОБАВЕШТАЈНОГ ДЕЛОВАЊА“
ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА**

***THE SIMILARITIES AND THE DIFFERENCES OF THE INTELIGENCE OF
INTELLIGENCE SERVICES AND TERRORIST ORGANIZATIONS***

Проф. др Саша Мијалковић

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Проф. др Милан Милошевић

Привредна академија, Нови Сад

Мр Горан Амицић

Висока школа унутрашњих послова

Апстракт: Обавештајне службе спроводе обавештајну делатност ради стицања специфичних поверљивих информација које су од значаја за достизање и заштиту виталних националних вредности и интереса. У том смислу, један од циљева обавештајних служби је долажење до обавештајних података о носиоцима терористичких активности (*обавештајна делатност у ужем смислу*), односно пресецање терористичких група и организација, спречавање њихове инфилтрације у структуре националног система безбедности и државног апарата, те расветљавање и доказивање кривичних дела тероризма (*безбедносна делатност*).

Истовремено, настојећи да се при угрожавању уставног уређења и безбедности земље појединачним актима политичког насиља у што већој мери заштите од органа гоњења и санкција кривичног права, терористичке организације су развиле извесне „информативно-заштитне компоненте“. Оне, неретко, имају бројна организациона обележја традиционалних обавештајних служби, док њихове активности у великој мери подсећају на класичну обавештајну, безбедносну и субверзивну делатност обавештајних и безбедносних служби¹.

---

¹ Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом *Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција*. Пројекат финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска

Кључне речи: безбедност, тероризам, терористичке организације и групе, обавештајна служба, обавештајна делатност, служба безбедности, безбедносна делатност.

Увод

Обавештајни рад је заједнички чинилац обавештајних служби и терористичких организација, само што су њихови циљеви опречни: обавештајне службе настоје да спрече и сузбију тероризам, а терористичке организације настоје да се у реализовању својих намера заштите од обавештајних служби и органа правде. Обавештајне службе оснивају државе и надржавни ентитети ради вршења функције националне и међународне безбедности, док су терористичке организације илегална (криминална) удружења која прибегавају актима политичког насиља против држава и надржавних ентитета. Циљ обавештајне делатности обавештајних служби је безбедност државе и грађана, док је циљ обавештајне делатности терористичких организација заштита припадника илегалне организације и долажење до информација о потенцијалним метама напада. Стога је обавештајни рад обавештајних служби институционализована делатност, а обавештајни рад терористичких групација – псеудообавештајно (илегално) деловање. Значи, обема организацијама, иако су им циљеви опречног карактера, својствен је обавештајни феномен, односно обавештајна активност, обавештајна служба и безбедносно-обавештајни систем.

Обавештајна активност (у ширем смислу) је најшири појам који обухвата укупну делатност обавештајних институција обавештајне, субверзивне и безбедносне природе. Сврха *обавештајне активности обавештајне службе (у ужем смислу)* је долажење до специфичних поверљивих информација, које су од значаја за очување постојећег поретка власти или за његову заштиту, односно за реализацију осталих стратешких интереса државе или другог одговарајућег ентитета.²

Субверзивна делатност (лат. *subversio* – разарање, рушење, преврат) је скуп делатности којима се подрива (дестабилизује) држава и доводи до промене њеног устројства, односно друштвено-политичког и уставног поретка, или бар владе. Субверзивне делатности обавештајних служби се често ослањају на одане групе унутар земље која се напада, помоћу којих се представљају као унутрашње, а не спољашње. Субверзанци се искључиво равнају према интересима странаг

академија у Београду (2011–2014). Руководилац пројекта је проф. др Саша Мијалковић.

² Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001, стр. 6–8

Сличности и разлике између обавештајне делатности и...

налогодавца, што су неретко стране обавештајне службе.³ Пракса субверзивног дејства обавештајних служби је веома развијена и разноврсна, од деструктивног психолошко-пропагандног деловања, преко вршења отмица, атентата, диверзија, терористичких аката и субверзивне шпијунаже, до изазивања и управљања кризама, подршке политичкој опозицији у непријатељским земљама, свргавања непослушних режима насилним превратима, изазивања војне интервенције и економског поковавања читавих нација.

Најзад, *безбедносна делатност* је скуп активности и мера које су усмерене ка спречавању и сузбијању: обавештајне и субверзивне делатности страних обавештајних служби (*контраобавештајна служба, посебно служба за контрашпијунажу*); угрожавајуће делатности чији су носиоци унутрашњи екстремисти и припадници екстремне политичке емиграције (*служба за заштиту уставног поретка*); унутрашњег и међународног тероризма (*противтерористичка обавештајна служба*); угрожавања носилаца највиших државних функција (*служба обезбеђења личности и објеката*) и најтежих облика привредног, финансијског и организованог имовинског криминалитета (*финансијско-обавештајна служба, служба за сузбијање организованог криминала, служба за сузбијање високотехнолошког криминала, служба за сузбијање ратних злочина, служба за сузбијање корупције* итд.).

Обавештајна служба је специјализована организација државног апарата која, специфичним методима и средствима, спроводи обавештајне, безбедносне, субверзивне и друге активности, с циљем заштите унутрашње и спољне безбедности и реализације стратешких циљева сопствене државе, као и заштите интереса саме службе. У ужем смислу, реч је о информативној служби, надлежној за прикупљање обавештајних информација и података. У ширем смислу, подразумева и *службу безбедности*, тј. специјализовану институцију државне управе која спроводи поменуте видове безбедносне делатности.⁴

Најзад, *безбедносно-обавештајни систем* је прописима дефинисан делокруг надлежности и међусобних права свих обавештајних и безбедносних служби и других установа државе које су ангажоване да прикупљају, процењују и дистрибуирају обавештајне податке, као и да извршавају друге захтеве који им се ставе у надлежност.⁵

У готово истом смислу, обавештајни феномен је приметан и код терористичких организација: њихови специјализовани огранци организовани су попут обавештајних служби и спроводе обавештајне, безбедносне и суверзивне активности, примењујући бројне методе

³ Мијалковић, С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009, стр. 260–271.

⁴ Милошевић, М.: *Исто*, стр. 23

⁵ Ђорђевић, О.: *Основи државне безбедности*, ВШУП, Београд, 1987, стр. 33.

обавештајних служби. Значи, терористичке организације у својим редовима имају обавештајне компоненте, тзв. псеудообавештајне службе.

Обавештајно-безбедносна делатност терористичких организација

Иако нема атрибуте институционализованости, *обавештајно-безбедносна компонента терористичких организација* примењује сличне методе као и обавештајна и безбедносна служба. Разлози њеног постојања и деловања су пружање максималне „информационе и акционе логистике“ специјализованим извршиоцима терористичких аката, односно безбедносна заштита терористичке организације од „проваљивања“, пресецања терористичких активности и од хапшења њених припадника.

Структура и обим развијености обавештајно-безбедносних компоненти зависе од типа и структуре терористичких групација: код терористичких организација са војном структуром израженије је војнообавештајно (штабно) организовање; код традиционалних (мањих) терористичких група заступљенији је модел класичног обавештајног организовања (тзв. одељење, биро и сл.); код група са амбицијама примене тзв. кибер-тероризма или теророризма употребом оружја за масовно уништавање приметне су одлике научнотехнолошке обавештајне службе итд. У мањим групама, готово сви чланови (на неки начин) врше обавештајно-безбедносну функцију; код већих група и организација приметна је „специјализација“ за ове активности.

Обавештајно-безбедносне компоненте терористичких организација спроводе обавештајне, безбедносне и субверзивне активности. С тим у вези, обавештајна компонента терористичке организације има задатке: креирања и иновирања идеологије терористичке организације, одржавања везе са званичним политичким крилом (легалним политичким странкама) терористичке организације, идентификовања и одржавања везе са (потенцијалним) финансијерима, контактирања са представницима држава-спонзора тероризма, реализовања финансијских трансакција, регрутовања будућих припадника терористичке организације, обавештајних продора у редове снага безбедности и придобијања истомишљеника међу припадницима система безбедности и грађанима, прибављања података о „атрактивним жртвама“ (у случају тзв. селективног тероризма – о њиховом идентитету, члановима породица, месту становања и запослења, кретању итд.), процена ефеката (прогнозе будућих и анализе извршених) терористичких аката у домаћој и међународној јавности, давања саопштења за медије, планирања терористичких аката, сарадње

Сличности и разлике између обавештајне делатности и...

са другим сличним организацијама (терористичким или организованим криминалним групама) итд.

У свом обавештајном раду, терористичке организације ослањају се на идеолошке истомошљенике, пре свега из етничке и верске заједнице којима и сами припадају. То су грађани, избеглице, азиланти, емигранти, успешни привредници, јавне личности, службеници сектора безбедности, криминалне групе итд.

Прикупљене информације се обрађују кроз извесни обавештајни циклус који, додуше, има знатно скромнију аналитичко-информациону логику него код обавештајних служби.

Слично томе, безбедносне структуре терористичких организација спроводе активности: заштите финансијских трансакција и финансијера терориста од „проваљивања“, „прања новца“ намењеног терористичким групама, контраобавештајне заштите активних припадника и „провере“ будућих активиста терористичке организације, кријумчарења плаћеника и идеолошких истомошљеника из других држава, стицања сазнања о планираним противтерористичким активностима националног система безбедности, анализе медијских садржаја о тероризму, контраобавештајне заштите комуникација (шифре, лозинке, јавке), посредовања при набављању оружја, минско-експлозивних средстава и пратеће опреме, обезбеђивања фалсификованих докумената, реализације операција кријумчарења терориста у друге земље или из других земаља, откривање активних и потенцијалних „кртица“ у сопственим редовима, контактирање и корумпирање доушника из редова полицијских и војних снага итд.

Најзад, обавештајно-безбедносне компоненте терористичких организација примењују и низ субверзивних активности, како према држави-мети напада и међународним организацијама, тако и према јавности. У том смислу, праксу терористичких организација одликује и деструктивна пропаганда и психолошки рат (злоупотреба историје, патриотизма, религије и политике), уцене, отмице, принуде, изазивање опште опасности, атентати, убиства, паљевине, високотехнолошки криминал итд.

У својим активностима, безбедносно-обавештајне компоненте терористичких организација користе готово све методе обавештајних служби, од непосредног опсервирања и сарадничког (агентурног) метода, преко метода псеудоислеђивања (испитивање отетих, заробљених и заточених лица уз физичко и психичко насиље) и сарадње са сличним групама, до најсавременијих и најсуптилнијих метода (технички метод: злоупотреба савремених научних и технолошких – хемијских, механичких, информационих достигнућа).

Многе терористичке организације тесно сарађују са обавештајним службама страних држава-спонзора терориста, који их издашно помажу,

а неретко и оснивају. На пример, Ал Каида, коју је својевремено основала америчка обавештајна заједница, има изузетно развијену (глобалну) обавештајно-безбедносну структуру и агентурну мрежу. Има подршку од појединаца и друштвених група широм света, нарочито у арапским и исламским земљама, али и у земљама „глобалног капиталистичког запада“.⁶

Оваква појава није непозната теорији обавештајног рада и теорији безбедносних наука. Наиме, реч је о тзв. „тероризму под покровитељством државе“ (*state-sponsored terrorism*) где држава или илегална организација учествују у извођењу терористичких акција у корист државе. Овде је држава наручилац, али не и неопходан активни учесник у терористичким актима.⁷ У том облику, тероризам је у функцији *сукоба ниског интензитета* и представља вид „државне спољне или унутрашње политике“. Значи, одређене државе подстичу и помажу терористе у реализацији њихових намера, односно иницирају и наручују терористичке акте, те преко припадника својих војних и тајних служби у њима непосредно учествују. Најчешће је реч о „тзв. идеолошкој, финансијској, војној (обука и наоружавање) и оперативној (обезбеђивање фалсификованих исправа и докумената, специјалног оружја, сигурних уточишта) подршци, иницирању терористичких напада и директном учествовању у терористичким акцијама“.⁸

Обавештајни елементи терористичких организација веома су слични или се умногоме ослањају на обавештајне елементе политичких партија и покрета и емигрантских организација. Из њих израстају и обавештајне структуре нових држава које су настале тероризмом и сецесионизмом. На пример, албанске терористичке организације на Косову и Метохији и на југу Србије су од свог оснивања имале обавештајне елементе. Њих су континуирано подржавале поједине стране обавештајне службе, обавештајне компоненте појединих албанских политичких партија и обавештајне компоненте албанске непријатељске емиграције. Након потписивања Кумановског споразума, успостављања међународног старатељства над Косметом, а нарочито након нелегалног самопрокламовања Републике Косово, појединци из редова обавештајних компоненти албанског терористичког покрета активирани су у тзв. *Косовском заштитном корпусу (KZK)*, *Косовској националној информативној служби (KŠIK)*, познатијој као тајној косовској обавештајној служби, *Косовској полицијској служби (KPS)*,

⁶ Због наведеног спонзорисања, пружања подршке и уточишта „оперативцима“ Ал Каиде, САД су повеле тзв. глобални рат против тероризма и извршиле оружану агресију на Авганистан и Ирак.

⁷ Combs, C. C.: *Terrorism in the Twenty-First Century*. Prentice Hall, Inc. Upper Saddle River, 1997, pp. 85–86.

⁸ Martin, G.: *Understanding Terrorism – Challenges, Perspectives, and Issues*, Sage Publications, Thousand Oaks, London–New Delhi, 2006, pp. 110–111, 125.

Сличности и разлике између обавештајне делатности и...

Мултиетничкој полицији (МЕР) која делује на подручјима Општина Прешево, Бујановац и Медвеђа, а касније и тзв. *Косовским снагама безбедности (КСБ)*. То је Министарство унутрашњих послова Републике Србије више пута доказало расветљавајући кривична дела у вези са тероризмом.⁹

Уз то, албанске терористичке организације Ослободилачка војска Косова (ОВК), Ослободилачка национална армија (ОНА), Ослободилачка војска источног Косова (ОВИК), Ослободилачка војска Прешева, Бујановца и Медвеђе (ОВРМВ), Ослободилачка војска Плава и Гусиња (ОВРПГ) и Албанска национална армија (АНА), поред тзв. војно-обавештајне, имају и политичку структуру. Она је концентрисана у извесним легално и илегално основаним политичким партијама (првенствено са територија Косова и Метохије и Албаније), а пре свега у *Револуционарној партији Албанаца (РПА)*, *Националном комитету за одбрану и ослобођење албанских територија (НКООАТ)*, *Фронту за национално уједињење Албанаца (FNУА)*, *Националном покрету Косова (НРК)*, *Демократској партији Косова (ДПК)*, као и у партијама са југа Србије: *Партији за демократски прогрес (ДДР)*, *Демократској партији Албанаца (ДРА)* и *Демократској унији за долину (ДУД)*. У том смислу, обавештајне компоненте терористичких организација тесно сарађују, па се чак и подударају се обавештајним компонентама политичких партија.¹⁰

Противтерористичка обавештајна служба

У зависности од „терористичких стратегија“, и државе су заузимале став о „тврђем“ или „мекшем“ антитерористичком деловању, па су примењивале *помирљиву стратегију* (чињење извесних уступака терористима у замену за одустајање или прекид терористичких активности), *преговарачку стратегију* (непосредно или посредовано преговарање с терористима, које и не мора да резултира уступцима) или *непопустљиву стратегију* (решавање проблемске ситуације одбијањем захтева терориста или без икаквог преговарања).¹¹

⁹ Мијалковић, С.; Ђиновић, Р.: Симбиоза организованог криминала, тероризма и политике на Косову и Метохији као изазов и претња националној и регионалној безбедности, *Космет – Гордијев чвор* (прир. Ђирић, Ј.), Институт за упоредно право, Београд, 2008, стр. 167–192.

¹⁰ Исто.

¹¹ Кларин, М: Таоци, НИН и Политика, Београд, 1979, стр. 73. Последња од ових стратегија познатија је и као војно-полицијска антитерористичка стратегија (лишење слободе терориста и ослобађање и заштита жртава, најчешће талаца, уз примену средстава принуде – стратегија ослобађања), док је стратегија одмазде према терористима њена варијанта која се примењује пошто су терористи извршили акт насиља, а неретко и „побегли од правде“ (тзв. стратегија освете).

Традиционално, значајну улогу на пољу супротстављања тероризму имају обавештајне службе и службе безбедности које, између осталог, обавештајно и безбедносно делују против носилаца тероризма. Међутим, ескалација унутрашњег, али и међународног тероризма седамдесетих и осамдесетих година XX века, умногоме је девалвирала све до тада познате и у пракси опробане превентивне мере безбедности и заштите од тероризма (*antiterrorism*) и офанзивне мере спречавања и сузбијања деловања терориста (*counterterrorism*).

Полазећи од тога, многе земље су приступиле планирању и примени нових стратегија, како би му се што ефикасније супротставиле. Та тежња се састојала првенствено у комбиновању адекватних безбедносних мера и легислативних средстава на унутрашњем и међународном плану. Између осталог, предузимане су и различите организационе мере којима су на националном нивоу побољшани кадровски и технички услови и обезбеђени специјализација и координација у борби против тероризма.

У том смислу, стварају се и прве тзв. противтерористичке полиције, односно посебне оперативне организационе јединице јавне или војне безбедности у оквиру стандардних полицијских или војних снага. На пример, 1975. године у Савезном криминалистичком уреду СР Немачке (ВКА) формирано је посебно *Одељење – ТЕ* које се искључиво бавило противтероризмом, а сличне мере за формирање противтерористичких полиција предузела је Холандија и многе друге земље. Још већи значај имало је формирање, оспособљавање и усавршавање специјализованих тимова за противтерористичка дејства, као што су *GSG-9* у Немачкој, *ESI* у Белгији, *Saiqa* у Египту итд.

Упркос свему, домаћи и транснационални тероризам су опстали, мада су се у великој мери трансформисали. Тако је током 1996. године број терористичких напада у свету доспео на најнижи ниво у протеклих 25 година, али је у исто време број жртава тероризма нарастао на више од 3.000 смртно страдалих и повређених. То је последица чињенице да су циљеви непосредног напада терориста максимално проширени и релативизовани.¹² Као последица тога, тежиште противтерористичких активности се преноси у сферу обавештајне делатности.

Проблематика спречавања и сузбијања тероризма временом добија доминантно место у програмским оријентацијама готово свих савремених обавештајних служби. Начело јединства обавештајног рада поводом тог питања долази до максималног изражаја у свим националним безбедносно-обавештајним системима. При том, обавештајне службе, по правилу, делују на разоткривању терористичке делатности, односно у

Превентивне стратегије су првенствено засноване на обавештајној делатности, а неретко и на тзв. превентивним ратовима.

¹² Hoffman, T.: New Targets for the '90s Terrorist, *International Security Review*, vol. 99/1997, p. 13 etc.

Сличности и разлике између обавештајне делатности и...

фази припреме терористичког деловања. Тако, на пример, обавештајне службе и службе безбедности многих земаља већину својих ресурса усмеравају ка откривању и спречавању тероризма (*SISDE* у Италији, *MI 5* у Великој Британији, *SHABAK* у Израелу и др.), а формирају се и посебна тела за обавештајну координацију у тој области, као што је то у САД *Међуагенцијски противтерористички центар – СТС*, који од 1986. године координира активности *CIA, DIA, NSA, FBI* и осталих америчких обавештајних служби. Штавише, стварају се организационе и функционалне претпоставке за противтерористичку обавештајну делатност на наднационалном нивоу. Тако је, на пример, током 1985. године при НАТО формиран *Координациони биро за борбу против тероризма*, с циљем ефикаснијег повезивања, усмеравања и координирања националних бироа за борбу против тероризма.

Најзад, поједине земље су у међувремену оформиле и специјализоване службе безбедности за сузбијање првенствено унутрашњег екстремизма и тероризма – тзв. *противтерористичке обавештајне службе*. Оне су посебно организоване и опремљене за супротстављање тероризму у земљи и иностранству. При томе подједнако имају задатак да прикупљају обавештајне податке о деловању терориста, али и да активно делују на спречавању и сузбијању такве делатности. По правилу, оне у свом саставу имају и специјалне противтерористичке тимове и сродне јединице. С обзиром на послове и задатке које обављају, и методе прикупљања обавештајних сазнања које претежно користе (тзв. иследни метод), спадају у оперативне и ресорске службе безбедности, тј. њихови припадници имају извршна овлашћења, а руководилац службе је најчешће у рангу помоћника министра.

У обавештајној обради терориста и њихових помагача, противтерористичке обавештајне службе примењују и метод сарадње. За разлику од противтерористичке полиције, те службе ипак представљају обавештајне институције у правом смислу речи јер, у оквиру свог делокруга рада, делују и према иностранству и офанзивно (загранично). Такав је, на пример, био случај са италијанском противтерористичком службом *UCIGOS* у Министарству унутрашњих послова Италије, која је обавештајно истраживала *СФРЈ* и друге суседне земље.

Централни уред за опште истраге и специјалне операције (UCIGOS) формиран је са задатком борбе против тероризма, у оквиру Генералне дирекције за јавну безбедност спајањем судске полиције, оперативаца за борбу против тероризма и специјалних јединица карабињера. Тај Уред је основан посебним актом италијанске владе крајем 1977. године, као одговор на експанзију терористичког деловања на територији Италије.¹³

---

¹³ О експанзији тероризма и утицају обавештајног фактора у Италији тога времена, види: Flamingi, S.: *Convergenze parallele: Le Brigate rosse i servizi segreti e il delitto*

Истим оснивачким декретом формирана су одељења за опште истраге и специјалне операције (DIGOS), којих је било 94 при свим квестурама, и уреди за опште истраге и специјалне операције (UIGOS) при неким полицијским станицама у важнијим местима изван квестура. На основу података који су добијани од цивилне и војне обавештајне службе (SISDE, SISMI), као и података које су припадници UCIGOS, односно DIGOS и UIGOS, прибављали истрагом над ухапшеним терористима, организоване су и спровођене акције ради хватања терориста и онемогућавања њихових акција.

Основни задаци те противтерористичке обавештајне службе били су: прикупљање информација које се односе на опште политичко, социјално, економско и цивилно стање у земљи за оперативне потребе Министарства унутрашњих послова и префектура; прикупљање информација за превентивне потребе одржавања и успостављања јавног реда; истраживање с циљем превентиве и сузбијања злочина против јавног реда, тероризма, злочина политичке природе, против безбедности државе и њених демократских институција и финализовање послова полиције и судске полиције, на захтев и у сарадњи са SISDE и SISMI, те активности на оперативној подршци тим службама.

Централни уред за опште истраге и специјалне операције је био организован у дирекцију за истраге, дирекцију за специјалне операције и две дирекције за противтероризам. У оквиру Уреда деловала је и Антикомандоска група, која је 1978. године реорганизована у Централно оперативно језгро безбедности (NOCS). Као самостална служба у оквиру квестуре, DIGOS је имао исти облик унутрашње организације као и UCIGOS, и то у виду одсека. За свој рад DIGOS је био одговоран, са једне стране, служби UCIGOS, а са друге стране квестору, односно префекту, као врховном носиоцу полицијско-административне власти у покрајини. У основи исто важи и за UIGOS.

После реформе италијанске полиције 1981. године, UCIGOS је прерастао у Централну дирекцију превентивне полиције (DCPP), у оквиру Генералне дирекције за јавну безбедност Министарства унутрашњих послова. Самим тим је UCIGOS као јединствена противтерористичка обавештајна служба реструктурисан. Из њега су настале три нове организационе јединице Генералне дирекције за јавну безбедност, и то: Служба за опште истраге са четири одељења, Одељење за специјалне операције и Служба за противтероризам са три одељења, које су наставиле да реализују све дотадашње задатке UCIGOS.

Moro, KAOS edizioni, Milano, 1988; Vilalba, F.: The Organisational Structure of the Italian Counter-Terrorist Forces, *International Defence Review*, n°. 6/1985, pp. 915–917.

Закључак

Терористичке организације су, као подршку својим незаконитим активностима, али и ради заштите својих припадника од санкција казненог права, почеле да примењују готово исте методе као и њихови „најозбиљнији противници“ – обавештајне и безбедносне службе.

Структура обавештајно-безбедносних компоненти терористичких организација подсећа на организацију обавештајних служби. Наиме, обавештајно-безбедносне компоненте терористичких организација имају своје седиште (*псеудоцентрали*), своје испоставе у земљи и иностранству (*псеудоцентри*), хелије које су ангажоване на извршењу конкретних задатака (*псеудопунктови*) и појединце који самостално делују (*псеудодеташирани обавештајци*). Неретко координирају активности, размењују податке или тесно сарађују са сличним компонентама других терористичких организација (*псеудообавештајно-безбедносни систем*).

Истовремено, терористичке организације примењују извесне методе које обавештајне службе традиционално користе у вршењу редовних делатности, и то обавештајне, безбедносне и субверзивне природе.

Од обавештајних метода, терористичке организације прибегавају тзв. агентурном методу, методу инфилтрације у структуре „противника“ и методу тајног коришћења техничких средстава. Обрада информација има обележја тзв. обавештајног циклуса, односно састоји се од планирања и организовања обавештајног истраживања, прикупљања обавештајних информација и података, обраде и анализе обавештајних сазнања и њиховог презентовања руководству нелегалних организација, односно њиховим крајњим корисницима.

Од безбедносних метода, терористичке организације прибегавају физичко-техничком обезбеђењу одређених личности и објеката, „противдиверзионој“ заштити, противприслушној заштити, „крипто заштити“, контраобавештајној заштити коришћењем „кртица“ у редовима државних органа, прању новца, физичким ликвидацијама (полицајаца, судија, тужилаца, политичара итд.), бруталним кажњавањем полицијских дошника из сопствених редова, упражњавањем праксе „иницијације“ (извршење тешких кривичних дела) нових чланова како би се заштитили од убацивања тајних истражитеља у сопствене структуре итд.

Најзад, у погледу субверзивних активности, све теористичке активности уједно су и субверзивне. Упоређујући их са субверзивним активностима обавештајних служби, констатује се њихова сличност у погледу употребе корупције, застрашивања, прања новца, ликвидација,

акција „прикривања и пребегавања“, спровођења деструктивне психолошко-пропагандне делатности, подржавања тероризма од стране организованог криминала, кријумчарења дроге и оружја итд.

Представљене дескрипције недвосмислено указују на сличност извесних структура терористичких организација и метода које оне примењују са организацијом и методима обавештајних и безбедносних служби. Можда настојање терористичких организација да што ефикасније остваре своје намере и да што вештије „избегну правду“ није једини разлог њиховог прибегавања методама обавештајних служби; можда је разлог тај што су многе од ових илегалних организација управо и основале или на различите начине подржале баш обавештајне службе. У том смислу, „ефекат бумеранга“ симболично представљен као „онај против кога се бориш ефикасно користи методе којима си га ти подучио“ захтева стално стручно усавршавање обавештајних и безбедносних метода обавештајних служби.

Литература

- [1] Vilalba, F.: The Organisational Structure of the Italian Counter-Terrorist Forces, *International Defence Review*, nº. 6/1985.
- [2] Ђорђевић, О.: *Основи државне безбедности*, ВШУП, Београд, 1987.
- [3] Кларин, М.: *Таоци*, НИИ и Политика, Београд, 1979.
- [4] Martin, G.: *Understanding Terrorism – Challenges, Perspectives, and Issues*, Sage Publications, Thousand Oaks, London–New Delhi, 2006.
- [5] Мијалковић, С.; Ђиновић, Р.: Симбиоза организованог криминала, тероризма и политике на Косову и Метохији као изазов и претња националној и регионалној безбедности, *Космет – Гордијев чвор* (прир. Ђирић, Ј.), Институт за упоредно право, Београд, 2008.
- [6] Мијалковић, С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.
- [7] Милошевић, М.: *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001.
- [8] Flamingni, S.: *Convergenze parallele: Le Brigate rosse I servizi segreti e il delitto Moro*, KAOS edizioni, Milano, 1988.
- [9] Hoffman, T.: New Targets for the '90s Terrorist, *International Security Review*, vol. 99/1997.
- [10] Combs, C. C.: *Terrorism in the Twenty-First Century*. Prentice Hall, Inc. Upper Saddle River, 1997.

Сличности и разлике између обавештајне делатности и...

Associate professor, Saša Mijalković, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, Republic of Serbia

Full time professor Milan Milošević, PhD

Faculty for Education of the Executives, Novi Sad

Profesor Goran Amidžić, MA

Police College

Abstract: Intelligence services carry out intelligence activities aimed at making specific confidential information that are important to preserve the existing order of government for its protection, or protection of vital national values and interests. In this sense, the aim of intelligence is gaining the intelligence of terrorist activities holders (intelligence in the narrow sense), and cutting off terrorist groups and organizations, to prevent their infiltrations into the structure of the national security system and government, and clarifying and proving criminal acts of terrorism (security activities)

At the same time, attempting to endanger the constitutional order and security of the country by individual acts of political violence, in aim to protect themselves of the law enforcement bodies and criminal law sanctions, terrorist organizations have developed some "information-protection components". They can often have a number of organizational characteristics of the traditional intelligence agencies, and their activities are largely reminiscent of classic intelligence, security and subversive activities of the intelligence and security services.

Key words: security, terrorism, terrorist organizations and groups, intelligence service, the intelligence, security service, the security business.

**ТЕОРИЈСКЕ И ПРАКТИЧНЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ ПРЕВАЗИЛАЖЕЊА
НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ДОГАЂАЈИМА – безбједносни аспекти**

***THEORETICAL AND PRACTICAL DETERMINANTS OF
OVERCOMING VIOLENCE AT SPORTING EVENTS – SECURITY ASPECTS***

Проф. др Душко Вејновић¹

Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

Апстракт: Спортско насилништво, као облик људске деструкције, заслужује и научни аспект провјере да ли такво понашање има теоријско објашњење. Два су правца трагања за смислом научног тумачења насилништва. Један је у евидентно присутној оријентацији да се оно објашњава психологијом масе и групе, и други покушај је да се у оквиру датих класичних теорија девијација, и агресивности посебно, доведе у контекст спортско насилништво као специфичан феномен. У раду се сагледавају теоријска визија и практични неспоразуми, узроци који изазивају насиље, обезбјеђење спортских догађаја и мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Безбједносни аспекти превазилажења насиља у спорту саставни су дио цјелокупног друштвеног амбијента, извиру из њега, недовољно су истражени, те им треба посветити више теоријске и практичне пажње.

Кључне ријечи: насиље, теорија, спорт, спортски догађај, обезбјеђење, безбједност

Теоријска визија и практични неспоразуми

Иако релативно тешко примјењиве у тумачењу спортског насилништва, **биолошке теорије** нису у потпуности за одбацивање, посебно оне које се тичу детерминације урођених склоности и наслеђа у

---

¹ Аутор је професор социологије и дефендологије на Високој школи унутрашњих послова у Бањој Луци, професор социологије, социологије спорта, пословне културе и комуникације на државном Универзитету у Бањој Луци и предсједник Удружења наставника и сарадника државног Универзитета у Бањој Луци, те предсједник Дефендологија центра за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања и главни и одговорни уредник часописа *Дефендологија*. Контакт: tin@blic.net

агресивности човјека. Урођене склоности за насилништво приписују се личностима посебних биолошких својстава која стичу: насљеђивањем гена и склоностима посебног конституционалног типа. **Хромосомска теорија** је заснована на учењу да постоје поремећаји у језгру ћелије која садржи гене и носилац је насљедних особина, а они продукују друштвено абнормална понашања. Најекстремнији вид биолошких приступа у науци заснован је на претпоставци да је расно својство сваког од припадника виших и нижих раса урођено и насљедно. Из оваквих ставова могу се објашњавати неке реакције саиграча, противника и гледалаца на учешће или супарништво црних играча у спортским екипама.

Психолошки фактори, уопште, могу бити узрочници у широком распону облика социјалне девијантности, па и насиља у спорту. Теорије које спадају у област психолошких схватања настале су из социјалне медицине. **Психолошке теорије** полазе од психолошких карактеристика које детерминишу понашање личности, доводећи у везу психичке поремећаје и агресивност. Основу насилништва психолози углавном налазе у агресивности. Са становишта **социолошких теорија, агресивност** је интерперсонална склоност насртљивости, тенденција да се силом или другим облицима физичке и психичке принуде представља потенцијал у структури личности за насилно понашање. Зачетник и главни представник психолошког схватања агресије као урођеног својства је Сигмунд Фројд. Он агресију посматра као тежњу човјека за деструкцијом самог себе, несвјесну жељу за смрћу, усмјерену према другим објектима који тако представљају замјену за властито биће. Јединка се бори са другим особама за свој опстанак, јер је њена жеља за сопственом смрћу блокирана снагама инстинкта живота. Фројд је установио **три основна извора агресивности**². Неки психолози насилничке диспозиције човјека објашњавају посљедицом трајног дјеловања фрустрационих чинилаца на личност у њеном развоју. Они су мишљења да усљед фрустрација код човјека долази до разочарења, емоционалних промјена и поремећаја у психичким функцијама који се манифестују у деструктивним агресијама. Представници ових схватања сматрају да се тежи облици насилништва могу довести у директну везу с узроцима фрустрационих стања, ниским прагом фрустрационе толеранције.

Социолошке теорије представљају научна схватања која појаве и догађаје изучавају и тумаче с позиција детерминације друштвених и

---

² 1. који је производ инстинкта самоодржања, тј. инстинкта одбране од опасности која пријети животу, тзв. дефанзивна агресија; 2. садистички, као облик деструкције, испољава се путем присиљавања и мучења другог, производ је сексуалне појуде и несексуалног инстинкта смрти; 3. нарцисоидни, који дефинише као слијеп бијес деструктивности и уживања који дозвољава егу да испуни своје старе жеље за свемоћи.

ужесоцијалних фактора. **Социолошка мисао о људској агресији** настала је из критичких поставки према антрополошким, биолошким и психолошким схватањима. **Теорија аномије** представља социолошки правац чије је изворно полазиште у једном од **Диркемових**, односно **Мертонових** позитивистичких схватања **узрочности делинквенције**. Аномија јесте одсуство закона или безакоње. То је стање недјелотворности, распада и непостојања друштвених норми. Стање аномије обично је повезано са масовним облицима испољавања девијантног понашања људи. **Диркем** аномију схвата као поремећеност регулативних функција друштва, вриједности и норми и њиховог значаја у схватању појединаца. Он је појаве делинквенције објашњавао слабљењем утицаја друштвених норми и реакције, јер раније норме и стандарди добијају више карактер преживјелости. Таква стања доводе до схватања појединаца и група да могу да се понашају без одговорности и обавеза према дотле важећим нормама и постојећим вриједностима. У овој варијанти блиско је објашњење схватања навијача да је стадион и вријеме утакмице и подручје и вријеме аномије, мјесто гдје је све дозвољено, па и насиље. (*Дефендологија, 2001*) Диркемово одређење аномије заснива се и на његовом разликовању нормалног и патолошког. Вјерујући да постоји стање **моралног здравља друштва**, које једино наука може квалитетно одредити, и истичући да су нормално и патолошко историјске категорије, он је нагласио да је нека друштвена чињеница нормална за одређени друштвени тип када се креће у просјеку друштава ове врсте. Други значајни представник и оснивач позитивистичког правца ове теорије, **Роберт Мертон**, аномију схвата као друштвено стање, односно, тип друштвене структуре. По њему, аномија и девијантност настају из дисфункције културних циљева и расположивих средстава у неком друштву која тим циљевима служе. У срединама гдје се легалним средствима не могу остварити друштвени циљеви, долази до опадања ауторитета друштвених норми, при чему су могућа сва четири типа девијантног понашања: **иновација, ритуализам, повлачење, бунтовништво**. (*Дефендологија, 2001*) **Иноватори** се држе прихваћених вриједности, али користе погрешна или незаконита средства у њиховој реализацији; ритуалисти се механички придржавају установљених правила ради њих самих, не питајући се о њиховој сврси нити о вриједностима које стоје иза њих; повлачење, они који одустају, сасвим напуштају такмичење, одбацујући како важеће вриједности тако и уобичајена средства за њихову реализацију; **бунтовници** одбацују доминантне вриједности и стандардна средства за њихово остваривање, желећи да их замијене потпуно новим, тако да обично наступају с радикалним политичким захтјевима. **Мертон** сматра да је за настанак аномије битна тензија која се јавља код појединаца или друштвених група, онда када се друштвене норме и вриједности налазе у раскораку са друштвеном стварношћу.

Девијантно понашање је симптом провалије која постоји између културом наметнутих аспирација и друштвено структурисаних могућности. Како се људи не налазе на једнаким почетним позицијама и како не прихватају сви подједнако те неспорне вриједности, јављају се значајне разлике између појединаца у погледу могућности и исхода тако схваћеног успјеха. Будући да осјећају снажан притисак да се по сваку цијену иде напријед, ако не на законит, а оно макар на незаконит начин, неуспјешни се осјећају одбаченим и другачијим због своје наводне неспособности, те могу доћи у искушење да почну да се девијантно понашају. **Социолошка истраживања** упозоравају да треба правити јасну разлику између **примарне девијације**, као почетног акта одступања од нормалног, и **секундарне девијације**, у којој кршење правила постаје учестало и трајно, а сам преступник опажа себе као девијанта. Ако се прва и може довести у тијесну везу са социокултурном околином и животном судбином појединаца, друга је већ у великој мјери ствар организоване припомоћи већ постојећих девијантних структура. **Теорија имитације** прихвата утицај социјалне средине на појаве делинквенције, али уводи и друге елементе. **Габријел Тард** је описао три начина имитације, од којих се сваки у одређеном виду може довести у везу с **насиљем у спорту**:

4. Као моду у којој људи у великим градовима опонашају неки модел владања у оној мјери у којој међу њима постоји уска веза, и као навику у стабилним групама, какве су свакако и спортске екипе и њихови навијачи;
5. Гдје нижи слојеви опонашају више, и
6. Гдје се један начин и метод у понашању замјењују другим. Тард је сматрао да се девијантност учи као и сваки други занат, гдје људи имитирају узор ево још од најраније младости. Теорију диференцијалне асоцијације по којој се узрочност поремећаја у понашању човјека налази у узорима преузетим из девијантних група, развио је познати амерички **социолог Е. Садерланд**. По њему је делинквентно понашање узроковано узајамним утицајем појединаца и група, оно се стиче по моделу мотивација, ставова и технике учењем и дружењем с делинквентима. **Насилничко понашање** према оваквим приступима није наслеђено, оно се стиче у интеракцијском односу средине у којој се личност налази и комуницира. **Теорија диференцијалне идентификације** настала је редефинисањем претходне теорије. Према овој теорији, основа насилничког понашања условљена је идентификацијом с узорима, измишљеним или стварним, и нормама понашања у групи. Овом теоријом се тумачи понашање бројних навијачких скупина насилничке природе – у многим земљама – које се идентификују с британским навијачима, носећи чак и њихове заставе, као симбол гдје је ногометни

Теоријске и практичне детерминанте превазилажења...

хулиганизам зачет као мода. **Теорија културног конфликта девијације**, па и насилништво као **друштвену појаву у спорту**, ова теорија објашњава производом сукоба култура, културних вриједности између друштвених група и унутар саме групе. При том се подразумијева да насилничке групе могу бити различито структурисане на основама: **националне, социјалне, вјерске, расне** и друге припадности. **Чикашка школа** сматра да је поткултура посљедица друштвене дезорганизације, усљед чега нема друштвеног утицаја на понашање миграната и сиротиње у предграђима, због чега се они формирају у посебне гангове са специфичном културом понашања. **Теорија социјалног интеракцизма** полази од општег приступа **девијантном понашању**, тезом да су друштвени односи, односи интеракције девијантних и недевијантних друштвених група, с тим што у том односу према нормама и обрасцима који се сматрају нормалним, а које диктирају доминантне групе, одређене групе одступају са својим оријентацијама. **Девијантно понашање** није појава сама по себи, већ га друштвена реакција одређује таквим. Према присталицама ове теорије друштво се дијели на **конформисте**, који су контролна друштвена група, и **девијанте** на које је усмјерена друштвена реакција. У обрасцу ове теорије могуће је тумачити одређене психолошке чиниоце адаптације у **хулиганским групама спортских навијача** кроз психологију масе. У таквим скупинама индивидуа има осјећање моћи и активног учешћа у процесима који су за органе реда анонимни. Тиме се одвија процес самопотврђивања. Ова теорија има и други приступ, који се битно не разликује. То је **теорија етикеције**, по којој сва делинквентна понашања и не морају имати групни карактер, пошто је образац насилништва оно што је друштвено санкционисано и код индивидуалног чина од стране државног или друштвеног органа. По овим схватањима, спортско насилништво се објективизирало на стварно понашање – евидентирањем изгредника.

Узроци који изазивају насиље

Насиље не само да изазивају навијачи већ га изазивају и играчи, судије, тренери, **профит који се остварује побједом и мотив побједе**. Исто тако, веома су различити фактори који изазивају насиље у спорту – од урбаних средина, жеље за испољавањем негативних емоција, друштвени фактори, па до нових и савремених фактора који изазивају насиље и подстичу га, као што су медији.

Најчешћи узроци насиља на спортским манифестацијама су: нетрпељивост према навијачима противничког клуба 30%, лоше

обезбјеђење 26%, лоши резултати екипе 25%, алкохолисаност и конзумирање алкохола 10% и неспортско понашање играча 9%.

Поред тога што су незаобилазни, можда и кључни чиниоци у формирању навијачких супкултура, мас-медији нарочито подстичу још и имитацију, опозивање и обожавање као моделе насиља у спорту. Неки медији – а посебно филм, спорт и телевизија пресудно су допринијели да се насилни образац понашања упознаје и усваја прије било каквог озбиљнијег животног искуства. Дјеца која данас одрасту уз наведене медије, немају шансу да се с агресијом и насиљем упознају спонтано и дозирају, кроз игру са својим вршњацима, већ се с њим сусрећу директно, често прије било које научене игре. **Медији** стварају публику која не само да несвјесно очекује и свјесно прижељкује да се деси неко насиље чак и тамо гдје објективно не би требало да га буде (на примјер на тениском мечу, напор у виду добацивања и исказивање незадовољства одлуком судија). Поред тога, сама присутност **средстава масовне комуникације** на спортским дешавањима условљава и понашање учесника, јер се спортисти (али и навијачи) другачије понашају када наступају. Мјере и радње које треба предузети у рјешењу **проблема насиља у спорту** и других видова поремећеног понашања на спортским манифестацијама су различите. Након сазнања за спортски догађај, организатор манифестације врши пријаву органу унутрашњих послова о одржавању спортског догађаја на основу Закона о јавним скуповима и јавном окупљању грађана. Организатор манифестације дужан је у року од 48 сати прије почетка догађаја да пријави органу унутрашњих послова јавни скуп. Орган унутрашњих послова на основу пријаве врши процјену и оцјењује карактер скупа, те на основу тих чињеница доноси позитивно или негативно рјешење.

Обезбјеђење спортских догађаја

Да би се насиље могло колико-толико сузбити и свести на минимум, неопходна је реакција органа за спречавање насиља, како превентивна – у отклањању узрока који доводе до ове појаве тако и репресивно санкционисање појединих преступника. Највећу улогу у превенцији и сузбијању насиља у спорту има полиција. Мишљења поводом интервенција полиције су подијељена, и то тако да их 85% оправдава, а 15% не оправдава и сматра да само још више погоршавају ситуацију. Углавном „**најватренији**“ и „**фанатични**“ **навијачи** не оправдавају интервенције полиције због ранијих лоших искустава са полицијом. **Обезбјеђење спортских догађаја** представља један од редовних послова и задатака полиције у циљу заштите личне и имовинске сигурности грађана као и очувања јавног реда и мира. Велики спортски догађаји представљају потенцијалну могућност озбиљног нарушавања јавног реда и мира, ескалације насиља, других облика насилног

Теоријске и практичне детерминанте превазилажења...

понашања често праћеих уништавањем имовине, као и у озбиљнијим ситуацијама ескалације насиља, које врло често резултира посљедицама по лица, укључујући лакше и теже тјелесне повреде, а у најтежим ситуацијама и смрт. Досадашња искуства у **обезбјеђивању спортских догађаја високог ризика** показала су да приступ овом проблему захтијева изузетно висок степен припремања, планирања, организације, тактичке припремљености и оспособљености. Дакле, **задатак полиције у обезбјеђењу спортског догађаја** је комплексан приступ темељен на професионалности, оперативним плановима који су базирани на квалитетним безбједносним процјенама. Управа клуба може предузети низ превентивних мјера и тако позитивно утицати на могућност настанка немилих догађаја (редовни састанци с вођама навијача, добра сарадња с полицијом, обраћање навијачима путем медија и указивање на значај навијача за резултате клуба, итд.)

а) Оперативни план обезбјеђења спортских догађаја

На основу раних констатација израђује се план обезбјеђења који треба да садржи слиједеће елементе: врста догађаја, вријеме одржавања догађаја, мјесто одржавања догађаја, дужина трајања манифестације, очекивани број људи, потребна техничка средства и возила, број овлашћених службених лица ангажованих за конкретан догађај, обезбјеђење присуства ватрогасних кола, обезбјеђење возила хитне помоћи и употреба службених паса итд.

б) Насиље и недолично понашање

Закон о спречавању насиља на спортским приредбама представља новину у позитивном законодавству Републике Српске. Он је донесен фебруара 2004. и представља енергичну реакцију друштва на насиље и вандализам, као облике друштвено неприхватљивих понашања на спортским приредбама. Ескалација насиља и недоличног понашања на спортским манифестацијама у свијету, па и код нас, околност да се у нашој земљи досадашња правна регулатива у овој области није показала као довољна, као и да материјална рјешења из постојећих прописа нису дала довољно добре резултате, основни су разлози и чињенице у вези са којима је утврђена потреба постојања посебног закона који би у цијелости регулисао ову материју. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама представља први посебан закон ове врсте у Републици Српској којим се, на једном мјесту, детаљније прописују мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, мјере за обезбјеђење заштите гледалаца, играча и других учесника спортских приредби, права и дужности организатора спортских приредби, као и овлашћења појединих органа и одговорности за оне који се не придржавају закона. Према закону,

спортска приредба, односно спортска манифестација је организовано спортско окупљање такмичара и љубитеља спорта. Организатором спортске приредбе сматра се спортско удружење, спортско друштво, односно клуб, предузеће, установа, спортски савез, стручно удружење или друго правно или физичко лице које се стално или повремено бави организацијом спортских приредби, односно спортска организација која је преузела организовање одређене спортске приредбе или вршење одређених послова у организацији спортске приредбе. Учесници спортске приредбе су сва лица која су присутна на спортској приредби (такмичари, гледаоци, судије, друга службена лица и др.). Спортским објектом се сматра посебан или вишенамјенски отворени или затворени објекат намијењен за спортске тренинге, вјежбање, такмичења и одржавања спортских манифестација, а спортским тереном – терен на коме се обавља спортска активност, као и друге спортске активности. Имамо низ понашања која се у закону сматрају насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама, а то су: физички напад, напад на учеснике спортске приредбе; физички обрачун између учесника на спортској приредби; бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу да угрозе живот учесника спортске приредбе, физички интегритет лица или њихову имовину; изазивање мржње или нетрпељивости која може да доведе до физичких сукоба учесника спортске приредбе; изазивање нереди приликом доласка, односно одласка са спортског објекта или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбједности учесника спортске приредбе или трећих лица; оштећивање спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба; неовлаштени улазак на спортски терен, у службене просторије и службене пролазе спортског објекта на коме се одржава спортска приредба и у дио гледалишта спортског објекта који је намијењен противничким навијачима; уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других опојних средстава; уношење у спортски објекат, односно коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима се може угрозити безбједност учесника у спортској приредби или ометати ток спортске приредбе.

в) Посебне обавезе организатора спортске приредбе

У члану 4. Закона прописана је обавеза за организатора спортске приредбе да, у сарадњи са Министарством унутрашњих послова, осигура несметано и безбједно одржавање спортске приредбе, иницира да се предузму потребне мјере којима се предупредује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца. Спортски савез, спортско друштво, односно спортска организација – клуб може повјерити организацију спортске приредбе или вршење одређених

Теоријске и практичне детерминанте превазилажења...

послова у организацији спортске приредбе другом правном или физичком лицу, а уколико то учини, обавезан је вршити надзор над спровођењем мјера утврђених законом.

Мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама

Мјере које се предузимају за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама могу се подијелити по више критерија, и то:

1. **по времену њиховог предузимања**, разликујемо мјере које се предузимају прије одржавања спортске приредбе, мјере за вријеме одржавања спортске приредбе и мјере које се предузимају након спортске приредбе;
2. **по степену опасности**, разликујемо мјере које се предузимају на редовним спортским приредбама и мјере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика;
3. **према субјекту** који мјере предузима, разликујемо мјере које предузима организатор спортске приредбе, затим мјере које предузима гостујућа екипа, као и мјере које предузима Министарство унутрашњих послова, односно агенција за објезбеђење спортске приредбе.

У поглављу два Закона прописане су мјере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, а то су:

1. **Превентивне мјере** – као превентивне мјере које су спортске организације дужне у свом раду континуирано да предузимају, Закон је прописао: подстицање организовања и доброг понашања својих навијача и њихових клубова, остваривање сарадње са клубовима својих навијача, уз иницирање активности клубова на одређивању редара из њихових редова, а све с циљем пружања помоћи организаторима спортске приредбе у одржавању реда, остваривање одговарајућег информисања својих навијача путем одржавања састанка са навијачима, издавањем билтена и сл.; координација активности са клубовима својих навијача приликом организованог одласка на спортске приредбе на којима су те спортске организације, односно клубови и њихови навијачи гостујући; уређивање спортским правилима из својих надлежности које се спортске приредбе сматрају високоризичним и које мјере су организатори спортских приредби и други учесници дужни да предузму на спортским приредбама високог ризика; остваривање сарадње са члановима спортских клубова; односно учесницима-

такмичарима спортских приредби ради спречавања недоличног понашања спортиста и других чланова клуба.

2. **Мјере које се предузимају на спортским приредбама** – Закон о спречавању насиља на спортским приредбама прописује обавезу организатора спортске приредбе да образује одговарајућу редарску службу или да ангажује правно лице или агенцију за обезбјеђење лица и имовине с циљем обављања послова физичког обезбјеђења и одржавања реда на спортској приредби. У ставу 4. члана 8. Закона прописано је да се без одлагања обавјештава надлежно овлашћено лице Министарства унутрашњих послова када гледалац или група гледалаца поступи супротно налозима редарске службе или пружи физички отпор. Обавеза организатора јесте и да: оствари сарадњу са надлежном организационом јединицом Министарства унутрашњих послова на чијем се подручју одржава спортска приредба с циљем спровођења мјера и налога који се односе на одржавање јавног реда и мира; обезбиједи присуство одговарајуће службе медицинске помоћи за вријеме спортске приредбе и оствари сарадњу, а по потреби предузме мјере да обезбиједи и присуство других надлежних органа и организација, јавних служби и јавних предузећа (ватрогасне јединице, инспекцијске и комуналне службе и др.).
3. **Мјере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика** – законодавац је посебну пажњу посветио спортским приредбама повећаног ризика. Спортским приредбама повећаног ризика посебно се сматрају међународне спортске приредбе, домаће спортске приредбе од већег такмичарског значаја, спортске приредбе на којима се очекује присуство великог броја гледалаца или навијача гостујућих клубова и друге спортске приредбе када посебне околности указују да на њима може доћи до насиља или недоличног понашања. За организатора су, када су у питању спортске приредбе повећаног ризика, прописане обавезе да прије почетка, за вријеме трајања и по завшетку такве спортске приредбе: обезбиједи да се у продају пусте само улазнице за мјеста за сједење, односно онолики број улазница за стајање који, у зависности од капацитета спортског објекта, не угрожава безбједност учесника спортске приредбе; оствари сарадњу са спортским организацијама које учествују у спортској приредби у погледу продаје улазница за њихове навијаче; обезбиједи одвајање група гостујућих навијача продајом улазница на одвојеним и посебним продајним мјестима; одреди посебне улазе, излазе и дио гледалишта за групе гостујућих навијача и обезбиједи преко средстава информисања ваљано информисање

Теоријске и практичне детерминанте превазилажења...

гледалаца, те позива и подстиче гледаоце на коректно понашање.

4. Обавезе које су Законом прописане за гостујући спортски клуб који учествује на приредби повећаног ризика јесу: да најкасније три дана прије организованог поласка својих навијача на спортску приредбу обавијести организатора спортске приредбе о свим елементима битним за пријем клуба и својих навијача: да оствари сарадњу са клубом својих навијача у заједничкој организацији одласка на спортску приредбу и расподјелу карата, као и да предузме друге потребне мјере како клуб и његови навијачи не би били узрок насиља и нереда на спортској приредби.
5. **Мјере које предузимају надлежни државни органи** – Министарство може наложити предузимање свих потребних мјера ради спречавања насиља и недоличног понашања гледалаца, а посебно је наглашено да Министарство може: наложити групама гостујућих навијача кретање одређеним правцем приликом доласка и одласка из спортског објекта, наложити организатору спортске приредбе отклањање уочених недостатака спортског објекта или пропуста у организацији, те забранити улазак на спортску приредбу, односно удаљити из спортског објекта лице из чијег се понашања може закључити да је склоно насилничком и недоличном понашању. Најмање 24 часа прије почетка спортске приредбе повећаног ризика, Министарство врши преглед спортског објекта и остварује увид у организационе припреме организатора спортске приредбе. Законом је прописана забрана продаје алкохолних пића на прилазима, у непосредној близини и у спортском објекту три часа прије, за вријеме и по завршетку спортске приредбе.

Прекршаји из ове области спадају у групу тешких прекршаја, за које су прописане веома строге прекршајне санкције. Као учиниоци прекршаја јављају се физичка лица као организатори или учесници спортске приредбе, правна лица, одговорна лица у правном лицу, те самостални предузетници. Поред новчане казне, уциниоцима ове врсте прекршаја све до 1. 9. 2006. било је могуће изрицати и казну затвора, као и заштитне мјере забране вршења одређене дјелатности, односно забране одговорном лицу да врши одређене послове. **Правно лице, односно спортски савез**, спортско друштво, клуб или неко друго правно лице кажњава се новчаном казном од 3.000,00 КМ до 6.000,00 КМ, одговорно лице у том правном лицу и физичко лице које је организатор спортске приредбе новчаном казном од 300,00 КМ до 1.500,00 КМ (или казном затвора до 60 дана), а предузетник као организатор спортске приредбе новчаном казном од 1.500,00 КМ до 5.000,00 КМ (или казном затвора до 60 дана) за **слиједеће прекршаје:**

пропуштање организатора да обезбиједи несметано и безбједно одржавање спортске приредбе, пропуштање вршења надзора над спровођењем мјера утврђених законом, пропуштање предузимања прописаних превентивних мјера, пропуштање организовања одговарајуће редарске службе, одбијање сарадње са Министарством унутрашњих послова, пропуштање да се обезбиједи присуство службе медицинске помоћи или других надлежних органа и организација,непредузимање прописаних мјера на спортским приредбама повећаног ризика, пропуштање предузимања прописаних мјера прије почетка, за вријеме трајања и по завршетку спортске приредбе повећаног ризика, пропуштање вођења прописаних евиденција, односно њихово непружање на увид овлашћеном лицу Министарства, продаја улазница ван одобрених посебних продајних мјеста, пропуштање да се обезбиједи одговарајући спортски објекат за одржавање спортске приредбе повећаног ризика, пропуштање предузимања законом прописаних мјера од стране гостујуће екипе, продаја алкохолних пића супротно забрани продаје.

Физичко лице, учесник спортске приредбе, казниће се новчаном казном од 600,00 до 1.500,00 КМ (казном затвора у трајању од 30 до 60 дана било је могуће казнити учиниоца прекршаја до 1. 9. 2006) за **слиједеће прекршаје**: учествовање у физичком обрачуну гледалаца на спортској приредби, учествовање у физичком обрачуну између такмичара, недолично и увредљиво понашање такмичара према гледаоцима, судијама и службеним лицима, бацање било каквих предмета на спортски терен или ометање одвијања спортске приредбе посебним техничким средствима или другим направама, оштећење спортског објекта на којем се одвија спортска приредба, његове опреме, уређаја, инсталација и сл., изазивање мржње или нетрпељивости извикивањем парола или других порука мржње, те истицањем транспарената, неовлаштено улажење у спортски терен, неовлаштено улажење у службене просторије и службене пролазе спортског објекта на којем се одвија спортска приредба за вријеме одржавања спортске приредбе, као и непосредно прије и послје њеног одржавања, уношење у спортски објекат или употреба алкохола или опојних дрога за вријеме одржавања спортске приредбе, неовлашћени улазак у дио гледалишта који је намијењен противничким навијачима, позивање и подстицање на тучу или позивање на физички напад на друге гледаоце, службена лица, такмичаре и друге учеснике, непоступање по налозима службеног особља.

Закључак и препоруке

Третирајући ову сложену проблематику, може се констатовати да је потребно истражити међусобну везу између одређених **поткултурних група** и **друштвених предуслова** који воде ка класно-слојној, националној, вјерској или расној нетрпељивости, као могућим узроцима насиља на спортским теренима широм Републике Српске и БиХ; треба истражити у којој мјери **политизација** и **идеологизација** спорта може послужити као „окидач” за шире друштвене сукобе; истражити узроке **насиља** унутар спортске праксе, а практични циљ истраживања треба да буде – утврдити одговарајуће превентивне мјере и стратегије које би водиле ка рјешавању проблема везаних за насиље у спорту у Републици Српској и БиХ.

Обезбјеђење спортских догађаја представља један од редовних послова и задатака полиције у циљу заштите личне и имовинске сигурности грађана, као и очувања јавног реда и мира. Велики спортски догађаји представљају потенцијалну могућност озбиљног нарушавања јавног реда и мира, ескалације насиља, других облика насилног понашања често праћеног уништавањем имовине, као и у озбиљнијим ситуацијама у којима ескалација насиља врло често резултира посљедицама по лица, укључујући лакше и теже тјелесне повреде, а у најтежим ситуацијама и смрт. Досадашња искуства обезбјеђивања **спортских догађаја високог ризика** показала су да приступ овом проблему захтијева изузетно висок степен припремања, планирања, организације, тактичке припремљености и оспособљености. Потребно је извршити мобилизацију расположивих ресурса (људских и техничких) у циљу ефикасног дјеловања уколико дође до ескалације насиља или нарушавања јавног реда и мира у већем обиму. Обезбјеђење спортских догађаја и превазилажење насиља у спорту је **озбиљан друштвени, а самим тим и безбједносни проблем** у Републици Српској, Босни и Херцеговини и региону, те сматрамо друштвено оправданим и корисним да се свестрано, мултидисциплинарно истражи овај проблем.

Литература

- [1] Часопис *Дефендологија*, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 2001.

Prof. Duško Vejnović, PhD

Police college, Banja Luka

Abstract: Sports violence as a form of human destruction, deserves the scientific aspect of checking whether such behavior has a theoretical explanation. There are two ways of searching for the meaning of scientific interpretations of violence. One is the obvious present orientation - that it explains the psychology of the masses and groups, and the second attempt is to give in the classical theory of deviation, and destruction in particular, to bring in the context of sports and bullying as a specific phenomenon. The paper reviews the theoretical and practical vision of disputes, the causes that provoke violence, the provision of sports events and measures to prevent violence and inappropriate behavior at sporting events. Safety aspects of overcoming violence in sport are an integral part of the overall social environment, stemming from it, and they are poorly researched, and it should be paid more theoretical and practical attention.

Key words: Violence, theory, sport, sporting event, security.

**СИСТЕМ БЕЗБЈЕДНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ – ОД СТВАРАЊА
ДО ДАНАС**

***SYSTEM OF SECURITY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA – FROM
CREATION TO DATE***

Доц. др Драгомир Кесеровић

Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука

Апстракт: Систем безбједности Босне и Херцеговине, поред хијерархијске неуређености и разуђености, не произилази конкретно ни из једног документа правнополитичке природе. Са правнополитичког и практичног становишта, систем је мањкав и недоречен. Стварно, практично стање система не произилази из Устава, тако да су неки субјекти система безбједности на нивоу државе Босне и Херцеговине створени у постдејтонском периоду, под потпуним надзором међународног фактора и канцеларије високог представника за БиХ, док је сам високи представник наметнуо највећи број закона који се односе на функционисање институција и служби безбједности. У времену када у Босни и Херцеговини буде актуализирано питање реформе, односно промјене Устава, неминовно ће и постојеће институције и снаге безбједности морати бити инкорпорирани у Устав Босне и Херцеговине или ће се тражити њихово враћање на ентитетски ниво, што ионако сложене односе може додатно компликовати.

Увод

Систем безбједности Босне и Херцеговине је толико сложен, да је данас, петнаестак година од његовог дефинисања, његово функционисање по много чему упитно. Разлози за то су бројни, а основни је што сваки државни ентитет има свој систем безбједности (Република Српска, Федерација Босне и Херцеговине), што постоји заједнички – систем безбједности државе (Босне и Херцеговине), и свака од регионалних јединица има своје системе безбједности (кантони), рачунајући и систем безбједности Дистрикта Брчко. Иако су у вишегодишњој примјени прошли бројна редефинисања и отклањања, назовимо, почетних слабости и недоречености, ниједан од њих не посједује сва обиљежја, структуру и функцију савременог националног

система безбједности. Због тога и не говоримо о јединственом – националном систему безбједности Босне и Херцеговине, јер он и не постоји. Држава као гарант безбједности и носилац безбједносне функције се појављује само у односу на нека безбједносна питања и дјелатности и ми практични имамо више система безбједности који би требало да чине цјелину; међутим, они функционишу независно један од другог и одговорни су првенствено конститутивним елементима (ентитетима), а држави само ако то не задире у ентитетске интересе.

Осим тога, систем безбједности Босне и Херцеговине, поред хијерархијске неуређености и разуђености, не произилази конкретно ни из једног документа правнополитичке природе. Са правнополитичког и практичног становишта, систем је, мањкав и недоречен. Стварно, практично стање система не произилази из Устава, тако да су неки субјекти система безбједности на нивоу државе Босне и Херцеговине, створени у постдејтонском периоду, под потпуним надзором међународног фактора и канцеларије високог представника за БиХ, док је сам високи представник наметнуо највећи број закона који се односе на функционисање институција и служби безбједности.

Такође, Босна и Херцеговина нема усвојене стратешке документе у области националне безбједности и, изузев докумената *Безбједносна политика* и *Одбрамбена политика*, не постоји ниједан други декларативни документ који регулише ову област. Иако систем безбједности произилази из доктрине, стратегије и концепције – које се формулишу на највишем нивоу, нивоу државе, систем безбједности Босне и Херцеговине функционише без упоришта у тим документима, будући да ти, иако круцијални документи, још увијек нису усвојени.

Институције и снаге система безбједности Босне и Херцеговине су ограниченог капацитета и подијељених надлежности, те као такве не пружају адекватан одговор на актуелне безбједносне изазове ризике и пријетње. У постојећем облику, оне представљају својеврстан баланс између постојећег државног уређења, евроатлантских интеграцијских захтјева и дефинисаних безбједносних потреба државе. Предсједништво Босне и Херцеговине, начелно, једном годишње разматра поједина безбједносна питања као платформе, смјернице, погледе и друге форме скоро необавезног карактера, из чега снаге система безбједности не могу црпити своја овлаштења и практично дјеловати.

Реформа система безбједности није константа, нити се у тој области могу донијети и примијенити трајна рјешења, већ је то перманентно промјенљив процес који мора да прати детерминишуће чиниоце у свијету и у земљи. Тако и реформски процеси у Босни и Херцеговини на пољу националне (државне) безбједности нису довршени и представљају сталан захтјев и задатак међународне заједнице домаћим властима.

Систем безбједности БиХ – од стварања до данас...

Интеграциони процеси немају алтернативу или бар немају перспективну алтернативу, те ће у том погледу, са научног становишта, значајно ће бити детерминисати систем безбједности БиХ са његовом уставном позицијом, декларативним, стратешким документима и материјалним законским прописима, а који ће бити општеприхваћени, примјенљиви и у пракси проводиви.

Уставноправна и политичка детерминисаност система безбједности Босне и Херцеговине

Устројство система безбједности, односно његове функције, у свакој земљи генерално су детерминисане националним и међународним правом и политиком, а државно руководство кроз правно-политичку концепцију безбједности, уз уважавање позитивног права, дефинише виталне друштвене вриједности, сагледава степен њиховог развоја и заштићености, прокламује националне интересе, сагледава вјероватноћу и могућност њиховог достизања и пројектује и реализује стратегију њихове заштите од свеколиког угрожавања. Тако би и инструменти политичке моћи државе требало да буду усмјерени ка задовољењу и афирмацији одређених политичких циљева и потреба друштва и државе.

Правнополитички смисао безбједности подразумева друштвену стварност која је одређена и дефинисана у Уставу, као највишем правном акту. Тако схваћена, безбједност је један од основних друштвених односа и облика заштитног организовања плуралистичког демократског друштва, ради потпуне заштите његових виталних вриједности од напада који су усмјерени на подривање или рушење друштвених основа утврђених Уставом.¹ Правни положај би подразумевао утемељеност система безбједности и његових институција (елемената) на законској регулативи, почевши од Устава, па до конкретних законских прописа о њиховом раду.

У погледу политичког положаја, систем безбједности се сагледава као исходиште политичких прилика и актуелних политичких односа, а са ослонцем на генезу његовог настанка, имајући у виду сложеност политичког система. Ово је посебно важно за БиХ, будући да је њен систем безбједности проистекао из државног уређења са акцентом на издиференцираној политичкој слици државе, снажном међународном

---

¹ Иванчевић, Н.: *Систем безбједности Југославије – увод у теорију система интегралне безбједности*, Факултет одбране и заштите, Београд, 1993, стр. 12–24.

присуству и утицају у креирању политичких прилика и законских прописа.²

Платформу безбједности чине основна опредјељења у погледу циљева и начина остваривања функције безбједности државе, начина организовања и својстава које треба да има та функција. Извор или исход теоријске концепције безбједности, са становишта вриједносне оријентације, јесте правна држава. То је пројекција временског процеса који тек треба да се остварује и чиме се превазилази неповољно безбједносно стање. Теоријска концепција треба да одговори на два основна питања: зашто је систем безбједности неопходан и какав систем безбједности је потребан држави. Она је заснована на научном истраживању постојећег стања и на систему вриједности правне државе и стању друштвених односа у којима је постигнуто јединство безбједности државе и грађана. Опредјељујући чиниоци безбједности са различитим утицајем на систем су: политичка концепција безбједности и уставноправна концепција безбједности.³

Политичка концепција безбједности је општа концепција и опредјељење државе која безбједност схвата као сложену, уређену цјелину низа активности специјализованих органа, усмјераваних од стране политике у остваривању одређеног циља безбједности. Безбједност је по својој природи државна дјелатност иза које стоји принуда и она чини дио опште државне функције.

Уставноправна концепција безбједности државе правном и политичком методологијом усмјерава програмско остваривање функције безбједности, која се путем закона и подзаконских аката даље разрађује и постаје обавезно правило понашања. Смисао правног уређивања безбједности састоји се у нормирању друштвених односа, субјеката друштва, на начин који ће изазивати најмање отпоре у остваривању општих интереса државе. Држава правно уређује и обезбјеђује такво понашање грађана, односно органа преко којих остварује своју надлежност у пословима безбједности, у складу са захтјевима теоријске концепције безбједности, ради конституисања цјеловитог система безбједности.

Уставом, као општим правним и политичким актом са највећом правном снагом, који има и програмски карактер, дефинише се правна концепција безбједности. Њиме се утврђују, обично у преамбули, најважније вриједности и интереси друштва, функције власти, између осталог и функција безбједности. На основу Устава, систем безбједности

---

² У том контексту, некадашњи високи представник међународне заједнице за БиХ, британски лорд Педи Ешдаун, за вријеме свог трогодишњег мандата наметнуо је десетине закона и донио велики број одлука са законском снагом.

³ Вејновић, Д.: *Дефендологија, друштвени аспекти безбједности модерне државе*, Виша школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2002, стр. 82.

Систем безбједности БиХ – од стварања до данас...

штити основне друштвене вриједности, прецизира стања угрожености и степене активности и дјеловања система безбједности. Правна концепција безбједности операционализује се државним стратегијама, као нормативнополитичким програмима, и међу њима доминантно мјесто има стратегија националне безбједности. Стратегије и концепције безбједности државе требало би да буду у складу са највишим међународним достигнућима у овој области, али и израз стварне потребе и могућности државе.

Такође, држава организује институције које ће спроводити поштовање права и правде, односно вршити санкционисање сваког противправног понашања. Самим тим, држава је са правног аспекта извршила директан утицај на безбједност.

Иако у већини устава није могуће наћи децидирано одређење појмова националне безбједности, државне безбједности или система националне безбједности понаособ, готово сви уставни од почетка (преамбуле) па до краја садрже све компоненте, елементе, карактеристике, права и обавезе система безбједности. Наиме, сваки устав садржи одредбе о људским правима и слободама које су децидирано побрајане и пописане већ у његовим почетним одредбама. У оквиру тих одредби, готово увијек је поменута безбједност људи. Оно што устав редовно третира јесу: систем војне (оружане) одбране земље, заштита суверенитета, територијалног интегритета, независности и цјеловитости државе, при чему се дефинишу права и обавезе појединих субјеката којима се повјерава функција одбране. На основу тога, јасно је наслутити и сагледати правнополитичку и уставну концепцију система националне безбједности кроз само уставно „задужење“ његових елемената (субјеката).

Контекст безбједности је значајно измијењен и данас безбједност има много шире значење, обухвата све сфере друштвеног живота, и све више се исказује као крајњи производ удружених дејстава економских, социјалних, демографских, политичких, културних, еколошких и војних обиљежја државе, региона или глобалне заједнице. Од наведених садржаја и потенцијала зависи и безбједносни капацитет поменутих субјеката. То упућује на закључак да за националну, регионалну или глобалну безбједност више није довољно само имати бројну и јаку војску. Искуства послје хладног рата показују да једино стабилне и просперитетне државе, укључене у савремене интегративне процесе и иницијативе, могу да одговоре савременим ризицима и пријетњама.

Неспорно је да свака држава има извјестан систем који чине институције и службе безбједности, механизми на које се ослања, који је изнутра и споља штите од угрожавања. Неспорно је и то да је тај систем политички и правно у корелацији. Разлике су само у томе да ли субјекти система безбједности служе праву (*демократска држава*) или њиме

вјешто манипулишу (*недемократска држава*), односно да ли државе њиме самостално управљају (*независне, суверене државе*) или је њихов систем безбједности инструментализован од стране моћнијих држава или државних савеза (*државе марионете и тзв. псеудопротекторати*).

Настанак и правно исходиште система безбједности Босне и Херцеговине

Дејтонским мировим споразумом из 1995. године створена је Босна и Херцеговина, држава са међународноправним субјективитетом. Ријеч је о вишеструко сложеној, специфичној, недовршеној и у државноправном и у уставноправном смислу непоновљивој држави. То државно уређење и цјелокупно унутрашње устројство Босне и Херцеговине успостављено је као тада једино могуће рјешење и као велики компромис.⁴

Ситуацију додатно отежава то што су Дејтонски мировни споразум, Устав Босне и Херцеговине⁵ и уставноправни акти ентитета пуни недоследности и непрецизности. Савремени политички системи не познају такав облик политичко-друштвеног уређења какав је онај који данас егзистира у Босни и Херцеговини.

Иако нема јасно уобличен национални систем безбједности, Босна и Херцеговина има одређене елементе (субјекте) тог система и одређену легислативу у овој области. Наиме, систем безбједности Босне и Херцеговине, његово функционисање и елементи дјелимично су утврђени Уставом Босне и Херцеговине, уставима ентитета, Дејтонским мировним споразумом и другим правним актима из ове области. С тим у вези, систем безбједности Босне и Херцеговине дјелује у два правца и на неколико нивоа. Правци дјеловања система безбједности су спољни (одбрамбени) и унутрашњи. Нивои организовања система безбједности

---

⁴ Симвић, М.: *Уставноправни основ владавине права у Босни и Херцеговини кроз функционисање уставних институција*, чланак, Фондација Сорос, Сарајево, 2005, стр. 6.

⁵ Везано за Устав Босне и Херцеговине, његово функционисање и измјене током последњих неколико година, одржан је велики број научних, стручних и политичких расправа. Током 2006. године, под патронатом Америчке и Енглеске амбасаде, начелно су договорене неке од измјена у виду амандмана. Међутим, амандмани нису добили неопходну политичку већину на провјери у Парламентарној скупштини БиХ, те је тако и дан данас задржано фактичко стање. Стални су унутрашњи и спољни притисци (поготово од стране међународне заједнице) да се промјене изврше, што је постало хипотетички услов свих међународних интеграција Босне и Херцеговине. О евентуалним правцима редефинисања Устава БиХ види шире: *Будућност Устава БиХ, зборник реферата учесника панел дискусије*, Швајцарска агенција за развој и сарадњу и Независне новине, Бањалука, 2006. године.

Систем безбједности БиХ – од стварања до данас...

Босне и Херцеговине су вишеструки и обухватају: државни ниво (државу Босну и Херцеговину), ентитетски ниво (Република Српска и Федерација Босне и Херцеговине), Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине и десет кантона у Федерацији Босне и Херцеговине. Дакле, одмах на почетку је видљива његова разуђеност и разноликост. Поуздано се може тврдити да је окосница на спољној безбједности на нивоу Босне и Херцеговине, док остали нивои само посредно и индиректно учествују у њој.

Уставом Босне и Херцеговине⁶ предвиђа се да ће ентитети омогућити безбједне и сигурне услове за сва лица у њиховим надлежностима тако што ће имати органе за одржавање реда и мира који ће функционисати у складу са међународно признатим стандардима и поштовати међународно призната људска права и основне слободе. На овај начин се надлежности из области безбједности делегирају ентитетима.

У Уставу се такође одређује да сваки члан Предсједништва Босне и Херцеговине има овлашћење цивилног командовања оружаним снагама. Одређује се и да ниједан ентитет неће пријетити силом, нити употребљавати силу против другог ентитета и ни под којим условима оружане снаге једног ентитета неће ступити на територију, нити боравити на територији другог ентитета без одобрења тог ентитета и Предсједништва БиХ. Све оружане снаге у Босни и Херцеговини функционисаће у складу са суверенитетом и територијалним интегритетом Босне и Херцеговине.

Сагледавајући Устав Босне и Херцеговине, да се закључити да фактичко стање система безбједности Босне и Херцеговине највећим дијелом не произилази из његових одредница. Наиме, Устав Босне и Херцеговине на свега три мјеста најдиректније помиње безбједност или сигурност, а од снага система безбједности помиње ентитетске војске које су реформским процесом одбране престале да постоје 2005. године. Такође, интервенцијом високих представника за Босну и Херцеговину највећим дијелом и мањим дијелом договорним преношењем надлежности ентитета Република Српска и Федерација Босне и Херцеговине, на нивоу Босне и Херцеговине успостављене су нове институције и снаге безбједности које Устав Босне и Херцеговине не познаје.

Тако данас у Босни и Херцеговини постоје заједничке, мултинационалне и са централизованом командом успостављене Оружане снаге Босне и Херцеговине, Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА), Гранична полиција Босне и Херцеговине (раније Државна гранична служба БиХ), Обавјештајно-безбједносна

---

⁶ Дејтонски мировни споразум, Анекс 4: Устав БиХ.

(сигурносна) агенција Босне и Херцеговине (ОБА-ОСА БиХ), Интерпол Босне и Херцеговине, те многобројна полицијска тијела и одбори који су успостављени као резултат процеса реформе полицијских снага у Босни и Херцеговини из 2008. године.

Такође, успостављене су институције на које се систем безбједности ослања и са којима блиско сарађује, као што су: Тужилаштво и Суд Босне и Херцеговине. Иако је Уставом Босне и Херцеговине првобитно било предвиђено да Савјет министара има свега неколико кључних министарстава, каснијим реформским процесима успостављено је више њих, тако да њихов број данас износи девет. Међу њима, са аспекта безбједности, највећи значај имају Министарство безбједности-сигурности и Министарство одбране Босне и Херцеговине. Када у Босни и Херцеговини буде актуализирано питање реформе, односно промјене Устава, неминовно ће и постојеће институције и снаге безбједности морати бити инкорпориране у Устав Босне и Херцеговине или ће се тражити њихово враћање на ентитетски ниво, што ионако сложене односе може учинити још сложенијим.

Дакле, једна од значајнијих промјена Устава, посебно у области безбједности, била би „попис“ постојећих промјена, у смислу техничког позиционирања новонасталих елемената система безбједности у Устав Босне и Херцеговине. Будући да је промјена Устава Босне и Херцеговине предвиђена амандманским путем, због општег политичког амбијента и односа међу конститутивним народима у Босни и Херцеговини, тешко је очекивати да ће се тако нешто скоро догодити.

Готово све снаге система безбједности Босне и Херцеговине на државном нивоу, Гранична полиција Босне и Херцеговине, Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА) Босне и Херцеговине, Обавјештајно-безбједносна агенција (ОБА-ОСА) Босне и Херцеговине, Оружане снаге Босне и Херцеговине и Агенција за координацију полицијских тијела у Босни и Херцеговини, створене су у постдејтонском периоду, углавном уз снажну интервенцију међународне заједнице, у наметнутим реформским процесима. Из ових разлога и чињенице да се његови елементи (субјекти) различито доживљавају, прихватају и активности проводе, не можемо говорити о јединственом систему националне (државне) безбједности Босне и Херцеговине. Погледи су и даље дубоко укопани у етничке, религијске, опште културолошке, а често и дневнополитичке ровове.

Безбједност као функција Босне и Херцеговине

Безбједност представља један од фундаменталних предуслова за постојање друштвене заједнице. Она је основна функција сваке државе, с обзиром на то да без одговарајућег нивоа безбједности не можемо

Систем безбједности БиХ – од стварања до данас...

говорити о демократској владавини, ни о стабилности друштва у цјелини.

Као полазни документи у области безбједности и одбране у Босни и Херцеговини постоје *Безбједносна политика Босне и Херцеговине* и *Одбрамбена политика Босне и Херцеговине*.⁷ Првобитним усвајањем ових докумената направљен је својеврстан парадокс у редослиједу. Наиме, Предсједништво Босне и Херцеговине је током 2001. године усвојило Одбрамбену политику, а тек 2003. Безбједносну политику, иако је безбједносна политика шири појам, те из ње произилази одбрамбена политика као један од њених сегмената. Као разлог за овако нешто, поред немогућности постизања консензуса, може се узети и редослијед реформских захвата који су предузимани приоритетно у области одбране, па је из тога и проистекла ургентна потреба за документом Одбрамбена политика Босне и Херцеговине. Како се са реформама одмицало и како су оне доживјеле експанзију у цјелокупном сектору безбједности, у 2003. години усвојена је и Безбједносна политика Босне и Херцеговине, која садржи посебно поглавље о одбрамбеној политици.

Поново, усљед реформских захвата, промјене стратешких одређења државе, тежње ка евроатлантским интеграцијама, Предсједништво Босне и Херцеговине је 2006. године усвојило документ *Безбједносна политика Босне и Херцеговине*, а 2008. године документ *Одбрамбена политика Босне и Херцеговине*. Тиме је слијед усвајања ових стратешких докумената доведен у уобичајен ред.

Безбједносна политика Босне и Херцеговине је документ који дефинише дугорочну и кохерентну стратегију, која даје оквир и смјернице за изградњу система, структуре и свих механизма неопходних за ефикасно дјеловање сектора безбједности.⁸

Основни принципи безбједосне политике Босне и Херцеговине су: принцип правне уређености; принцип недјелјивости безбједности; принцип свеобухватности у заштити виталних вриједности; принцип мирољубивости и партнерства; принцип транспарентности и принцип отворености за промјене. Надаље, Безбједносном политиком дефинисани су (поглавље 3 – *Стање безбједности*): безбједносно окружење, безбједносни ризици и изазови и процјена безбједносних кретања у Босни и Херцеговини и окружењу. Ова одређења заснована су

---

⁷ Претходно смо закључили да БиХ нема јасно профилисан и изграђен национални систем безбједности и да су те надлежности подијељене и делегиране на ентитете, Брчко Дистрикт БиХ и територијалне јединице. Поред овога, Устав БиХ само дјелимично и површно регулише ову материју, што указује на правнополитички непотпуну одређеност функције националне безбједности у БиХ.

⁸ *Безбједносна политика БиХ*, Предсједништво Босне и Херцеговине, Број: 01-011-142-35-1/06, Сарајево, 2006, стр. 3.

на приказаним анализама (поглавље 4 –*Елементи безбједносне политике*): спољне политике; унутрашње политике; одбрамбене политике; социјалне политике; финансијске политике; демократизације и људских права и заштите човјекове околине.

У *Циљевима Безбједносне политике* Босне и Херцеговине (поглавље 5) наводи се определијељеност Босне и Херцеговине ка безбједносној сарадњи, развијање модела интегрисане граничне безбједности засноване на принципима Шенгена, борбе против трговине људима, имплементација Дејтонског мировног споразума итд.⁹

Безбједносна политика Босне и Херцеговине декларише независност, суверенитет и територијални интегритет Босне и Херцеговине као референтне вриједности и одређује их као приоритетни задатак свим релевантним институцијама у Босни и Херцеговини. Надаље, у истом документу подстичу се сви субјекти законодавне и извршне власти на нивоу државе и ентитета да узму активно учешће у реализацији циљева Безбједносне политике Босне и Херцеговине.

Одбрамбена политика Босне и Херцеговине, редефинисана 2008. године, постоји као самосталан документ, иако, као што је већ наглашено, постоји као посебан дио Безбједносне политике Босне и Херцеговине. Одбрамбена политика Босне и Херцеговине је општи концептуални документ заснован на стратешким начелима која одговарају Безбједносној политици Босне и Херцеговине и Општим правцима и приоритетима за провођење спољне политике Босне и Херцеговине.¹⁰ Одбрамбена политика Босне и Херцеговине има за циљ успостављање основних параметара за функционисање елемената система одбране ради остваривања циљева Босне и Херцеговине у области одбране, општих државних безбједносних циљева и приоритета за провођење спољне политике Босне и Херцеговине.¹¹

Сходно циљевима, дефинисана су и *Начела одбрамбене политике* Босне и Херцеговине (поглавље 3, *Циљ и начела одбрамбене политике*), и то: демократска, цивилна контрола над оружаним снагама, уз парламентарни надзор; транспарентност активности у области одбране, укључујући планирање и буџетирање одбране; интеграција у регионалне, европске и евроатлантске колективне безбједносне структуре; модернизација снага, укључујући развој интероперабилности Оружаних снага Босне и Херцеговине са НАТО-ом и дугорочно достизање НАТО норми и уобичајених пракси; уравнотеженост снага и могућности унутар подрегија и Југоисточне

---

⁹ Исто, стр. 21–22.

¹⁰ *Одбрамбена политика БиХ*, Предсједништво БиХ, Сарајево, 2008, стр. 2.

¹¹ Исто, стр. 6.

Систем безбједности БиХ – од стварања до данас...

Европе у контексту безбједносних ризика; сарадња у области контроле наоружања и мјера изградње безбједности и повјерења, укључујући учешће у безбједносним структурама и протоколима Југоисточне Европе и изградња система одбране којим ће Босна и Херцеговина реализовати циљеве одбрамбених реформи, на путу од индивидуалне ка колективној безбједности. Надаље, Одбрамбена политика Босне и Херцеговине је дефинисала: задатке, организацију, структуру, обуку, приоритете ангажовања и посебне способности Оружаних снага Босне и Херцеговине.

Такође, важно је напоменути да Босна и Херцеговина још увијек нема усвојену доктрину ни стратегију националне безбједности, што поткрепљује претходно изнесу констатацију о пропустима не само у редослиједу већ и у утемељењу самог безбједносног система државе, дајући држави и њеном безбједносном систему риједак и специфичан примјер у анализи савремених безбједносних система, с обзиром на то да све демократске земље имају усвојене доктринарне и стратегијске документе у области безбједности.

Дакле, може се закључити да Босна и Херцеговина своју безбједност ипак штити посредством извјесног система безбједности, без обзира на сву његову неусклађеност и несавршеност.

У ширем смислу, систем безбједности чине највиши органи законодавне, извршне и судске власти: Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине, Предсједништво Босне и Херцеговине, Савјет министара Босне и Херцеговине, Министарство безбједности/сигурности Босне и Херцеговине, Суд и Тужилаштво Босне и Херцеговине.

У ужем смислу, систем безбједности Босне и Херцеговине чине: систем одбране, снаге Министарства безбједности/сигурности Босне и Херцеговине, безбједносно-обавјештајни систем, субјекти система безбједности ентитета и привремено формирани органи и координациона тијела за поједине кризне, односно ванредне ситуације.

Најзад, послове из области безбједности обављају и институције надлежне за образовање, научну дјелатност и заштиту животне средине, органи јединица локалне самоуправе, субјекти приватне безбједности, организације цивилног друштва, медији, правна лица, вјерске заједнице и грађани који доприносе остваривању циљева безбједности.

Закључак

Систем безбједности Босне и Херцеговине је разуђен и не произилази конкретно ни из једног стратешког документа правно-политичке природе. Такође, не постоји државно координационо тијело које усмјерава рад институција и снага система безбједности. Истина, на државном нивоу постоји Министарство безбједности које има

надлежност над само дијелом државних елемената система безбједности, и то над Граничном полицијом Босне и Херцеговине, Државном агенцијом за истраге и заштиту и Одјељењем Интерпола Босне и Херцеговине. Под директном ингеренцијом Савјета министара Босне и Херцеговине налази се Обавјештајно-безбједосна – сигурносна агенција Босне и Херцеговине.

Надаље, под ингеренцијом Министарства одбране Босне и Херцеговине и под врховном командом Предсједништва Босне и Херцеговине егзистирају Оружане снаге Босне и Херцеговине са три стратешке команде (Заједнички штаб Оружаних снага Босне и Херцеговине, Оперативна комадна Оружаних снага Босне и Херцеговине и Команда за подршку Оружаних снага Босне и Херцеговине), те три територијално размјештене пјешадијске бригаде, као и бригадом тактичке подршке и бригадом ваздушних снага.

На ентитетском нивоу, у Републици Српској дјелује Министарство унутрашњих послова Републике Српске, које, у строгој вертикалној хијерархији, има Управу полиције, центре јавне безбједности и станице јавне безбједности. У Федерацији Босне и Херцеговине постоји Министарство унутрашњих послова Федерације БиХ, те десет кантоналних министарстава унутрашњих послова вертикално организованих кроз територијално размјештене полицијске управе. У Брчко дистрикту Босне и Херцеговине, дјелује полиција Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Ако занемаримо најновија успостављена полицијска тијела на нивоу Босне и Херцеговине, произашла из реформског процеса из 2008. године која још нису заживјела, може се рећи да у Босни и Херцеговини дјелује 13 полицијских структура на ентитетском (кантоналном, дистрикт) нивоу, као и двије на државном нивоу, што употпуњује слику разуђености система.

Систем безбједности БиХ - од стварања до данас...

Assistant professor Dragomir Keserović, PhD

Faculty for safety and security, Banja Luka

Abstract: A system of security of Bosnia and Herzegovina, in addition to the hierarchical disorder and lavish, does not stems from any particular document from a legal and political nature. With legal and political and practical standpoint, the system is flawed and incomplete. Real, practical state of the system is not derived from the Constitution, so that some subjects of the security system at the state of Bosnia and Herzegovina created in the post-Dayton period, under the full supervision of international factors and the Office of the High Representative for BiH, whereas the High Representative imposed the largest number of laws for the functioning of institutions and security services. At a time when Bosnia and Herzegovina will update issue of reform, and changes in the Constitution, will inevitably and existing institutions and security forces have to be incorporated in the Constitution or they will seek their return to the entity level, that the already complicated relations may further complicate matters.

**ПРИВАТНА БЕЗБЈЕДНОСТ У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ
– правни аспекти и актуелно стање –**

***PRIVATE SECURITY IN THE EUROPEAN UNION
– legal aspects and current situation –***

Гојко Павловић¹, мастер права

Висока школа унутрашњих послова Бања Лука

Анстракт: У раду се говори о приватној безбједности у Европској унији. Најприје се излаже материја о регулисању приватне безбједности у ЕУ, односно акценат се ставља на оснивање, издавање дозвола и обављање дјелатности приватних безбједносних компанија, надзор над њиховим радом, као и на обим њихових овлашћења у обављању послова према трећим лицима, посебно грађанима, те њиховим односима са субјектима јавног сектора безбједности. Такође, у раду је представљен обим индустрије приватне безбједности у Европској унији. Аутор наглашава да висока профитабилност приватног сектора безбједности мора бити доведена у склад са захтјевима владавине права и истовременим реформама у јавном сектору безбједности.

Кључне ријечи: Европска унија, приватна безбједност, правни аспекти, стање

Увод

Тешкоћа с којом се сусрећу они који желе да упореде законодавство и прописе који регулишу приватни сектор безбједности у земљама чланицама Европске уније јесте то што се дефиниција и опсег активности сектора у њима разликују. Ове разлике имају основу у историјској, културној и правној традицији, мада треба истаћи да се поље рада сектора приватне безбједности проширило у свим чланицама Европске уније управо због ових наведених разлога.²

Неколико аутора је покушало да категорички земље чланице према степену прописаности којим се регулише сектор приватне безбједности

¹ gojko.pavlovic@education.muprs.org

² Weber, Tina: *A comparative overview of legislation governing the private security industry in the European Union*, CoESS/UNI Europa, Birmingham, 2002, p.4.

(нпр. *Brion i Kaminski*³, *De Waard*⁴). Мада такве карактеризације могу само да дају преглед нивоа законитости у неком одређеном времену, то ипак може дати корисну полазну основу за разматрање минималних стандарда, као и указати на пут који одређена држава чланица треба да пређе да би испунила те минималне стандарде.

У Европској унији још увијек не постоји хармонизација прописа који се тичу приватног сектора безбједности. Двије организације, УНИ-Европа⁵ и Конфедерација европских служби безбједности⁶, које дјелују у ЕУ, промовишу минималне услове за пословање приватних безбједносних компанија, и до сада су постигле усвајање неколико заједничких докумената о неким аспектима ове дјелатности, као што су лиценцирање, тренинг и правила понашања за припаднике приватног

---

³ У извјештају о правној регулисаности приватног сектора безбједности Бриона и Каминског (2001) земље се групишу у три нивоа прописаности: оне с најрестриктивнијим прописима, као што су Белгија, Шпанија и Луксембург (ова посљедња с најмање рестриктивним прописима), а гдје се види тенденција ка престанку организирања потенцијалних подручја одговорности приватног сектора безбједности и гдје се ова одговорност повећава како би се спровела већа заштита јавности од малтретирања од стране корумпираних извршилаца. Поред тога, већ дуго постоји тенденција, нарочито у Белгији и Шпанији, да се заштити државни сектор и стандарди од стране конкуренције тиме што се приступ професији омогућава само грађанима одређених земаља чланица – случај који је довео до осуде Европског суда правде. Другу категорију, по Бриону и Каминском, чине земље с најмање рестриктивним прописима, а примјери овдје дати су Велика Британија и Њемачка, гдје је закон много мање прецизан и тежи ка препуштању прописаности везане за овај сектор, у одређеној мјери, тржишту и тијелима која регулишу ову индустрију. Посљедњу групу чине земље које се налазе између ове двије крајности, с неким средњим нивоом прописаности. Земље као што су Француска, Италија и Холандија наизглед имају јасан регулативни оквир, али су до сада мало наглашавале модалитете имплементације којим би се помириле ове неједнакости у примјени.

⁴ *De Waard*-ова класификација је мало детаљнија, тако што је дата у петослојном класификацијском систему, који се дијели на следеће: земље са неинтервенционим прописима (који су карактерисали Велику Британију и Ирску прије увођења или недавне израде нацрта прописа у обје земље); минимална уска прописаност (којом се описује ситуација у Њемачкој, Аустрији и Италији); минимална шира прописаност (Луксембург); свеобухватна уска прописаност (примјенљива у Данској, Финској, Француској, Португалији и Шпанији) и свеобухватна и шира прописаност (Белгија).

⁵ Види шире на: <http://www.union-network.org/unieuropaN.nsf/Index?OpenPage>.

⁶ Види шире на: <http://www.coess.org>. *Confederation of European Security Services – CoESS* је основана 1989. године заједничком иницијативом неколико националних организација, компанија за приватну безбједност, из Европе. Од свог настанка *CoESS* представља Европску кровну организацију за националне организације приватне безбједности. Његова сврха је да осигура, у Европи, заштиту појединачних и заједничких интереса националних организација приватне безбједности, кроз њихово учешће у раду, а с циљем хармонизације националних законодавстава, односно активности и дјелатности чланова.

сектора безбједности⁷, а све са циљем подизања стандарда и професионалне етике на један висок ниво у овом сектору широм ЕУ. Ипак, и поред овога, постојећа национална законодавства се разликују од земље до земље, а рефлексивност су, као што смо већ напоменули, различитог културног окружења.⁸

Међутим, и поред тога што не постоји хармонизирана легислатива на нивоу ЕУ, неке дјелатности приватног сектора безбједности су регулисане. Наиме, иако Савјет Европе није усвојио ниједан пропис који би се специјално односио на приватни сектор безбједности, усвојио је велики број конвенција⁹ и препорука¹⁰ које су релевантне за функционисање приватног сектора безбједности у чланицама ЕУ. У највећем броју ове конвенције су повезане са заштитом људских права и очувањем владавине права у овим земљама. Оне указују на чињеницу да велики број правних норми и људских права могу да се наруше активностима приватног сектора безбједности, као што су, на примјер: право на приватност, слободу и безбједност, одговорност и заштита потрошача, недискриминација, етичност и др.¹¹

---

⁷ Види шире, у: Rosemann, Nils: *Code of Conduct: Tool for Self-Regulation for Private Military and Security Companies*, DCAF, Occasional Paper, No.15, Geneva, 2008.

⁸ Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden: *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, DCAF, Policy paper, No. 20, Geneva, 2007, p. 7.

⁹ Конвенције које су релевантне јесу: Европска конвенција о људским правима (нарочито чланови 3, 5, 8, 11. и 14, који говоре о забрани тортуре, нехуманог и понижавајућег поступања, праву на слободу и безбједност, на приватност, на удрживање, недискриминацију); Конвенција за заштиту појединаца у вези с аутоматском обрадом личних података (у члановима 5, 6, 7, 8. и 9. који се односе на обраду и поступање с овим подацима), Конвенција о контроли ношења и посједовања ватреног оружја од стране појединаца (чланови 3, 5, 6, 8. и члан 10. став 1), Конвенција о прању, трагању, одузимању и конфискацији добара стечених криминалним дјеловањем (члан 3 и члан 4 став 2). О садржајима ових конвенција види шире, у: Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden, *op. cit.*, p. 8–13.

¹⁰ Препоруке Комитета министара Савјета Европе, које су релевантне за функционисање приватног сектора безбједности, јесу: Препорука број Р(87) 15 – која се односи на регулисање употребе личних података у сектору полиције; Препорука број Р(84) 10 – која се односи на кривична досијеа и рехабилитацију осуђеника; Препорука број Р(91) 10 – о комуникацији са трећим странкама везано за личне податке грађана које чувају јавне службе; Препорука број Р(84) 24 – о хармонизацији националних прописа у вези са ватреним оружјем; Препорука број Р(82) 15 – о улози кривичног права у заштити примаоца корисника услуга (потрошача); Препорука број Р(87) 19 – о превенцији организованог криминалитета; Препорука број Р (2003) 21 – о партнерству у превенцији криминалитета; Препорука број Р(2000) 10 – правила понашања за јавне службенике; Препорука број Р(2001) 10 – Европска правила о полицијској етици. О овим препорукама види шире, у: Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden, *op. cit.*, p.13–15.

¹¹ Павловић, Гојко: *Право приватне безбједности – упоредна студија*, Бања Лука, 2011, стр. 51.

Законска основа и дјелатности ПСБ у чланицама ЕУ

С изузетком Аустрије и Њемачке¹², већина држава чланица ЕУ имају посебно законодавство које се односи на сектор приватне безбједности. У Италији (1931) и Шведској (1973) законодавство које се примјењује уведено је деведесетих година прошлога вијека, док Чешка није регулисала ову област.¹³ Законска дефиниција приватне безбједности није прихваћена на нивоу Европске уније, такође у већини земаља чланица не постоје дефиниције, а као својеврсне изузетке могли бисмо издвојити Белгију, Њемачку¹⁴, Уједињено Краљевство Велике Британије и Сјеверне Ирске и Словачку, у чијим законима постоје детаљније дефиниције. Међутим, у националним законским дефиницијама постоје елементи који су заједнички свим државама, а изузетак је Шведска¹⁵, гдје постоји одступање од стандардних послова сектора приватне безбједности заступљених у већини осталих земаља.¹⁶

Дакле, приватни сектор безбједности нуди у земљама чланицама различите услуге и активности, које се условно могу подијелити у три категорије¹⁷:

---

¹² У Аустрији је ова област регулисана привредним правом, а у Њемачкој Законом о индустрији. У овим државама по општем пословном праву је регулисано да свако ново предузеће за отварање приложи доказ о финансијској вијабилности и репутацији власника/руководног особља. Види шире: Weber, Tina, *op. cit.*, p. 12.

¹³ Confederation of European Security Services: *Private security in Europe – CoESS facts&figures*, Wemmel, 2008. Ова студија је једина доступна анализа, на европском нивоу, која нуди репрезентативне и исцрпне статистичке чињенице и информације о сектору приватне безбједности. Студија покрива широку географску област, односно односи се на укупно 34 земље у Европи, 27 чланица ЕУ и 7 других европских земаља.

¹⁴ Према њемачком закону, услуге приватне безбједности подразумијевају обезбјеђивање физичких објеката и индустријских постројења, обезбјеђивање лица, транспорта, војних инсталација, реда на јавним скуповима, обезбјеђивање нуклеарних електрана, аеродрома, обављање патролне дјелатности и пратње превоза новца и драгоцености.

¹⁵ У овој земљи активности обезбјеђења више су него разноврсне и подразумијевају пружање медицинске услуге, превоз пацијената, контролисање саобраћаја, пружање помоћи током пожара и помоћи на путу, надзирање које се обавља за министарство одбране, превоз новца и драгоцености, реаговање на аларме, надзирање комшилука, као и пружање услуга на аеродромима.

¹⁶ Димитријевић, Иван: *Преглед законодавстава приватне безбједности у земљама Европске уније*, у: *Приватне безбједносне компаније у Србији – пријатељ или претња?*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2008, стр. 104.

¹⁷ Born, Hans; Caragini, Marina; Cole, Eden, *op. cit.*, p.17. Упореди: Димитријевић, Иван, *op. cit.*, стр. 104; Morré, Lilany: *Panoramic Overview of Security Industry in the 25 Member States of the European Union – Part 3*, CoESS/UNI-Europa, 2004, p. 13–16.

Приватна безбједност у Европској унији...

1. Прво, у свим земљама, приватни сектор безбједности нуди заштиту јавних мјеста и објеката, укључујући нуклеарне електране (нпр. Њемачка и Румунија), војне инсталације (нпр. Аустрија, Естонија и Њемачка), аеродроме (нпр. Аустрија, Њемачка, Румунија, Велика Британија, Шведска, Холандија, Грчка и Француска), луке (Бугарска и Холандија) и парламенте (Бугарска и Румунија). У ову категорију спада и инсталација и одржавање аларма и видео надзора (CCTV¹⁸),
2. Друго, приватни сектор безбједности нуди заштиту имовине, вриједности и транспорт новца и
3. Треће, приватни сектор безбједности нуди личну заштиту, односно бодигард.

Критеријуми за рад компанија, за власнике и особље и одговорни органи

У већини, ако не и у свим земљама чланицама Европске уније, приватним компанијама за безбједност је потребна дозвола за рад. Међутим, различити су национални прописи у вези са питањима институција које издају дозволу и са трајањем дозвола.¹⁹ Државни органи власти који су надлежни за издавање дозвола јесу²⁰: министарство унутрашњих послова; полиција (државна, регионална или локална); министарство правде и остали (министарство рада, министарство одбране, државни административни одбор). Дозволе се издају за одређени временски период (углавном од три до пет година), уз могућност обнављања. С изузетком Италије, све земље чланице захтијевају испуњење одређених услова у односу на компанију или особље. Они обично имају за циљ утврђивање поузданости (моралне и финансијске), као и расположивости неопходне инфраструктуре.²¹

Регулисање селекције и регрутовања кадрова у приватном сектору безбједности је од виталног значаја за професионалност и морални интегритет сектора. Законодавство о избору и ангажовању особља у приватном сектору безбједности варира међу државама чланицама.

---

¹⁸ CCTV представља скраћеницу од *closed circuit television*, а преводи се као системи затворене телевизије. CCTV представљају компоненту интегралног система техничке заштите објеката и њихова улога се може сагледати кроз три основне функције: *осматрање, снимање и одвраћање*. Основни дијелови система затворене телевизије су камере, преносни путеви, монитори и уређаји за снимање и репродукцију слике. Симић, Ружица; Бошковић, Мићо: *Физичко-техничка заштита објеката*, Београд, 1991, стр. 105.

¹⁹ Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden, *op. cit.*, p. 23.

²⁰ Confederation of European Security Services: *Private security in Europe – CoESS facts&figures*, Wemmel, 2008, conclusions, p. 1.

²¹ Павловић, Гојко, *op. cit.*, стр. 54.

Већина земаља ЕУ су успоставиле минималне критеријуме²² за избор особља у приватном сектору безбједности, а основни је непостојање кривичног досијеа.²³ Ово је, изгледа, прилично стандардизовани аспект регулације у земљама Европске уније, иако постоји неколико изузетака, попут Њемачке и Чешке, гдје нема таквих минималних услова. Такође постоје други различити критеријуми, као што су старосна граница (18 или 21 година), добре карактерне особине, држављанство, радно искуство и некомпатибилност активности (нпр. да ради у државној служби).²⁴ Такође, потребно је да лица посједују одговарајуће психофизичке и професионалне способности и квалификације.²⁵

Обука и идентификација особља у ПСБ

У већини земаља ЕУ обавезна је минимална обука, али не постоји стандардизација у погледу њеног трајања. Просјечна обука²⁶ траје између једног дана и 300 сати. Углавном је обавезна на оба нивоа, и на руководном и на оперативном. Садржај обуке је дефинисан законом, а чини га мјешавина теоријске и практичне обуке. Такође, ријетко је праћење обуке од стране надлежних органа.²⁷ Оно што је карактеристично јесте то што се нигдје у законодавству не помиње квалитет обуке која се обезбјеђује, и да ли је особље ПСБ заправо научило нешто што ће му омогућити да боље расуђује, на примјер у односу на употребу силе. Дакле, питање квалитета обуке у различитим земљама је занимљив аспект и он би требао бити даље разрађен.²⁸

Радници ПСБ углавном морају имати униформе и идентификационе картице, у мањем броју случајева то је ствар избора.²⁹ На примјер, обоје – и униформе и идентификационе картице су обавезни у Холандији, док су у Мађарској униформе ствар избора, а идентификационе картице су обавезне. Такође, у неким земљама, као што је Португалија, потребно је да униформе радника ПСБ не личе на униформе радника из јавног

²² Упореди: Weber, Tina, *op. cit.*, p. 16–23.

²³ Confederation of European Security Services, *op. cit.*, conclusions, p. 1.

²⁴ Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden, *op. cit.*, p. 23–24.

²⁵ Димитријевић, Иван, *op. cit.*, стр. 105.

²⁶ На примјер, минимални број сати обуке варира међу земљама, па тако земље као што су Данска и Шпанија намећу обавезу од 111 до 240 сати обуке, док Француска, на примјер, захтијева само 32 сата. Аустрија је примјер државе с посебно слабом регулацијом обуке за запослене. Трајање и садржај обуке је организован на нивоу компанија и не постоје правне одредбе за праћење обуке. У Њемачкој, с друге стране, оперативно особље је дужно да заврши обавезну обуку од најмање 40 часова, која је предвиђена од стране Привредне коморе.

²⁷ Confederation of European Security Services, *op. cit.*, conclusions, p. 1.

²⁸ Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden, *op. cit.*, p. 25–26.

²⁹ Confederation of European Security Services, *op. cit.*, conclusions, p. 2.

сектора безбједности.³⁰ Важно је да запослени у ПСБ носе униформе и идентификације, у сваком тренутку, како би се разликовали од обичних грађана. Радници ПСБ имају посебна овлашћења у односу на грађане, па је стога неопходно да јавност има могућност да јасно идентификује ко има таква права, а ко не. Такође, потреба за идентификацијом радника ПСБ и њиховим разликовањем од других, односи се и на потребу да се разликују од припадника јавног сектора безбједности, због тога што ови други имају много шира овлашћења од припадника ПСБ. Без јасног система идентификације припадника ПСБ, ризик од злоупотребе је велики.

Овлашћења ПСБ

У зависности од државе у којој дјелују, припадници ПСБ имају различита овлашћења. У неким државама радници имају овлашћења за обављање ограниченог претреса и одузимања ствари, на примјер у Пољској, Словачкој, Словенији, Грчкој (само на аеродромима) и Аустрији (само уз пристанак особе). У другим државама, радници ПСБ немају никаквих других овлашћења, осим оних овлашћења која имају сви грађани, и то да спроведу ограничену потрагу за лицем (за које се сумња да је извршилац кривичног дјела) те да га задрже (нпр. Холандија, Кипар, Велика Британија, Њемачка, Чешка Република, Луксембург, Финска и Шпанија). У другим државама имају посебна овлашћења, на примјер: у Литванији да ухапсе осумњиченог, починиоца кривичног дјела, затеченог на дјелу или непосредно након тога и да га предају полицији, затим да изврше преглед ствари које носе лица у објектима под надзором (уз сагласност лица); у Летонији да ухапсе особе које крше закон или које су илегално ушле у објекат који се чува, као и да провјере дозволе (пропуснице) и друге приступне ИД картице³¹; у Естонији да приведу свако лице које илегално уђе у објекат који се чува и, када је лишено слободе, да изврше безбједносну провјеру лица.³² Може се констатовати да у неким државама ЕУ, радници ПСБ имају иста

---

³⁰ Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden, *op. cit.*, p. 26–27.

³¹ Најчешће приступне картице су: холерит, картица са магнетном цртом, баријум ферит, бар код, виганд, прохимити и смарт картица. Контрола приступа регулише кретање у одређеном објекту, из одређеног објекта и унутар одређеног објекта или подручја. Основни начин за контролу приступа је контрола легитимација запослених. Контрола посјетилаца се обавља на други начин. Пропуснице за посјетиоце које се прегледају на улазу се користе као замјена за легитимације. Пропусница се издаје на одређено вријеме, обично на један дан; прегледа се на рецепцији или на улазу у објекат и потребно је да посјетиоци покажу документ с фотографијом као што је нпр. лична карта или возачка дозвола.

³² Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden, *op. cit.*, p. 28.

овлашћења као и сваки други грађанин³³, док у другим државама имају додатна овлашћења.

Употреба ватреног оружја

Посједовање и употреба ватреног оружја од стране особља ПСБ у ЕУ варира. Док је у Великој Британији, Ирској, Данској, Француској и Холандији ватрено оружје забрањено, његова употреба је дозвољена у свим осталим ЕУ земљама, наравно под одређеним условима.³⁴ Међутим, чак и у оним земљама гдје је посједовање ватреног оружја дозвољено, ниво контроле или критеријуми потребни за легално посједовање оружја се значајно разликују. Важно је стога што постоји обавеза регистрације оружја на нивоу компанија, али и на нивоу појединаца, тако да је видљиво коме које оружја припада. У већини случајева, ове дозволе издају министарства унутрашњих послова или министарства полиције. Генерално гледано, постоје ограничења везана за врсту оружја; углавном је дозвољено мало оружје, и за складиштење, углавном на локацији компаније. Такође, употреба ватреног оружја ограничена је само на задатке, односно у току извршавања задатака. Обука за употребу ватреног оружја је у свим земљама прописана као обавезна, а састоји се из теоријске и практичне обуке. Такође, прописана су редовна практична гађања из ватреног оружја, и то једном до два пута годишње.³⁵

Везе између ПСБ и полиције

Везе између ПСБ и полиције³⁶ могу бити проблематичне из више разлога³⁷:

- ▣ Прво, разлог може бити сукоб интереса који се може десити због акумулације јавно-приватних послова које обављају ПСБ и полиција. У покушају да се избјегне ова врста сукоба, разне земље чланице Европске уније су усвојиле законе који ограничавају

³³ Confederation of European Security Services, *op. cit.*, conclusions, p. 2.

³⁴ Павловић, Гојко, *op. cit.*, стр. 57.

³⁵ Confederation of European Security Services, *op. cit.*, conclusions, p. 2.

³⁶ Код јавне безбједности треба разликовати два појавна облика. Првим се манифестује јавни интерес који се конкретизује остваривањем безбједности свих људи. Други је да се у области јавне безбједности манифестује лична (индивидуална, појединачна) безбједност човјека, као његова заштићеност од опасности, односно од угрожавања живота, тјелесног интегритета и имовине и, с тим у вези, као његова сигурност у остваривању основних и других личних слобода и права која му припадају. Преузето од: Милетић, Слободан: *Основи јавне безбједности – Послови и начин рада*, Београд, 2004, стр. 7–8.

³⁷ Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden, *op. cit.*, p. 19–20.

претјерану акумулацију активности. На примјер, у Белгији, Грчкој и Португалији, ПСБ није дозвољено да се укључи у производњу и дистрибуцију оружја или других активности које могу угрозити јавну безбједност.

☒ Друго, припадник ПСБ не може бити лице које је током посљедњих 5 година било припадник полиције или обавјештајних служби (нпр. Белгија, Француска и Португал), или тренутно не може да буде припадник полиције (нпр. Шведска и Холандија), или особа из државног органа (на примјер, Шпанија, Литванија и Малта). У неким државама, запослени у ПСБ не смију бити адвокати или нотари, као на примјер у Литванији, док у Француској не могу бити активни у било којој економској активности.

☒ Треће, област могућег сукоба између полиције и ПСБ постоји ако су у конкуренцији³⁸ за исти уговор (нпр. Бугарска), или ако раде у истом простору или током истог догађаја. Проблем конкуренције и сукоба између полиције и ПСБ се погоршава, ако је полиција и надзорна институција која издаје дозволу компанијама у ПСБ и која контролише да ли компаније ПСБ раде у складу са законом. Ово може довести до сукоба интереса у случајевима у којима су полиција и ПСБ конкуренти.

☒ Четврто, област сукоба настаје када бивши полицајци или војна лица раде за ПБК. Под условом да се ПБК добро управља и да она функционише на основу законског оквира, ово нужно не представља проблем. Међутим, ако ПСБ није добро регулисан или ако се закон не спроводи, постоји ризик да велики број бивших полицајских и војних лица може непрописно утицати на извршавање или неизвршавање одређених обавеза од стране полицајаца на рачун својих бивших колега.

Евидентна је, дакле, потреба и једног и другог сектора да разјасне свој статус, улоге и функције, али с обзиром на природу посла који обављају, мала је вјероватноћа успостављања строге линије разграничења између ова два сектора.³⁹

Контрола и надзор над ПСБ

Степен контроле и одговорности ПСБ зависи од јасног правног оквира, ефикасног надзора институција и типа надзора од стране тих институција. Контрола и одговорност је ослабљена или неефикасна

---

³⁸ Становиште конкуренције је поприлично самообјашњиво и почива на фундаменталним разликама између јавних и приватних агенција у том смислу ко им плаћа, чије интересе представљају, и коме сносе одговорност.

³⁹ Murray, Tonita; Mckim, Erica: *Полиција и сектор приватне безбједности: Шта доноси будућност?, у: Безбједност*, Vol. 45, No. 4, Београд, 2003, стр. 635–646.

уколико није заснована на јасном и јединственом правном оквиру.⁴⁰ У различитим државама ЕУ постоји велики број надзорних институција које врше надзор над ПСБ: у неким државама, ПСБ је под контролом (локалне) полиције (нпр. Грчка, Данска, Словачка и Мађарска); у другим државама, локалне цивилне власти су одговорне за контролу сектора (нпр. Њемачка, Италија и Шведска); затим Министарство унутрашњих послова контролише ПСБ у Словенији, Италији, Пољској и Холандији; Министарство правде је одговорно за надзор у Луксембургу; и у Ирској и Великој Британији, посебан безбједносни орган је основан да надгледа ПСБ.

Међутим, овдје се поставља питање како се врши тај надзор? Да ли је надзор ограничен само на контролу „папира“ у земљама гдје се захтијева да ПБК поднесе годишње извештаје, или надзор укључује и инспекцијски посјете, како најављене тако и ненајављене? Још једна опција за надзор ПСБ јесте на основу базе за жалбе, у случају да грађани или компаније поднесу жалбу против нелегалних активности ПБК. У том другом контексту, занимљиво је истаћи да бројна истраживања спроведена широм ЕУ о ПСБ не узимају у обзир улогу парламентарних одбора за надзор и истраге омбудсмана, који у суштини имају овлашћења за спровођење независних истраживања поводом жалби или одређених скандала.

Генерално гледајући, на компаније и запослене у ПСБ могу се примјењивати административне санкције, које у зависности од прекршаја или кривичног дјела иду од упозорења, суспензија, преко одузимања дозвола за рад, и кривичне санкције, и то новчане и затворске казне.⁴¹

Закључна разматрања

Анализа законодавства којим се регулише рад сектора приватне безбједности у ЕУ показала је знатне разлике које постоје у законодавству и пракси ПСБ међу чланицама Европске уније. У 27 земаља чланица ЕУ тренутно дјелује 40.598 ПБК, у којима је запослено 1.354.192 радника. Просјечне године старости запослених у ПСБ су од 25

---

⁴⁰ У том контексту, специфичан закон недостаје на Кипру, док Малта има закон о ПСБ, али који не садржи посебне одредбе везане за контролу и одговорности. У другим државама, као што је случај у Италији, различити дијелови законодавства постоје у различитим дијеловима земље, У неким земљама, на примјер Њемачкој и Аустрији, регулаторни оквир се заснива на општим комерцијалним законима, умјесто конкретних закона. Међутим, питање које се намеће, код ових земаља, јесте у којој су мјери ови комерцијални правни оквири примјењиви на приватни сектор безбједности, који има своју сопствену динамику и специфичне проблема везане за одржавање реда и мира и очување људских права.

⁴¹ Confederation of European Security Services, *op. cit.*, conclusions, p. 4.

до 45. Полна заступљеност је таква да мушкарци чине 80% свих запослених, а жене 20%, а просјечно образовање радника је средња школска спрема.⁴²

У окружењу у коме више нема законодавних препрека компанијама за приватну безбједност које нуде своје услуге ван граница државе, као ни препрека безбједносном особљу које тражи посао у другој чланици Европске уније, требало би скренути пажњу на недостатак хармонизације стандарда којима се регулише ова индустрија, јер су земље чланице Европске уније онемогућене да врше било какву врсту контроле над квалитетом и професионализмом компанија или појединца који те услуге нуде.⁴³

Литература

- [1] Born, Hans; Caparini, Marina; Cole, Eden: *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, DCAF, Policy paper, No. 20, Geneva, 2007.
- [2] Confederation of European Security Services: *Private security in Europe – CoESS facts&figures*, Wemmel, 2008.
- [3] Даничић, Милан: *Обезбјеђење лица и имовине предузећа у Републици Српској*, Бања Лука, 2005.
- [4] Димитријевић, Иван: *Преглед законодавстава приватне безбједности у земљама Европске уније, у: Приватне безбједносне компаније у Србији – пријатељ или претња?*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2008.
- [5] Милетић, Слободан: *Основи јавне безбједности – Послови и начин рада*, Београд, 2004.
- [6] Morr , Lilany: *Panoramic Overview of Security Industry in the 25 Member States of the European Union – Part 3*, CoESS/UNI-Europa, 2004.
- [7] Murray, Tonita; Mckim, Erica: *Полиција и сектор приватне безбједности: Шта доноси будућност?*, у: *Безбједност*, Vol. 45, No. 4, Београд, 2003.
- [8] Павловић, Гојко: *Право приватне безбједности – упоредна студија*, Бања Лука, 2011.
- [9] Rosemann, Nils: *Code of Conduct: Tool for Self-Regulation for Private Military and Security Companies*, DCAF, Occasional Paper, No.15, Geneva, 2008.
- [10] Симић, Ружица; Бошковић, Мићо: *Физичко-техничка заштита објеката*, Београд, 1991.

---

⁴² *Ibid.*

⁴³ Даничић, Милан: *Обезбјеђење лица и имовине предузећа у Републици Српској*, Бања Лука, 2005, стр. 253.

- [11] Weber, Tina: *A comparative overview of legislation governing the private security industry in the European Union*, CoESS/UNI Europa, Birmingham, 2002.

Gojko Pavlović⁴⁴, Master of law
College of the Interior Banja Luka

Abstract: The paper deals with the private security in the European Union. First, it exposes the material on regulating private security in the EU, emphasis is placed on the establishment, licensing and performance of private security companies, control over their work, and the scope of their authority in doing business with third parties, especially the citizens and their relations with the subjects in the public security sector. Also, the paper presents the scope of private security industry in the European Union. The author emphasize that the high profitability of the private security sector must be brought into line with the requirements of the rule of law and simultaneous reforms in the public security sector.

Key words: European union, private security, legal aspects, current situation

---

⁴⁴ gojko.pavlovic@education.muprs.org

**АНАЛИЗА МОГУЋНОСТИ ИСПОЉАВАЊА ТЕРОРИСТИЧКИХ
АКТИВНОСТИ ИСЛАМСКИХ ЕКСТРЕМИСТА У БИХ**

***EXPRESSION ANALYSIS OF THE POSSIBILITY OF TERRORIST
ACTIVITIES OF ISLAMIC EXTREMISTS IN BIH***

Александар Миладиновић¹

МУП РС – Сектор града Бање Луке

Витомир Петричевић²

МУП РС – Висока школа унутрашњих послова

Апстракт: У раду се анализира могућност испољавања терористичких активности исламских екстремиста у БиХ, било појединаца било исламских екстремистичких групација или организација, формалног или неформалног карактера. Могућност одређених исламских фундаменталиста, исламистичких групација или милитантних исламских организација за конкретизацију терористичке активности у БиХ посматра се кроз постојање таквих терористичких организација, групација и појединаца у БиХ, чланство у тим групама или организацијама, карактеристике чланства и симпатизера, опремљеност и обученост чланова, финансијску подршку, методе дјеловања, мотивисаност, акциони потенцијал... Могућност се посматра у односу на испољавање терористичких активности исламских екстремиста у БиХ.

Кључне ријечи: Тероризмогени фактори, исламски тероризам, могућност испољавања тероризма...

Уводна разматрања

За процјену угрожености од савремених терористичких пријетњи потребни су објективни и поуздани критерији, који су релативно непрецизни када су у питању друштвене науке, а поготово безбједносне науке, у које спадају и студије о тероризму. Овome треба додати и природу безбједносних појава за које је познато да се никад не дешавају на исти начин, нити се увијек исто испољавају усљед дејства истих

¹ Дипломирани правник унутрашњих послова, *e-mail: aaleksandarbl@yahoo.com*

² Специјалиста безбједносног менаџмента из области одбране од тероризма, *e-mail: puma_vct@hotmail.com*

фактора, што свакако чини сложенијом и мултиплицира процјену угрожености.

Могућност испољавања терористичких аката зависи од многих фактора који се морају појединачно констатовати, квантификовати, оцијенити и анализирати, а затим довести, посматрати и анализирати у контексту са другим факторима, те у склопу актуелне локалне, државне и глобалне политичке ситуације.

Уважавајући да "апсолутна безбједност није могућа", процјена угрожености Босне и Херцеговине од стране терористичке дјелатности било које организације или појединаца, без обзира на национални, религиозни, политички, економски, социјални или формални предзнак извршиоца, може да се изврши оријентационо (без апсолутне конкретизације), односно са резервом.

Да би се констатовала и квантификовала угроженост територије, становништва, државних институција, ентитета, објеката, економије и других инкорпорирајућих елемената у БиХ од потенцијалних терористичких активности испољених као угрожавање виталних елемената, неопходно је извршити процјену угрожености БиХ од терористичке дјелатности, а потом на основу процјене оцијенити и могућност појаве, конституисања и конкретизовања терористичких организација и појединаца, те могућност извршавања терористичких активности на територији БиХ или уперено против интереса БиХ и ентитета.

У том циљу, примарно је извршити процјену могућности испољавања терористичких активности, а то зависи, између осталог, и од постојања терористичких организација у земљи, могућности инфилтрације тих организација међу становништво, јачине и обучености тих организација, финансијске моћи, постојања појединаца у организацијама спремних на терористичке (насилне) акте...

Процјена могућности испољавања терористичких аката

Иако је несумњиво да постоји одређени квалитет и квантитет фактора који могу условити испољавање терористичке активности у БиХ уперено ка територији, становништву, државним институцијама, ентитетима, објектима, економији, јасно је да процјена испољавања те активности, чак и када постоје детерминишући услови, зависи и од могућности испољавања тих аката, односно од позитивних и негативних детерминишућих фактора који погодују наведеном.

Наиме, у првом реду, могућност испољавања терористичких аката на територији БиХ зависи од позитивних фактора који се огледају у нормативној снази БиХ, у опремљености, обучености и јачини агенција и организација којима је у циљу сузбијање терористичких и свих других

Анализа могућности испољавања терористичких активности...

безбједносних појава, као и у интересима самог становништва и власти да се одређени констатујући проблеми који погодују тероризму ријеше.

С друге стране, јасно је да, као што је речено, могућност испољавања терористичких активности у БиХ зависи и од постојања терористичких субјеката у земљи, могућности инфилтрације тих организација међу становништво у БиХ, њихове јачине и обучености, финансијске моћи, постојања појединаца у организацијама спремних на терористичке (насилне) акте...

Процена се може стандардизовати израдом ваљаних и поузданих скала. Поступак стандардизовања се састоји у утврђивању чинилаца појаве и у манифестацији квантитета битних чинилаца, а идентификација квантитета битних чинилаца је ствар струке, науке и обавијештености. За све варијабле угрожености од савремених облика тероризма, скала процене безбједности креће се у распону од најниже безбједности преко веома ниске безбједности, ниже безбједности, нормалне (уобичајене) безбједности, више безбједности до највише безбједности, и обрнуто је пропорционална у односу на варијабле скале процене угрожености.

Сходно наведеном, процену могућности испољавања терористичких аката на територији БиХ или против интереса БиХ посматраћемо кроз следеће факторе:

1. Постојање терористичке организације – гдје се посматра да ли постоји инострана терористичка организација, да ли постоји огранак иностране терористичке организације, да ли постоји слаба домаћа терористичка организација, да ли постоји јака домаћа терористичка организација, да ли постоји веома јака домаћа терористичка организација, да ли постоји веома јака домаћа терористичка организација са симпатизерима;
2. Чланство у терористичкој организацији – гдје се посматра број иностраних и домаћих чланова и симпатизера постојеће терористичке организације, спрега са криминалним круговима;
3. Карактеристике чланова и симпатизера терористичке организације – колико су образовани, обучени и предјељени за извођење терористичких активности;
4. Опремљеност терористичке организације – у смислу да ли је опремљена, колико и којом опремом и средствима за извођење терористичких активности;
5. Финансијска подршка терористичкој организацији – колику финансијску подршку има терористичка организација;
6. Финансијски извори терористичке организације – да ли их има, који су и која је јачина финансијских извора терористичке организације;

7. Информативна способност терористичке организације – да ли је има и колико је јака и способна информативна способност терористичке организације;
8. Метод дјеловања терористичке организације – који је метод дјеловања (модус операнди) терористичке организације (пријетње, киднаповања, подметање пожара и експлозива, организовање засједа, атентати, употреба НХБ оружја, информациона дејства...);
9. Организованост терористичке организације;
10. Разлози и циљеви терористичког напада - циљ напад на лица, напад на истакнуте личности, напад на значајне објекте, напад на институције, напад на систем безбедности, напад на уставноправни поредак...;
11. Погодности за терористички напад – да ли постоје и колике су погодности за терористички напад;
12. Вјероватноћа терористичког напада – да ли је терористички напад могућ и колика је вјероватноћа и извјесност;
13. Опасност од терористичког напада – да ли постоји и колика је опасност од терористичког напада;
14. Штета од терористичког напада – колика је процјена евентуалне штете од потенцијалног терористичког напада;
15. Однос грађана према терористичком нападу – да ли су и колико грађани заинтересовани за терористички напад;
16. Својства служби безбједности – да ли службе безбједности предузимају адекватне мјере, да ли предузимају само стандардне мјере, предузимају ли појачане мјере и активности, предузимају ли се максималне (ригорозне) мјере и у којим ситуацијама;
17. Својства система – у смислу активности система, политичке подршке, сарадње и координације између субјеката система, подршка домаће и стране јавности.

Понуђена скала процјене један је од значајаних инструмената методе испитивања који се ефикасно користи у процјени безбједносне угрожености од савремених облика тероризма. Ова скала може да се примјењује за процјену безбједносне угрожености од стране свих субјеката система безбједности који учествују у заштити од угрожавања безбједности државе. Међутим, постоји читав низ других метода, техника и инструмената који се користе у истраживању савремених облика угрожавања безбједности.³

---

³ Неђо Даниловић, *Метод процјене безбједносне угрожености од савремених облика тероризма*, Зборник радова "Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета", Брчко, Интернационална асоцијација криминалиста, 2008. године, стр. 420.

Терористички субјекти у БиХ

Постојање исламских (муслиманских) терористичких организација на територији БиХ више нико не спори, а узроци и поводи наведеног су многобројни и јавности познати.

Почетком деведесетих година прошлога вијека створена је погодна клима за снажније повезивање исламског (арапског) свијета са БиХ. Сјеме милитантног ислама на нашем тлу засијано је још у вријеме постојања СФРЈ, када су разне екстремне емигрантске муслиманске организације, у спрези са хрватском усташком емиграцијом, угрожавале наше грађане и материјална добра. У томе су предњачили "Хрватски исламски центар", "Удружење Бошњака", "Удружење босанско-санџачких муслимана", "Џамијат ел Ислам" и многи други. Највећу подршку су имали од исламске терористичке организације "Муслиманска браћа", а тијесно су сарађивали и са "Хрватским народним вијећем". Све ове, а и друге организације узеле су активног учешћа у минулом рату на тлу бивше СФРЈ, а изразито на територији БиХ.⁴

Од самог почетка рата 1992. године, БиХ је служила као полигон за дјеловање многобројних исламских хуманитарних организација. Подршка у облику бројних хуманитарних организација с исламским предзнаком олакшавала је посао домаћим радикалним исламистичким снагама које муслиманске земље настоје представити као јединог истинског пријатеља БиХ. Наиме, неспорно је да (је) одређени број хуманитарних организација служи(о) као кринка за терористичко дјеловање у БиХ. Уз хуманитарне, кулису за потенцијални тероризам представљају и друге тзв. невладине организације са исламским предзнаком у БиХ. Уз облике таквог организовања (кроз разна удружења грађана, хуманитарна удружења, невладине организације, клубове...), простор за ширење терористичке мреже је отворен и пропустима у институцијама система и релативно порозном законском регулативом.

Надаље, геополитички положај БиХ, заједно са њеним националним саставом чини, између осталог, да она представља јединствену муслиманску енклаву истурену дубоко у правцу западне Европе. Будући да се главнина исламског свијета налази хиљадама километара далеко, те да због негативног имиџа тих земаља постоји низ препрека за ширење њиховог утицаја у правцу Запада, положај Босне и Херцеговине

---

⁴ Манојло Миловановић, *Исламски терористи у Босни и Херцеговини*, Бања Лука, 2001. године, стр. 7.

као истуреног муслиманског сателита у Европи изузетно добија на важности.

У домаћој јавности се често пласира податак да на територији БиХ дјелују или су дјеловале сљедеће исламске групације које су имале, имају или би могле имати везе са терористичким дјеловањем: Активна исламска омладина, Al Gama'a Al Islamiya, Al Khifah, Al Muwafaq, Al Furqan, Al Haramain, Босански академски клуб, GIA – Armed Islamic Group, Global relief Foundation, Египатски џихад, Elbard Bosnia, IGASSA, Игманска група, Исламски ратници, МОС – Муслимански омладински савез, Муслиманско братство, Накшибендијски дервишки ред – Тарикат, NEDWE (Свјетска асоцијација муслиманске омладине), Taibah International, TWRA, Фараони, Namas Turabe, Harakat Takfir Wal Hijra, HUA, Црвена ружа, Црни лабудови...⁵

Поред наведених организација, свакако не треба запоставити ни фамозни, међу српским и хрватским становништвом у БиХ по злу познати одред "Ел Муџахид". У БиХ одмах на почетку ратних сукоба усљед дјеловања предратних исламистичких организација, али и муслиманских дипломата по исламским земљама непосредно пред рат, ради одбране своје "браће" по вјери стижу припадници различитих исламистичких терористичких организација за којима су већ тада (углавном) биле расписане Интерполове потјернице због терористичких активности. Користећи се лажним идентитетима и документима различитих хуманитарних организација, та се лица успијевају у већем броју убацити на подручје БиХ под контролом јединица тадашње тзв. Армије БиХ. Логичким редосљедом, међународно гоњени терористи (па чак и они који су гоњени по националном законодавству властитих земља, било због терористичке активности испољене у тим земљама, било због класичног криминала) у БиХ се групишу у (по организованости, борбености, суровости, начину дјеловања) специфичну и јединствену јединицу коју називају индикативним именом "Ел Муџахид". Ова јединица је дјеловала на подручју Зенице и средње Босне, а од осталих муслиманских јединица разликовала се по изразитом вјерском набоју и дисциплини властитих припадника, који су углавном били прекаљени муџахедини из нетом завршеног рата у Авганистану, али и домаћи исламски екстремисти. С

⁵ Упореди: Домагој Маргетић, *Исламистички тероризам на југу Еуропе*, Загреб, 2005. године; Џевад Галијашевић, *Ера тероризма у БиХ*, Београд, 2007. године; *Исламска фундаменталистичка глобална мрежа – Модус операнди – Босански модел*, електронско издање; као и: www.wikipedia.org/sr-ec/Islamski_terorizam_u_Federaciji_Bosne_i_Hersegovine, доступно 21. 3. 2011. године. Више о овим, али и другим организацијама терористичког карактера у БиХ видјети: Витомир Петричевић, *Организације терористичког карактера на простору Босне и Херцеговине*, Специјалистички рад (необјављен), Факултет безбедности Универзитета у Београду, 2010. године.

Анализа могућности испољавања терористичких активности...

обзиром на то да је ова јединица уживала велику популарност, прикључили су јој се бројни босански муслимани, већином поријеклом из руралних дијелова БиХ, у којима утицај ислама није слабио ни у вријеме СФРЈ.

Одређени број ових исламских вјерских ратника након рата у БиХ кренули су пут Чеченије и Космета, али велики број њих је остао на простору БиХ,⁶ населивши се на територији Федерације БиХ, у пограничном појасу са Републиком Српском, а најбројније су се населили на подручју средње Босне. Многи од њих су након завршетка рата за ратне заслуге добили куће, станове, држављанство или путне исправе БиХ, с којима могу несметано да се крећу по цијелом свијету, стварајући тзв. "бијелу Ал Каиду". Присуство чланова ове терористичке организације, као и присуство других таквих група на овим просторима, представља опасност по безбједност не само Републике Српске и БиХ, него и читаве Европе.

Поред наведеног, постоје докази да је знатан број лица афроазијског (углавном арапског) поријекла за која се вежу терористичке активности боравио или још увијек борави на територију БиХ.⁷

---

⁶ Одређеном броју тих лица додијељено је држављанство БиХ захваљујући чињеници да су склопили брак с домицилним Бошњакињама. За заслуге исказане кроз борбу за "јединствену и цјеловиту БиХ" страни држављани – припадници одреда добили су посебну могућност примања држављанства БиХ. Једини критериј је био припадност јединицама тзв. Армије БиХ. Тако су држављанство БиХ добиле особе за којима трагају владе бројних земаља, а често и владе земаља њиховог поријекла. Примањем у БиХ држављанство престаје могућност њиховог изручења некој другој земљи, а то је врло битно, јер су многи и осуђени у властитим земљама. Највише због тога, Дејтонским мировним споразумом прописано је да се са ових простора повуку све снаге које нису локалног поријекла, мислећи се превасходно на муџахедине. Колико је то урађено, вријеме (већ) показује.

⁷ Бивши начелник општине Маглај Џевад Галијашевић упозорава да је међу 20.000 вехабија у БиХ, барем стотину терориста, опасних по безбједност, не само БиХ, већ цијеле Европе.

Комисија америчког Конгреса у јесен 2001. године утврдила је да су барем четворица организатора и учесника у нападима на Њујорк и Вашингтон 11. септембра 2001. године прошли кроз БиХ. То су: главни отмичар авиона Мохамед Ата, затим "пилоти" авиона који се обрушио на Пентагон Халид ал Мидхар и Наваф ал Хамзи, а четврти је главни финансијер напада Халид Шејк Мохамед, човјек број 6 у Ал-Каиди.

Поред наведених, још нека имена свјетског тероризма доводе се у везу са БиХ, било да су са ових простора или су ратовала на територији БиХ, као што су:

Закир Рехман Лахви, оперативни командант екстремистичке групације Лашкар е Таиба, која је одговорна за терористички напад у Мумбају 2008. године, као инструктор муџахедина боравио је у БиХ 1994. године, док је 1996. и 1997. године учествовао у обуци полицијских снага Средњобосанског и Зеничко-добојског кантона;

Постојање исламских терориста на територији БиХ, прије свега припадника Ал Каиде, потврђено је и од стране међународних оружаних снага у БиХ.⁸

Треба навести и сумње о постојању неких иранских обавјештајаца на територији БиХ, осталих још из рата или дошавших послје њега.⁹

Организованост терористичких организација исламског радикализма и фундаментализма не треба доводити у питање. Уколико се има у виду да потенцијалне исламске терористичке организације у БиХ, под плаштом хуманитарних, едукативних, финансијских, добротворних, вјерских или других организација и карактера баштине доктрину, а самим тим и организациону структуру Ал Каиде која важи за екстремно организовану мрежу, без обзира на децентрализовану структуру, онда треба сматрати да је таква организација и група које

Ерих Брајнингер и Хусеин ел Мали, који су у Њемачкој осумњичени за припремање терористичког напада, наводно су, према информацијама из Обавјештајно-безбједносне службе БиХ, боравили након 28. септембра 2008. године у Зеници;

Анес Субашић, који је ухапшен у Сјеверној Каролини у САД под оптужбом да је заједно са још седморицом исламских милитаната планирао терористички напад, рођен је у Бањој Луци, гдје је провео дјетињство, као и рат, након чега је, као један од познатијих криминалаца у граду, имајући неколико активних потјерница усљед индиција да је починио одређена кривична дјела, побјегао из БиХ;

Мухамед Бен Риад Насри (држављанин Туниса), бивши затвореник у Гвантанаму, у Италији осуђен на шест година затвора за "криминално удруживање с циљем тероризма", ратовао је у БиХ у јединици у којој су били муџахедини. Према пресуди, Насри је био члан терористичке групе која је била повезана са Ал Каидом и регрутовала борце за рат у Афганистану. Главно дјеловање групе било је у Исламском центру у Милану за које САД тврде да је главна база Ал Каиде у Европи. Средином деведесетих година прошлог вијека Насри је напустио Италију и дошао у БиХ гдје се придружио муџахединима...

⁸ На округлом столу под називом "Тероризам у савременим условима" који је одржан 4. и 5. јула 2002. године у организацији Високе школе унутрашњих послова Бања Лука, др Елвел Сајмон, замјеник политичког савјетника команданта СФОР-а, признао је активности СФОР-а у борби против исламског тероризма на територији БиХ, рекавши: "Као што и сами највјероватније знате, снаге СФОР-а се већ боре против тероризма и на територији БиХ, и то углавном већ од догађаја прошлог септембра када су, заправо, утврђене одређене пријетње по војнике СФОР-а. Ми смо се морали суочити са тим пријетњама, јер, као што знате, ми јесмо нашли неке терористе на овом подручју. И у Босни су пронађени трагови Ал Каиде и других мање познатих организација... Многи од њих су се крили иза штита законитих хуманитарних организација."

⁹ Домагој Маргетић, члан Експертског тима југоисточне Европе за борбу против тероризма и организованог криминала, наводи да је у БиХ ушло око 400 иранских обавјештајаца који су радили на успостављању обавјештајних центара терористичке инфраструктуре на територији БиХ. Истиче још да се у БиХ тренутно налази и више хиљада припадника разних терористичких организација, јединица и групација, као и локалних банди сва три народа.

Анализа могућности испољавања терористичких активности...

дјелују на територији БиХ. Томе треба додати и чињеницу да се веома мало зна о појединим организационим и структуралним аспектима исламских терористичких организација у БиХ, па и у свијету, јер их карактерише вео тајанствености. У прилог наведеном треба додати и веома мали број лица (инсајдера) унутар ових терористичких организација која су након откривања или хапшења или усљед неког другог разлога проговорила о структури тих организација, начину дјеловања, организованости и повезаности самих чланова...¹⁰

Чланство терористичких група и организација

Бројност чланова појединих исламских организација у БиХ које могу имати везе с тероризмом је дискутабилна. Веома мали број је формално члан (легалних) организација које су имале, имају или би могле имати везе са терористичким дјеловањем, док је неупоредиво већи број симпатизера који подржавају програм или (терористичке) циљеве самих организација или лидера у организацији. С друге стране, не треба запоставити ни чињеницу да нису сви чланови одређене организације која се може довести у везу са тероризмом а приори и сами терористи, односно да подржавају и пропагирају идеје саме организације. Такође, треба узети у обзир и чињеницу да бројност чланова у одређеним организацијама (као и симпатизера) варира, а исто тако, одређена лица су чланови више организација које се доводе у везу с исламским тероризмом.¹¹

Неопходно је напоменути и да се број муџахедина који су ратовали на територији БиХ током ратних дејстава, а који су стизали из исламских (не само арапских) земаља креће у распону од неколико хиљада, па до чак и до десет хиљада. По Абу-Маалију, команданту муџахедина у БиХ, цијела јединица муџахединских снага је 1996. године бројала око 5–6 хиљада војника, а српски и хрватски извори процјењују

---

¹⁰ У БиХ изузетак представља бивши припадник одреда "Ел Муџахид" Али Хамад, који је у аутобиографском дјелу под називом *"У мрежи зла – Међународни тероризам и Ал-Каида"* (Глас Српске, 2004. године) образложио и регрутовање, структуру, начине дјеловања, поједине акције и друге битне аспекте Ал Каиде, примарно за простор БиХ.

¹¹ Сматра се да је најбројнија организација с терористичким предзнаком у БиХ тзв. Активна исламска омладина која броји неколико хиљада чланова, а такође има и велики број симпатизера. Бројност ове организације свакако илуструје и чињеница да она има испоставе по готово цијелој територији Федерације БиХ: Сарајево, Зеница, Завидовићи, Високо, Какањ, Фојница, Травник, Нови Травник, Бугојно, Доњи Вакуф, Горњи Вакуф, Ливно, Јајце, Тузла, Грачаница, Брчко, Бановићи, Градачац, Лукавац, Калесија, Јабланица, Коњиц, Столац, Бихаћ, Босански Петровац, Кључ, Сански Мост, Босанска Крупа, Бужим, Цазин, Велика Кладуша...

тај број муџахедина на преко 7 хиљада. Међутим, стварно се вјерује да је већина од 15–20 хиљада страних добровољаца била укључена у тадашњу тзв. Армију БиХ.¹²

За чланове исламских организација које имају везе са тероризмом може се рећи да су изразито образовани, углавном имају факултетске дипломе друштвене оријентације, а неријетко и дипломе факултета исламских наука, најчешће исламских (арапских) земаља. Поред тога, дубоко су етаблирани у заједницу, имају комуникацију са релевантним друштвеним, државним и политичким субјектима, што свакако отвара могућности и придобијања нових чланова и симпатизера. За симпатизере селефијског покрета у БиХ, као исламског учења које, историјски (и културолошки) посматрано, није својствено муслиманима у БиХ, може се рећи да су лица скромнијег образовања, а неријетко и лица без основног или само са основним образовањем, неријетко из дисфункционалних породица или таквог социјалног миљеа или са одређеним траумама насталим из ратних околности (избјеглице или расељена лица, породице које су изгубиле неког у рату).

С обзиром на ратне сукобе у БиХ, чињеница је да је највећи дио популације (сва три народа) оспособљен и обучен за руковање најразличитијим врстама пјешадијског наоружања и минско-експлозивним средствима, усљед чега се може констатовати да и сами чланови, па и симпатизери потенцијалних терористичких организација имају солидно, ако не чак и изванредно знање и обуку у руковању наоружањем и средствима подесним за извођење терористичких аката. Као што је већ речено, нису сви чланови организација које имају везе с тероризмом и сами терористи, али их свакако карактерише висок степен сагласности и подударности с циљевима организације, док је сигурно мањи степен сагласности у погледу начина остварења тих циљева. У селефијској популацији муслимана у БиХ размимоилажење између циљева и средстава за постизање тих циљева изразито је мало, уколико га и има.

Финансирање терористичких субјеката у БиХ

Опремљеност исламских организација које су имале, имају и могу имати везе са тероризмом није могуће процијенити, али уколико се има у виду финансијска позадина самих организација, чланова и симпатизера организације, те уколико се има у виду доступност свакојаког наоружања у БиХ и петнаест година од ратних дејстава, свакако није произвољна тврдња да је опремљеност за извођење основних, па чак и сложенијих терористичких активности довољна.

---

¹² Манојло Миловановић, *Исламски терористи у Босни и Херцеговини*, Бања Лука, 2001, стр. 9.

Анализа могућности испољавања терористичких активности...

Изузетак представља савремена информациона технологија,¹³ а поготово савремено НХБ наоружање, за које не постоје подаци, ни индиције да би се могло користити за терористичке акте у БиХ.

Финансирање исламских милитаната у БиХ врши се на три начина. Први представља финансирање преко разних организација које су пријављене као хуманитарне или невладине организације, други вид финансирања подразумијева прање новца стеченог дјелатношћу организованог криминалитета, односно финансирање профитом организованог криминалитета, док је трећи вид финансирања исламских милитаната финансирање од стране влада исламских земаља.

Када је у питању први начин финансирања, постоји мноштво података да се финансирање екстремних исламских организација и група врши преко хуманитарних и невладиних организација.¹⁴ Наиме, Ал Каида је у читавом свијету, па тако и у БиХ, успјела да развије својеврсну доктрину исламског фундаментализма и тероризма, чија се стратегија састоји у отварању бројних хуманитарних, добротворних, образовних, финансијских организација и медијских кућа које служе као инструменти за прикупљање финансијских средстава, вјерску

---

¹³ Постоје и подаци који не иду у прилог овој тврдњи. Према информацијама из Тужилаштва БиХ, приликом претреса код Хариса Чаушевића, између осталог, пронађен је и лап-топ у ком су се налазили тзв. "пенетрациони вектори", помоћу којих се може приступити заштићеним информационим системима Суда БиХ, IDDEEA, Народне скупштине РС... Наводи се да је помоћу наведених "вектора" могуће реализовати хакерске упаде на заштићене информационе системе, улазити у садржај и податке, те мијењати њихов садржај, вршити брисање садржаја дјелимично или у цијелости... Између осталог, у оптужници се Чаушевић терети да је посједовањем наведене опреме, са циљем озбиљног застрашивања становништва, присиљавања власти БиХ да нешто изврше или не изврше и озбиљне дестабилизације или уништавања основних политичких и уставних структура БиХ, покушао да нанесе велику штету информационим системима институција БиХ.

¹⁴ Интересантно је поменути да је већина чланова тзв. "Алжирске групе" била запослена у Високом саудијском комитету, једној од најзначајнијих хуманитарних организација у Федерацији БиХ, а на њиховим банковним рачунима била су милионска салда. Нпр. вођа групе Bensajah Balkasem је на свом рачуну имао 3,5 милиона КМ, док су остали имали око 1,5 милиона КМ. Такође, ова "хуманитарна" организација је имала 24 возила са дипломатским таблицама, а рад многих ових организација је забрањиван (на тражење амбасаде САД у БиХ) јер се сумњало да се доводе у везу са терористичким групама, односно њиховим финансирањем. Такође, суђење директору хуманитарне организације Benevolent International Foundation 2002. године са сједиштем у Америци и испоставама у Канади и БиХ је био први случај расвјетљавања веза које су у БиХ успостављане током рата с међународним терористичким организацијама које финансирају џихад. Током процеса, директор је признао да се са директором босанским испоставе договорио како да се сакрију прави примаоци помоћи и да се направи лажна листа ратне сирочади да би се оправдали трошкови снабдијевања босанских бораца.

индоктринацију, инфилтрацију у муслиманску популацију, стицање популарности у исламској популацији, образовање кадрова, регрутацију терориста, њихову обуку, кријумчарење оружја и увоз терориста. У Федерацији БиХ пресудну улогу на том плану су одгирале хуманитарне организације TWRA, IGASSA, Al Muwafaq, Al Khifah, Биро за исламски препород, Саудијски комитет за избјеглице, Al Haramain, Фонд за препород ислама и други.¹⁵

Профит стечен разним дјелатностима организованог криминалитета један је од извора финансирања рада ових организација, а преко њих, као што смо већ рекли, и милитантних исламиста у БиХ.¹⁶ Праће новца и финансирање тероризма су глобални проблеми, превазилазе границе држава. Експерти истичу да је изузетно тешко пратити кретање новца који се користи за финансирање тероризма, најчешће стеченог трговином наркотицима или неком другом криминалном дјелатношћу. Од ових активности посебну пажњу треба посветити трговини наркотицима, јер она највећим дијелом учествује у стицању илегалних финансијских средстава и организованог криминала и тероризма.¹⁷ Најчешће се велики број терористичких аката финансира средствима од нелегалне производње и промета наркотика, што указује на чињеницу да се у оквиру одређених криминалних организација врши велики број, често дијаметрално супротних, илегалних активности. Исламистички терористички фактор дјеловањем на територији Албаније, Косова и Македоније, поред извођења терористичких активности, своју мрежу користи и за транспорт наркотика, оружја и људи, што представља најзначајнији извор

¹⁵ Младен Бајагић, Милорад Манојловић, *Тероризам: Глобална безбедносна претња*, Зборник радова "Тероризам у савременим условима", Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, 2002. године, стр. 64.

¹⁶ БиХ је средином 2004. године уздрмала тзв. "шећерна афера". Истрагом надлежних органа и представника међународне заједнице у БиХ утврђено је да су поједине хуманитарне организације у БиХ увозиле велике количине шећера које су онда пребациване у Хрватску и у Европску унију, а тако зарађен новац користио се за финансирање терористичких организација. Утврђено је да је један од главних организатора кријумчарења шећера преко БиХ у ЕУ Шефик Ајади из Туниса, директор Исламске хуманитарне организације Al Muwafaq у Хрватској и БиХ.

¹⁷ Праће новца, трговина наркотицима и трговина илегалним оружјем су врло тијесно повезани. На Балкану је ово криминално тројство почело криминализацијом албанске државе и касније Косова. Универзалан модел финансирања терористичких активности у свијету примијенило је и руководство Ослободилачке војске Косова (ОВК) на КиМ, а касније и руководство Албанске националне армије (АНА). На овај начин вође ових терористичких организација стекле су велико лично богатство, што је представљало мотив за даље бављење криминалом, који представља константан извор новца за даље терористичке активности. *Албански тероризам и организовани криминал на Косову и Метохији*, Влада Републике Србије, Београд, 2003. године, стр. 23.

Анализа могућности испољавања терористичких активности...

финансирања терориста.¹⁸ Само је питање времена и исплативности да се наведено, уколико још није, не прошири и на територију БиХ, односно на исламистичке елементе у БиХ.

Акциона способност за извођење терористичких активности

Информативна способност одређене терористичке организације, групе или појединаца подразумејева упознатост с објектом или субјектом напада, циљевима напада, могућностима обезбеђења, рањивошћу саме мете, као и система и слично. Јасно је да се наведена способност не мора само конкретизовати кроз непосредно упознавање (унутар система), али је свакако најдетаљније и најбоље да се сама информативност терористичке организације постиже на тај начин.

Када су у питању исламски милитанти у БиХ и могућност извођења терористичких акција на територији БиХ, са аспекта информативне способности може се констатовати да они имају релативно велику способност, не само стога што су способни да је сами стекну (мада се и наведено не треба искључити), већ и усљед саме (не)заштићености система и потенцијалних мета терористичког напада.

Информативна способност исламских милитаната, било појединаца, било група организованих у организације формалног или неформалног карактера, може се посматрати кроз два аспекта. С једне стране, велики је број чланова организација које су имале, имају или могу имати везе са терористичким активностима инфилтрираношћу – запослењем – на пословима и задацима или објектима који имају везе са потенцијалном терористичком активношћу, да се не говори да је велики број исламских милитаната запослен и на пословима и задацима безбједности (у безбједносним агенцијама БиХ и ентитета) чија је директна сврха елиминисање ових пријетњи.¹⁹ Јасно је да сама запосленост подразумејева стицање довољне количине и квалитета информација које чине рањивим потенцијалне мете, а уколико се томе дода и логистичка (и не само логистичка) подршка из субјеката безбједности (безбједносних организација у БиХ), намеће се закључак да је информативна способност исламских милитаната уперена ка потенцијалним терористичким нападима у БиХ свакако солидна.

С друге стране, треба имати у виду и то да безбједносна култура грађана у БиХ, институција БиХ и ентитета, као и самих субјеката

---

¹⁸ Џевад Галијашевић, *Ера тероризма у БиХ*, Београд, 2007. године, стр. 87.

¹⁹ У контексту наведеног треба навести да је бивши министар безбједности у БиХ Тарик Садовић смијењен са тог положаја на инсистирање САД, јер су, наводно, постојали докази о његовој умијешаности у долазак муџахедина у БиХ, као и из разлога што је опструисао активности на депортацији преосталих муџахедина и других исламских милитаната из БиХ.

безбједности није задовољавајућа, што свакако може да потенцира и поједностави планирање, припремање и само извођење терористичких напада уперених на одређене, унапријед – на основу претходно наведених елемената – конкретизоване мете.

У терористичким актима, најчешће се користе врло срачунати методи и начини дјеловања, које карактерише сљедећа заступљеност: експлозивна средства и бомбе (62,8%), отмице (8%), убиства (6,5%), скретање ваздухоплова (3%), узимање талаца (2%)...²⁰

У БиХ до сада је неколико догађаја окарактерисано као (исламски) терористички акт, односно као акти који имају везе са (исламским) тероризмом или (исламском) терористичком пријетњом. Најчешће спомињани међу тим актима су: убиство замјеника унутрашњих послова ФБиХ Јозе Леутара, убиство полицајца Анте Ваљана, нестанак Мирка Јозића 1997. године из Новог Травника, подметање експлозива при посјети папе Ивана Павла Сарајеву, бацање експлозивне направе на управну зграду "Шума Херцег-Босне", пуцање из ватреног оружја на зграду УН-а након протеста због изручења тзв. "Алжирске групе", планирање терористичког напада на базу СФОР-а "Eagle" код Тузле, планирање терористичког напада на војни логор "Сопног" код Сребреника,²¹ убиство породице Анђелић у Костајници код Коњица од стране припадника вехабијског покрета Муамера Топаловића, експлозија у Тржном центру "Фис" Витез, "случај Бугојно"...

Уколико посматрамо наведено, можемо закључити да би главни модус операнди вршења терористичких аката у БиХ од стране исламских терористичких организација могао да подразумијева употребу експлозивних направа разне разорне моћи и конструкцијских рјешења, као и вршење атентата на истакнуте личности. Томе у прилог иде и већ поменути чињеница да су припадници исламских терористичких организација (у првом реду, муџахедини који су ратовали на територији БиХ) обучени и оспособљени за руковањем експлозивним средствима и наоружањем.

Мете потенцијалних терористичких напада

Када су у питању разлози и циљеви потенцијалних терористичких напада од стране исламских терористичких организација на територији БиХ, њих треба довести у везу са одређеним елементима процјене угрожености БиХ од потенцијалних терористичких напада. Јасно је да су

---

²⁰ Алија А. Рамљак, Омер Хаџић, *Монструозни облици тероризма*, Часопис за правну терорију и праксу "Правна ријеч", Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 12/07, 2007. године, стр. 242.

²¹ Домагој Маргетић, *Исламистички тероризам на југу Европе*, Загреб, 2005. године, стр. 9.

Анализа могућности испољавања терористичких активности...

разлози евентуалног терористичког напада од стране припадника исламских фундаменталиста у БиХ, било да дјелују у оквиру терористичких организација домаћег или међународног карактера, било да дјелују самостално, незадовољство актуелним национално-конфесионалним положајем муслимана у БиХ, економска ситуација у земљи, солидарисање с активностима Ал Каиде на глобалном плану као главне исламске терористичке организације, односно с активностима тзв. "Свјетског исламског цихада против Јевреја и крсташа", освета за нападе на исламске земље (Ирак, Авганистан), схватање да "БиХ припада само муслиманима"...

Циљеви таквих напада би свакако били домаћи политичари, привредници, истакнуте јавне личности српске, дјелимично и хрватске националности, али није искључен напад ни на припаднике бошњачког естаблишмента, поготово оног који не прихвата радикалну интерпретацију ислама на овим просторима какву заговарају припадници селефијског покрета у БиХ, превасходно припадници бившег одреда Ел Муџахид.

Томе треба додати и чињеницу да би и припадници међународних снага (ЕУФОР-а), као и међународни представници у БиХ (припадници ОХР-а и страних амбасада, поготово САД и земаља које су учествовале или подржале агресију на Ирак и Авганистан) могли бити потенцијалне мете терористичких напада, поготово уколико би њихов разлог био, као што смо већ рекли, солидарисање с активностима Ал Каиде на глобалном плану као главне исламске терористичке организације, односно с активностима "Свјетског исламског цихада против Јевреја и крсташа", а повод, рецимо, страдање недужних муслиманских цивила у ратом захваћеним земљама, од стране снага међународне коалиције које предводи САД.

Иако су атентати и напади на истакнуте личности најизгледнији методи потенцијалних терористичких напада, свакако треба напоменути да би наведени напади били условљени и одређеним логистичким, организационим, материјалним и кадровским елементима који не недостају исламским фундаменталистима у БиХ, мада се још не може тврдити ни да су репрезентативни. Стога би се могло приступити и одабиру симболичних и за реализацију лакших циљева, оличених у значајнијим објектима и институцијама примарно Републике Српске и страних амбасада у БиХ, али и на институције БиХ, а не могу се искључити ни напади на припаднике безбједносних и полицијских структура у БиХ ("случај Бугојно").

С друге стране, треба имати у виду да посљедњих неколико година у свијету исламски терористи мијењају своје мете и окрећу се хотелима и другим "мекшим" метама откако је обезбјеђење војних и других институција побољшано. Ово је, прије свега, резултат преображаја Ал

Каиде из централизоване организације са глобалним циљевима у локалне франшизе с локалним метама, за које треба мање обуке и новца, али уз задржавање глобалне компоненте, оличену у програму, односно у циљевима борбе. Окретање хотелима као примарним метама резултат је и тога што хотел подразумијева фиксну мету (може се опсервирати и планирати), фреквентна је локација, а и обезбјеђење је мање, мада је у задње вријеме примијетна тенденција да менаџери хотела побољшавају физичку и техничку заштиту хотела.²²

Умјесто закључка

Уколико се узме у обзир стање безбједности и безбједносне културе у БиХ, мноштво безбједносних агенција којима је у опису послова (примарно или међу осталим пословима) борба и супротстављање тероризму, чињеница да између тих агенција не постоји (оперативна) координација, постојање исламског радикалног елемента у БиХ који је остао послје рата, а током поратног периода је учврстио своје ставове међу локалним становништвом, политичка ситуација у БиХ која се одликује свакодневним конфликтима на националним основама на нивоу БиХ или на међустраничким основама унутар ентитета (али и на нивоу БиХ), свакако се може закључити да су погодности за вршење терористичких напада у БиХ изразито високе.

Иако се сматрало да је БиХ била база за исламске терористе, а што н није значило да једног дана неће бити и њихова мета,²³ већ сада, након "случаја Бугојно", може се тврдити да је постала и одредиште терористичких активности. Сходно томе, поставља се питање вјероватноће и опасности од испољавања (даљих) терористичких аката у БиХ од стране исламских терористичких организација.

Усљед претходно наведеног, а прије свега имајући у виду дјеловање радикалних исламских фактора оличених у одреду Ел Муџахид у рату у БиХ, још увијек присуство појединаца из тог одреда у БиХ, дјеловање разних фундаменталистичких организација у БиХ, финансијску подлогу и обученост исламских терористичких организација, како на глобалном тако и на локалном плану, етаблираност политичког радикалног ислама у структуре власти у БиХ, глобалну исламску терористичку активност, опасност и вјероватноћу терористичког напада у БиХ од стране

---

²² Према оцјени у извјештају Стратфорда, агенције за међународна геополитичка истраживања, број терористичких напада широм свијета се више него удвостручио након 11. септембра 2001. године, када се упореди са осмогодишњим периодом прије тога.

²³ Слободан Радуљ, *Кривичноправни аспекти тероризма у БиХ*, Часопис за правну теорију и праксу "Правна ријеч", Удружење правника Републике Српске, број 7/2006, Бања Лука, стр. 575.

Анализа могућности испољавања терористичких активности...

исламских терориста која је екстремно велика, односно извјесна је, морамо се запитати зашто још увијек није дошло до напада већих размјера, односно до терористичког акта примјереног осталим претходно наведеним и другим нападима у свијету изведеним од стране исламских терористичких организација.

Два су могућа разлога.

Први, који је заступљен у литератури, прије свега популистичкој, али није без основа, чак је и поткрепљен конкретним доказима који индиректно указују на то, укључује претпоставку да су САД, учествујући у допремању муџахедина током рата у БиХ са лидерима Ал Каиде, са другим милитантним организацијама, као и са Иранском обавјештајном службом, која је учествовала у допремању муџахедина,²⁴ договорили својеврсни мораторијум на акције у БиХ, примарно против америчких војника и представника амбасада, али и према другим циљевима у БиХ, а што припадници исламских терористичких организација, као "хвалу" за учињено, али и из властитих дугорочних интереса, поштују.²⁵ Иако наведено није без основа, ова претпоставка је дискутабилна због наметања логичког питања: зашто су, онда, припадници Ал Каиде напали САД 11. септембра 2001. године, а поштују својеврсни споразум о ненападању америчких интереса у БиХ. Одговарајући на ово питање, свакако закључујемо да ова (прва) претпоставка о изостанку (већих) терористичких аката на територији БиХ од стране исламских организација није прихватљива, бар за период након 11. септембра 2001. године.

Друга претпоставка, али надовезујући се дјелимично и као одговор на претходно питање, полази од аналитичког сагледавања цјелокупне глобалне активности Ал Каиде, али и радикалног политичког ислама којем је циљ експанзионистичка политика примарно ка Европи, а гдје се БиХ, као муслиманска енклава готово у самом срцу Европе, хиљадама километара удаљена од исламског свијета, посматра као идеална својеврсна "одскачна даска" за исламску пенетрацију, не само насилну, ка Европи. Та "одскачна даска" може да послужи као логистичка међустаница за планиране исламске активности у Европи, почев од транспортног, преко образовног, па до терористичког дјеловања. Уколико би се терористичка активност од стране радикалних исламиста конкретизовала кроз нападе у БиХ, поготово на осјетљиве америчке (али и европске) интересе, дошло би до појачане антитерористичке активности, било од стране великих сила, било на локалном нивоу, што

---

²⁴ У политичким кулоарима САД ово је познато као Bosnia Gate (Босанска веза), као алузија на Iran-contras Gate, односно допремање иранског наоружања никарагванским контрашима, а у организацији САД, иако су у то вријеме, као и током деведесетих година прошлог вијека, САД имале санкције према Ирану.

²⁵ Опширније: Јирген Елзесер, *Цихад на Балкану*, Јасен, Београд, 2006. године.

би, ако не онемогућило, онда свакако отежало пенетрацију исламског радикалног покрета преко БиХ у Европу.

Иако је несумњиво да терористичке исламске организације дјелују на територији БиХ и иако је сигурно да су тога свјесне и велике силе које предводе глобалну антитерористичку коалицију, па знајући да су тога свјесне и саме терористичке исламске организације, ипак су оне схватања да је боље не провоцирати (до погодног момента) власти у БиХ или ентитетима или саме велике силе великим терористичким нападима и на тај начин скретати пажњу на наведено. Својеврсна апстиненција исламских милитаната у БиХ од вршења терористичке дјелатности може једноставно да се посматра у свјетлу сазнања самих терориста да их безбједносне службе будно прате, те да би евентуални ексцеси свакако онемогућили даљи рад, а што се у овом тренутку (све до евентуално избијања новог међунационалног сукоба или док то не наложе глобалне прилике) не смије дозволити.

Не желећи поистовјећивати било коју религију или нацију с тероризмом, односно не желећи правити паралелу између појединих нација или религија са тероризмом, па чак и оних које заговарају радикализам у властитим увјерењима (и према себи, и према другима), попут селефизма, али уважавајући и тврдњу да "нису све вехабије (селефије) терористи, али су сви (исламски) терористи вехабије (селефије)", ипак можемо констатовати да би огромна већина припадника селефијске заједнице у БиХ (за коју се претпоставља да броји максимално до 10% муслиманске популације у БиХ)²⁶ акламативно подржала потенцијалне терористичке нападе у БиХ извршене од стране исламских терориста, подразумијевајући да би наведени напади били уперени против немуслиманских циљева у БиХ или на глобалном плану. С друге стране, то се ипак не може рећи за припаднике муслиманске популације у БиХ који практикују традиционални (хенефијски) вид ислама на овим просторима. Наравно, вјероватно би и у овој популацији значајан проценат, ако не јавно подржао, онда бар прећутно се солидарисао са учињеним терористичким актом, поготово уколико би мета акта био својеврсни симбол америчке окупације Ирана и Авганистана, угњетавања Палестинаца у Израелу, "великосрпска политика у БиХ", "агресорска улога Србије" у протеклом рату, заједнице Херцег-Босне...

---

²⁶ Податак изнесен у емисији "Амплитуда" Алтернативне телевизије Бања Лука 11. септембра 2009. године.

Литература:

- [1] Бајагић, Младен, Манојловић, Милорад, *Тероризам: Глобална безбедносна претња*, Зборник радова "Тероризам у савременим условима", Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, 2002. године, стр. 43–73,
- [2] Галијашевић, Џевад, *Ера тероризма у БиХ*, Филип Вишњић, Београд, 2007. године,
- [3] Даниловић, Неђо, *Метод процене безбедносне угрожености од савремених облика тероризма*, Зборник радова "Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета", Интернационална асоцијација криминалиста, Брчко, 2008. године, стр. 418–429,
- [4] Елзесер, Јирген, *Џихад на Балкану*, Јасен, Београд, 2006. године,
- [5] Маргетић, Домагој, *Исламистички тероризам на југу Еуропе*, Загреб, 2005. године,
- [6] Миловановић, Манојло, *Исламски терористи у Босни и Херцеговини*, Влада РС, Бања Лука, 2001. године,
- [7] Петричевић, Витомир, *Организације терористичког карактера на простору БиХ*, Специјалистички рад (необјављен), Факултет безбедности Универзитета у Београду, 2010. године,
- [8] Радуљ, Слободан, *Кривичноправни аспекти тероризма у БиХ*, Часопис за правну теорију и праксу "Правна ријеч", Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, број 7/2006, стр. 567–583,
- [9] Рамљак, Алија, Хаџић, Омер, *Монструозни облици тероризма*, Часопис за правну теорију и праксу "Правна ријеч", Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 12/2007, стр. 233–249,
- [10] Хамад, Али, *У мрежи зла – Међународни тероризам и Ал-Каида*, Глас Српске, 2004. године,
- [11] Група аутора, *Исламска фундаменталистичка глобална мрежа – Модус операнди – Босански модел*, електронско издање,
- [12] *Албански тероризам и организовани криминал на КиМ*, Бела књига, Влада Републике Србије, Београд, 2003. године,
- [13] www.wikipedia.org/sr-ec/Islamski_terrorizam_u_Federaciji_Bosne_i_Hercegovine, доступно 21.03.2011. године.

Миладиновић, А. и др., *Безбједност – Полиција – Грађани*, година VII, број 1-2/11

Aleksandar Miladinović

Ministry of Internal Affairs RS – Sector of the city, Banja Luka

Vitomir Petričević

Police college

Abstract: This paper analyzes the possibility of manifestation of terrorist activities in BiH by Muslim extremists, whether by individual, or the Islamic extremist group or organization, formal or informal character. The possibility of certain Islamic fundamentalists, Islamist groups and militant Islamic organizations to concretization of terrorist activities in Bosnia is seen through the existence of these terrorist organizations, groups and individuals in BiH, membership in these groups or organizations, the characteristics of members and supporters, equipment and training of members, financial support, methods of action, motivation, action potential... The possibility is considered in relation to the appearance of terrorist activities in Bosnia by Muslim extremists.

Keywords: terrorist factors, Islamic terrorism, the possibility of manifestation of terrorism ....

**ДРЖАВНИ ТЕРОРИЗАМ КАО СПЕЦИФИЧАН ОБЛИК
ПОЛИТИЧКОГ НАСИЉА*****STATE TERRORISM AS A SPECIFIC FORM OF POLITICAL VIOLENCE******Дарко Маричић¹***Министарство унутрашњих послова Републике Српске
Управа полиције

Апстракт: Иако се студије о тероризму најчешће базирају на проучавању појавних облика и карактеристика недржавног, односно противдржавног тероризма, то никако не значи да се тероризам односи искључиво на политичко насиље против неке и нечије власти. Чињеница је да актери тероризма најчешће теже ка рушењу одређеног поретка и државног система, али због тога никако не треба маргинализовати улогу институција, односно држава, у подстрекавању, изазивању и конкретном извршењу терористичких напада. Таква врста политичког насиља, организована од стране институционалних центара моћи појединих држава, важан је фактор дестабилизације режима у другим, најчешће неразвијеним и транзицијским земљама, па чак и рушења дотадашњег државног система и изграђивања нових политичких творевина на простору тих земаља. Државни тероризам има сва обиљежја класичног тероризма, а у појединим сегментима је чак и далеко неморалнији и деструктивнији, јер се реализује на перфидније и прикривеније начине.

Кључне ријечи: тероризам, државни тероризам, политичко насиље, рат

Увод

Од некада спорадичне појаве, тероризам је у посљедњих неколико деценија израстао у један од највећих проблема савременог друштва. Тероризам је данас постао нови облик моћи, или, још прецизније, тероризам је постао облик глобалне расподеле моћи чија је полуга страх. Посебан интерес усмјерен је на овај облик политичког насиља након 11. септембра 2001. године, када се нашао у средишту

---

¹ Булевар Десанке Максимовић бр. 4, e-mail: darkomaricic@live.com

безбједносне, научне, политичке, културне и цивилизацијске пажње цјелокупне јавности.

Тероризам се стално мијења по форми, садржају, типовима и облицима организовања, начинима дјеловања, техничкој опремљености извршилаца итд. Због свега наведеног, али и низа других разлога (динамичка појава подложна промјени, двоструког стандарда и морала при његовом одређењу и дефинисању, тајна и недовољно позната активност, демонизација појма, поистовјећивање са термилошки сличним, па чак и потпуно различитим појавама, бројни научни приступи и сл.) не постоји једна општеприхваћена дефиниција тероризма. Осим тога, тероризмом као сложеним обликом политичког насиља могуће је манипулисати у политичке сврхе, првенствено неблаговременим и неселективним приступом у оквирима међународне борбе против тероризма.

Као што се разликују бројне дефиниције појма тероризам као политичког насиља, тако у научним круговима данас егзистирају различита мишљења о квалитацији и класификацији специфичних облика примјене силе у циљу остваривања најчешће тајних и прикривних институционалних, односно државних хегемонистичких циљева, чије се карактеристике, чак и лаички гледано, не разликују много од најекстремнијих антидржавних активности различитих терористичких организација.

Неријетко, као основни циљ терористичких организација, рјеђе појединаца, истиче се дестабилизација државне организације и разбијање друштвеног поретка ширењем страха и несигурности у свим слојевима становништва. Међутим, чињеница је да, поред наведених облика и циљева тероризма, постоји и државни тероризам, који поједини стручњаци из ове области, али и шира јавност, било због пропагандне манипулације или непознавања феномена тероризма и њему сличних облика, понекад погрешно тумаче и повезују са другим облицима политичког насиља, најчешће са институционалним, односно државним терором и терорисањем.

Терор² се најчешће испољава у облику разноврсних видова репресије и има доста заједничких обиљежја са тероризмом, јер је потенцијална пријетња великом броју жртава, а такође подразумијева неселективно насиље. У политичкој теорији раздваја их позиција власти, па се најчешће сматра да терор проводи онај који има власт, док се тероризмом служи онај који тежи да уништи неку и нечију власт.³ Међутим, у даљој, а посебно блиској историји, познати су специфични

---

² Потиче од латинске ријечи *terror*, или француске ријечи *terroeur*, што значи плашити се, бити уплашен. Видјети: Појмовник безбедносне културе, Београд: Центар за цивилно-војне односе, 2009, стр. 130.

³ Simeunović, Dragan: *Terorizam, opšti deo*, Beograd: Pravni fakultet, 2009, str. 23–27.

Државни тероризам као специфичан облик политичког насиља

облици тероризма, које су у циљу реализације властитих политичких интереса проводиле бројне државе, односно њихови легитимни органи и институције.

Осим разликовања од терора, неопходно је направити одређену диференцијацију тероризма од рата и оружане интервенције, као различитих облика политичког насиља, иако се и они врло често примјењују и проводе у спрези са тероризмом. Позната је чињеница да специјализоване државне службе проводе тајне терористичке акције на међународном и унутрашњем плану, али, како сматра Пашански, такав облик политичког насиља мора се раздвојити од оружаних интервенција, односно акција и агресија регуларних војних јединица неке државе.⁴

Дакле, у ужем смислу, сложени појавни облици политичког насиља попут рата и војне интервенције разликују се од државног тероризма. Међутим, приликом наведених испољавања силе у ширем контексту, ради што бржег и ефикаснијег постизања зацртаних циљева, врло често се примјењују и специфична терористичка дејства, као интегрални дио планираних активности, па се државни тероризам проводи у комбинацији са оружаном интервенцијом, која тада представља примарни облик насиља, док су терористички елементи у том случају секундарног карактера.⁵

Дефинисање државног тероризма

Државни тероризам представља начин дјеловања легитимних институција неке државе који се својим методама и ефектима не разликује много од традиционалних облика тероризма.⁶ Дакле, уколико државни субјекти, којима *de jure* и *de facto* припада легитимитет државности, за креирање и реализацију политичких циљева

⁴ Раšански, Милан: *Savremene kamikaze*, Београд: NIRO „Књижевне новине“, 1987, стр. 126–133.

⁵ Глобални друштвени токови имају велику улогу у све очигледнијем компликовању различитих облика политичког насиља, посебно државног тероризма, који институционални центри моћи такође проводе тајно и у “рукавицама”, али све чешће и јавно. У сагледавању односа глобализације и тероризма постоје и мишљења да је тероризам сјенка коју носи сваки систем доминације. Према Бодријару, тероризам је превазишао ислам и САД, па зато није ни цивилизацијски, нити религијски удар. Наиме, ријеч је о фундаменталном антагонизму о коме се може говорити као о IV свјетском рату, чији је улог сама мондијализација. Видјети: Бодријар, Жан: *Дух тероризма*, Београд: Нова српска политичка мисао, вол. 14, бр. 1–2. стр. 211–221, 2007; Савић, Андреја: *Глобална безбедност и тероризам*, Београд: Српска политичка мисао, бр. 3–4/2005, год. 12, vol. 15, стр. 55.

⁶ Википедија: Слободна енциклопедија, http://sh.wikipedia.org/wiki/Dr%C5%BEavni_terorizam, dostupno: 13. 2. 2011.

употребљавају терористичке методе и средства, онда њихову активност називамо државним тероризмом. У односу на мјесто и субјекте испољавања, у научним круговима најчешћа је подјела на унутрашњи и вањски државни тероризам. Први подразумејева планирање и реализацију терористичких акција на властитој територији, најчешће против етничких и вјерских група и политичких неистомишљеника, а други на међународном плану различите терористичке облике дјеловања против других држава, односно режима који су на власти у тим земљама, па се зато с разлогом назива и међународним државним тероризмом. У изузетним случајевима државна терористичка пријетња може бити и нуклеарна, па самим тим и глобална, односно интернационална.

Иако такође спада у вањски, односно међународни, тероризам под државним покровитељством, или државно спонзорисани тероризам, како га поједини аутори називају, у извјесној мјери је специфичан, јер се реализује посредно и мање или више тајно. Поменути облик државног тероризма односи се на дјеловање терористичких организација које су финансијски и логистички потпомогнуте од стране појединих влада. Овај појам су први пут употребиле САД, које од 1979. године објављују попис држава покровитеља тероризма. У вријеме хладног рата, Американци су тим термином означавали земље Трећег свијета, на чијем су челу били радикално лијеви режими, који су подржавали активности усмјерене против „империјалистичких“ и „неоколонијалних“ држава, односно САД и њених савезника. Овакве оптужбе добиле су адекватан одговор у контраоптужбама које су на рачун САД упућивале земље Источног блока и државе у којима су на власти били тзв. комунистички режими. Оне су прозивале Америку због подршке антикомунистичким, најчешће десно оријентисаним милитантним круговима и режимима у Латинској Америци.⁷

Према Симеуновићу, државним тероризмом могу се сматрати по форми и садржају класични терористички акти, специфични по томе што су јавно изведени од стране припадника војних, полицијских или плаћеничких снага неке земље изван њених граница, а по одлуци њених власти, као специфичан вид остварења политике силе у међународним односима.⁸ У склопу класификације тероризма према типу актера – субјеката тероризма, осим државног – институционалног, Симеуновић

---

⁷ Википедија: Слободна енциклопедија, http://sh.wikipedia.org/wiki/Terrorizam_pod_dr%C5%BEavnim_pokroviteljstvom, доступно: 13. 2. 2011.

⁸ Симеуновић, Драган: *Политичко насилје*, Београд: NIRO „Радићка штампа“, 1989, стр. 132–133.

Државни тероризам као специфичан облик политичког насиља

разликује индивидуални тероризам и тероризам организација и илегалних група.⁹

Као што смо већ поменули, Пашански сматра да се дефинисање тзв. јавног државног тероризма може успјешније одредити уз помоћ више различитих сегмената политичког насиља, почевши од оружане интервенције, хуманитарне интервенције, те класичног напада оружаних снага једне државе на војне снаге и потенцијале друге државе. У том свјетлу, оружана интервенција постаје демонстративни терористички акт којим се показује ријешеност да одређени терористички акти – предузети против државе која примјењује државни тероризам, неће у будућности остати некажњени, те стога има карактер одвраћања и упозорења, чији се ефекти појачавају жешћим и суровијим извођењем акције (непотребна убиства цивилног становништва) и техничко-тактичком перфекцијом реализације. То су насилне, пропагандне активности, којима се, често под изговором хуманитарних разлога, добро увјежбаном интервенцијом ограниченог домета, те нападом на дио ефикасности или територије противника, спасавају наводно угрожена лица или добра.¹⁰ Нажалост, различити облици застрашивања, који се такође могу окарактерисати као државни тероризам, неријетко се изводе без повода и упозорења и најчешће представљају пуку демонстрацију силе и моћи.

Тероризам је недвосмислено продужена рука политике и води се другим, врло често нелегалним средствима, због чега се дјелимично може одредити познатом језуитском маскимом „циљ оправдава средство“, сматра Гаћиновић.¹¹ Ова констатација се у потпуности односи и на државни тероризам, с тим да они који директно или посредно проводе овакву врсту политичког насиља, за разлику од неинституционалних терористичких група, најчешће носе униформу и висока звања која им је додијелила држава за коју раде и чије политичке циљеве реализују и на овај начин. Све чешће се дешава да државе финансирају, обучавају и опремају терористе, којима неријетко пружају и уточиште, јер се терористичке активности таквих организација подударају са њиховим спољнополитичким циљевима, а најчешће се ове групе користе за јачање сопствене политике на унутрашњем плану.¹² Међутим, као што се види у случају САД и њиховог суровог ангажмана на Блиском Истоку, Перзијском заливу, али и приликом бомбардовања Републике Српске и Савезне Републике Југославије, политичка

⁹ Simeunović, Dragan: *Političko nasilje*, Beograd: Radnička štampa, 1989, str. 84–85.

¹⁰ Pašanski, Milan: *Savremene kamikaze*, Beograd: NIRO „Književne novine“, 1987, str. 126–127.

¹¹ Gaćinović, Radoslav: *Terorizam u političkoj teoriji*, Beograd: Srpska politička misao, br. 2/2010, god. 17, vol. 28, str. 178.

¹² Jazić, Aleksandar: *Teroristička propaganda i uloga medija*, Beograd: Međunarodni problemi, Institut za međunarodnu politiku i privredu, vol. 62, br. 1, str. 115.

филозофија утемељена на синтагми да „циљ оправдава средства“ не може хуманизовати масакре цивила, док ћутање међународних правосудних институција и Уједињених нација може само хомогенизовати и ојачати исламски тероризам.¹³

Класификацијом државног тероризма бавио се и Димитријевић, који, када наводи различите типове тероризма, као специфичан облик издваја терористичко дјеловање државе против недржавног субјекта, те државе против државе – међународни тероризам (када терористички акти имају елемент иностраности). Класификујући тероризам према друштвеном статусу носилаца, Мијалковски га дијели на недржавни, државни и међународни.¹⁴

Ранковић се позива на Малколма Рифкина, који је увео синтагму „међународни вирус тероризма“, као директан продукт таласа глобализације, који се данас огледа у двије главне, међусобно супротстављене варијанте. Једна је под окриљем исламског фундаментализма и са циљем стварања „свјетске исламске заједнице“, док се друга развила под патронатом САД, у прокламованој борби за „приоритетни амерички простор“ и нови свјетски поредак, у склопу економске и политичко-војне експанзије и класичан је примјер државног тероризма. Под плаштом демократије, амерички Стејт Департмент прибјегава терористичким акцијама ради веће ефикасности и ради мањих трошкова, јер су отворене војне интервенције далеко сложеније и скупље. Пошто се ради о тајном политичком насиљу, управо САД су лансирале флоскулу о тзв. „лошем“ и „добром“ тероризму.¹⁵

У својим радовима о државном тероризму Приморац користи термин „терористичке државе“, означавајући на тај начин државе које тероризам користе трајно и системски у испуњавању својих циљева. Он наводи да је такав вид тероризма карактеристичан за тоталитарне државе и представља веће зло од недржавног тероризма.¹⁶ Слично је оцијенио и Валтер Лакер (Валтер Лакуеур), наводећи да су терористичка дјела почињена од стране полицијских држава и власти

---

¹³ Јевтовић, Зоран: Масмедијски преображај тероризма и религије у глобалном поретку, Политологија религије, Београд: Центар за проучавање религије и вјерску толеранцију, књига 1, Београд, 2007, стр. 101.

¹⁴ Вејновић, Душко & Шикман, Миле и Радуљ, Слободан: Друштвени аспекти тероризма, Бања Лука: Удружење дефендолога Републике Српске, 2006, стр. 36–37.

¹⁵ Ranković, Miodrag; Savremeni/globalni terorizam: sociološki pristup, Beograd: Sociologija, časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju u socijalnu antropologiju, god. XLVI 4/2004, str. 314.

¹⁶ Primorac, Igor: Državni terorizam i protuterorizam, Zagreb: Politička misao, vol. XXXIX, 2002, god. 39, br. 3, str. 60–74.

Државни тероризам као специфичан облик политичког насиља

тирана имала хиљаду пута више жртава и проузроковала више биједи него сва дјела индивидуалног тероризма заједно.¹⁷

Чичовачки радикализује проблем државног тероризма, заступајући тезу да су главни актери тероризма увијек биле и остале владе и разни органи и организације спонзорисане од стране влада. Он сматра да су државни терористи најчешће професионалци, добро плаћени и заштићени од стране правосуђа и органа власти и на слаже се с мишљењем да је тероризам оружје слабих. Државни тероризам је обично присутан приликом националних и међудржавних сукоба, што не значи да терористичке активности престају у доба прокламованог мира и одсуства напетости и конфликта и, по правилу, представља злоупотребу државне моћи у циљу уништења, повреде или застрашивања, било да се ради о становништву властите или неке друге суверене државе, па чак и неколико држава и може представљати пријетњу чак и цјелокупном човјечанству, те зато може прерасти и у злочин против човјечности.

Према мишљењу Чичовачког, потребно је, с једне стране, направити разлику између тероризма као начина живота и животног одређења од, с друге стране, тероризма као професије, односно институционално подржане активности, скривене иза разних законских норми и општеприхваћене идеологије. То значи да су терористи у име државе најчешће професионалци, добро плаћени и заштићени од стране правосуђа и органа власти, за разлику од исламског свијета, гдје не постоји тако оштра подјела између секуларне и религијске сфере живота, те за већину исламских терориста оно што они чине није професија, него начин и виши смисао живота.¹⁸

Карактеристике државног тероризма

Из до сада наведених одредница произилази закључак да терористичке активности нису типичне само за појединце, групе или организације, већ их у одређеним ситуацијама примјењују или подстрекавају и саме државе. Та терористичка активност државе може бити двојака – директна (непосредна) и индиректна (посредна). Директно терористичко дјеловање држава проводи преко својих обавјештајних служби и других за таква дејства специјализованих организација, али и преко терористичких група које формирају на сопственој територији, територији неке треће земље или земље против које се дјелује. Индиректно терористичко дјеловање неке државе се огледа у подстицању већ постојеће терористичке групе, односно

¹⁷ Laqueur, Walter: *The Age of Terrorism*, Boston: Little, Brown&Co., 1987, str. 146.

¹⁸ Čičovački, Predrag: *Državni terorizam – najveća pretnja po čovečanstvo*, Beograd: Nova srpska politička misao, 14 (1-2), 2007, str. 67-81.

пружању неког вида помоћи (испорука оружја и опреме, обука људства, финансијска и логистичка подршка, пружање уточишта, снабдијевање лажним или оригиналним путним исправама и сл.). Као појава савременог доба, међународни тероризам се углавном везује за државу, односно њене обавјештајне службе, које се јављају као организатори терористичких дјеловања, у комбинацији са другим облицима тајног субверзивног дјеловања, с циљем угрожавања појединих субјеката на међународном плану. Обавјештајне службе појединих земаља остварују своје интересе преко терористичких група и организација, паравојних и параполицијских снага, у склопу провођења субверзије према другим државама¹⁹

Држава као терорист може најуспешније да проводи тероризам против друге државе уколико има на располагању све категорије непосредних извршилаца физичког насиља. Веома успјешно може да примјењује тероризам против друге државе уколико успије да оствари спрегу са једним или више терористичких недржавних субјеката који су унутар државе жртве тероризма. Најмање су јој терористичке могућности уколико за њихово провођење може да ангажује искључиво своје држављане, посебно ако је принуђена да такве задатке извршавају припадници специјалних служби и јединица.²⁰

Своје коријене државни тероризам има у политичко-хегемонистичким претензијама институција власти, односно владајућих режима. Иако је ријеч о појави савременог доба, различити аутори налазе бројне примјере државног тероризма и у историји, посебно када је ријеч о тзв. унутрашњем државном тероризму, који институције проводе над већином или дијелом становника своје земље, првенствено етничким и вјерским групама, а поготово политичким неистомишљеницима. Са данашње тачке гледишта, понекад је тешко, па чак и немогуће разграничити терор и тероризам, као облике политичког насиља које су државе примјењивале у ранијим повијесним епохама људског друштва.

Извјесне облике унутрашњих терористичких интервенција од стране државе можемо уочити још у вријеме француске буржоаске револуције. У спреси са различитим облицима терора, Турци су вијековима над Јерменима, а након тога и над Курдима, проводили унутрашњи државни терор, комбинован са тероризмом, чак у много бруталнијем и експлицитнијем облику него у поменутом француском случају. Милиони курдских становника Турске протјерани су са својих

---

¹⁹ Вејновић, Душко & Шикман, Миле и Радуљ, Слободан: Друштвени аспекти тероризма, Бања Лука: Удружење дефендолога Републике Српске, 2006, стр. 38.

²⁰ Мијалковски, Милан: Тероризам, Београд: Факултет цивилне одбране, 2004. стр. 23.

Државни тероризам као специфичан облик политичког насиља

огњишта, хиљаде села је разорено, а десетине хиљада људи убијено²¹, уз провођење монструозног терора, па чак и тероризма. Крајем 19. и почетком 20. вијека, нарочито за вријеме Првог свјетског рата, Турци су брутално ликвидирали преко милион и по Јермена, што и данас у великој мјери оптерећује међудржавне односе те двије земље, јер Турска не жели да призна међународну квалификацију почињеног злочина, који је окарактерисан као геноцид. Један злочин је изродио други, па су бројне јерменске терористичке организације ангажоване у борби против Турске, а међу најпознатијима је терористичка група АСАЛА.

Поједини аутори разликују од осталих тзв. терористичке државе, јер су терор у спрези са тероризмом примјењивале трајно и систематски у појединим историјским раздобљима. Међу таквима су тоталитарне државе попут нацистичке Немачке, Совјетског Савеза у доба стаљинизма, или Камбоџе за вријеме владавине Црвених Кмера. Неке од држава су директно користиле тероризам против властитог становништва, а најдрастичнији примјери су војне диктатуре у Јужној Америци, попут Чилеа у вријеме Пиночеа и Аргентине под влашћу генерала²², а класичан европски примјер је Шпанија за владавине Франка. Осим поменутих држава, Amnesty International крајем деведесетих година прошлог вијека као терористичке земље наводи Ел Салвадор, Индију, Индонезију, Ирак, Иран, Израел, Јужноафричку Републику, Либију, Камбоџу, Кину, Колумбију, Кубу, Мексико, Никарагву, Пакистан, Руанду, Сирију, Шри Ланку, итд.

С обзиром на међународне аспекте тероризма, постоје бројне тенденције да се дјеловање држава које негирају људска права, а садржи елементе страховладе и обилног коришћења насиљем, назове тероризмом. Ма колико могло бити оправдано емотивно реаговање и хтијење да се такве ситуације макар осуде, ако се не могу поправити, називање тероризмом баш свих дјела која изазивају гнушање нимало не може помоћи разјашњавању тероризма као појаве. Приликом расправа о проблему тероризма у Уједињеним нацијама, ове дилеме дошле су до пуног изражаја, тако да су представници држава прихватили документа којима се чак и читаве државе означавају и осуђују као терористичке.²³

Вањски, односно међународни државни тероризам своју експанзију доживио је у доба блоковске подјеле и тзв. хладног рата. Међутим, значајан број аутора специфичне терористичке елементе уочава и у акцијама изведеним током оба свјетска рата, у којима су, врло често без разлога и правог повода, најчешћа мета били управо беспомоћни

²¹ Chomsky, Noam: Моћ и терор, Загреб: Наклада Јасенски и Турк, 2003, стр. 18.

²² Primorac, Igor: Државни тероризам и протутероризам, Загреб, Политичка мисао, vol. XXXIX, 2002, год. 39, бр. 3, стр. 64–65.

²³ Томашевски, Катарина: Изазов тероризма: проблеми сузбијања тероризма у међународној заједници, Београд: Младост, 1983, стр. 16–17.

цивили. Страховита бомбардовања, бруталне акције, по својој појавности класични су примјери терористичких атака, изведених од стране зараћених држава. Нажалост, данас смо често свјedoци необичне појаве, у склопу које се над неморалношћу тероризма дубоко згражавају вође држава које су и саме компромитоване прибјегавањем тероризму или макар његовом спонзорисању. Тај парадокс нарочито се огледа у моралистичкој реторици коју пропагирају САД и њихови савезници, првенствено Израел.

Владимир Бенко, редовни професор међународних односа на љубљанском Факултету друштвених наука, оптужио је својевремено САД и Велику Британију за државни тероризам и, у случају СР Југославије, за инструментализацију људских права у остваривању својих интереса. Он је закључио да је хуманитарно бомбардовање Југославије флагрантни примјер који доказује да велике силе задржавају право да просуђују у којим случајевима и на који начин да реализују своје интересе. Као типичне примјере државног тероризма САД он наводи бомбардовање фармацеутске фабрике у Судану, блокаду извоза нафте из Ирака и бомбардовање ирачких градова. Државном тероризму САД и Израела, близак је и парадржавни тероризам мањих држава, попут Либије.²⁴

Бомбардовању СР Југославије, у којем је од 24. марта до 10. јуна 1999. године убијено око 2.500 људи, махом цивила, претходио је сличан напад на Републику Српску, поткрај љета 1995. године. Иако никада није доказано да је за масакр на сарајевској пијаци Маркале одговорна Војска Републике Српске, НАТО снаге су након само два дана започеле акцију бомбардовања српских положаја. Бодријар сматра да је бомбардовање Србије проведено у оквиру идеје о мондијализацији, глобализацији, као и свјетском, глобалном подухвату да се угуши све што је јединствено и да се, напосто, све збрише и успостави хомогена сила, односно хегемонија. Он каже да се свијет налази у хегемонистичкој фази, насталој након фазе доминације која је везана са отуђењем, те да се налазимо у добу када сви морају да се поковавају истом принципу.²⁵

У научним круговима се појавило мишљење да је доктрина превентивног рата и право првог удара, које теоретски и практично проводе САД, својеврстан “амерички цихад”. Американци су разорили Ирак, иако никада није доказана тврдња о располагању те земље тајним оружјем за масовно уништење, као ни повезаност Садама Хусеина са Ал Каидом. У том свјетлу, рат у Ираку се може оквалификовати као

---

²⁴ Benko, Vladimir: Državni terorizam SAD, 15. 12. 2000., Blic online, http://www.blic.rs/stara_arhiva/najnovije vesti/141170/Državni-terorizam-SAD, доступно 16. 1. 2011.

²⁵ Bodrijar, Žan, Intervju, 27. 4. 2007, Intervju sa Žanom Bodrijarom, <http://www.kontrapunkt.info/print.php?sid=55199>, доступно: 25. 01. 2011.

Државни тероризам као специфичан облик политичког насиља

оружана агресија на једну у свијету признату суверену државу и сви слични случајеви као акти државног тероризма.²⁶

Ален де Бонао, контроверзни вођа француске интелектуалне деснице, сматра да је дужност Европљана да одлучно кажу САД да америчка цивилизација, која се већ деценијама намеће читавом свијету, није неминовно њихова и да она не искључује друге облике цивилизације. Осим тога, лидери европских држава морају имати храбрости да кажу САД, земљи која деценијама пороводи државни тероризам, да данас “бере” плодове своје политике. Судбина цивилних жртава америчког бомбардовања Ирака, судбина ирачке дјеце масовно убијене због блокаде њихове државе, судбина масакрираних цивила у Србији под НАТО бомбардовањем, као и судбина палестинског народа, представљају људске трагедије.²⁷ Слично је и са америчким ангажовањем у Сјеверној Кореји и Јужном Вијетнаму, али и свим другим земљама гдје је Америка војно интервенисала.

Сличну политику од половине прошлог вијека проводи и Израел. Чак су и највиши израелски функционери, објашњавајући акције одмазде против палестинских екстремиста, окупљених око ПЛО, потпуно отворено говорили о терористичком карактеру такве стратегије. Димензије такве одмазде су огромне, а у прилог томе навешћемо случај када је за троје убијених Израелаца у Ларнаки на Кипру убијено 70 Палестинаца у Тунису. Једна од посљедњих акција догодила се половином прошле године, када су израелске снаге напале хуманитарни конвој који је превозио помоћ у Газу и убиле двадесетак чланова конвоја.

Када је ријеч о државно спонзорисаном тероризму, владе најмоћнијих држава издвајају велика средства за финансирање подржавних терористичких група, обично професионално обучених терориста из властитих редова, неријетко припадника различитих државних безбједносних агенција, а такође спонзоришу терористичке групе у земљама у којима желе да остваре властите интересе, дајући им издашну подршку у материјално-техничким средствима, новцу, као и медијској пропаганди, проглашавајући такве организације „праведним и ослободилачким“. Тајне терористичко-субверзивне акције обавјештајних служби могу се дефинисати као конспиративне активности које стоје између дипломатије и отворене примјене војне силе, са циљем вршења политичког утицаја. Савремене обавјештајне

---

²⁶ Ranković, Miodrag; *Savremeni/globalni terorizam: sociološki pristup*, Beograd: Sociologija, časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju u socijalnu antropologiju, XLVI. 4/2004, str. 321.

²⁷ Bonoa, Alen, Intervju sa Alenom de Bonoaom, *Džihad vs Mc World*, Informacioni centar “Komentar”, Geopolitika, 11. 2. 2005, <http://komentar.rs/180/geopolitika-dzihad-vs-mcworld>, dostupno: 28. 1. 2011.

службе све мање се баве класичним прикупљањем података, а све више постају, нарочито када је ријеч о тајним службама суперсила, невидљива, продужена рука својих влада, која политичким атентатима, убиствима, диверзијама, киднаповањима, гласинама и сл., остварује политику матичних држава.²⁸

На истеку прошлог миленијума, САД су означавале Иран, Ирак, Либију, Сирију и Судан државе Блиског Истока, као земље предводнице државно спонзорисаног тероризма, а као најважнијег експонента такве политике означиле су Иран. Велики број терористичких група данас чине продржавне терористичке организације које имају властиту инфраструктуру, подршку и ресурсе. Оне тероризам сматрају веома ефикасним оружјем у остваривању својих циљева, јер се ради о релативно јефтиној, нискоризичној, али потенцијално веома ефикасној методи вођења борбе. Тероризам под државним покровитељством и даље представља огромну опасност у глобалним размјерама. Нови миленијум је показао да се таква дјеловања, а поготово одмазда НАТО снага и жестоки, често неселективни напади, мотивисани наводном борбом против тероризма, могу претворити у рат огромних размјера, као што се десило на Блиском Истоку, што је проузроковало огромно цивилне жртве, или, преведено језиком великих сила – колатералну штету. Државно спонзорисани тероризам потенцијално, али и практично, разорнији је и опаснији од недржавног, јер државе могу да осигурају много већи ниво обуке, планирања акција, ватрене моћи и средстава у односу на терористичке организације које нису под окриљем државе. Осим тога, умјесто да сузбије терористичка дејства и неутралише терористичке групе, сила коју примјењује НАТО коалиција у борби против тероризма рађа, с друге стране, још жешћу и бруталнију силу. Зато не чуди да су на свијету тренутно најопасније терористичке организације управо оне које је својевремено организовала и припремила ЦИА за дејство против совјетских трупа у Авганистану. Уосталом, и сам Осама бин Ладен, “свјетски терориста број 1”, против којег се водио и још увијек води прави рат, био је “питомац” америчке тајне службе. Слична ствар је и са иранским терористичким групама и организацијама и другим терористима, као нпр. у Чеченији, који су били усмјерени против тадашњег “црвеног непријатеља”. То је била инвестиција хладног рата која је доносила профит, али која сада испоставља рачуне за наплату.²⁹

Западне земље често подржавају режиме и организације уплетене у нападе на цивилно становништво. Међу таквим примјерима је

---

²⁸ Pašanski, Milan: *Savremene kamikaze*, Beograd: NIRO „Književne novine“, 1987, str. 130.

²⁹ Petković, V. Milan: *Terorizam – rat u kontinuitetu*, Beograd: Vojno delo, vol. 61, br. 4, 2009, str. 248–275.

Државни тероризам као специфичан облик политичког насиља

уплетеност америчких власти у финансирање и помагање различитих клијената и режима у Латинској Америци за вријеме хладног рата, попут Сомозиног режима у Никарагви и војне диктатуре у Гватемали, с циљем да се те земље што више удаље од кубанског утицаја комунистичке “пријетње”.³⁰

Умјесто закључка: како зауставити државни тероризам?

Најчешће постављено питање током протеклих деценија, гласило је: како зауставити тероризам. Чомски је оцијенио да је то наједноставније и најлакше постићи уколико се престане учествовати у њему. То важи за готово сваку земљу, а првенствено за САД, Велику Британију, Њемачку, те још неке државе. Он истиче да све оно што Израел ради заједно са САД спада у подручје ратног злочина. Из тога слиједи логичан закључак да би израелски и амерички лидери требало да буду изведени пред суд. Као потписник, тј. уговорна страна, САД су дужне да кривично гоне оне који су починили тешке прекршаје Женевске конвенције, а то укључује и њихове властите вође³¹

Драгишић истиче да тероризам постоји од када и људско друштво и зато га нико неће искоријенити. Док међу људским групама постоје размирице, док постоје јаки и слаби, сукоби интереса и осјећај неправде, дакле, док постоје људи постојаће и тероризам. Безбједносним мјерама могу се спријечити многи терористички аспекти, али се тероризам као друштвена и политичка појава никада неће искоријенити. Треба се припремити за перманентну борбу са тероризмом и научити да се живи с њим, јер ће у временима која долазе тереористичких аката бити све више.³²

У сузбијању државног тероризма потребно је спријечити некомпетентну примјену силе, уз избегавање примјене двоструких стандарда у класификовању терористичких група, чију дјелатност спонзоришу владе појединих држава. Најбољи примјер је ОВК, терористичка организација косовских Албанаца, која је у почетним америчким извјештајима тако и окарактерисана, да би потом добила праведнички ореол и била преименована у ослободилачку војску.

---

³⁰ Wilkinson, Paul: Terorizam protiv demokracije, Zagreb: Golden marketing, 2002, str. 43–48.

³¹ Chomsky, Noam: Моћ и терор, Zagreb: Naklada Jasenski i Turk, 2003, str. 19–29.

³² Dragišić, Zoran: Terorizam niko neće iskorijeniti, Intervju sa dr Zoranom Dragišićem, стручњак за безбједност, Monitor online, br. 1058, http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=2291:dr-zoran-dragii-strunjak-za-bezbjednost-terorizam-niko-nee-skorijeniti&catid=1600:broj-1058&Itemid=2620, dostupno: 28. 1. 2011.

Не смије се оправдати ниједна врста тероризма, а посебно не онога који се проводи због једностраних политичких државних интереса. Тероризам мора постати политички, а не војни проблем, па зато много већу подршку треба дати дипломатији, као средству спречавања сукоба и спорова. Такође, међународно право мора бити исто за све, што значи да се на оптуженичкој клупи за почињена (не)дјела државног тероризма морају наћи и лидери најјачих свјетских држава и шефови државних институција. Нажалост, ово је тешко очекивати, јер Уједињене нације нису организација грађана и невладиних организација, него влада држава. Утицај у њима имају управо земље које су војне велесиле и које диктирају глобалне друштвене токове.

Литература

- [1] Benko, V. (2000). *Državni terorizam SAD*. Blic online. 15. 12. 2000. http://www.blic.rs/stara_arhiva/najnovijeveresti/141170/Drzavni-terorizam-SAD; доступно: 16. 1. 2011.
- [2] Бодријар, Ж. (2007). *Дух тероризма*. Београд: Нова српска политичка мисао. вол. 14, бр. 1–2. стр. 211–221.
- [3] Bodrijar, Ž. (2007). *Intervju. 27. 04. 2007*. Intervju sa Žanom Bodrijarom, <http://www.kontra-punkt.info/print.php?sid=55199>, доступно: 25. 1. 2011.
- [4] Vonoam, de A. (2005). *Intervju sa Alenom de Vonoam – Džihad vs Mc World*. Informacioni centar “Komentar”. Geopolitika. 11. 2. 2005. <http://komentar.rs/180/geopolitika-dzihad-vs-mcworld>, доступно: 28. 1. 2011.
- [5] Вејновић, Д., Шикман, М. и Радуљ, С. (2006). *Друштвени аспекти тероризма*. Бања Лука: Удружење дефендолога Републике Српске.
- [6] Википедија: *Слободна енциклопедија*; <http://sh.wikipedia.org/wiki/Dr%C5%>
- [7] *BEavni terorizam*; доступно: 13. 2. 2011.
- [8] Гаћиновић, Р. (2008). *Феноменологија савременог тероризма*. Београд: Војно дело. вол. 60. бр. 3. стр. 46–59.
- [9] Гаћиновић, Р. (2010). *Тероризам у политичкој теорији*. Српска политичка мисао. бр. 2. стр. 177–195.
- [10] Dragišić, Z. (2011). *Terorizam niko neće iskorijeniti*. Intervju sa dr Zoranom Dragišićem, стручњак за безбједност. Monitor online. br. 1058. http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=2291:dr-zoran-dragii-strunjak-za-bezbjednost-terorizam-nikonee-iskorijeniti&catid=1600:broj-1058&Itemid=2620, доступно: 05. 02. 2011.

Државни тероризам као специфичан облик политичког насиља

- [11] Jazić, A. (2010). *Teroristička propaganda i uloga medija*. Beograd: Međunarodni problemi, Institut za međunarodnu politiku i privredu. vol. 62 br. 1. str. 113–135.
- [12] Јевтовић, З. (2007). *Масмедијски преображај тероризма и религије у глобалном поретку*. Политологија религије. Београд: Центар за проучавање религије и вјерску толеранцију. год. 1. књига 1. стр. 97–124.
- [13] Laqueur, W. (1987). *The Age of Terrorism*. Boston: Little, Brown&Co
- [14] Мијалковски, М. (2004). *Тероризам*. Београд: Факултет цивилне одбране
- [15] Рађански, М. (1987): *Savremene kamikaze*. Beograd: NIRO „Književne novine“
- [16] Petković, V. M. (2009). *Terorizam – rat u kontinuitetu*. Beograd: Vojno delo. vol. 61. br. 4. str. 248–275.
- [17] Primorac, I. (2002). *Državni terorizam i protuterorizam*. Zagreb: Politička misao. vol. XXXIX. god. 39. br. 3. str. 60–74.
- [18] Ranković, M. (2004). *Savremeni/globalni terorizam: sociološki pristup*. Beograd: Sociologija, časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju. god. XLVI бр. 4. стр. 313–326.
- [19] Савић, А. (2005). *Глобална безбедност и тероризам*. Београд: Српска политичка мисао. бр. 3-4. год. 12. vol. 15. стр. 51-62.
- [20] Simeunović, D. (1989). *Političko nasilje*. Beograd: Radnička štampa
- [21] Simeunović, D. (2009). *Terorizam, opšti deo*. Beograd: Pravni fakultet
- [22] Tomaševski, K. (1983). *Izazov terorizma: problemi suzbijanja terorizma u međunarodnoj zajednici*. Beograd: Mladost
- [23] Chomsky, N. (2003). *Moć i teror*. Zagreb: Naklada Jasenski i Turk
- [24] Čičovački, P. (2007). *Državni terorizam – najveća pretnja po čovečanstvo*. Beograd: Nova srpska politička misao. vol. 14 (1–2), str. 67–81.
- [25] Šijaković, I. (2007). *Terorizam i problem identiteta*. Nova srpska politička misao. br. 1–2. str. 241–254.
- [26] Wilkinson P. (2002). *Terorizam protiv demokratije*. Zagreb: Golden marketing

Darko Maričić

Ministry of Internal Affairs
Republic of Srpska

Abstract: Although most studies of terrorism are based on the study of forms and characteristics of non-state or subversive terrorism, this does not mean that terrorism applies only to political violence against institutions and the government. The fact is that terrorists often tend toward the destruction of a certain order and state system, but this should sideline the role of institutions and states, the incitement, instigation and commission of specific terrorist attacks. This kind of political violence, organized by the institutional centers of power between states, is an important factor in the destabilization of regimes in other, mostly undeveloped and countries in transition, and even the collapse of the previous state system and to build new political formations in the territory of these countries. State terrorism has all the features of classical terrorism, and in some segments it is even far more immoral and destructive, as it is realized on the perfidious and tacit ways.

Keywords: terrorism, state terrorism, political violence, war.

**ТЕРОРИЗАМ КАО ВИД УГРОЖАВАЊА БЕЗБЈЕДНОСТИ
ВАЗДУХОПЛОВНОГ САОБРАЋАЈА**

TERRORISM AS A FORM OF ENDANGERING AIR TRANSPORT SAFETY

Влатка Куњадић¹

Одјелење за послове обезбјења личности и објеката
Управа полиције

Предраг Пивашевић²

Стеван Ковачевић³

Висока школа унутрањих послова Бања Лука

Апстракт: У истраживању и разматрању овог појавног облика тероризма полази се од тога да цивилна ваздухопловна индустрија представља једну од најзначајних и најбрже растућих индустрија у свијету. Она омогућава један од најбољих начина превоза путника и робе. У савременом свијету глобалне несигурности, цивилна ваздухопловна индустрија представља мач с двије оштрице. С једне стране, њена успјешност и ефикасност превоза путника и робе обезбиједила је велики број корисника њених услуга, што је, с друге стране, утицало да ова област постане погодно тло за извођење различитих облика терористичких аката. Изазивање страха, у овом случају од летења, представља једну од кључних карактеристика кривичног дјела тероризма, а за посљедицу има масовно одустајање од летења, што директно угрожава авио-индустрију, а индиректно економију одређене земље. Такође се у истраживању у овој области јавља проблем непостојања глобалне организације за сигурност ваздухопловства са стварним овлашћењима. Проблем се јавља и у постојању различитих ставова земаља из разлога што поједине државе чланице ИСАО подржавају и спонзоришу терористичке организације. С аспекта предвиђања, у будућности се може очекивати да ће тероризам кроз изналагање и примјену нових облика тактичких дјеловања и даље представљати озбиљну пријетњу угрожавању цивилног ваздухопловног саобраћаја.

---

¹ *vlatka.k@hotmail.com*

² *pivas_predrag@hotmail.com*

³ *stevan_kovacevic@yahoo.com*

Кључне ријечи: тероризам, терористичка пријетња, ваздухопловство, безбједност, угрожавање безбједности.

Терористичка пријетња безбједности цивилног ваздухопловства

Крај прошлог вијека обухвата мноштво различитих догађаја који ће битно утицати на будуће догађаје. Деведесете године прошлог вијека донијеле су велике друштвене промјене и заокрете. Сва друштвена дешавања и кретања добијају један глобалан ниво. Ове промјене захватају све области људског друштва, као што су политичке, економске, социјалне, културне, правне итд.

Један од пресудних догађаја био је распад СССР-а, уједињење Њемачке, те укидање Варшавског пакта. Ове је проузроковало распад постојећег биполарног система и настанак униполарног свијета. Униполарност се огледа у доминацији једне државе на глобалном нивоу. Та велика сила су Сједињене Америчке Државе, с огромним монополом силе и моћи.

Овакав однос снага у свијету је допринио настанку процеса глобализације и успостављању новог свјетског поретка. У новонасталом стању, Сједињене Америчке Државе су кренуле у освајање свијета и постизање свјетске доминације. Оно што није успјело Хитлеру – да путем рата и директног освајања освоји свијет и пороби човјечанство, Сједињене Америчке Државе су кренуле да учине перфидним путем, служећи се разним методама као што су изазивање криза и обарање постојећих привреда рада стварања својих протектората, постављање својих марионета у политичким врховима страних земаља, ширење пропаганде, спровођење оружаних интервенција и слично. Сједињене Америчке Државе су формирале низ свјетских организација, углавном финансијског карактера, преко којих као својих полуга учествују у креирању и успостављању Новог свјетског поретка. Своју моћ црпе из јаке војне индустрије, високог развоја индустрије и технолошких достигнућа, освајачки усмјерене спољашње политике, те веома допадљиве културе која посебно брзо осваја младе људе и замјењује њихове вриједносне системе. Једна од најважнијих полуга моћи Сједињених Америчких Држава јесте НАТО савез. НАТО је на основу моћи и свјетске доминације Сједињених Америчких Држава добио улогу јединог и свјетског полицајца који може да интервенише по читавом свијету заводећи мир који су саме Сједињене Америчке Државе и пореметиле.

Глобалне друштвене промјене огледају се у стварању регионалних сила, али и у распаду многих вишенационалних држава и повећању и јачању етничких сукоба. Све то је утицало на настанак нових друштвених вриједности, прелазак социјалистичких држава у

Тероризам као вид угрожавања безбједности ваздухопловног саобраћаја

капитализам, процес транзиције, технолошки напредак, ширење демократије, а вјероватно један од најбитнијих фактора је настанак и јачање религиозног фундаментализма. Међутим, освајачка спољна политика Сједињених Америчких Држава не може бити спроведена у потпуности и као таква је наишла на разна противљења и супротстављања.

Постојање оваквог стања на глобалном нивоу утицало је на стварање нових безбједносних пријетњи и ризика. Посебно се ово односи на настанак тероризма, превасходно милитантног радикалног исламизма. Тероризам је временом добио интернационални карактер, дешавајући се на свим континентима, а његова дешавања на глобалном нивоу захтијевају сарадњу држава на свим континентима како би се сачувао свјетски мир.

Када говоримо о тероризму, требамо рећи да је он доживио измјене и да се данас углавном односи на радикални исламски фундаментакизам. Ово му даје посебна обиљежја и чини га другачијим од осталих облика тероризма. Посебно се истиче самоубилички облик тероризма.

Да би се могли организовати и изводити терористички напади, организатори морају да обезбиједи финансије за те акције. Стога тероризам све више посеже за организованим криминалом, како би могао да финансира своје дјеловање. То узрокује јављање наркотероризма, сајбертероризма и других облика тероризма који су повезани са организованим криминалитетом, добијајући интернационални карактер. Посебно долазе до изражаја пријетње и могући ризик од напада биолошким, хемијским и нуклеарним оружјем којим би дошло до масовног уништења.

Данашњи појавни облици тероризма се првенствено вежу за појам светог рата или џихада. Ради се о политичкој и оружаном борби која се предузима ради остваривања јасно одређеног циља, а то је формирање муслиманске државе – уме – у којој би владало шеријатско право. Овај став се заузима због тврдње да ислам и муслимани могу да опстану једино у муслиманској држави.

Тероризам представља један нови облик рата који не користи конвенционално оружје него оружје које може да проузрокује масовно уништење. Овај рат нема границу нити територију извођења. Састоји се од извођења непредвидивих облика дејстава од којих мало која држава може да се одбрани. Ријечју, не постоји више ниједна држава која може гарантовати безбједност и заштиту својим грађанима.

Овај вид политичког криминалитета тешко се контролише, а још теже открива и спречава. Ради се о децентрализованим организацијама које су формиране из више ћелија тако да, откривањем и разбијањем једне ћелије настају двије или више нових ћелија. Индетитет учиниоца

остаје непознат последице извођења терористичког напада, што органима безбједности ствара додатне проблеме. Такође, извођачи нису везани на основу подручне припадности него на основу заједничког, углавном политичког интереса.

Довођење у конфронтацију новог свјетског поретка и наметања његовог вриједносног система другим народима и културама проузрокује супротстављање таквом начину освајања свијета, те долази до појаве специфичног начина ратовања тј. тероризма.

Тероризам у области цивилног ваздухопловства

Свједоци смо чињенице да је за кратко вријеме цивилна ваздухопловна индустрија доживјела прави процват и експанзију раста и употребе ове врсте превоза. Авио-превоз данас представља један од најефикаснијих и најуспјешнијих врста превоза путника и робе. У процесу глобализације одвијање многих послова без употребе ове врсте саобраћаја било би незамисливо. Инфраструктура авио-индустрије је доста комплексна, широка, те окупља велики број људи различитих профила на једном мјесту. Ово намеће властима и цивилној ваздухопловној индустрији предузимање свих могућих мјера заштите путника, посаде и јавности. Власт свој интерес види у заштити невиних људи, али и одржавању законитости власти и владавине закона. С друге стране, цивилна авијација свој интерес гледа с комерцијалног аспекта.

Појава страха од летења наноси велику штету овој индустрији из разлога што путници одустају од летења. Страх од летења је првенствено проузрокован могућношћу извођења терористичких аката у вези са летењем. Такав примјер нам је познат од 11. септембра 2001. године из Њујорка. Разлог за озбиљнији приступ обезбјеђењу ове области налази се у тактици извођења терористичких напада. С обзиром на то да првобитна терористичка тактика која се састојала од отимања авиона није могла да обезбиједи довољан публицитет терористичким организацијама, оне су приступиле извођењу спектакуларнијих терористичких аката који се састоје из бомбашке саботаже. Овај вид терористичких аката је доста смртоноснији него отимање авиона. Наравно, не треба мислити да је отимање авиона потиснуто или заборављено и да не представља озбиљнију пријетњу авио-компанијама.

Бомбашка саботажа се изводи на доста подмукао начин који подразумијева кријумчарење бомбе или експлозива у авион, те његово активирање приликом лета. Овдје можемо да говоримо о неколико начина извршења овог дјела. Један од начина је да се прокријумчари темпирани експлозив или бомба у авион те да се за вријеме лета, док је авион у ваздуху, активира путем темпираног механизма и разнесе авион

Тероризам као вид угрожавања безбједности ваздухопловног саобраћаја

са путницима и посадом. Други начин може бити да лице, тј. терориста самоубица, прокријумчари експлозив на себи или на други начин те да лично активира бомбу или експлозив за вријеме лета или да терориста самоубица прокријумчари већу количину експлозива, отме авион при лету те га усмјери у неку грађевину, при чему ће у судару експлозив у авиону појачати дејство експлозије и судара. С обзиром на то да путнички авиони превозе велики број путника, њихово разарање носи са собом масовно крвопролиће и трагедију, а и страх од нових терористичких аката код јавности. Овај ефекат се може повећати ако се експлозија изврши изнад мјеста гдје се налази већи број окупљених људи, што ће повећати број жртава.

До краја осамдесетих година, системи обезбјеђења цивилног ваздухопловства су углавном били усмјерени на пријетње отмицом авиона. На аеродромима су се користили магнетни пролази, детектори метала и рендгенски уређаји који су имали задатак да открију оружје које су терористи користили за отимање авиона. Овдје не треба искључити постојање свијести о могућности извођења бомбашке саботаже, али мањи број ових појава осамдесетих година утицала је да власти и цивилна авијација предузму мале или скоро никакве превентивне мјере како би се ова област заштитила од овог појавног облика. Мисли се првенствено на уређаје за откривање експлозива, процедуре прегледа лица, личног пртљага и пртљага, те остале мјере. Као проблем у овој области јављају се сиромашне земље које не посједују високе стандарде обезбјеђења цивилне авијације. Наиме, чак и ако богате земље подигну безбједност на највиши ниво, оне тај задатак могу да остваре само на државном нивоу, док међународни ниво остаје непокривен. Нажалост, не постоји заједнички интерес да се овај проблем ријеша на међународном нивоу, из разлога што поједине земље подржавају тероризам, а друге које се боре против тероризма не желе да имају ишта заједничко са тим земљама. Постоје одређена заговарања да је неопходно да се успостави међународни инспекторат за сигурност с овлашћењима да провјерава стање система обезбјеђења аеродрома те да санкционише оне који се не придржавају тих прописа и процедура. Постојање оваквог тијела с властитим овлашћењима би умногоме повећало ниво безбједности цивилног ваздухопловства те смањило број извођења терористичких аката у цијелом свијету.

С обзиром на то да су САД имале највећи број отмица авиона седамдесетих година, оне су биле приморане да на државном нивоу предузму одређене помаке у обезбјеђењу ове области. Једно од првих рјешења је било увођење поступка темељите провјере лица и пртљага приликом уласка у авион. Примјеном одговарајуће опреме и људства обезбјеђено је да се преглед одржава веома ефикасно и брзо без прављења застоја или ометања нормалног функционисања обављања послова на аеродромима. Овакав систем мјера је подразумијевао

постојање централног координисаног система, обавезног за све аеродроме САД, употребу ефикасне, јефтине и лако доступне опреме за преглед лица и ствари, те да буде брз и не омета нормално функционисање служби аеродрома.

За разлику од међународног нивоа, на државном нивоу постоје велике могућности, али и неопходност развоја и имплементације ефикасних система обезбјеђења. Овдје се првенствено мисли на дефинисање и успостављање ефикасних процедура. Тим процедурама требају бити обухваћене:

- ☒ идентификација и преглед путника;
- ☒ преглед свег пртљага;
- ☒ спаривање сваког комада пртљага с путником на истом лету;
- ☒ преглед ваздушне поште и терета, те дипломатске поште;
- ☒ строго раздвајање транзитних од нетранзитних путника и оних који их дочекују или испраћају;
- ☒ осигуравање простора на којем се налазе авиони, укључујући одговарајућу заштиту авиона на земљи, контролу приступа, заштиту подручја и
- ☒ ефикасан преглед електричне опреме која се уноси у авион и забрану ношења опреме која се не може прегледати на задовољавајући начин.⁴

Треба рећи да су све ове процедуре одређене само као препоруке Међународне цивилне ваздухопловне организације, што јасно указује да ове процедуре нису обавезне.

Широм свијета се примјењују разни уређаји за идентификацију лица и откривање експлозива и других експлозивних направа, као што је употреба паса трагача, рендгенских уређаја, детектора метала, детектора испаравања и слично. Међутим, ниједан од ових уређаја није апсолутно поуздан и сваки од њих има одређене недостатке. Најбоље рјешење би било да се направи један систем који би представљао одређену комбинацију ових направа тако да би се њиме отклонили појединачни недостаци на опреми. Поједини стручњаци из ове области заговарају употребу одређених сигурносних тунела који би требало да се састоје од:

- ☒ поузданих и јефтиних рендгенских уређаја као што је СТХ 5.000;
- ☒ поузданих и јефтиних детектора испаравања и
- ☒ технологије засноване на принципу резонантне апсорпције гама зрака.

Свакако да овакве безбједносне системе себи могу приуштити богатије државе, посебно државе Г8 групе. Међутим, поставља се питање шта радити са земљама Трећег свијета које су у већини

---

⁴ Wilkinson, Paul: *Terorizam potiv demokracije*, Golden marketing, Zagreb, 2002, str. 183

Тероризам као вид угрожавања безбједности ваздухопловног саобраћаја

случајева сиромашне државе чија цивилна авијација задовољава минималне стандарде у свим њеним дјеловима, рачунајући ту и систем обезбјеђења. Овакво стање показује да је рањивост њихових аеродрома веома висока те као такви престављају висок степен опасности за оне државе које имају високоразвијене системе обезбјеђења. Проблем се јавља у томе што на аеродромима сиромашних земаља нема одговарајућих система обезбјеђења или су они на веома ниском нивоу, тако да авиони који полете из ових земаља представљају праву опасност за богате земља приликом њиховог прелијетања или слијетања на аеродром ових држава.

С обзиром на велико и свакодневно искуство у борби са оваквим видовима тероризма, израелске снаге безбједности су развиле и имплементирале један од најефикаснијих система обезбјеђења авио-превоза. Израелска ваздухопловна компанија Ел Ал свој систем обезбјеђења заснива на примјени противтерористичког обавјештајног дјеловања, квалитетним техникама провјере путника, те ручном прегледу пртљага. Радници њиховог осигурања су високоувежбани професионални припадници обавјештајних служби. Посебан нагласак је стављен на људски фактор, а ту се прије свега мисли на добру плаћеност као фактор мотивације, висок степен увјежбаности и радне дисциплине.

Давне 1944. године, када је донесена Чикашка конвенција, нико није могао да предвиди да ће неко извршити отмицу авиона и употријебити отети авион у терористичке сврхе, као што је то био случај 11. септембра 2001. године у САД. Када је безбједност цивилне авијације постала озбиљан проблем у касним 1960-тим, Чикашка конвенција је била прилагођена да се обезбиједи оквир за рјешавање међународних аката незаконитог отимања. У годинама послје, ИСАО је постала свјетски лидер у развоју ваздухопловствене безбједносне политике и мјера на међународном нивоу, као и у побољшању безбједности у свијету ваздухопловства. Ово остаје кључни циљ организације. Исправке у вези с међународном безбједношћу ваздухопловства први пут су укључене у Чикашку конвенцију из 1974 (Прилог 17 – Безбједност), а од тада су побољшане и ажуриране 11 пута. ИСАО је такође обезбиједио државе упутством за помоћ у спровођењу мјера безбједности садржаном у Анексу 17, гдје је примарни документ био Приручник за очување цивилног ваздухопловства против аката незаконитог отимања. У почетку, ИСАО се фокусирао на развој стандардне и препоручене праксе (САРПС) за укључивање у Анексу 17. Током година, његов рад у области ваздухопловне безбједности проширио се и данас се, у суштини, реализује у три међусобно повезане области: политика иницијативе, усмјерена на ревизију способности држава уговорница да надгледа њихове активности ваздухопловства, као и помоћ

државама које нису у могућности да отклоне озбиљне недостатке безбједности. Безбједносна политика се састоји у промовисању имплементације Анекса 17 кроз семинаре и радионице, гдје присуствују стручњаци са аеродрома, из авио-компанија и агенција за спровођење закона, као и кроз ширење материјала са упутствима. У рјешавању пријетњи за цивилну авијацију, ИСАО се ослања на савјете стручњака који се налазе у посебном саставу задуженом за ваздухопловну безбједност. Основан крајем 1980-их, састав се тренутно састоји од 27 чланова номинованих од стране државе, као и пет посматрача из индустрије. Заједно са ИСАО секретаријатом, он активно развија ИСАО безбједносне политике и одговора на нове пријетње, као и стратегије чији је циљ спречавање будућих аката незаконитог отимања.

Поред њих, постоје и друга тијела стручњака који играју кључну улогу у безбједности рада ИСАО, као што су ад хок групе стручњака за откривање експлозива и експлозивних материја. Ови стручњаци се фокусирају на чување техничког анекса Конвенције о обиљежавању пластичних експлозива ради њиховог откривања, који је ступио на снагу 1998. Свака држава потписница Конвенције је дужна да забрани и спријечи производњу на својој територији необиљежених пластичних експлозива. ИСАО има и друге активности у области ваздухопловне безбједности, које укључују напоре да се побољша безбједност путних исправа и да се побољша обука радника обезбјеђења. Поред тога, ИСАО обезбјеђује подршку за регионалне безбједносне иницијативе са циљем да се ојача глобална ваздухопловна безбједност. У погледу путних исправа, ИСАО је развила свјетски стандард за машински читљиве путне исправе (MRPs). Преко 170 држава користи MRPs који су у складу са ИСАО стандардима.

ИСАО се такође бави и олакшавањем међународног ваздушног саобраћаја, који укључује експедитивно пролаз путника, посаде, пртљага, терета и поште преко међународних граница. Све ИСАО иницијативе у области ваздухопловне безбједности се ослањају на сарадњу међу државама и свим другим заинтересованим странама. Општи циљ је да се побољша глобална безбједност примјеном јединствених мјера безбједности широм свијета, циљ који се не може постићи без постојања преданости свих заинтересованих страна. У оквиру ИСАО формирано је Одјељење за безбједност и политичке олакшице у циљу управљања с три међусобно повезана програма, и то о ваздухопловној безбједности, олакшицама међународног ваздушног саобраћаја и машински читљивим путним исправама. Ово одјељење је такође одговорно за подстицање сарадње на питањима

Тероризам као вид угрожаваања безбједности ваздухопловног саобраћаја

безбједности са другим агенцијама Уједињених нација и међународним тијелима. Међу многим тијелима с којима одјељење координира рад, јесу УН-ов Комитет против тероризма, Свјетска здравствена организација (СЗО), Међународне агенције за атомску енергију (МААЕ), Међународне асоцијације за ваздушни саобраћај (ИАТА).⁵

Одјељење за безбједност је задужено за програм за имплементацију, подршку и развој мјера безбједности. Примарни циљ одјељења је да подржи иницијативу ИКАО држава уговорница које имају значајне безбједносне недостатке, како је идентификовано преко ИКАО Програма безбједносне ревизије авијације (USAP), у њиховим напорима да спроведу своје корективне акционе планове и на тај начин им омогући да задовоље своје обавезе ваздухопловства, промовише сарадњу међу државама, индустријама, међународним финансијским институцијама и разним интересним групама за координацију у вези с безбједношћу. Одјељење доприноси спровођењу подршке и развојних активности усмјерених на јачање капацитета напора држава и њихових способности да имплементирају међународне стандарде и препоручене праксе (SARPs) кроз развој, организацију и координацију релевантних семинара, радионица и пројеката.

У оквиру ИКАО проводи се Универзални безбједносни ревизиони програм, који представља важну иницијативу у ИКАО стратегији за јачање сигурности ваздухопловства у свијету и за остваривање обавеза држава у заједнички напор да се успостави глобални систем безбједности ваздухопловства. Програм предвиђа обавезну и редовну ревизију код свих ИКАО држава уговорница. ИКАО ревизија оцењује способност државе за обезбјеђење надзора утврђивања да ли су критични елементи безбједносног система надзора ефикасно спроведени. Дакле, програм служи да промовише глобалну безбједност авијације, кроз идентификацију слабости у надзору сваке државе над својим активностима ваздухопловне безбједности и, ако је потребно, пружање одговарајуће препоруке за ублажавање или рјешавање таквих недостатака.⁶

У блиској будућности можемо очекивати да ће терористи, поред постојећих тактика, примијенити и пројектиле земља-ваздух или ракетне или минобацачке нападе на авионе на земљи или на аеродроме, подметања бомби на терминале аеродрома гдје се налази већи број људи па и употребу оружја за масовно уништење.

---

⁵ www.icao.int

⁶ www.icao.int

Домаћи и међународни правни аспекти тероризма у области ваздухопловства

Законске одредбе о тероризму – Кривични закон Републике Српске

У кривичном законодавству Републике Српске је тек 2003. године предвиђено посебно кривично дјело тероризма. То дјело је било постављено као напад на живот лица које може прозороковати његову смрт, напад на тјелесни интегритет, противправно ограничавање кретања другом лицу или његово затварање, наношење велике штете Републици Српској или другим јавним објектима и системима, отмицу ваздухоплова или другог превозног средства, производњу, посједовање или неку другу радњу везано за оружје, експлозив, нуклеарно оружје или неку другу врсту оружја, затим испуштање опасних материја или изазивање пожара и експлозија, заустављање снабдијевања водом, електричном енергијом или неким другим ресурсом, као и пријетња извршењем наведених дјела. Доношењем кривичног закона 2003. године, то дјело је предвиђено у члану 299. КЗ РС, у групи кривичних дјела против уставног уређења и безбједности РС. Према том законском тексту, *кривично дјело тероризма се састоји у чињењу терористичког акта с циљем озбиљног застрашивања грађана или присиљавања органа власти у Републици Српској да што учини или не учини или с циљем озбиљног нарушавања или уништавања основних политичких, уставних, економских или других друштвених организационих јединица у Републици Српској.*⁷

С обзиром на то да је тероризам велико зло савременог човјечанства, ради његовог сузбијања користе се сва средства борбе против криминалитета, од којих је кривичноправно реаговање од посебног значаја. Наше кривично законодавство је, у циљу сузбијања тероризма, израдило одредбе којима се инкриминише тероризам као посебно кривично дјело, а исто тако и низ других дјелатности које су с вршењем тероризма тијесно повезане. Те одредбе се налазе у КЗ РС, довољно су разрађене и омогућавају адекватно реаговање на плану кривичноправне заштите од тероризма. Оне су, почев од времена када је кривично дјело тероризма унијето у наше кривично законодавство (2003) мијењане, допуњаване и прилагођаване циљу коме служе, тако да сада имамо рјешења која у пуној мери омогућавају примјену на криминалне дјелатности које имају карактер тероризма.

Кривични закон РС предвиђа кривично дјело тероризма у групи кривичних дјела против уставног уређења РС (члан 299). Као радње овог кривичног дјела су предвиђене сљедеће групе дјелатности: (1)

---

⁷ Кривични закон, Службени гласник Републике Српске, број 49/2003.

Тероризам као вид угрожаваања безбједности ваздухопловног саобраћаја

напад на живот лица које може проузроковати његову смрт, (2) напад на тјелесни интегритет лица, (3) противправно затварање, држање затвореног или на други начин одузимање или ограничавање слободе кретања лицу с циљем да се њега или некога другог присили да што учини, не учини или трпи или узимање талаца, (4) наношење велике штете објектима Републике Српске или јавним објектима, саобраћајном систему, објектима инфраструктуре, укључујући информатички систем, фиксној платформи која се налази у континенталном појасу, јавном мјесту или приватној имовини за коју штету је вјероватно да ће угрозити људски живот или довести до знатне материјалне штете, (5) отмицу ваздухоплова, брода или другог средства јавног саобраћаја или превоза робе, (6) производњу, посједовање, стицање, превоз, снабдијевање, коришћење или оспособљавање за коришћење оружја, експлозива, нуклеарног, биолошког или хемијског оружја или радиоактивног материјала, те истраживање и развој биолошког, хемијског или радиоактивног материјала, (7) испуштање опасних материја или изазивање пожара, експлозија или поплава с циљем угрожавања људских живота, (8) ометање или заустављање снабдијевања водом, електричном енергијом или другим природним ресурсом с циљем угрожавања људских живота, (9) пријетња извршењем којег дјела из свих горе наведених осам тачака.

Законске одредбе о тероризму – Кривични закон Босне и Херцеговине

Босна и Херцеговина се на путу ка европским интеграцијама укључила у међународну и регионалну борбу против тероризма. Посебан разлог за то је био и стављање Босне и Херцеговине на листу могућих база Ал Каиде, вехабизма као и листу држава које учествују у обуци и подржавању терориста. Тиме је Босна и Херцеговина приступила правном регулисању овог насилног понашања прописујући кривично дјело тероризма.

У Кривичном закону Босне и Херцеговине, и глави XVII која се односи на кривична дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом, кривично дјело тероризма је одређено на сличан начин као и у кривичном закону Републике Српске. Према том законском тексту, *кривично дјело тероризма се састоји у чињењу терористичког акта с циљем озбиљног застрашивања становништва или присиљавања органа власти Босне и Херцеговине, владе друге земље или међународне организације да што изврши или не изврши или с циљем озбиљне дестабилизације или уништавања основних политичких, уставних, привредних или друштвених структура Босне и Херцеговине, друге земље или међународне организације (чл. 201. КЗ БиХ).*

У истој глави видимо да је законодавац, поред кривичног дјела тероризма, одредио и кривично дјело финасирање терористичких активности (чл. 202. КЗ БиХ). Под починиоцем овога дјела се подразумијева *ко било на који начин директно или индиректно даје или прикупља средства с циљем да се употребе или знајући да ће се употребити у цијелини или дјелимично за извршење: а) кривичног дјела узимање талаца; угрожавање лица под међународноправном заштитом; неовлаштено прибављање и располагање нуклеарним материјалом; пиратство; отмица авиона или брода; угрожавање безбједности ваздушне или морске пловидбе; уништење или уклањање знакова који служе безбједности ваздушног саобраћаја; злоупотреба телекомуникационих знакова и тероризам; б) за друго кривично дјело које може проузроковати смрт или тежу тјелесну повреду цивилног лица или лица које активно учествује у непријатељствима у оружаном сукобу када је циљ таквог дјела, по његовој природи или околностима застрашивање грађана или присиљивање органа власти Босне и Херцеговине или других власти или међународне организације да што изврши или не изврши.*⁸

Кривични закон БиХ предвиђа као радње овог кривичног дјела следеће групе дјелатности: (1) напад на живот лица које може проузроковати његову смрт, (2) напад на физички интегритет лица, (3) противправно затварање, држање затвореног или на други начин одузимање или ограничавање слободе кретања лицу с циљем да се њега или некога другога присили да што учини, не учини или трпи или узимање талаца, (4) наношење велике штете објектима Босне и Херцеговине, владе друге државе или јавним објектима, транспортном систему, објектима инфраструктуре, укључујући информатички систем, фиксној платформи која се налази у континенталном појасу, јавном мјесту или приватној имовини за коју штету је вјероватно да ће угрозити људски живот или довести до знатне материјалне штете, (5) отмицу ваздухоплова, брода или другог средства јавног саобраћаја или превоза робе, (6) производњу, посједовање, стицање, превоз, снабдијевање, коришћење или оспособљавање за коришћење оружја, експлозива, нуклеарног, биолошког или хемијског оружја или радиоактивног материјала, те истраживање и развој биолошког, хемијског или радиоактивног материјала, (7) испуштање опасних материја или изазивање пожара, експлозија или поплава с циљем угрожавања људских живота, (8) ометање или заустављање снабдијевања водом, електричном енергијом или другим природним ресурсом с циљем угрожавања људских живота, (9) пријетња извршењем којег дјела из свих горе наведених осам тачака.

---

⁸ Кривични Закон БиХ (Службени гласник БиХ, број 37)

Тероризам као вид угрожавања безбједности ваздухопловног саобраћаја

Код домаће законске регулативе се може примијетити да је законодавац као радњу извршења кривичног дјела тероризма прописао и отмицу ваздухоплова, брода, или другог средства јавног саобраћаја или превоза робе (КЗ РС чл. 299. и КЗ БиХ чл. 201), чиме је са правног аспекта регулисао и заштитио ову област.

Међународноправни акти о сузбијању тероризма у области ваздухопловства

Међународна заједница се рано суочила с опасношћу од терористичких група и организација, гдје је тероризам постао основни облик испољавања организованог криминалитета, изузетно високог степена друштвене опасности са тешким посљедицама.

На Трећој међународној конференцији у Бриселу 1930. године изучаван је деликт назван тероризам. Сљедеће године, на Четвртој конференцији у Паризу, наглашено је да ће се свако, ко у терорисању становништва или неког лица или његове имовине употреби бомбе, мине..., казнити за кривично дјело тероризма. Коначно, у оквиру Друштва народа, 1937. године, на Међународној конференцији у Женеви, усвојена је Конвенција о спречавању и кажњавању тероризма, која је правни основ за међународну борбу против тероризма.

Послије Другог свјетског рата, проблему тероризма, односно његовог спречавања и сузбијања, посвећена је већа пажња, па је донијето и више међународноправних аката, као што су:

- ☒ *Конвенција о кривичним дјелима и неким другим актима извршеним на ваздухоплову*, из 1963. године. Примјењује се на акта који утичу на безбједност ваздухоплова.
- ☒ *Токијска конвенција о кривичним дјелима у ваздушном простору*, из 1969. године. Ауторизује капетана ваздухоплова да примијени разумне мјере, укључујући задржавање било које особе за коју се вјерује, или која је починила акт који може да угрози безбједност ваздухоплова.
- ☒ *Хашка конвенција о сузбијању незаконитих отмица ваздухоплова*, из 1970. године. Усмјерена је против лица која примјеном незаконите силе одузму или покушају да дођу до контроле над летом ваздухоплова. Овом конвенцијом захтијева се од држава чланица да примијене оштре казне над извршиоцима.
- ☒ *Монтреалска конвенција о сузбијању незаконитих аката уперених против безбједности цивилних ваздухоплова*, из 1971. године. Односи се на акте саботаже, као што су бомбардовање ваздухоплова у лету, односно незаконито и намјерно извршење аката насиља против лица у ваздухоплову у лету, са намјером да се угрози безбједност лета; постављање експлозива и слично.

Значај наведених конвенција састоји се у томе што се овим конвенцијама осуђују сви акти усмјерени против безбједности цивилног ваздушног саобраћаја и успостављају обавезе да државе потписнице конвенција својим унутрашњим законодавством инкриминишу одређене деликте из ове области и предвиде кривичноправну заштиту.

☞ *Декларација Групе 7 о тероризму, из 1996. године.* Усвојен је основ стратегије борбе против тероризма на свјетском нивоу за дужи период. Тим документом су предвиђена три нивоа сарадње на сузбијању тероризма: (1) основни ниво чине билатерални споразуми земаља о размјени информација о тероризму и терористима и методама борбе против терориста; (2) регионални или континентални ниво под којим се подразумевају дјелатности институција регионалног или континенталног значаја (СЕ, ЕУ, ОЕБС, Организација америчких држава, Организација афричког јединства, Организација земаља југоисточне Азије и сл.) и (3) мултирателарни ниво (ОУН).

Основни недостатак свих наведених међународноправних аката јесте изостанак ефикасних мјера, начина и поступака за спречавање и сузбијање тероризма и надлежности одређених органа и механизма сарадње међу државама у гоњењу и кажњавању учинилаца тих тешких кривичних дјела. Стога је даље акценат у борби против тероризма задржан у националним оквирима, све до 11. 9. 2001. године, када је извршен напад на симболе америчке војне, економске и политичке моћи од стране терористичке Ал Каиде, и тако је непосредно послје тога, 28. 9. 2001. године, донијета Резолуција СБ УН 1.373, којом се захтијева од држава да сузбијају и санкционишу све облике тероризма на својој територији без обзира на мотиве и „образложења“ њихових носилаца.

Уколико би државе досљедно примјењивале у пракси Резолуцију СБ 1.373, било би могуће радикално унапређење у одбрани од тероризма на међународном нивоу. Одређене земље се јавно декларишу да искрено спроводе наведене резолуције, а у суштини то само дјелимично чине.

Закључак

Када говоримо о тероризму као виду угрожавања безбједности ваздухопловног саобраћаја, требамо имати на уму чињеницу да цивилна ваздухопловна индустрија представља једну од најзначајних и најбрже растућих индустрија у свијету. Она омогућава један од најбољих начина превоза путника и робе. Изазивање страха, у овом случају од летења, представља једну од кључних карактеристика кривичног дјела тероризма, а за посљедицу има масовно одустајање од летења, што директно угрожава авио-индустрију, а индиректно економију одређене земље.

Тероризам као вид угрожавања безбједности ваздухопловног саобраћаја

Да би се могли организовати и изводити терористички напади, организатори морају да обезбиједи финансије за те акције. Стога тероризам све више посеже за организованим криминалом како би могао да финансира своје дјеловање. То узрокује и јављање наркотероризама, сајбертероризама те других облика тероризма који су повезани са организованим криминалитетом добијајући интернационални карактер. Посебно долазе до изражаја пријетње и могући ризик од напада биолошким, хемијским и нуклеарним оружјем којим би дошло до масовног уништења.

С обзиром на то да првобитна терористичка тактика која се састојала од отимања авиона није могла да обезбиједи довољан публицитет терористичким организацијама, оне су приступиле извођењу спектакуларнијих терористичких аката који су се састоје из бомбашке саботаже.

Бомбашка саботажа се изводи на доста подмукао начин, који подразумијева кријумчарење бомбе или експлозива у авион те његово активирање приликом лета. Овдје можемо да говоримо о неколико начина извршења овог дјела. Један од начина је да се прокријумчари темпирани експлозив или бомба у авион, те да се за вријеме лета, док је авион у ваздуху, активира путем темпираног механизма и разнесе авион са путницима и посадом. Други начин може бити да лице, тј. терориста самоубица, прокријумчари експлозив на себи или на други начин те да лично активира бомбу или експлозив за вријеме лета или да терориста самоубица прокријумчари већу количину експлозива, отме авион при лету те га усмјери у неку грађевину, при чему ће у судару експлозив у авиону појачати дејство експлозије.

Широм свијета се примјењују разни уређаји за идентификацију лица и откривање експлозива и других експлозивних направа, као што је употреба паса трагача, рендгенских уређаја, детектора метала, детектора испаравања и слично. Међутим, ниједан од ових уређаја није апсолутно поуздан и сваки од њих има одређене недостатке. Најбоље рјешење би било да се направи један систем који би представљао одређену комбинацију ових направа тако да би се њиме отклонили појединачни недостаци на опреми.

Босна и Херцеговина се на путу ка европским интеграцијама укључила у међународну и регионалну борбу против тероризма. Посебан разлог за то је био и стављање Босне и Херцеговине на листу могућих база Ал Каиде, вехабизма као илисту држава које учествују у обуци и подржавању терориста. Тиме је Босна и Херцеговина приступила правном регулисању овог насилног понашања, прописујући у свом Кривичном закону кривично дјело тероризма.(исто кривично дјело садрже и ентитески закони).

Литература

- [1] Бошковић, М., Јовичић Д., Криминалистика методика, ВШУП, Бања Лука, 2002.
- [2] Вилкинсон, П., Тероризам против демократије, Голден маркетинг, Загреб, 2002.
- [3] Мијалковски, М., Одговор тероризму, Факултет цивилне одбране, Београд, 2005.
- [4] Милошевић, М., Одбрана од тероризма, Свет књиге, Београд, 2005.
- [5] Ракић, М., Вејновић, Д., Систем безбједности и друштвено окружење, теоријско-концептуални аспекти система безбједности, Удружење дефендолога РС, Бања Лука, 2006.
- [6] Стајић, Љ., Основи безбедности, Полицијска академија, Београд, 1999.
- [7] Хофман, Б., Унутрашњи тероризам, Народна књига, Београд, 2000.
- [8] Шикман, М., Тероризам – актуелни и могући облици, ВШУП, Бања Лука, 2006.
- [9] Зборник радова: Криминалистика у теорији и пракси, ВШУП, Бања Лука, 2005.
- [10] Кривични закон, Службени гласник Републике Српске, број 49/2003
- [11] Кривични закон, Службени гласник Босне и Херцеговине, број 37/2003
- [12] www.hrvatski-vojniki.hr/hrvatski-vojniki/682001/terorisam.asp
- [13] www.terrorism.com/terrorism/basics.shtml
- [14] www.wikipedia.org/wiki/terrorism
- [15] www.icao.int

Тероризам као вид угрожавања безбједности ваздухопловног саобраћаја

Vlatka Kunjadić

Department for personal security and security of facilities
Police department

Predrag Pivašević

Stevan Kovačević
Police college Banja Luka

Abstract: The study and consideration of the manifestation of terrorism start with the fact that civil aviation industry is one of the most important and fastest growing industries in the world. It gives you one of the best ways to transport passengers and goods. In the modern world of global insecurity, the civilian aircraft industry is a double-edged sword. On the one hand, its effectiveness and efficiency of transport of passengers and goods was secured by the large number of users of its services, which, on the other hand, the impact that this area is becoming fertile ground for carrying out various forms of terrorist acts. Causing fear, in this case of air travel, is one of the key characteristics of the criminal acts of terrorism, and it results in the mass abandonment of flying, which directly threatens to the airline industry, and indirectly the economy of the country.

Also, research in this area indicates a problem of lack of global aviation safety organizations with real powers. The problem occurs in a number of different positions of countries based on the grounds that certain member states of ICAO support and sponsor terrorist organizations. In terms of predictions, in the future can be expected that the new forms of terrorism tactics would be serious threat to civil air travel.

Keywords: terrorism, terrorist threat, aviation, security, endangering safety.

АГРЕСИВНО ДРУШТВО И ГЛОБАЛНИ ТЕРОРИЗАМ

AGGRESSIVE SOCIETY AND GLOBAL TERRORISM

Сања Средић¹Магистарски студиј Савремена социологија
Факултет политичких наука
Бања Лука

Апстракт: Насиље је стални и упорни пратилац сваког доба. Данас је атак на човјека готово универзална стварност. Недопуштена употреба силе у нашем времену попримила је такве размјере да га можемо назвати вријеме насиља. Насиље је захватило све друштвене сфере, а његови најчвршћи темељи граде се на планетарном нивоу. Велике силе теже да владају цијелим свијетом или бар његовим што већим дијеловима. Овај феномен није никаква новина у историји. Нису нови ни мотиви владања цијелим свијетом. Односи моћи утичу на то да се примјена силе јавља као перманентан начин превазилажења супротности интереса, тако да су веома ријетки случајеви мирног превазилажења различитих нивоа сукоба у историји људске цивилизације. Као култура и као цивилизација, нисмо нашли начина да зауставимо циклус насиља. Још већи је проблем то што смо престали трагати за начинима да избјегнемо тај циклус. Наша апсурдност – можда наша највећа апсурдност – јесте да смо прихватили насиље као нешто нормално, као норму. Глобални тероризам је у порасту, прелази границе националних држава и постаје реална пријетња савременом човјечанству. Он намеће многе друге друштвене промјене које иду у том правцу, повећање репресије на свим нивоима, од непосредне борбе против тероризма до вођења превентивних ратова; доводе се у питање и основне цивилизацијске тековине.

Кључне ријечи: агресија, глобализација, насиље, тероризам.

---

¹ sanja.sredic@yahoo.com

Увод

Модерни човјек, као биће великог еманципаторског и осмишљавајућег капацитета и могућности у својим вишевијековним искушењима историјске праксе, у нашем савременом добу дубоко осјећа његова непревладива противрјечја и ограничења, посебно отуђење и манипулацију моћи спојене са знањем. Он је увећао све своје стандарде и средства, али ипак егзистира у већој несигурности и несрећи, у окрутном и ирационалном механизму страшне свјетске празнине. Он је велики стваралац, фаустовско биће подигнуто до божанских размјера, али и велики деструктивац и рушилац, манипулатор, човјек којем ништа више није свето, па ни он сам, и обесмишљава се, такорећи, до посљедњег човјека, до сопственог изгона из изворног и животног свијета живота. Он је исто тако и биће свјетских ратова, суочен са перманентном опасношћу самоуништења, творац атомског доба и космичких ракета, апстрактне умјетности и електронских рачунара, генома и свемирског лета, али и сукоба цивилизација и непојмљивих терористичких акција. Постао је још више оно Кантово криво дрво из којег се ништа право не да направити.²

Једни теоретичари тврде да су агресија и насиље инстинктивни, и према томе да су, на неки начин, узрок досадашњих класно-експлоататорских односа, док други сматрају да они, имајући коријене у приватном власништву, односно раду, узрокују агресивну, односно насилну конфронтацију. Хегел је сматрао да је супротстављање другом кроз борбу на смрт нужно ради самопотврђивања. На њега се на извјестан начин надовезују Фројд и Лоренз. Ако се узме у обзир Фројд, по коме је људска агресивност урођена, и разматра историја, чини се да је насиље било најчешћи облик „комуникације“ међу људима. Адлер је агресивност понашања објашњавао потиснутим комплексима инфериорности. Фром сматра да биолошка (бенигна) агресија служи животу (првобитна Фројдова теорија), а да је малигна деструктивност један од могућих одговора на психичке потребе које су укоријењене у егзистенцији човјека и да њено рађање настаје између дјеловања разних друштвених стања и човјекових егзистенцијалних потреба.³ Исто мишљење заступају Gurr и Berkowitz.⁴ Галтунг говори о великом броју

---

² Ђукић, Б.: *Савремене стратегије обесмишљавања*, Видици, Бања Лука, 2009, стр. 37.

³ Фром, Е.: *Анатомија људске деструктивности, књига 2*, Напријед, Загреб, 1978, стр. 42.

⁴ Видјети шире у: Gurr, T. R.: *Why men rebel*, Princeton University Press, 1970; Berkowitz, L.: *Frustrations Comparisons and other sources of emotional arousal as contributors to social unrest*, Journal: Social Issues 28, 1972.

Агресивно друштво и глобални тероризам

различитих типова насиља: институционалном, манифестном, персоналном, структуралном итд.⁵ У сваком случају, агресија и насиље су, чини се, дио наше свакодневнице и нас самих. Сагледавајући историјску перспективу, можемо потврдити да је насиље стални и упорни пратилац свих доба. Откада постоји живот и човјек, постоји и насиље.⁶ Данас је атак на човјека готово универзална стварност, и чини се, пошто је човјек убио Бога, сада треба убити човјека.⁷ Само облици испољавања се мијењају с времена на вријеме, разлози су обично исти.

Агресивно друштво и глобализација насиља

Под агресијом (од лат. *aggressio* = приступ, увод у говор, напад, кидисање, насртање), односно агресивношћу као њеном подлогом, подразумијева се понашање или дјеловање које има за циљ да нанесе штету особама, животињама и стварима. У међународним односима овај термин се односи на неизазвани и изненадни напад једне државе на другу, што се санкционише међународним правом. При том се обично истиче како постоје два основна типа агресивности: реактивни и инструментални. Реактивна агресивност је резултат физичке или психичке казне која је прије сврха него средство; док инструментална агресија укључује намјеру да се зада бол или нанесе повреда, што је средство за постизање одређене спољашње сврхе, као што је новац, побједа или похвала.⁸ Што се тиче друштвеног аспекта, Фром истиче да агресивност треба схватити као дио друштвеног карактера, а не као изоловану карактеристику понашања. Да би провјерио и потврдио ову своју тезу, он приступа нализу антрополошких података о тридесет примитивних племена код којих уочава велике разлике у погледу начина третирања и облика интензитета испољавања агресивности, што се првенствено доводи у везу са типом вриједносних оријентација појединих култура и врстом социјализације у њима. На основу тога он издваја три различита типа друштва: друштва која афирмишу живот, недеструктивно-агресивна друштва и деструктивна друштва.⁹ Тиме се потврђује претпоставка да је агресивност првенствено друштвено-културно условљена. Тако ћемо рећи да су агресије оне друштвене појаве у којима се супротстављени интереси, ставови, циљеви или

⁵ Видјети шире у: Galtung, J.: *Violence, peace and research*, No. 6, 1969.

⁶ Хазлит, В.: *О уживању и мржњи*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 12–13.

⁷ Dufrenne, M.: *За човјека*, Нолит, Београд, 1972, стр. 340.

⁸ Nadeau, C., Halliwell, W., Newell, K., Roberts, G.: *Psychology of motor behavior and sport*, Human Kinetics Press, Champaign, 1979.

⁹ Фром, Е.: *Анатомија људске деструктивности, књига 1*, Напријед, Загреб, 1978, стр. 168–169.

вриједности неких појединаца, друштвених група или глобалних друштава разрјешавају силом.¹⁰

Уопштено речено, сукоби у друштву произилазе из неједнакости друштвених класа, слојева, група и појединаца у односу на материјалне и друге друштвене статусе и доступност друштвених вриједности. Они се најчешће одвијају око заузимања или задржавања одређеног друштвеног положаја и око расподеле и кориштења друштвене моћи. У основи, до сукоба долази најчешће у ситуацијама супротстављеног друштвеног положаја људи, друштвених група, а нарочито усљед неједнаке доступности одређених друштвених, најчешће материјалних вриједности. Томе доприноси непостојање друштвених механизма који предупредују сукобе, подстичу сарадњу и омогућују да се постојеће противрјечности превазилазе на неки други начин, а никако агресијом и употребом силе.

Ако се имају у виду различити нивои испољавања друштвених сукоба и њиховог разрјешавања примјеном физичке силе, може се говорити о различитим нивоима или типовима агресија, попут индивидуалних, групних, колективних, унутар појединих друштава и између њих, те међународних или глобалних. У најопштијем смислу може се говорити о два општа типа: о агресијама на микро и агресијама на макро социјалном плану. Тако колективне и индивидуалне агресије представљају друштвене девијације, које извиру из дезорганизације глобалних друштава и људских заједница и имају негативне друштвене посљедице које се изражавају кроз угрожавање или уништавање људских живота, кршење људских права и уништавање материјалних добара. Односи моћи утичу на то да се примјена силе јавља као перманентан начин превазилажења супротности интереса. Тако су веома ријетки случајеви мирног превазилажења различитих нивоа сукоба у историји људске цивилизације. Нажалост, историја је богатија примјерима примјене силе у успостављању или одржавању одређеног поретка ствари, наметања или одржавања одређених образаца друштвених односа или интереса и циљева.¹¹

На почетку 1929. године Албер Ками је записао да је почела владавина звијери. Тиме је хтио да укаже да су се пробудили атавизми и нови облици меганасиља. Попут животиња, човјек потврђује тежњу ка смртоносној агресивности (умјесто безразложној); правећи изванредно оружје, он је између свих животиња она која убија највише и најбоље.¹²

Фром није погријешо када је констатовао да је проблем XIX вијека смрт Бога, а проблем XX вијека, смрт човјека. У XXI вијеку као да нема ни Бога ни човјека. Фром је у овом контексту рекао да се човјек разликује

¹⁰ Милосављевић, М.: *Девијације и друштво*, Драганић, Београд, 2003, стр. 224.

¹¹ Исто, стр. 228.

¹² Тома, Л. В.: *Антропологија смрти*, Просвета, Београд, 1995, стр. 158.

од животиње по томе што је убица, он је једини примат који убија и мучи чланове своје врсте без разлога, било биолошких, било економских, и при томе осјећа задовољство. Та биолошки неприлагодљива и нефилогенетски програмирана малигна агресија сачињава бит проблема и опасност по одржање човјека као врсте.¹³

Пријетња и страх тоталног уништења у ближој прошлости изазвала је трајан, опсесиван страх и стравичан рачун о индивидуалној, групној и генеричкој угрожености, према којој је субјект немоћан, банализовани предмет политике. Како у таквим околностима не би био опсједнут насиљем, чак и онда кад оно тренутно не дјелује и када није на дјелу, ми знамо да је потенцијал насиља око нас сразмјерно већи него што је икад био у историји.¹⁴ Недопуштена употреба силе у нашем времену попримила је такве размјере да га можемо назвати вријеме насиља. Насиље је захватило све друштвене сфере, а његови најчвршћи темељи граде се на планетарном нивоу. Велике силе теже да владају цијелим свијетом или бар његовим што већим дијеловима. Овај феномен није никаква новина у историји. Нису нови ни мотиви владања цијелим свијетом. Та ужасавајућа особина својствена само људској природи била би још страшнија да човјечанство током еволуције није развило способност разумијевања својих чинова, предвиђања посљедица, а на крају и способност доласка до једне моралне свијести. Свједоци смо, наиме, напретка до којег се током историје дошло на плану све веће досјетљивости у стварању оружја и усавршавању техничких средстава, а с друге стране, обогаћења моралне свијести и друштвених инхибиција, првенствено путем религијске и филозофске мисли. Напредак у технолошкој вјештини, укључујући и вјештину убијања и развитак моралне свијести – два су истовремена и противрјечна плода наше интелигенције, оне којом се тако поносимо и коју сматрамо јемством наше узвишености над другим врстама.¹⁵

Насиље већ по себи представља озбиљан проблем, јер оно сувише често води ка даљем насиљу. Како је то изразила Симон Вејл: насиље води ка још више насиља, јер нам оно помаже да блокирамо оне болне мисли које би нам иначе растргале душу. Као култура и као цивилизација, нисмо нашли начина да зауставимо циклус насиља. Још већи је проблем то што смо престали трагати за начинима да избјегнемо тај циклус. Наша апсурдност – можда наша највећа апсурдност – јесте да смо прихватили насиље као нешто нормално, као норму.¹⁶

---

¹³ Фром, Е.: *Анатомија људске деструктивности, књига 1*, Напријед, Загреб, 1978, стр. 151.

¹⁴ Висковић, Н.: *Насиље у савременом свијету*, Погледи, 3/1984, стр. 17.

¹⁵ Пелт, Ж. М.: *Закон џунгле – агресивност код биљака, животиња и људи*, Геопоетика, Београд, 2005. стр. 157.

¹⁶ Двије веома важне студије о природи насиља су: René Girard: *Violence and the Sacred*, prevod Patrick Gregory (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1977;

Глобални тероризам

Насиље у XXI вијеку доживљава кулминацију у виду глобалног тероризма. Степен мултидимензионалности тероризма је толики да он у великој мјери утиче на међународне глобалне односе. У сагледавању односа глобализације и тероризма постоје и мишљења да је тероризам сјенка коју носи сваки систем доминације, односно да је сам систем створио објективне околности за ту бруталну одмазду у виду терористичког трансфера ситуације.¹⁷ Глобални тероризам је рушилачки, прелази границе националних држава и постаје реална пријетња савременом човјечанству. Он намеће многе друге друштвене промјене које иду у том правцу, повећање репресије на свим нивоима, од непосредне борбе против тероризма до вођења превентивних ратова, доводе се у питање и основне цивилизацијске тековине.

Премда га посматрамо као савремену друштвену појаву, као феномен модерног времена, тероризам као облик насиља има своју историјску димензију. Нема сумње да се питањем оправданости убијања социолози, филозофи и теолози баве већ више од 2.000 година. Платон и Аристотел су сматрали тиранију изопаченошћу. Хобс је насиље посматрао као сталну и неизбежну одлуку човјека и друштва, насталу из чињенице да људе покрећу исте тежње које су немилосрдни деспоти, при чему су објекти који могу да задовоље ове тежње ограничени, тако да комбинација сталних жеља и недостатака изазива жестоку конкуренцију међу људима и тежњу за доминацијом једних над другима, што води општој нестабилности и носи у себи ризик међусобног уништења.¹⁸ Попер је ненасиље сматрао језгром цивилизације. Само из ових неколико примјера можемо рећи да постоји дуготрајна историја тероризма, још из доба грчких филозофа.

Праве почетке савременог значења ријечи тероризам можемо наћи у Француској револуцији. Вођа револуције Robespierre оправдавао је друштвени терор сматрајући га правдом, строгом и нефлексибилном, па је стога, као плод кријепости, била нужна за изградњу новог друштва.¹⁹ У XIX вијеку тероризам се први пут појављује као ријеч у значењу каквим га данас замишљамо. Од почетка XX вијека па до 60-их година,

---

оригинално објављена у Француској, 1972. године), и Gil Bailie: *Violence Unveiled: Humanity at the Crossroads* (New York: The Crossroad Publishing Company, 1995).

¹⁷ Baudrillard, J.: *Дух тероризма*, Нова српска политичка мисао, Београд, Нова едисија, вол. VII, 2003, но. 3–4, стр. 153–164.

¹⁸ Boudon, R., Bourricaud, F.: *Dictionnaire critique de la sociologie*, Press universitaires de France, Paris, 1986, p. 670–671.

¹⁹ Hoffman, B.: *Inside Terrorism*, London, Gollancz V., Hoppole, G. W. and Steiner, M.: *The Casual Beliefs of Terrorists*, Empirical Results, McLean VA, Defence Systems, 1984.

тероризам је био резерват националистичко-сепаратистичких покрета. Тероризмом су се најчешће служили људи који су хтјели стећи властиту државу. Од 60-их година, терористичке групе тврде да се тероризам опире насиљем у име ослобођења од насиља²⁰. Али одговор насиљем на насиље једино води даљем насиљу²¹. Данас се већ дискутује о оправданости или неоправданости терористичких циљева, мада се неки експерти слажу да терористички циљеви не требају бити дио дефиниције, тврдећи да је суштина тероризма намјера кориштена да изазове страх.²² Било како било, своје разматрање тероризма почећу стављајући „под лупу“ есенцију, човјека који је, како се показало током историје, у исти мах фактички и креативно и деструктивно биће.²³

Маркс је, размишљајући о тероризму, написао да је у већини случајева тероризам скуп некорисних свирепости, које чине људи који су сами заплашени, покушавајући да прекину несигурност.²⁴ За разлику од тероризма анархиста, с којим се човјечанство сусрело прије нешто више од једног вијека, савремени тероризам представља појаву глобалну по својој структури, начину дјеловања и операцијама. Његови циљеви су стварање атмосфере страха и деморализација становништва, наношење штете економском потенцијалу државе, смањење повјерења у органе и представнике структура државне власти.²⁵ Постоје мишљења да се с глобалним тероризмом укорачило у доба акциденталних ратова. До сада су постојала два облика рата: међудржавни, тј. интернационални, и грађански рат. Међународни тероризам може се проширити до интернационалног грађанског рата – односно није више у питању ограничени тероризам, већ акцидентални рат на глобалном нивоу.

---

²⁰ Coruton, M.: *Dictionary of Political Thought*, London, Macmillan, 1983, str. 546.

²¹ Moghaddam, F. M., Marsella A. J.: *Understanding Terrorism: Psychological roots, consequences, and interventions*, Washington, DC: American Psychological Association, 2004, p. 215.

²² Harvard Magazine: *Understanding Terrorism: A Harvard Magazine Roundtable*, Harvard Magazine, January–February 2002, pp. 36–49, 99–103.

²³ Марковић, М.: *Хуманистички смисао друштвене теорије*, БИГЗ, Просвјета, СКЗ, Београд, 1994, стр. 172.

²⁴ Маркс, К., Енгелс, Ф.: *Писмо, јули 1870–децембар 1874*, Дело, том 40, Просвјета, Београд, 1979, стр. 47.

²⁵ Гритчин, А. А.: *Глобализација тероризма и међународне полицијске организације, у: Регионализам, нови друштвени оквир*, Центар за регионалну политику Hanns Seidel Stiftung, 2007, стр. 229.

Закључак

Након толико ломова, преврата и катастрофа у посљедњих стотињак година, с правом се поставља питање – није ли већ прошло вријеме да човјек на тако високом степену развоја и цивилизацијских достигнућа рјешава проблеме на бруталан и нехуман начин? Није ли период концлогора, плинских комора, контролираних болести, масовног клања на ратиштима, атомског убијања, жигосања људи и народа и тровања природе, разарања читавих регија на страницама најтамније људске историје која се не смије више понављати? Да ли је човјек способан да се лиши егоизма и превлада неке међусобне антагонизме усмјеравајући ток историје у правцу опште добробити? Дијалектика историје је показала своју специфичну отпорност, штавише и склоност да се наруга свим шаблонским мјерилима човјека и друштва. Савременици смо још једног насиља над људском историјом гдје се распламсавају посљедице антагонизма присталица једног шаблонског глобалног пројекта са једне стране и његових противника са друге.²⁶

Расел мисли да је човјечанство на ивицу катастрофе довела свирепост, завист, ривалство и трагање за ирационалном субјективном сигурношћу. Оно што стоји на путу ка оздрављењу нису физичке или техничке препреке, него само зле страсти у људима, људским духовима: сумња, страх, жудња за моћи, мржња и нетолерантност.²⁷ На основу тога ћемо се запитати „зар не постоји слободна воља која нам допушта да се уздигнемо изнад нагона, зар нема аутономног субјекта који је одговоран за свако понашање? Зар не постоје моралне норме по којима можемо да осудимо геноцид, канибализам, убијање дјеце, мучење, ропство, вјерске или расне прогоне, силовања, родоскврнуће, злоупотребу дјеце, дрога, или тероризам? Зар не постоје критеријуми по којима можемо нешто да означимо као побољшање – као прогрес?²⁸ Данас бисмо се могли сагласити са Хајдегеровим хладнокрвним наговјештајима да је ова егзистенција понижавајућа²⁹. Морални прогрес је оно што је потребно; људи морају научити толеранцију и избјегавање насиља, или цивилизација мора ишчезнути у универзалној деградацији и биједи.³⁰ Ако ипак људска раса одлучи да себи дозволи да продужи живот, она ће

²⁶ <http://www.antiglobalizam.com/?lang=cyr&str=nsp/GlobalizamIAntiglobalizam>, преузето 22. 2. 2011.

²⁷ Тановић, А.: *Бертранд Расел филозоф и хуманист*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1972, стр. 175.

²⁸ Пери, М.: *Интелектуална историја Европе*, Клио, Београд, 2000, стр. 648–649.

²⁹ Ками, А.: *Мут о Сизифу*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1961, стр. 31.

³⁰ Russell, B.: *The Prospects of Industrial Civilisation*. In collaboration with Dora Russell, London, 1923, p. 81.

морати да учини врло драстичне промјене у свом начину мишљења, осјећања и понашања.³¹

Литература

- [1] Baudrillard, J. (2003). *Дух тероризма*, Нова српска политичка мисао, Београд, Нова едиција, вол. VII, но. 3–4
- [2] Boudon, R., Bourricaud, F. (1986). *Dictionnaire critique de la sociologie*, Press universitaires de France, Paris
- [3] Coruton, M. (1983). *Dictionary of Political Thought*, London, Macmillan
- [4] Duffrene, M. (1972). *Za čovjeka*, Nolit, Beograd
- [5] Ђукић, Б. (2009). *Савремене стратегије обесмишљавања*, Видици, Бања Лука
- [6] Фром, Е. (1978). *Анатомија људске деструктивности 1–2*, Напријед, Загреб
- [7] Гритчин, А. А. (2007). *Глобализација тероризма и међународне полицијске организације*, у: *Регионализам, нови друштвени оквир*, Центар за регионалну политику и Hanns Seidel Stiftung
- [8] Harvard Magazine (2002). *Understanding Terrorism: A Harvard Magazine Roundtable*, Harvard Magazine, January–February
- [9] Хазлит, В. (2009). *Оуживању и мржњи*, Службени гласник, Београд
- [10] Hoffman, B. Gollancz V., Hopple, G. W. and Steiner, M. (1984). *The Casual Beliefs of Terrorists*, Empirical Results, McLean VA, Defence Systems, London
- [11] <http://www.antiglobalizam.com/?lang=cyr&str=nsp/GlobalizamIAntiglobalizam> преузето 22. 02. 2011.
- [12] Ками, А. (1961). *Мит о Сизифу*, Веселин Маслеша, Сарајево
- [13] Марковић, М. (1994). *Хуманистички смисао друштвене теорије*, БИГЗ, Просвјета, СКЗ, Београд
- [14] Маркс, К., Енгелс, Ф. (1979). *Писмо, јули 1870–децембар 1874*, Дело, том 40, Просвјета, Београд
- [15] Милосављевић, М. (2003). *Девујације и друштво*, Драганић, Београд
- [16] Moghaddam, F. M., Marsella A. J. (2004). *Understanding Terrorism: Psychological roots, cosequences, and interventions*, Washington, DC: American Psychological Association
- [17] Nadeau, C., Halliwell, W., Newell, K., Roberts, G. (1979). *Psychology of motor behavior and sport*, Human Kinetics Press, Champaign
- [18] Пелт, Ж. М. (2005). *Закон џунгле–агресивност код биљака, животиња и људи*, Геопоетика, Београд

---

³¹ Russell, B.: *The Impact of Science on Society*, London, 1951, p. 95.

Средић, С., *Безбједност – Полиција – Грађани*, година VII, број 1-2/11

- [19] Пери, М. (2000). *Интелектуална историја Европе*, Клио, Београд
[20] Russell, В. (1923). *The Prospects of Industrial Civilisation*. In collaboration with Dora Russell, London
[21] Russell, В. (1951). *The Impact of Science on Society*, London
[22] Тановић, А. (1972). *Бертранд Расел филозоф и хуманист*, Веселин Маслеша, Сарајево
[23] Тома, Л. В. (1995). *Антропологија смрти*, Просвета, Београд
[24] Висковић, Н. (1984). *Насиље у савременом свијету*, Погледи, III

Sanja Sredić

Police college

Abstract: Violence is a constant and steadfast companion of any age. Today is attack on a man almost universal reality. Unauthorized use of force in our time took on such proportions that it can be called during the violence. The violence has affected all walks of life, and his most solid foundations are being constructed at the planetary level. Big powers seek to rule the entire world or at least its a bigger parts. This phenomenon is not new in history. Not new motives rule the entire world. Power relations affect the fact that the use of force appears as a permanent way of overcoming the conflict of interests. So they are very rare cases of peaceful overcoming various levels of conflict in the history of human civilization. As a culture and a civilization, we found a way to stop the cycle of violence. An even greater problem is that we stopped searching for ways to avoid that cycle. Our absurd - perhaps our greatest absurdity - is that we accept violence as normal, as the norm. Global terrorism is increasing, crosses national borders and becomes a real threat to modern humanity. It imposes many other social changes that go in that direction, increasing repression at all levels, from the immediate struggle against terrorism to conduct preventive wars are brought into question the core of civilization.

Key words: aggression, globalization, violence, terrorism.

МОТИВАЦИЈА ЗАПОСЛЕНИХ КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА РАД

MOTIVATION OF EMPLOYEES AS A FORM OF WORK STIMULUS

Доц. др Српко Косорић

Висока школа унутрашњих послова
Бања Лука

Мр Мирослава Грујић-Калкан

Пореска управа Републике Српске

Апстракт: Мотивација се манифестује као сваки утицај који изазива, усмјерава и одржава циљно понашање људи. Оно се остварује укључивањем цијелог ланца реакције, од осјећаја потребе који изазивају жељу да се потребе испуне, до тензија које узрокују акције, па до сатисфакције као резултата овог процеса.

Људи, њихове потребе, мотивација и задовољство постају средиштем пажње менаџмента људских потенцијала, будући да се схватило да људски капитал представља главно оруђе конкурентске способности и предности на глобалном тржишту.

Потребе индивидуа и фактори за које се држи да их мотивишу, објект су интензивних истраживања и анализа из којих су произашле многе мотивацијске теорије.

Бројне су мотивацијске технике које стоје на располагању менаџерима, а у основи се дијеле на материјалне и нематеријалне.

Кључне ријечи: мотивација, запослени, мотиватори, мотивацијске технике, менаџмент, људски потенцијал, материјалне компензације, нематеријалне компензације.

Увод

Понашање људи и њихове карактеристике говоре о различитостима људи и о важности примјене разних мотивацијских фактора којима би се повећао интерес људи за рад и њихову успјешност. Јасни циљеви подuzeћа, одређена стратегија, добро обликована организацијска структура, те одговарајући људски ресурси нису менаџменту довољна гаранција да ће запослени извести задатак како се од њих тражи, па је

стога потребно додатно утицати на понашање запослених у организацији како би се задатак извео до траженог нивоа.

Управљање и развој људских потенцијала постаје све значајније због новог мјеста и улоге човјека у свим друштвеним процесима као и у њиховом управљању. Мотивација и задовољство запослених постају темељем занимања савременог менаџмента људских потенцијала, јер једино се изградњом квалитетног мотивацијског система може помоћи организацији да повећа своју конкурентску способност и вриједност.

Досадашњи концепти мотивацијских система, мотивацијских техника и стратегија постају недостатни и недовољно флексибилни, па је потребно развијати и уводити нове, који ће својом разрађеношћу и свестраношћу довести до високе мотивисаности и задовољства запослених, а тиме истовремено и остварити успјешно пословање.

Из наведене проблематике дефинише се предмет овог рада: истражити и утврдити подручја мотивације и мотивацијских техника која се могу разрадити и примијенити у управљању људским потенцијалима како би оно било што ефикасније и задовољило разнолике људске потребе, те уједно предложити активности њихове примјене.

Примјеном научних достигнућа у подручју мотивације на управљање људским потенцијалима може се знатно допринијети повећању мотивације и задовољства запослених, а тиме и повећању конкурентске способности и вриједности предузећа.

За то је битно знати које мотивацијске технике, на који начин и у којим условима омогућују изградњу квалитетног мотивационог система.

Појам мотивације

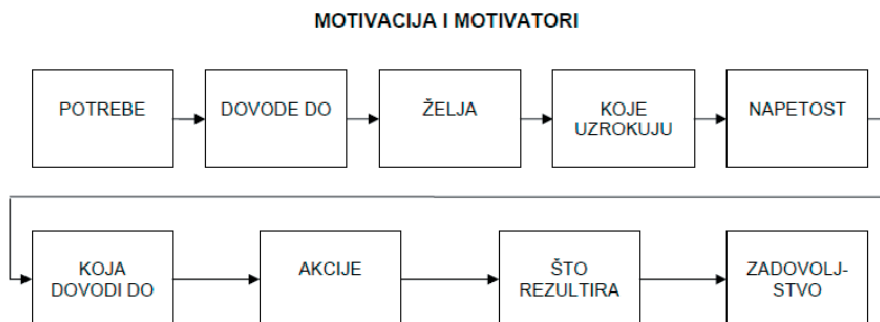
Мотивација се манифестује као сваки утицај који изазива, усмјерава и одржава циљно понашање људи. Оно се остварује укључивањем цијелог ланца реакције, од осјећаја потребе који изазивају жељу да се потребе испуне па до сатисфакције као резултата овог процеса.

Мотивацију је могуће посматрати као ланчану реакцију. Мотиви појединаца су сложени и често у међусобном сукобу (економска добра, услуге, потребе...). Мотиватори су ствари које појединца подстичу на дјеловање (награде, почасти...). Мотивација имплицира жудњу за резултатом, задовољство је посљедица тог резултата.

Мотивација запослених као подстицај за рад

Слика 1: Мотивација и мотиватори

Бројни аутори су у својим дјелима из подручја психологије рада, индустријске психологије, менаџмента, организацијског понашања и управљања људским ресурсима покушали дати свој допринос проблему дефинисања радне мотивације. У овом раду се наводе тумачења неколицине изабраних домаћих и страних аутора о појму мотивације те темељним карактеристикама њеног манифестовања у радном процесу.

Wehrich и Koontz схватају мотивацију као "општи појам који се односи на цијели скуп нагона, захтјева, потреба, жеља и сличних сила."¹ Они посматрају мотивацију као ланчану реакцију у којој потребе које људи осјећају воде до жеља или циљева којима теже, што узрокује напетост која води радњама за остваривање циљева, што коначно резултира задовољством. Такође, наглашавају разлику између мотивације и задовољства, при чему се мотивација односи на жудњу и напор за задовољењем жеља или циљева, док се задовољство односи на испуњење које осјећамо због задовољења жеље.

Drever у свом Рјечнику психологије врло кратко дефинише мотивацију као "појам који се углавном употребљава за појаве везане уз подстицаје, пориве и мотиве. Мотив се дефинише као афективно-конативни фактор који судјелује у усмјеравању понашања појединца према неком циљу, било свјесно било несвјесно."²

Petz у свом дјелу "Психологија рада" дефинише мотивацију "као стање или понашање које је подстицано унутрашњим потребама (мотивима), а управљено према неким циљевима (који се често називају и потицајима, иако се та ријеч употребљава и за значење "мотив")."³

Људска активност не ниче сама из себе, већ су потребне одређене унутрашње побуде и одређени вањски подстицаји како би дошло до

¹ Wehrich, H., Koontz, H.: "Менаџмент", десето издање, МАТЕ, Загреб, 1998, стр. 462.

² Drever, J.: "Odrednica MOTIVATION", A Dictionary of Psychology, Penguin Books, 1977.

³ Petz, B.: "Психологија рада", Школска књига, Загреб, 1987, стр. 107.

активности. Све оно што доводи до активности, што ту активност усмјерава и што јој одређује интензитет и трајање зовемо мотивација.

Потребе човјека, у најширем смислу, сачињавају унутрашње побуде на активност, док циљеви, који се активношћу настоје постићи, представљају главне вањске подстицаје. О врсти, интензитету и стабилности мотивације зависи шта ће човјек радити и колико ће у раду испољити залагања, упорности и истрајности. Због тога је и разумљиво да мотивација значајно дјелује на радни учинак. Удио мотивације у производности рада несумњиво је већи од осталих субјективних фактора, већ и зато што она има важну улогу и при обликовању способности и при стицању вјештина и знања.

Мотивација представља процесе унутар лица који утичу на ниво, смјер и трајање напора уложеног на послу. Напорно и упорно избегавање посла такођер је мотивисано понашање. Мотивација није једини важан фактор радне успјешности, већ су то и способности и особине личности, те квалитет и расположивост опреме и прибора потребног за рад.

М. Buble сматра да се "мотивација у најширем смислу манифестује као сваки утицај који изазива, усмјерава и одржава циљно понашање људи"⁴, при чему он тумачи и мотивацијски ланац, док З. Церовић дефинише радну мотивацију "као једну од активности вођења, тј. менаџерски утицај којим се изазива, усмјерава и одржава циљно понашање људи."⁵

Ф. Бахтијаревић-Шибер наводи више дефиниција мотивације страних аутора, те је и сама дефинише као "заједнички појам за све унутрашње факторе који консолидују интелектуалну и физичку енергију, иницирају и организују индивидуалне активности, усмјеравају понашање те му одређују смјер, интензитет и трајање."⁶

Она, такође, разликује радну мотивацију с аспекта појединца од радне мотивације с аспекта менаџера, при чему је она прва интерно стање које води к остварењу циља, а она друга активност која осигурава да људи теже постављеним циљевима и њиховом остваривању.

Мотивација је, у основи, усмјереност и истрајност појединца у одређеном дјеловању. Мотивација се бави питањем зашто људи бирају одређени правац дјеловања радије него неки други и зашто истрају у изабраном правцу дјеловања, често и током дужег временског периода и упркос потешкоћама и проблемима.

---

⁴ Buble, М.: "Манаџмент", Економски факултет, Сплит, 2000, стр. 497.

⁵ Сеговић, З.: "Хотелски менаџмент", Факултет за туристички и хотелски менаџмент, Опатија, 2003, стр. 618.

⁶ Бахтијаревић-Шибер, Ф.: "Манаџмент људских потенцијала", Голден маркетинг, Загреб, 1999, стр. 557.

Мотивација запослених као подстицај за рад

Мотивација је типичан индивидуални феномен, свака особа је јединствена и све најважније теорије мотивације дозвољавају манифестацију ових јединствености на одређени начин.

Мотивација се уобичајено описује као намјерна, подразумијева се да је под контролом запослених, тако да се понашања која су условљена мотивацијом, као утрошени радни напор, схватају као избори понашања.

Мотивација је сложена, а два најважнија фактора су оно што покреће људе и способност појединца да се упусти у жељено понашање (правац дјеловања или избор понашања). Мотивација обухвата дјеловање и унутрашње и вањске факторе који утичу на правац дјеловања појединца.

Екстерна мотивација је везана уз конкретне награде као што су плата, бенефиције, унапређење, радно окружење и услови рада. Међутим, често су такве награде дефинисане на организацијском нивоу и могу бити изван контроле појединих менаџера.

Интерна мотивација је везана уз психолошке награде као што су могућност кориштења властитих способности, осјећај изазова и постигнућа, признање околине и сл. Овакве награде су углавном омогућене понашањем и дјеловањем појединих менаџера.

Нешто другачији приступ тумачењу мотивације заузима Rheinberg, који каже да се "мотивација не односи строго на одређено подручје доживљавања и понашања, него да је у одређеној мјери апстрактна. Тачније, мотивацијом означавамо активирајуће усмјеравање тренутних животних акција које воде циљу који се сматра позитивним, а у том усмјеравању судјелују врло различити процеси у понашању и доживљавању."⁷ Он даље покушава растумачити разлику између интерне и екстерне мотивације, при чему наглашава нејасност концепта интерне мотивације која би требала бити условљена унутрашњим осјећајима појединца, а које је тешко одредити.

Проблемом дефинисања мотивације бавио се и Beck, који каже да је "мотивација теоријски појам који објашњава зашто људи бирају одређени начин понашања у одређеним околностима. Темељна је мотивацијска претпоставка да се организми приближавају циљу, или да се баве неким активностима за које очекују пожељне исходе, као и то да избјегавају активности за које очекују да ће довести до неугодних или одбојних исхода."⁸ Beck у својој књизи посвећује посебно поглавље мотивацији за рад и задовољству на послу, гдје наглашава како се

---

⁷ Rheinberg, F.: "Мотивација", Наклада Слап, Јастребарско, 2004, стр. 15.

⁸ Beck, R. C.: "Мотивација: теорија и начела", Наклада Слап, Јастребарско, 2003, стр. 4 – 5.

теорије мотивације за рад не разликују битно од општих мотивацијских теорија, јер људи су људи, били они на послу или код куће.

Из изложених дефиниција могуће је примијетити да се истичу три основне групе дефиниција, при чему дио аутора сагледава мотивацију само са стајалишта унутрашњих подстицајних фактора појединца, други дио аутора наглашава разлику између унутрашњих и вањских фактора, па тако разликују екстерну и интерну мотивацију, док трећи дио аутора, претежно из подручја менаџмента, не наглашава посебно изворе наведених подстицаја. Заједничко свим наведеним дефиницијама радне мотивације јесте скуп подстицаја који утичу на смјер, интензитет те истрајност радних напора појединаца.

Фактори мотивације за рад

Факторе који утичу на мотивисаност за рад можемо краће назвати мотиваторима. "Мотиватори су ствари које појединца подстичу на дјеловање. Мотиватори су, такође, средства помоћу којих се могу помирити сукобљене потребе или нагласити једна потреба на начин да јој се додијели приоритет над другим потребама."⁹

У пословној организацији менаџери морају познавати све мотиваторе који им стоје на располагању те их знати на одговарајући начин примијенити, односно комбиновати, јер сваки појединац може исту потребу задовољити на више различитих начина, а такође ће примјена истих мотиватора код различитих људи резултирати различитим перформансама.

У старијим изворима литературе проналазе се, наравно, нешто сиромашније систематизације фактора који утичу на радну мотивацију, а то су похвале и укори, конфликтне ситуације, натјецање, сарадња, плата и став према послу. Petz у том смислу наводи:¹⁰

- ☒ награде,
- ☒ казне,
- ☒ познавање властитих резултата,
- ☒ сарадњу,
- ☒ такмичење и
- ☒ могућност одлучивања у заједничким проблемима.

Wehrich и Koontz су свели тумачење мотиватора за рад само на стару теорију награда и казни (мрква и штап), иако наглашавају да данас постоје и бројни други мотиватори. "Мрква" је синоним за новчану награду, која ће увијек остати снажан мотив, међутим данас се

---

⁹ Wehrich, H., Koontz, H.: "Менеџмент", десето издање, МАТЕ, Загреб, 1998, стр. 464

¹⁰ Petz, В.: "Психологија рада", Школска књига, Загреб, 1987, стр. 108.

Мотивација запослених као подстицај за рад

често догађа да новчане награде (стимулације, бонуси и сл.) добивају сви, без обзира на учинак, па се губи основна сврха таквог мотиватора.

"Штап" је синоним за казну, која се може огледати у губитку посла, смањењу плате, деградацији на послу и сл.

Проблем с примјеном казни као мотиватора огледа се у могућности удруживања радника у организоване групе са циљем освете или дискредитовања одређених менаџера, што води до повлачења менаџера од било каквог ризика. Стога је нужно, уколико се жели остварити дјелотворност страха као мотиватора, унапријед тачно дефинисати казне за сваку врсту недозвољеног понашања, те о томе постићи консензус са запосленим, након чега менаџерима преостаје само да их досљедно примјењују.

Наравно, у савременим условима се број мотиватора стално повећава услјед утицаја шире околине, друштвено-економског развоја, општег материјалног стандарда, промјена у системима вриједности итд. Стога данас велики број мотиватора утиче на покретање великог потенцијала човјека, али треба знати одредити који мотиватор, у ком тренутку, покреће људски потенцијал.

Три су основне групе фактора који утичу на радну мотивацију:¹¹

- ☒ индивидуалне карактеристике које обухватају потребе, вриједности, ставове и интересе (мотивација новцем, сигурношћу посла, изазовношћу задатака и сл.);
- ☒ карактеристике посла које обухватају комплексност, аутономност, захтјевност и др.;
- ☒ организацијске карактеристике које обухватају правила и процедуре, кадровску политику, праксу менаџмента и систем награда којима се доприноси ефикасности подuzeћа.

Ту су и фактори из шире друштвене околине.

У индивидуалне особине запослених сврставају се перцепције, очекивања, вриједности, ставови, потребе, аспирације, преференције, те демографске и социјалне особине.

Под карактеристикама посла подразумијевају се вјештине које посао захтијева, разноликост, занимљивост, аутономија, feedback о резултатима и интерне награде.

У скупину карактеристика радне ситуације убрајају се и непосредна радна околина, односно сарадници, менаџери, стил вођења и радни услови, те организацијска пракса која укључује политику награђивања, индивидуалне награде, организацијску културу и климу.

Mullins такође сврстава мотиваторе рада у три основне групе, и то:¹²

---

¹¹ Церовић, З.: "Хотелски менаџмент", Факултет за туристички и хотелски менаџмент, Опатија, 2003, стр. 619.

- ☒ економске награде као што су плата, разне бенефиције, пензиони фондови, материјална добра и осигурање – ово је инструментални приступ послу, а бави се "другим стварима";
- ☒ интерно задовољство које произлази из саме природе посла, интереса за посао и личног раста и развоја – ово је лични приступ послу и бави се "самим собом";
- ☒ друштвени односи као што су пријатељства, групни рад и жеља за припадањем, статусом и повезаношћу – ово је друштвени приступ послу и бави се "другим људима".

Без обзира на различите теоретске приступе класификацији мотиватора, фактори које менаџмент у пракси користи као инструмент подстицаја морају бити одабрани тако да представљају одговарајућу комбинацију награда и казни како би се постигло жељено понашање запослених, што никада није једноставан посао и захтијева напор и одговорност менаџера, у чему им помаже познавање различитих теорија и приступа мотивацији за рад.

Мотивацијске технике

Мотивација запослених није само психолошки и социолошки проблем рада и радног понашања, већ је понашање усмјерено према неком циљу који побуђује потребе изазване у човјеку, а циљ је понашања задовољење потреба.

Узрок одређеног понашања човјека јесу унутрашњи психолошки покретачи који га тјерају на неку активност, па учинак неког појединца не зависи само од његове способности већ и од мотивације. Задатак је менаџера да схвате људску сложеност и личност, мотивацијске теорије, те да у зависности од специфичних околности у којима предузеће послује изабере и примјењују материјалне и нематеријалне мотивацијске технике.

Мотивација је интерна (унутрашња) варијабла коју менаџер не може извана видјети, већ може само претпоставити да је запослени мотивисан ако здушно обавља свој посао. То је површан начин, јер још увијек не знамо зашто се људи понашају на овај или онај начин и који је разлог томе?!

Мотивисани људи улагат ће више напора у свом раду од оних који нису адекватно мотивисани. Почетком 20. вијека предузеће се сматрало стројем за производњу учинака с циљем раста предузећа и производности, те се због све веће критике научног управљања и све

---

¹² Mullins, L. J.: "Management and Organisational Behaviour", 5th edition, Prentice Hall, 1999, str. 407.

Мотивација запослених као подстицај за рад

већег проблема незадовољства и немотивисаности запослених почиње посвећивати све већа пажња задовољству и мотивацији запослених.

Управо је способност менеџера у препознавању појединачних разлика и потреба људи, у повезивању људи с пословима примјереним њиховим потребама. Такође, он мора знати правилно индивидуализирати награде те их повезати с радним учинцима и реализацијом циљева.

Стимулација потиче кадрове на стваралаштво, веће резултате, већу одговорност и обавезе. Комбинацијом материјалних и моралних облика стимулације постиже се пуна ангажираност запослених на раду, што се одражава на рационалност, економичност, производност и ефикасност рада.

Данас на располагању менеџерима стоје бројни финансијски и нефинансијски мотиватори, а коју ће они комбинацију употријебити, зависи од њиховог познавања мотивацијских теорија, околности те свакако и инвентивности.

Мотивација је врло комплексна и личног је карактера, па заправо нема јединственог одговора, но упркос томе могуће је идентификовати основне мотивацијске технике.

Слика 2: Мотивационе компензације¹³

МОТИВАЦИОНА КОМПЕНЗАЦИЈА			
ФИНАНСИЈСКА		НЕФИНАНСИЈСКА	
ДИРЕКТНА	ИНДИРЕКТНА	ПОСАО	РАДНА ОКОЛИНА
- Плата	- Социјална давања:	- Занимљиве обавезе	- Политика предузећа
- Хонорари	пензиони фонд,	- Изазов	- Руковођење
- Путни трошкови	соц.осигурање	- Одговорност	- Сарадници
- Репрезентација	- Образовање	- Самопотврђивање	- Статус
	- Осигурање: живот,	- Образовање	- Радни услови
	здравље	- Напредовање	- Клизно радно вријеме
	- Допусти: годишњи одмор,	- Контакти	- Краћа радна недјеља
	краћи допуст, боловање		- Подјела посла
	- Стамбени кредити		- Прехрана
			- Рад код куће

Осим подјеле мотивационих компензација на финансијске и нефинансијске, директне и индиректне, мотиве за рад можемо подијелити и на екстерне (вањске), као нпр., систем плата, услови рада, руковођење, те интерне (унутрашње), попут образовања и напредовања.

Резултати истраживања показују да прво ваља ријешити екстерне мотиве ради постизања просјечне производности, а затим укључити интерне чиниоце ради постизања веће мотивисаности и натпросјечне производности.

Материјалне компензације

Материјална односно финансијска компензација је састављена од различитих облика мотивисања који су усмјерени на осигурање и побољшање материјалног положаја запослених и финансијских компензација за рад.

С обзиром на степен директности материјалних односно финансијских примања, двије су основне врсте финансијских компензација:

1. директни финансијски добици које појединац добива у "новцу", и

¹³ www.poslovniforum.hr/managament

Мотивација запослених као подстицај за рад

- индиректни материјални добици који доприносе подизању материјалног стандарда запослених и које они добивају у плати или уопште у облику новца.

У првој групи обухваћене су директне награде за рад, док се индиректне материјалне компензације стичу самим запошљавањем у предузећу и не зависе о радном учинку и успјешности.

Посматра ли се класификација материјалних компензација с аспекта предузећа, тада се може видјети да се материјалне награде везују уз организацијски ниво и дистрибуишу се на основу организацијских програма или политике и успјешности у постизању циљева.

Менеџери морају схватити људску сложеност и личност како не би погрешно примијенили уопштене ставове о мотивацији, вођству и комуникацији и прилагодили их специфичној ситуацији предузећа. Требали би предложити такав систем мотивације који ће обухватати комбинацију више мотиватора, како би се утицало на све димензије рада и тиме учинило запосленог успјешним и продуктивним.

Зависно од тога да ли предузеће жели мотивацијски систем који ће наглашавати и подстицати индивидуалну или тимску перформансу, оно треба користити различите мотиваторе. При концепцији система мотивације треба водити рачуна да не дође до несклада између лојалности запосленог према задатку (подржане мотиваторима индивидуалне перформансе као што су нпр. плаћање према индивидуалној успјешности и унапређење) и лојалности према предузећу (потстакнутој организацијском културом и наградама базираним на тимском раду и успјешности, промоцији и сигурности посла).

Материјална мотивација је један од темељних фактора на којима се базира организацијска пракса мотивисања рада. Она је под директним утицајем организације, њене политике и праксе. Напредовања, симболи статуса, признања, плате и друге материјалне компензације видљиви су механизми алокације специфичних награда и вредновања рада унутар политике и праксе сваке појединачне организације.

Новац је очито најстарији и "најочигледнији", а истовремено и најуниверзалнији начин мотивисања за рад. Но, несумљиво је један од врло значајних проблема који привлачи све већу пажњу због великог утицаја које има на рад и односе у раду. Постави ли се плата у непосредну функцију повећања продуктивности рада, долази се до чињенице да свако повећање плате не води и повећању продуктивности.

Стога је нужно слиједити сљедеће поставке дјеловања материјалног фактора и система плаћања на ефикасност индивидуалног рада и радни учинак:

1. материјалне награде морају бити повезане уз оне показатеље радног извршења на које појединац може утицати, а радни стандарди морају бити оствариви,
2. мора постојати јасна веза између резултата рада и награда,
3. систем награђивања мора се заснивати више на позитивним него на негативним посљедицама радног понашања,
4. повећање материјалне накнаде мора бити довољно велико да оправда додатни напор који се улаже,
5. повећање плате мора директно и непосредно слиједити повећање радног учинка и побољшање радне успјешности,
6. материјалне накнаде морају бити адекватне уложеном раду и праведне у поређењу с другима, и
7. разлике у плати између добрих и лоших радника морају бити значајне да би стимулисале добар рад.

Компензације као укупне накнаде које запослени добивају за свој рад у предузећу везане су уз резултате рада, а неке већ уз саму припадност предузећу.

Све се накнаде јављају у три вида, и то као:

- ☒ плате,
- ☒ награде,
- ☒ бенефиције.

Плата као "свота новца коју је послодавац дужан исплатити лицу у радном односу за рад што га је оно за одређено вријеме обавило за њега" састоји се од пет основних компоненти: основна плата, стимулативни дио плате, додаци, накнаде и удио у добити.¹⁴

Најзначајнији елементи компензација су они на које запослени има право када ефективно ради, а чине их основна плата, стимулативни дио плате, те додаци на плату.

Основна плата као темељни облик компензација обично се утврђује посредством поступка вредновања посла које се наставља на анализу посла и њезине резултате – опис посла и спецификацију посла. Вредновање посла се обично проводи помоћу двије групе метода, при чему је једна оријентисана на квалитативну анализу посла, а друга на класификацију посла.

Комбинацијом тих метода долази се до четири поступка вредновања послова:¹⁵

---

¹⁴ www.poslovniforum.hr/managament

¹⁵ www.poslovniforum.hr/managament

Мотивација запослених као подстицај за рад

Методe класификације	Методe квалитативне анализе	
	<i>Збирне</i>	<i>Аналитичке</i>
<i>Рангирање</i>	Поступак рангирања с једном ранг-листом за све послове односно захтјеве	Поступак рангирања поређењем захтјева с ранг-листом за сваки захтјев
<i>Степеновање</i>	Поступак платних група	Бодовни поступак

У случају да је циљ употребе поступка вредновања посла унапређење организације рада, а не искључиво само вредновање, тада ће се употријебити сложенији поступци и методе. Употријеби ли се, нпр., поступак рангирања с једном ранг-листом без систематске анализе појединих, парцијалних обиљежја посла или пак сложенији бодовни поступак при којем се утврђује релативна вриједност сваког појединог посла у предузећу израженог у бодовима, долази се до заједничког циља, а то је основна плата која чини темељ за већину других дијелова плате.

Стимулативни дио плате има за циљ подстицање и осигуравање континуираног остваривања оптималних параметара радног учинка, како са аспекта пословних резултата предузећа тако и с аспекта запослених. Но, треба имати при томе у виду да оно не може бити оријентисано на искључиво и стално повећање резултата улагањем радне снаге јер би то водило исцрпљивању радне снаге, па и опадању квалитета производа те непропорционалном повећању трошкова.

Овај се дио плате увијек утврђује у зависности од степена извршења неког заданог посла, па тако постоји:

- ☒ Стимулативни дио плате по основу учинка – у основи постоји плаћање по комадној и временској норми, те
- ☒ Стимулативни дио плате по основу премија – запослени се стимулишу на рационално трошење расположивих материјалних и људских ресурса.

Додаци на плату исплаћују се запосленима за рад под одређеним условима који могу имати штетне посљедице за појединца, а који обухватају групе:

- ☒ додатак за рад у смјенама,
- ☒ додатак за рад ноћу,
- ☒ додатак за прековремени рад,
- ☒ додатак за повремено теже услове рада,
- ☒ додатак за рад на дане празника у којима се не ради,
- ☒ додатак за рад на дане недјељног одмора.

Компензације из удјела у добити првенствено се користе како би се повећао интерес запослених за успјешност пословања предузећа, смањила флукуација запослених, побољшали социјални односи у предузећу, тј. ради бољег и успјешнијег пословања.

Четири су основна система учешћа запослених у добити:

1. системи индиректног учешћа у добити,
2. системи директног учешћа у добити,
3. системи дионичарства запослених, и
4. системи штедње запослених.

Компензацијама по основи припадности предузећу остварује се основна сврха што већег степена социјализације запослених у предузећу како би се постигла што већа ефикасност у раду.

Сви се облици компензација по основи припадности предузећу сврставају у три групе:

1. накнаде плате,
2. новчане помоћи, и
3. разне бенефиције.

Накнаде плате, као најзначајнији облик компензација по основу припадности предузећу, исплаћују се у условима кад би запослени добили плату да су радили, као нпр. за вријеме боловања, годишњег одмора, празника у којима се не ради, и др.

Политика управљања платама треба дефинисати висину плате, структуру плате, дио плате који зависи од учинка, утицаја тржишне политике плата, те праведност и контролу. Приликом разматрања платежних система за награђивање радних доприноса, обављања радних задатака, подношење радних напора и неповољних услова радне околине или чак здравствених и животних опасности, морамо узети у обзир и материјалне аспекте мотивације. Људи ће продати своје способности (рад) ономе ко ће их моћи најбоље платити.

Цијена продаје рада није једини циљ: статус рада, имиџ предузећа, сталност запослења, повољна радна средина, удаљеност радног мјеста од мјеста становања врло су важни. Иако лични доходак спада међу материјалне факторе мотивације, он може имати дјелимично улогу и моралног мотиватора.

Политику добрих међуљудских односа морају пратити привлачне наднице и подстицајне плате, јер су мотивација и плата уско повезане. Политика надница и плата мора промовисати добре међуљудске односе, а што значи да је потребно платити запослене према заслуги, уско повезујући њихове исплате с извршењем.

Релативне вриједности послова и структура плата дају подлогу и општи оквир за развој стимулативног система материјалног награђивања. Данас су најпопуларнији системи награђивања темељени

Мотивација запослених као подстицај за рад

на радној успјешности гдје се повећање плате, утврђене на темељу процјене посла и распона платних група, темељи на процјени радне успјешности.

Процјена радне успјешности је процес којим се мјери допринос запослених остваривању циљева у неком времену. Ако се таква процјена не обавља на коректан начин, она може нарушити међуљудске односе, а насупрот томе, прецизна оцјена може подстаћи запосленог на бољу реализацију постављених циљева.

У методе оцјењивања радног учинка убрајају се: описне оцјене руководиоца, рангирање унутар групе, поређење у паровима, методе присилне дистрибуције, метода критичних инцидената и оцјењивачке скале. Треба постојати међусобни однос оцјењивања радног учинка и стимулативног награђивања, односно оцјењивање радног учинка треба бити у функцији стимулативног награђивања. Данас се осим надређених менаџера и сарадника и колега све више у процесу процјењивања успјешности употребљава самооцјена. Најчешће погрешке процјениоца које треба свакако избјећи јесу неодређеност стандарда, субјективност као и хало-ефект.

При технолошкој разради система оцјењивања људи потребно је имати на уму њихове умне и организацијске способности, темперамент, етичка начела као и димензије успјешности: планирање, одлучивање и контрола, организовање и координисање, успјешност рада (економичност, продуктивност и рентабилност). Сваки систем оцјењивања радне успјешности има своје предности и недостатке, но сигурно је најважније изабрати онај који ће водити остварењу циљева предузећа као и појединца.

Нематеријалне компензације

Уз материјалне компензације које чине темељ мотивацијског система, потребно је разрадити и систем нематеријалних подстицаја за рад који задовољавају разнолике потребе људи у организацијама. За већину су људи све важније тзв. потребе вишег реда, као што су развој и потврђивање, уважавање, статус и друго.

Развијене су бројне нематеријалне стратегије, попут дизајнирања посла, стила менаџмента, партиципације, управљања помоћу циљева, флексибилног радног времена, признања и feedbackа, организацијске културе, усавршавања и развоја каријере и др., које заједно са материјалним стратегијама чине cjеловит мотивацијски систем.

Обликовање посла чини врло значајан сегмент нематеријалних стратегија мотивисања, будући да ставови према послу и задовољство њиме битно утичу на радну мотивацију, па и на cjелокупни живот

појединца. Програми преобликовања посла највећим дијелом настоје посао учинити занимљивијим, разноликијим и изазовнијим.

Значајни индивидуални приступи обликовању радних мјеста јесу ротација посла, код које се врши периодично помицање људи с једнога специјализованог посла на други, а чиме се спречава монотонија и досада код људи, те проширивање посла као процес повећања распона посла, тј. броја различитих задатака и учесталости понављања циклуса посла.

Но, стварне мотивацијске потенцијале најбоље активира обogaћивање посла, при којему се посао шири вертикално, укључујући у њега више различитих задатака и вјештина, одговорности и аутономије дјеловања.

Темељне карактеристике посла које треба узети у обзир при обликовању послова јесу: различитост вјештина, идентитет и цјеловитост задатка, важност задатка, аутономија и феедбацк. У поступку обogaћивања посла, намећу се бројни проблеми, попут чињенице да за неке људе изазов представљају послови који су за друге досадни, као и да се обogaћивање посла обично намеће људима. Организација треба боље разумјети оно што људи желе, трудити се да они буду консултовани и да имају осјећај да менаџери заиста воде бригу о њима.

Осим индивидуалног, постоје и групни приступи обликовању послова. Тако се код интегрисаних радних група запосленим додјељује умјесто једног задатка већи број задатака, а код аутономних радних група им се одређује циљ, а запослени сами одређују радна задужења, одморе и др.

Менаџери и стил менаџмента такођер су врло значајни фактори изградње цјеловитог мотивацијског система, будући да они схватањем оног што људи желе битно утичу својом организацијом и дјеловањем на мотивацију запослених. У сегменту стила менаџмента, демократски стил има највиши мотивацијски потенцијал, будући да менаџери схватају да јачајући сараднике јачају и себе.

Партиципација као степен судјеловања запослених у процесима одлучивања о важним аспектима рада и пословања битно утиче на подизање мотивације запослених, подстицање креативних и укупних потенцијала људи, побољшање квалитета одлука, те укупне организацијске успјешности.

Управљање помоћу циљева (Management by Objectives) јесте важна стратегија савременог менаџмента у подизању мотивације, квалитета одлука, развоја људских потенцијала, те флексибилности и брзине реаговања на промјене у околини. То је заправо "приступ којим се кроз сарадњу и партиципацију свих заинтересованих постављају организацијски, одјелни и индивидуални циљеви, који чине темељ за

Мотивација запослених као подстицај за рад

утврђивање планова активности за њихово остваривање, праћење, процјену и награђивање успјешности." Тиме се идентификују подручја одговорности и стандарди понашања за сваку јединицу, с периодичним претварањем тих циљева у мјерљиве, временски одређене циљеве.

Врло су значајне за мотивацију запослених и остале нематеријалне стратегије мотивисања, попут флексибилног радног времена, признавања успјеха, повратне информације запосленом за његов рад, те организациона култура предузећа.

Један од највећих проблема је отпор самих радника, који врло често не вјерују да је систем стимулативног награђивања објективан и поштен. Стога је један од важних услова успјеха стимулативног награђивања задобити повјерење запослених у тај систем, а нужна је претпоставка да они о њему буду добро информисани. Тако нпр. систем плата треба допунити добрим дизајнирањем радног мјеста, а не да он буде компензација за лоше дизајнирање радног мјеста.

Врло раширени механизми мотивисања јесу и сигурност и сталност запослења, признања, напредовање у послу, већа неформалност и социјална једнакост, уклањање формалних, статусних и функционалних баријера у комуникацијама, и др.

Трагање за могућностима повећања мотивације и интереса за рад и развитак организације запослених довело је до потпуне реорганизације, промјене климе и културе и укупних односа у савременим предузећима.

Закључак

Људи, њихове потребе, мотивација и задовољство постају средиштем пажње менаџмента људских потенцијала, схватило се да људски капитал представља главно оруђе конкурентске способности и предности на глобалном тржишту.

Да би се подстакло пуно радно ангажовање запослених и постигао оптимум у послу, потребно је одредити праве начине за њихову мотивацију. Они не морају бити само у виду повећања плате или унапређивању, па је стога неопходно утврдити праве узроке незадовољства запосленог и сходно томе одабрати адекватне мјере. Многе фирме прибјегавају ангажовању стручњака за израду програма који ће имати холистички приступ и пружити комплетан увид у све потребе запослених и према томе утврдити параметре за њихово испуњавање.

Потребе индивидуа и фактори за које се држи да их мотивишу, објект су интензивних истраживања и анализа из којих су произашле многе мотивацијске теорије. Сложеност индивидуе искључује прихваћање једне од мотивацијских теорија као универзалне, путем које би се на јединствен начин мотивисали људи у свим врстама и облицима

организација без обзира на средину у којој се она налази. Човјек је сложен психолошки систем који захтијева многе инструменте подизања мотивације. Нужно је познавати, уз мотивацијске теорије, и сложеност запослених као индивидуа, као и околности које их окружују. Менаџмент мора дизајнирати наградне и мотивационе пакете чија структура зависи од тога колико се комплексан или једноставан систем мотивације жели развити и преферира ли се основни систем темељен на колективним или индивидуалним факторима.

Бројне су мотивацијске технике које стоје на располагању менаџерима, а у основи се дијеле на материјалне и нематеријалне. Материјалне компензације представљају темељ и неопходну основу мотивације, но не и довољну, будући да за већину људи постају све важније тзв. потребе вишег реда, као што су развој и потврђивање властитих способности и могућности аутономије, уважавања, статус и др.

Управо због тога су развијене бројне нематеријалне стратегије, попут обликовања посла, партиципације, управљања помоћу циљева, флексибилног радног времена, развоја каријере, итд.

Предузећа у којима се схватило да су људски потенцијали једни од темељних фактора успјеха предузећа успјешнија су од предузећа у којима постоји лоша управа која још није схватила значај људских потенцијала и мотивацијске технике. Усавршавање и тренинг запослених, стварање угодног окружења у предузећу, те праведан платни систем, задаци су које успјешно проводе како би створили повољне мотивацијске основе за сваког запосленог.

Такође, посебна се пажња посвећује правовременом информисању запослених, те настојању на њиховом укључењу у доношење одлука. Они морају имати, осим теоретског знања из менаџмента и мотивацијских теорија, и знања из подручја организације и психологије. Осим тога, врло је важна тачна и прецизна процјена успјешности запослених, непристрасно оцјењивање, те омогућавање њиховог даљег развоја и напредовања.

Од неизрециве је важности политика добрих међуљудских односа, укључивање радника у процес одлучивања, давање веће одговорности, но и потпуно тачно просуђивање њихових заслуга, како би стекли потпуно повјерење у тај систем. Управо све те чињенице представљају основу за изградњу квалитетног и дугорочног мотивационог система у којем ће и запослени и предузеће остварити своје циљеве, а који се у основи прожимају и чије остварење није појединачно могуће: тек заједно чине цјелину.

Менаџери у пракси би требали бити упознати са свим теоријама и стратегијама којима савремени менаџмент и психологија рада располажу, како би знали и могли примијенити њихова теоријска

Мотивација запослених као подстицај за рад

тумачења у повећању продуктивности запослених. Нажалост, стиче се дојам да се одлуке о примјени одређене мотивацијске технике или њихових комбинација у пракси доносе стихијски, без одговарајућих спознаја и посебног интереса за факторе који мотивишу запослене. У највећем броју случајева, мотивација се ипак врши мрквом и штапом, односно новчаним наградама и различитим санкцијама, док се техника преобликовања посла или неке друге савремене стратегије још увијек недовољно примјењују.

Литература:

- [1] Бахтијаревић-Шибер, Ф.: "Манаџмент људских потенцијала", Голден маркетинг, Загреб, 1999.
- [2] Бекс, Р. С.: "Мотивација: теорија и начела", Наклада Слап, Јастребарско, 2003.
- [3] Buble, М.: "Манаџмент", Економски факултет, Сплит, 2000.
- [4] Церовић, З.: "Хотелски менаџмент", Факултет за туристички и хотелски менаџмент, Опатија, 2003.
- [5] Drever, J.: "Odrednica MOTIVATION", A Dictionary of Psychology, Penguin Books, 1977.
- [6] Mullins, L. J.: "Management and Organisational Behaviour", 5th edition, Prentice Hall, 1999.
- [7] Petz, В.: "Одредница МОТИВАЦИЈА", Психологијски рјечник, Просвјета, Загреб, 1992.
- [8] Petz, В.: "Психологија рада", Школска књига, Загреб, 1987.
- [9] Rheinberg, F.: "Мотивација", Наклада Слап, Јастребарско, 2004.
- [10] Schermerhorn, J. R., Hunt, J. G., Osborn, R. N.: "Organizational Behaviour", 7th Edition, John Wiley & Sons, 2002.
- [11] Шуње, А: „Менаџмент и људски ресурси“ (у Корпоративно управљање – управљање друштвима капитала), Ревикон, Сарајево, 2001.
- [12] Шуње, А: „Топ-менаџер, визионар и стратег“, Тирада, Сарајево, 2002.
- [13] Weihrich, Н., Koontz, Н.: "Менаџмент", десето издање, МАТЕ, Загреб, 1998.
- [14] www.poslovniforum.hr/managament

PhD Srpko Kosorić

Police College
Banja Luka

M.A. Miroslava Grujić-Kalkan

Tax Administration of Republic of Srpska

Abstract: Motivation is manifested as any influence which challenges, directs, and maintains the aimed human behavior. It is achieved through inclusion of the whole chain of reaction, at the beginning with a sense of need and desire to realize them, across tensions which cause actions and in the end satisfaction as a result of this process.

Human beings, their needs, motivation and satisfaction become the central focus of human potential management, since the value of human beings present the main tools of competition ability and advantage at the global market.

Needs of individuals and factors which motivate them present the object of researches and analyses that provide various motivation theories.

There are numerous material and intangible motivation techniques which managers can use in their work.

Key words: motivation, employees, motivators, motivation techniques, management, human potential, material compensation, intangible compensation.

**РЕЗУЛТАТИ ПЕРИОДИЧНИХ И СИСТЕМАТСКИХ ПРЕГЛЕДА
РАДНИКА МУП-А РС**

***THE RESULTS OF PERIODIC AND SYSTEMATIC REVIEW OF
EMPLOYEES OF THE MIA RS***

Снежана Трнинић-Ђаковић

Јединица за здравствену заштиту
радника МУП-а РС – Бања Лука

Апстракт: Периодични и систематски љекарски прегледи су значајни за сагледавање здравственог стања радника, превенцију настанка тежих облика и компликација обољења или повреда, дужих боловања и инвалидности радника, а тиме и ефикаснијег и безбједнијег обављања послова.

На основу података о периодичним и систематским љекарским прегледима радника једне организационе јединице, која представља око 14,5% од укупног броја радника МУП-а РС, урађена је анализа резултата љекарских прегледа извршених у периоду од 8. 10. 2007. до 1. 2. 2008.

Од укупно упућеног 1.021 радника, њих 92,4% је цијењено способним, а 2,9% неспособним за послове на које су распоређени. За 4,7% радника који нису завршили прегледе, није се могла дати коначна оцјена способности, од чега за њих 1,8% је било издато љекарско увјерење о привременој неспособности за обављање послова и задатака због неопходног наставка лијечења код породичног љекара. Чињеница да је учешће радника из категорије ОСЛ значајно веће у укупном броју радника оцијењених неспособним на периодичним и систематским љекарским прегледима (93,3%) него у укупном броју прегледаних радника (њих 79,3%), јасно показује да су послови ове категорије радника обиковали ризиком у смислу професионалног стреса. Код сваког четвртог радника (25,0%) нађена је тјелесна тежина већа за 20%, а код сваког деветог (11,4%) већа за 30% и више од нормалних вриједности. У складу са чињеницом да је повећана тјелесна тежина значајан фактор ризика за настанак кардиоваскуларних и осталих обољења, нађене су повишене вриједности крвног притиска код сваког шестог (16,9 %) радника, а код скоро сваког десетог (9,2%) повишене вриједности шећера у крви. Код 2,1% радника први пут је верификовано да болују од дијабетеса,

а откривена су и друга обољења (повишени крвни притисак, обољења бубрега, штитњаче, тумори). Код сваког десетог (10,0%) радника је констатовано оштећење слуха, и то углавном као посљедица акустичне трауме из ратног периода, а код скоро сваке седме раднице (њих 15,1%) су констатована гинеколошка обољења. Код 2,3% радника су од стране психијатра уочене одређене психичке сметње, а код сваког седмог (14,0%) прегледаног радника је уочено одступање од норми предвиђених за психолошко тестирање. Нађена одступања су се углавном односила на појединачне тестове, и то не у мјери која би значајно утицала на безбједно обављање послова, а процентуално најмање одступања од норми је нађено код радника из категорије ОСЛ.

Кључне ријечи: периодични и систематски љекарски прегледи, превенција обољења, боловања и инвалидност радника, ефикасан и безбједан рад

Увод

Спровођење превентивних мјера на свим нивоима рада са циљем спречавања повређивања или оштећења здравља радника је не само неопходно, већ је и законска обавеза послодавца.(1) Периодични и систематски љекарски прегледи су једна од превентивних мјера, а врше се ради праћења, оцјењивања и сагледавања здравственог стања радника. Обављање ових прегледа на начин, по поступку и у роковима утврђеним прописима о здрављу и заштити на раду је значајно у превенцији настанка тежих облика и компликација обољења или повреда, дужих боловања и инвалидности радника, а тиме и ефикаснијег и безбједнијег обављања послова.

Циљ и метод рада

Циљ рада јесте сагледавање здравственог стања радника МУП-а РС.

У раду је примијењен аналитички метод процјене здравственог стања радника, уз кориштење документације са периодичних и систематских љекарских прегледа извршених у Јединици за здравствену превентиву радника МУП-а РС. Испитивање је извршено у једној организационој јединици која представља око 14,5% укупне популације МУП-а, а прегледи су обављени у периоду од 8. 10. 2007. до 1. 2. 2008. Будући да успјешно и безбједно обављање послова припадника МУП-а нужно изискује и адекватан профил извршилаца (2), то се прегледи врше у складу са Правилником о јединственим здравственим условима запослених и кандидата за пријем на рад и образовање за рад

Резултати периодичних и систематских прегледа радника МУП-а РС

у МУП-у РС (3). У складу са Законом о унутрашњим пословима (4) и Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста у МУП-у, радници су сврстани у три сататусне категорије: ОСЛ (овлаштена службена лица, којима се у смислу законских прописа стаж осигурања рачуна у увећаном трајању – бенефициран радни стаж), ДС (државни службеници) и НОСЛ (неовлаштена службена лица). Подаци с периодичних и систематских љекарских прегледа су анализирани по свим категоријама послова, те представљени табеларно, израчунате су пропорције и урађена анализа резултата љекарских прегледа.

Резултати и дискусија

Од укупно 1.021 радника посматране јединице, упућена на периодичне и систематске љекарске прегледе у периоду од 8. 10. 2007. до 1. 2. 2008, било је 836 (или 81,9%) мушкараца и 185 (или 18,1%) жена. (Табела. бр. 1)

Структура радника МУП-а РС на периодичним и систематским прегледима у периоду од 8. 10. 2007. до 1. 2. 2008. по категорији послова:

Табела бр. 1

Категорија послова	РАДНИЦИ МУП-а РС					
	МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ		УКУПНО	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%
ОСЛ	769	94,9	41	5,1	810	100,0
ДС	60	35,5	109	34,5	169	100,0
НОСЛ	7	16,7	35	83,3	42	100,0
УКУПНО	836	81,9	185	18,1	1021	100,0

Структура радника МУП-а РС на периодичним и систематским прегледима у периоду од 8. 10. 2007. до 1. 2. 2008. по полу:

Табела бр. 2

Радници МУП-а РС	КАТЕГОРИЈА ПОСЛОВА							
	ОСЛ		ДС		НОСЛ		УКУПНО	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
Мушкарци	769	92,0	60	7,2	7	0,8	836	100,0
Жене	41	22,2	109	58,9	35	18,9	185	100,0
Укупно	810	79,3	169	16,6	42	4,1	1021	100,0

С обзиром на категорије послова, од укупног броја упућених радника из категорије ОСЛ је било 836 (или 79,3%), из категорије ДС 169 (или 16,6%), а из категорије НОСЛ 42 или (4,1%) радника. У групи радника мушкараца, највећи број (769 или 92,0%) је био из категорије ОСЛ, а у групи жена – из категорије ДС (109 или 58,9%). (Табела бр. 2)

Структура радника МУП-а РС по категоријама послова и резултатима периодичних и систематских прегледа у периоду од 8. 10. 2007. до 1. 2. 2008.

Табела бр. 3

Радници категорије ДС МУП-а РС	Резултати прегледа							
	Оцијењени као способни		Оцијењени као неспособни		Нису довршили прегледе		Укупно упућено на прегледе	
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
ОСЛ	740	91,4	28 (17*) (11*)	3,5 (2,1*) (1,4*)	42 (15°)	5,2 (1,9°)	810	100,0
ДС	165	97,6	1 (1*)	0,6 (0,6*)	3 (2°)	1,8 (1,2°)	169	100,0
НОСЛ	38	90,5	1 (1*)	2,4 (2,4*)	3 (1°)	7,1 (2,4°)	42	100,0
УКУПНО	943	92,4	30 (19*) (11*)	2,9 (1,9*) (1,1*)	48 (18°)	4,7 (1,8°)	1021	100,0

* упућено на ИК

° послови нису у складу са рјешењем ИК – ПРС

° оцијењени као привремено неспособни

Од 810 радника са статусом ОСЛ, њих 740 или 91,4% је оцијењено способним за посао. Неспособним за послове и задатке на које су распоређени је оцијењено 28 или 3,5% радника, од којих је за 17 или 2,1% предложено упућивање на оцјену радне способности код надлежних институција Фонда ПИО, а њих 11 или 1,4% су већ били оцијењени на ИК као неспособни за дате послове. За 42 (или 5,2%) радника који нису завршили прегледе није се могла дати коначна оцјена способности, док је за њих 15 или 1,9% било издато љекарско увјерење о привременој неспособности за обављање послова и задатака ОСЛ. Од 169 радника са статусом ДС, њих 165 или 97,6% је оцијењено способним за посао, за једну радницу је предложено упућивање на оцјену способности на ИК, а њих 3 или 1,8 % није довршило љекарске прегледе.

Резултати периодичних и систематских прегледа радника МУП-а РС

Од 42 радника из категорије НОСЛ, 38 или 90,5% је оцијењено способним за посао, за једну радницу је предложено упућивање на оцјену способности на ИК, а њих 3 или 7,1% није довршило љекарске прегледе. (Табела бр. 3)

Од укупно упућеног 1.021 радника, њих 943 или 92,4% је оцијењено способним за посао. Неспособним за послове и задатке на које су распоређени је оцијењено 30 или 2,9% радника, од којих је за 19 предложено упућивање на оцјену радне способности код надлежних институција Фонда ПИО, а њих 11 су већ били оцијењени на ИК као неспособни за дате послове. За 48 (или 4,7%) радника који нису завршили прегледе, није се могла дати коначна оцјена способности, док је за њих 18 било издато љекарско увјерење о привременој неспособности за обављање послова и задатака, јер је било неопходно наставити лијечење код породичног љекара и након завршетка лијечења обавити контролни преглед у Јединици за здравствену превентиву. (Табела бр. 3)

Чињеница да је учешће радника из категорије ОСЛ значајно веће у укупном броју радника оцијењених неспособним на периодичним и систематским љекарским прегледима (28 или 93,3% од укупно 30 радника оцијењених неспособним) него у укупном броју прегледаних радника (810 или 79,3% од 1.021 радника) јасно указује да су њихови послови обиловали ризиком у смислу професионалног стреса.

Структура радника МУП-а РС по полу и резултатима периодичних и систематских прегледа у периоду од 8. 10. 2007. до 1. 2. 2008.

Табела бр. 4

Радници МУП-а РС	Резултати прегледа							
	Оцијењени као способни		Оцијењени као неспособни		Нису довршили прегледе		Укупно упућено на прегледе	
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Мушкарци	764	91,4	28 (17*) (11*)	3,3 (2,0*) (1,3*)	44 (16°)	5,3 (1,9°)	836	100,0
Жене	179	96,8	2 (2*)	1,1 (1,1*)	4 (2°)	2,2 (1,1°)	185	100,0
УКУПНО	943	92,4	30 (19*) (11*)	2,9 (1,9*) (1,1*)	48 (18°)	4,7 (1,8°)	1.021	100,0

У складу са наведеним су и подаци да су радници оцијењени неспособним углавном били из групе мушкараца (28 или 93,3% од укупно 30 радника оцијењених неспособним), што одговара чињеници да су 94,9% (или 769 од укупно 810) радника из категорије ОСЛ мушкараци. (Табеле бр:1 и 4).

Структура обољења или поремећаја здравственог стања радника МУП-а РС по полу на љекарском прегледу у периоду од 8. 10. 2007. до 1. 2. 2008.

Табела бр. 5

Обољења или поремећаји здравственог стања	Радници МУП-а РС					
	Мушкарци (836)		Жене (185)		Укупно прегледаних (1.021)	
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Тјелесна тежина > + 20% (> + 30%)	214 (91)	25,6 (10,9)	41 (25)	22,2 (13,5)	25,5 (116)	25,0 (11,4)
Коштано-мишићна обољења	70	8,4	8	4,3	78	7,6
Поремећаји ЕКГ	40	4,8	8	4,3	48	4,7
Повишен крв. притисак (сistol.>150 mmHg, дијастол. >95 mmHg)	141	16,9	32	17,3	173	16,9
Повишене вриједности шећера у крви >6,1 mmol/l (новооткривени дијабетес)	81 (20)	9,7 (2,4)	13 (1)	7,0 (1,2)	94 (21)	9,2 (2,1)
Анемија	1	0,1	7	3,8	8	0,8
Обољења уринарног тракта	27	3,2	9	4,9	36	3,5
Обољења система за дисање	12	1,4	2	1,1	14	1,4
Поремећаји оштрине вида	173	20,7	82	44,3	255	25,0
Поремећаји слуха (губитак слуха>45dB)	98	11,7	4	2,2	102	10,0
Психијатријски поремећаји	18	2,2	5	2,7	23	2,3
Поремећаји штитне жлијезде	4	0,5	4	2,2	8	0,8
Гинеколошка обољења	-	-	28	15,1	28	2,7

Резултати периодичних и систематских прегледа радника МУП-а РС

Психолошко тестирање	Одступ. код когнитивних тестова	54	6,5	41	22,2	95	9,3
	Одступ. код конативних тестова	23	2,7	25	13,5	48	4,7
	Укупно	77	9,2	66	35,7	143	14,0
	Остала обољења или поремећаји стања	38	4,5	17	9,2	55	5,4

Структура обољења или поремећаја здравственог стања радника МУП-а РС по категоријама послова на љекарском прегледу у периоду од 8. 10. 2007. до 1. 2. 2008.

Табела бр. 6

Обољења или поремећаји здравственог стања	Радници МУП-а РС							
	ОСЛ (810)		ДС (169)		НОСЛ (42)		Σ прегледаних (1.021)	
	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%	Бр.	%
Тјелесна тежина > + 20% (> + 30%)	205 (91)	25,3 (11,2)	40 (23)	23,7 (13,6)	10 (2)	23,8 (4,8)	255 (116)	25,0 (11,4)
Коштано-мишићна обољења	55	6,8	18	10,7	5	11,9	78	7,6
Поремећаји ЕКГ	33	4,1	14	8,3	1	2,4	48	4,7
Повишен крв. притисак (сistol.>150 mmHg, дијастол. >95 mmHg)	132	16,3	33	19,5	8	19,0	173	16,9
Повишене вриједности шећера >6,1 mmol/l (новооткривен дијабетес)	73 (19)	9,0 (2,3)	16 (2)	9,5 (1,2)	5	11,9	94 (21)	9,2 (2,1)
Анемија	1	0,1	3	1,8	4	9,5	8	0,8
Обољења уринарног тракта	24	3,0	9	5,3	3	7,1	36	3,5
Обољења система за дисање	11	1,4	2	1,2	1	2,4	14	1,4
Поремећаји оштрине вида	144	17,8	88	52,1	23	54,8	255	25,0

Поремећаји слуха (губитак слуха>45dB)	93	11,5	6	3,6	3	7,1	102	10,0	
Психијатријски поремећаји	14	1,7	7	4,1	2	4,8	23	2,3	
Поремећаји штитне жлијезде	4	0,5	4	2,4	-	-	8	0,8	
Гинеколошка обољења	6	0,7	14	8,3	8	19,0	28	2,7	
Психолошко тестирање	Одступ. код когнитивних тестова	47	5,8	33	19,5	15	35,7	95	9,3
	Одступ. код конативних тестова	24	3,0	11	6,5	13	31,0	48	4,7
	Укупно	71	8,8	44	26,0	28	66,7	143	14,0
Остала обољења или поремећаји стања	40	4,9	12	7,1	3	7,1	55	5,4	

У табелама 5 и 6 дати су прикази нађених обољења или поремећаја здравственог стања по полу и по категоријама послова, код укупно 1.021 прегледаног радника. Констатујемо да је код сваког четвртог радника (25,0%) нађена тјелесна тежина већа за 20%, а код сваког деветог (11,4%) већа за 30% и више од нормалних вриједности. Овако високе вриједности налазимо код скоро свих група радника, а највеће код жена категорије државних службеника (26,6%) и мушкараца са статусом ОСЛ (26,0%). Уочавамо да, од укупног броја жена ДС са повећаном тјелесном тежином, чак двије трећине имају тјелесну тежину већу за 30% и више од нормалних вриједности.

У складу са чињеницом да је повећана тјелесна тежина значајан фактор ризика за настанак кардиоваскуларних и осталих обољења(5), нађене су повишене вриједности крвног притиска код сваког шестог (16,9%) радника, а код скоро сваког десетог (9,2%) повишене вриједности шећера у крви. Посебно је значајно да је на периодичним и систематским прегледима код 21 или 2,1% радника откривено да болују од дијабетеса, што је додатним претрагама и верификовано, те су одмах предузете мјере лијечења и оспособљавања за посао.

За сваког четвртог радника (25,0%) утврђена је потреба корекције вида, а код сваког десетог (10,0%) радника је констатовано оштећење слуха, и то углавном као посљедица акустичне трауме из ратног

Резултати периодичних и систематских прегледа радника МУП-а РС

периода.(6) Код скоро сваке седме раднице (њих 28 или 15,1%) су констатована гинеколошка обољења, а на прегледима је уочено да је до сада већина њих ријетко ишла на гинеколошке прегледе.

Код 23 или 2,3% радника су од стране психијатра уочене одређене психичке сметње, а код сваког седмог (14,0%) прегледаног радника је уочено одступање од норми предвиђених за психолошко тестирање. Имајући у виду да се психолошко тестирање састоји од укупно девет тестова, од којих се три односе на когнитивне функције или тестове интелигенције, а шест на конативне функције или такозване тестове личности, нађена одступања су се углавном односила на појединачне тестове, и то не у мјери која би значајно утицала на обављање послова, те су из тих разлога ови радници већином и оцијењени способним. Процентуално је највише таквих оцјена било код категорије „осталих“ радника. Један од основних разлога што неки кандидати нису задовољили све критеријуме јесте неадекватна селекција и пријем кандидата у току и непосредно након рата, а један број радника није показивао жељу за бољим постигнућем приликом тестирања (старији радници, радници из категорије НОСЛ). Из анализе резултата психолошког тестирања евидентно је да се процентуално најмање одступања од норми налази код радника из категорије ОСЛ, што потврђује оправданост селекције кандидата за пријем на школовање и рад у МУП-у. (Табеле бр: 5 и 6)

Закључци и приједлози превентивних мјера

Резимирањем резултата обављених периодичних и систематских љекарских прегледа радника, констатује се да су специфични услови живота, напора и хроничног стреса у ратном и постратном периоду, којима су били изложени и радници МУП-а, оставили посљедице на њихово здравствено стање.(7) Посебно је значајно да су тек на периодичним и систематским прегледима код појединих радника откривена оболијевања од тумора, шећерне болести, повишеног крвног притиска, болести бубрега и штитњаче, што је додатним претрагама верификовано, те су одмах предузете мјере лијечења и оспособљавања за посао.

Због свега наведеног, мора се констатовати да је обављање периодичних и систематских љекарских прегледа свих радника, а особито радника на пословима ОСЛ, који се иначе, у смислу одредаба закона, сматрају пословима са посебним условима рада, изузетно значајно и утиче не само на превенцију настанка тежих облика и компликација обољења или повреда, већ и дужих боловања и инвалидности радника.

У циљу побољшања здравственог стања радника, а тиме и ефикаснијег и безбједнијег обављања послова, предложене су сљедеће мјере превенције:

- ☒ У складу са Правилником о јединственим здравственим условима запослених и кандидата за пријем на рад и образовање за рад у МУП-у РС треба предузети активности за поновно упућивање на преглед радника који нису довршили периодичне и систематске прегледе.
- ☒ Имајући у виду нађене значајне поремећаје тјелесне тежине у смислу гојазности код групе радника ОСЛ, предложено је да се у сарадњи са другим структурама МУП-а, у вези са СФО, предузму активности на испоштовању норми по овом основу. На тај начин ће не само побољшати резултати при тестирању моторичких способности радника, већ ће се и смањити учесталост обољења и поремећаја за које је повећана тјелесна тежина значајан фактор ризика.
- ☒ Предложено је да се успостави боља сарадња са руководећим кадром у циљу омогућавања реализације приједлога за адекватан распоред радника на послове и задатке који ће бити у складу са њиховим психолошким и осталим здравственим способностима, и то у случајевима када је рјешењем ИК утврђено постојање инвалидности тј. преостала радна способност или када се на љекарском прегледу утврди да нису, привремено или трајно, способни за обављање одређених послова (нпр. за веће физичке или психичке напоре, смјенски рад, послове који захтијевају добар слух и сл.), а њихово здравствено стање није нарушено у мјери која захтијева оцјену способности на ИК, нити угрожава безбједно обављање послова.
- ☒ Потребно је и даље наставити редовно обављати периодичне и систематске прегледе радника, а након њиховог завршетка урадити анализу резултата прегледа са приједлозима превентивних мјера за унапређење здравственог стања радника, а тиме и ефикаснијег и безбједнијег обављања послова.

Литература

- [1] Закон о заштити на раду. Сл. гласник Републике Српске бр. 01/08.
- [2] Јовановић, Б.; Такач-Костић, М. Служба унутрашњих послова. У: Видаковић, А.: Медицина рада I. Београд: КЦС Институт за медицину рада и радиолошку заштиту "Др Драгомир Карајовић", 1996: 466–68.
- [3] Правилник о јединственим здравственим условима запослених и кандидата за пријем на рад и образовање за рад у МУП-у РС. Сл. гласник Републике Српске бр. 53/04

Резултати периодичних и систематских прегледа радника МУП-а РС

- [4] Закон о унутрашњим пословима. Сл. гласник Републике Српске бр. 48/03.
- [5] Којовић, Ј.; Трнинић-Ђаковић, С., Куновац-Пејић, Љ., Прерадовић, Љ. Структура морбидитета радника Републике Српске у 1999. години, Интернационални конгрес „Здравље за све – перспективе здравља у 21. вијеку“, Бања Лука, 2003; (2/II):196–202.
- [6] Трнинић-Ђаковић, С.; Којовић, Ј.; Данон, Ј.; Ђурић, В. Оштећење слуха радника МУП-а, учесника у рату. Трећи конгрес ратне медицине са међународним учешћем, Бања Лука, 23–27. мај 2001, Зборник радова; (5):89–96.
- [7] Трнинић-Ђаковић, С.; Којовић, Ј. Морбидитетни апсентизам, хронични стрес и хроничне масовне болести радника МУП-а РС, Интернационални конгрес „Здравље за све – перспективе здравља у 21. вијеку“, Бања Лука, 2003; (2/II):203–217.

Snežana Trninić-Đaković

Unit of Health care of employees of Ministry of Internal Affairs
Republic of Srpska
Banja Luka

Abstract: Periodic and systematic medical examinations are important for overview of the health of workers, the prevention of severe forms and complications of illness or injury, prolonged sick leaves and disability workers, and thus more efficient and safer way of working.

Based on data on a periodic and systematic medical examinations of workers of one organizational unit, representing approximately 14.5% of the total number of employees of the RS MUP, is conducted the analysis of medical examinations performed from 8.10.2007. to 1.2.2008.

From a total of 1021 the workers, 92.4% of them is appreciated capable, and 2.9% unfit for work for which they are stationed. 4.7% of workers who have not completed examinations, so could not give a final assessment of skills, of which 1.8% of them were issued a medical certificate of temporary incapacity to perform the tasks, so it is necessary to continue treatment at family doctors. The fact that the share of workers in the category of authorized officials significantly higher in the total number of workers rated unfit for periodic and systematic medical examinations (93.3%) than in the total number of workers surveyed (79.3% of them), clearly shows that the jobs of this category of workers abound risk in terms of job stress. In every fourth of workers (25.0%) was found in body weight increased by 20%, and in every ninth (11.4%) increased by 30% and

higher than normal values. In accordance with the fact that increased body weight is a significant risk factor for cardiovascular and other diseases, were found elevated blood pressure in every sixth (16.9%) workers, and in almost every tenth (9.2%) elevated levels of sugar in the blood. In 2.1% of workers was first verified that suffer from diabetes, and discovered the other diseases (high blood pressure, kidney disease, thyroid tumors). In each tenth (10.0%) workers was noted hearing loss, mainly due to acoustic trauma from the war period, and in almost every seven workers (15.1% of them) were diagnosed gynecological diseases. In 2.3% of workers were observed by a psychiatrist certain mental disorders, and in every seventh (14.0%) examined workers was observed deviation from the norms provided for psychological testing. Found discrepancies are mainly related to individual tests, not to the extent that would significantly affect the safe performance of work, a percentage of least deviation from the norm were found in workers from the category of authorized officers.

Key words: periodic and systematic medical examinations, prevention of disease, sickness and disability workers, efficient and safe work.

